

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 7.

ÅREN

1886—1890.

ÖFVERSTÅTHÅLLARE-EMMETETS UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

FÖR

STOCKHOLMS STAD.

I. Stadens allmänna beskaffenhet.

De förändringar, som Stockholms stads *gränser* under perioden undergått, inskränka sig till en gränsreglering mot Kungl. Djurgården samt öfverflyttning till staden af egendomen Mariedahl, förut kallad Piludden, å Kungsholmen. I förra femårsberättelsen är omnämndt, hurusom enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 10 juli 1884 från Kungl. Djurgården till Stockholms stad och Ladugårdslands församling öfverflyttades 27,573·3 kvadratmeter (312,800 kvadratfot) mark, på samma gång som från stadens mark till Kungl. Djurgården förlades 3,499·5 kvadratmeter (39,700 kvadratfot). Den till staden lagda areal har genom byggnadsnämndens styckningsbeslut den 31 mars 1886 så fördelats, att 10,248·8 kvadratmeter bestämts till byggnadsmark och 17,324·5 kvadratmeter till gator.

Genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 17 juni 1885 öfverflyttades från och med den 1 januari 1886 såväl i kyrkligt och kommunalt som i administrativt och judiciellt hänseende från Solna socken, Danderyds skeppslag och länsmansdistrikt, Stockholms läns femte fögderi, Danderyds tingslag och Södra Roslags domsaga till Stockholms stad och Kungsholms församling ofvannerörda å Kungsholmen belägna egendom Piludden n:r 1, hvilken derefter blifvit uti stadens tomtbok upptagen såsom tomten n:r 9 efter 1810 års nummerordning uti kvarteret Mälaren.

Nyssnämnda reglering och öfverflyttning hafva dock icke åstadkommit någon förändring uti den i förra femårsberättelsen uppgifna areal, som af Stockholms stad omfattas, enär styckningen af det genom kungl. brefvet den 10 juli 1884 från Kungl. Djurgården till staden öfverflyttade område egde rum så tidigt år 1886, att de förändringar i arealen, som betingades af det kungl. brevets bestämmelser, redan vid meddelandet af arealuppgiften i förra femårsberättelsen togos i betraktande, och beträffande egendomen Piludden dennes areal, hvilken enligt designation den 14 november 1881 utgör 5,897 kvadratmeter (66,900 kvadratfot) förut varit på grund af tomtens belägenhet inräknad i stadens yta.

Förutom förenämnda förändringar i stadens gränser torde böra här anmärkas *dels* den reglering, hvarigenom på grund af Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 29 augusti 1890 två mindre områden vid Danviks hospital, tillsammans utgörande 10 ar och 65 kvadratmeter, blifvit staden fränskilda och förlagda till Nacka socken af Stockholms län, hvilken reglering dock först med 1891 års ingång trädte i verkställighet, *dels* ock den gränsreglering mot Solna socken, som under perioden föreslagits, i det att, i sammanhang med frågan om det byte af mark mellan Karlbergs kungsgård och staden, för hvilket i det följande vid behand-

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utgiver ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-101.
1. Stadens allmänna beskaflenhet.....	1.
2. Stadens invånare.....	3.
Tab. A. Stockholms stads administrativa indelning vid 1890 års slut.....	3.
Tab. B. Antalet medlemmar i Stockholms icke territoriella församlingar år 1890, med fördelning efter de territorialförsamlingar och rotar, i hvilkas mantalslängder en hvar af dem var upptagen vid 1891 års mantalsskrifning.....	4.
Tab. C. Folkmängdens förändringar i Stockholm.....	5.
Tab. D. Utvandringen till och invandringen från främmande länder.....	6.
Tab. E. Stadsfullmäktigvalen åren 1876-1890.....	13.
Tab. F. Allmänna valen till Riksdagens andra kammare åren 1866-1890...	15.
3. Näringarna.....	28.
Tab. G. Fabrikerna i Stockholm åren 1881-1890.....	29.
4. Kommunikationer, sjöfart, varuutbyten.....	32.
5. Kameralförhållanden.....	33.
6. Politi.....	33.
Tab. H. Gatornas tillväxt i längd och areal åren 1866-1890.....	77.
Tab. I. Arealen för olika beläggningsämnen i % af hela gatuytan.....	78.
Tab. K. Fördelning af vattenförbrukningen åren 1886-1890.....	83.
Tab. L. Utvecklingen af vattenledningens rörmät.....	84.
Tab. M. Aktiebolag, som blifvit hos Öfverståthållarembetet anmälda åren 1886-1890.....	88.
Tab. N. Dödligheten inom dödsorsaksgrupperna i Stockholm åren 1871-1890.....	97.
Tab. O. Dödsorsakerna åldersvis 1886-1890 enligt helsovårdsnämndens berättelse.....	98.
Tab. P. Direkta understödstagares fördelning efter understödssättet.....	99.
Tab. Q. Direkta understödstagares fördelning efter civilstånd.....	99.
Tab. R. Direkta understödstagares fördelning efter ålder.....	99.
Tab. S. Underhållsdagar och nettokostnader vid Stockholms stads fattigvårdsanstalter.....	100.
Tabellbilagor	102-131.
Tab. 1. Folkmängden i Stockholms stad åren 1886-1890.....	102.
Tab. 2. Allmänna vägar och skjutsning i Stockholms stad åren 1886-1890....	102.
Tab. 3. Tomter m. m. i Stockholms stad år 1890.....	103.
Tab. 4. Fideikommisssegendomar jemte deras innehafvare i Stockholms stad år 1890.....	103.
Tab. 5. Egendomar tillhörande inhemska aktiebolag, i Stockholms stad år 1890.....	104.
Tab. 6. Egendomar tillhörande främmande magters undersåtar, i Stockholms stad år 1890, enligt lagfarter meddelade åren 1876-1890.....	106.
Tab. 7. Försäkringsinrättningarnes i Stockholm verksamhet åren 1886-1890.	106.
Tab. 8. Fromma stiftelser, stipendiifonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jemförliga inrättningar i Stockholms stad år 1890.....	109.

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 7.

ÅREN

1886—1890.

ÖFVERSTÅTHÅLLARE-EMMETETS UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

FÖR

STOCKHOLMS STAD.

I. Stadens allmänna beskaffenhet.

De förändringar, som Stockholms stads *gränser* under perioden undergått, inskränka sig till en gränsreglering mot Kungl. Djurgården samt öfverflyttning till staden af egendomen Mariedahl, förut kallad Piludden, å Kungsholmen. I förra femårsberättelsen är omnämndt, hurusom enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 10 juli 1884 från Kungl. Djurgården till Stockholms stad och Ladugårdslands församling öfverflyttades 27,573·3 kvadratmeter (312,800 kvadratfot) mark, på samma gång som från stadens mark till Kungl. Djurgården förlades 3,499·5 kvadratmeter (39,700 kvadratfot). Den till staden lagda areal har genom byggnadsnämndens styckningsbeslut den 31 mars 1886 så fördelats, att 10,248·8 kvadratmeter bestämts till byggnadsmark och 17,324·5 kvadratmeter till gator.

Genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 17 juni 1885 öfverflyttades från och med den 1 januari 1886 såväl i kyrkligt och kommunalt som i administrativt och judiciellt hänseende från Solna socken, Danderyds skeppslag och länsmansdistrikt, Stockholms läns femte fögderi, Danderyds tingslag och Södra Roslags domsaga till Stockholms stad och Kungsholms församling ofvanberörda å Kungsholmen belägna egendom Piludden n:r 1, hvilken derefter blifvit uti stadens tomtbok upptagen såsom tomten n:r 9 efter 1810 års nummerordning uti kvarteret Mälaren.

Nyssnämnda reglering och öfverflyttning hafva dock icke åstadkommit någon förändring uti den i förra femårsberättelsen uppgifna areal, som af Stockholms stad omfattas, enär styckningen af det genom kungl. brefvet den 10 juli 1884 från Kungl. Djurgården till staden öfverflyttade område egde rum så tidigt år 1886, att de förändringar i arealen, som betingades af det kungl. brevets bestämmelser, redan vid meddelandet af arealuppgiften i förra femårsberättelsen togos i betraktande, och beträffande egendomen Piludden dennes areal, hvilken enligt designation den 14 november 1881 utgör 5,897 kvadratmeter (66,900 kvadratfot) förut varit på grund af tomtens belägenhet inräknad i stadens yta.

Förutom förenämnda förändringar i stadens gränser torde böra här anmärkas *dels* den reglering, hvarigenom på grund af Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 29 augusti 1890 två mindre områden vid Danviks hospital, tillsammans utgörande 10 ar och 65 kvadratmeter, blifvit staden fränskilda och förlagda till Nacka socken af Stockholms län, hvilken reglering dock först med 1891 års ingång trädte i verkställighet, *dels* ock den gränsreglering mot Solna socken, som under perioden föreslagits, i det att, i sammanhang med frågan om det byte af mark mellan Karlbergs kungsgård och staden, för hvilket i det följande vid behand-

lingen af den nyanlagda Spånga—Löfsta jernvägen skall redogöras, stadsfullmäktige anhöllo, att den från kronan tillbytt marken måtte förläggas till Stockholms stad i ecklesiastikt, juridiskt och administrativt hänseende. Frågan härom var vid periodens slut ännu icke bragt till sin lösning.

Enligt en för denna berättelse af stadsingeniörskontoret verkställd beräkning omfattar Stockholms stad en *areal* af 3,118 hektar land och 509 hektar vatten, eller sammanlagt 3,627 hektar, sålunda fördelade:

S t a d s d e l.	Qvarter med bebyggda tomter.	Trädgårdar, åker och äng.	Skogs-, berg- och hegmark.	Stadens berg, grus- och strandplatser.	Gator och allmänna platser.	Summa land.
Kungsholmen	40·10	178·95	133·02	4·06	13·84	369·97
Norrmalm och Östermalm.....	215·00	193·93	116·89	10·40	119·45	655·67
Djurgårdsstaden o. Beckholmen	5·20	0·79	7·58	—	1·68	15·25
Galervarfvet, Skepps- o. Kastellholmen.....	5·64	15·78	5·73	—	0·71	27·86
Helgeandsholmen.....	1·68	—	—	—	0·88	2·56
Staden mellan broarne	18·16	—	—	—	13·49	31·65
Riddarholmen.....	2·20	—	—	—	3·44	5·64
Södermalm	171·63	167·67	123·24	26·97	55·62	545·13
Långholmen	4·67	7·40	21·51	0·18	0·53	34·29
Summa	464·28	504·52	407·97	41·61	209·64	1,688·02
Djurgårdens förra landsdel	—	381·70	1,048·53	—	—	1,430·23
Summa	464·28	946·22	1,456·50	41·61	209·64	3,118·25

I stadens *administrativa indelning* hafva under perioden följande förändringar genomförts:

1) Enär i följd af gatu- och tomtregleringar missförhållanden inträdt med afseende å *gränserna mellan stadens församlingar*, i det dessa gränser kommit att skära vissa qvarter, tomter och boningshus, hemställde Öfverståthållareembetet i underdånig skrifvelse den 27 december 1887, det en reglering finge vidtagas mellan Jakobs och Johannes församling, å ena, samt Adolf Fredriks och Ladugårdslands församlingar, å andra sidan, äfvensom mellan Katarina och Maria Magdalena församlingar, på så sätt

att från Jakobs och Johannes församling öfverflyttades till Ladugårdslands församling delar af qvarteret Språkmästaren, del af qvarteret Sparfven, qvarteren Ruddammen, Morkullan och Beckasinen samt del af qvarteret Trasten;

från Ladugårdslands till Jakobs och Johannes församling delar af qvarteret Rännilen, del af qvarteret Skrafvelberget mindre, qvarteren Perlan och Musslan samt del af qvarteret Muraren;

från Jakobs och Johannes till Adolf Fredriks församling en del af hvardera qvarteren Hvilan, Kråkan och Cedern, hela qvarteret Killingen samt del af qvarteret Trädgårdsmästaren;

från Katarina till Maria Magdalena församling del af qvarteret Fatbursholmen, del af qvarteret Grindsbruk och Skydds-föreningens hus;

samt från Maria Magdalena till Katarina församling del af qvarteret Fatbursholmen, qvarteret Dykärret äfvensom en del af hvardera qvarteren Lehusen och Stacken.

Genom kungl. brefvet den 16 november 1888 blef denna hemställan bifallen, och föreskrefs, att den nya gränsregleringen skulle träda i verkställighet vid 1890 års ingång.

Genom regleringen öfverflyttades från Jakobs och Johannes till Ladugårdslands församling en folkmängd af 93 personer, och från Adolf Fredriks församling till Jakobs och Johannes en folkmängd af 104 personer, hvarjemte folkmängden i Katarina församling ökades med 7 personer, dit öfverflyttade från Maria Magdalena församling.

2) Hufvudstadens indelning i *rotar* har under perioden undergått följande förändringar:

a) Med hänsyn till den högst betydligt ökade folkmängden i Adolf Fredriks och Maria församlingar bestämde stadsfullmäktige, på mantalsnämndens förslag, genom beslut den 8 december 1886, som af Öfverståthållareembetet fastställdes, att Adolf Fredriks och Maria församlingar skulle från och med år 1887 delas hvardera i tre rotar. Genom mantalsnämndens beslut blefvo gränserna för de nya rotarna på så sätt bestämda, att 5:te eller Adolf Fredriks södra rote fick i norr till gräns Rådmansgatan till Dalagatan och Tegnérsgatan från Dalagatan till Klara sjö; att 6:te eller Adolf Fredriks östra rote begränsas i söder och vester af Rådmans- och Upplandsgatorna; att 18:de eller Adolf Fredriks vestra rote begränsas i öster af Upplandsgatan och i söder af den för femte roten angifna norra gränsen; att skilje-gränsen mellan 15:de och 16:de eller Maria Magdalena södra och vestra rotar förlades i Torkel Knutssons gata söder om Hornsgatan; samt att 19:de eller denna församlings norra rote fick till gräns i söder, mot dels östra dels vestra roten, Hornsgatan öster om Ringvägen, och i vester mot vestra roten Ringvägen norr om Hornsgatan.

b) Med anledning af ändrade befolkningsförhållanden beslöt mantalsnämnden den 5 november och 16 december 1886, att återställa den ursprungliga gränsen mellan 12:te och 13:de rotarna, så att denna skulle från och med år 1887 blifva på hela sträckan Folkungagatan, samt att förlägga ransakningsfängelset och sjömanshuset från 12:te roten, dit de förut hört, till 1:sta eller Storkyrkoroten, till hvilken de på grund af läget naturligen höra. På samma gång ändrades benämningarna å 12:de och 14:de rotarna, så att de från sagda tid kallas, den förra Katarina östra i stället för Katarina sydöstra, och den senare Katarina vestra i stället för Katarina sydvestra rote.

Slutligen är att omnämna, det genom beslut af stadsfullmäktige den 15 december 1890 fastställdes en ny roteindelning å Östermalm, i sammanhang med upprättandet af ytterligare en ny rote, den 20:de. Jemlikt denna reglering, hvilken trädde i kraft den 1 januari 1891 och således först vid femårsperiodens slut, är Östermalm numera deladt i fyra rotar, den 9:de eller Humlegårdsroten, den 10:de eller Nybroroten, den 11:te eller Kyrkoroten och den 20:de eller Narvaroten. Gränsen mellan 9:de och 10 rotarna följer Brahegatans öfre del ned till Humlegårdsgatan, derefter denna gata till Gref Turegatan och slutligen denna gata till församlingens gräns i Birger Jarlsgatan; mellan 10:de och 11:te rotarna bildar Sibyllegatan gräns under hela sin sträckning, och mellan 11:te och 20:de rotarna Skepparegatans öfre del till Karlavägen, Karlavägen till Grefgatan, denna till

Storgatan, Storgatan till Styrmansgatan och sistnämnda gata ned till sjön.

Genom tillkomsten af tre nya rotar (den adertonde, nittonde och tjugonde) var alltså rotarnas antal den 1 januari 1891 ökad till tjugu, ifrån att ursprungligen (år 1877) hafva varit sexton. Medelfolkmängden för hvarje rote har det oaktadt stigit från 9,596 personer vid 1877 års slut till 12,316 personer vid slutet af år 1890.

3) Med afseende å under perioden skedda förändringar i hufvudstadens indelning i valkretsar för stadsfullmäktigeval samt

stadens fördelande i valkretsar för val af representanter i Riksdagens andra kammare, torde få hänvisas till afdelningen Allmänna val i det följande.

4) Genom bildande under perioden af ett nytt polisdistrikt, det nionde, hvarom närmare redogöres i det följande, under afdelningen Polisen, hafva hufvudstadens polisdistrikt kommit att till antal och utsträckning sammanfalla med de territoriella församlingarna.

Hufvudstadens administrativa indelning vid femårsperiodens slut framgår af nedanstående *tabell A*.

2. Stadens invånare.

Folkmängdsförhållanden. Stockholms stads folkmängd, som utgjorde vid slutet af år 1885 enligt mantalslängderna 211,139 personer och enligt presterskapets uppgifter 215,688, hade vid slutet af år 1890 enligt mantalslängderna ökats till 245,331 och enligt den i sammanhang med mantalskrifningen verkställda folkräkningen till 246,454 personer. Ehuru väl tillväxten, hvilken, såvidt af mantalslängderna framgår, utgjort 34,192 personer, eller 16.2 procent, är ganska betydligt lägre än under närmast föregående femårsperiod, då folkmängden ökades med 43,271 personer, eller nära 26 procent, så kan Stockholms folkökning dock jemväl under åren 1886—1890 sägas hafva varit mycket stark, om jemförelsen utsträcker till tider, som äro något mer afägsna.

Den vid 1890 års slut utförda *folkräkningen*, till hvilken af stadsfullmäktige anslogs ett belopp af 4,000 kronor, utfördes väsentligen på enahanda sätt som den närmast föregående af år 1880, nemligen förmedels uppgifterna till mantalskrifningen,

hvilka för detta särskilda ändamål infordrades i en något fullständigare form, än som annars är vanligt. Genom Öfverståthållareembetets kungörelse den 20 december 1890 angående förrättandet af mantals- och skattskrifningen i Stockholms stad för år 1891 jemte allmän folkräkning derstädes för år 1890 föreskrefs nemligen, att å mantalsuppgifterna denna gång skulle upptagas hvar och en, som i Stockholm vistats vid 1890 års utgång eller 1891 års början, vare sig i staden bosatt (mantals- eller kyrkoskrifven) eller blott tillfälligt sig uppehållande svensk eller utländsk undersåte, samt vidare att för hvarje person jemväl skulle angifvas civilstånd (ogift, gift, enkling, enka eller fränskild) äfvensom kyrkoskrifningsort. Afskrifter af mantalslistorna för hvarje rote blefvo för vidare bearbetande öfverlemnade till Statistiska Centralbyrån.

Jemlikt i Statistiska Centralbyrån verkställd granskning blef Stockholms stads *kyrkoskrifne* folkmängd i den på sommaren 1891 till ledning vid riksdags- och landstingsmannaval utarbe-

Tab. A.

Stockholms stads administrativa indelning vid 1890 års slut.

Territorialförsamlingar.	Rotar (20).	Bevillningsberedningsdistrikt (20).	Taxeringsdistrikt (7).	Uppbördsdistrikt (7).	Valkretsar för val af		Polisdistrikt (9).	Fattigvårdsdistrikt (8).	Läkaredistrikt (14).	Vaccinationsdistrikt (4).	Skorstensfejaretrakter (11).	Kommunområden (6).
					riksdagsmän och magistratspersoner (5).	stadsfullmäktige (5).						
Storkyrko.....	I	I	I	} Ett distr.	I	I	I	Ett distr.	Ett distr.	I	VIII	N:o 123
Kungsholms.....	IV, XVII	IV, XVII	I		III, V ²⁾	I	III	Ett distr.	Ett distr.	I	I	N:o 127
Klara.....	II, III	II, III	II	Ett distr.	II	II	IV	Ett distr.	Ett distr. ⁴⁾	II	I, III, VII	N:o 127
Jakobs.....	VII, VIII ¹⁾	VII, VIII ¹⁾	III	} Ett distr.	II	I, II, III ³⁾	VI	} Ett distr.	Ett distr.	III	III, VI, VIII	N:o 123
Johannes.....	VIII	VIII	III		II	II	IX		Ett distr. ⁵⁾	III	III	N:o 123
Östermalms.....	IX—XI, XX	IX—XI, XX	V	Ett distr.	IV	IV	VII	Ett distr.	TVå distr. ⁵⁾	III	IV, V, VIII	N:o 125
Adolf Fredriks.....	V, VI, XVIII	V, VI, XVII	IV	Ett distr.	III	III	V	Ett distr.	TVå distr. ⁴⁾	II	II, XII	N:o 124
Katarina.....	XII—XIV	XII—XIV	VII	Ett distr.	I	V	VIII	Ett distr.	Tre distr.	IV	IX, XI	N:o 129
Maria.....	XV, XVI, XIX	XV, XVI, XIX	VI	Ett distr.	V	V	II	Ett distr.	TVå distr.	IV	X, XI	N:o 128

¹⁾ Till 8:de roten och bevillningsberedningsdistriktet höra af Jakobs församling kvarteren Sparfven, Käkenhusen och Polacken. — ²⁾ Af Kungsholms församling hör 4:de roten till tredje valkretsen och 17:de roten till den femte. — ³⁾ Till första valkretsen höra Skepps- och Kastellholmarna, till andra valkretsen kvarteren Sparfven, Käkenhusen och Polacken, till tredje valkretsen återstoden af Jakobs församling. — ⁴⁾ Till Klara läkaredistrikt hör äfven den del af Adolf Fredriks församling, som ligger söder om Tegnérsgatan; återstoden af Adolf Fredriks församling bildar två distrikt. — ⁵⁾ Till Johannes läkaredistrikt hör äfven den del af Djurgården, som ligger norr om Värtabanan; återstoden af Östermalms församling bildar två distrikt.

tade folkmängdsredogörelsen preliminärt upptagen till 246,154 personer, hvilket tal med omkring 800 öfverstiger den siffra af 245,331 personer, som funnits utgöra den mantalsskrifna folkmängden. Den differens, som sålunda uppstått mellan stadens mantalsskrifna och dess kyrkoskrifna folkmängd, och som hufudsakligen framkallats dels genom inräknandet i stadens kyrkoskrifna folkmängd af en del personer med okänd kyrkoskrifningsort, dels af mindre oegentligheter i mantalslängderna, uppgick denna gång allenast till 0.34 procent af hela invånareantalet, mot vid 1880 års folkräkning 0.54 procent.

Jemlikt kungl. brefvet den 1 september 1890 angående åtgärder för årets folkräkning skulle de personer i Stockholm, som, ehuru i mantalsboken kvarstående, ändock icke blifvit till mantalsskrifningen i början af år 1891 uppgifna, men sedermera åter anträffats, räknas såsom hade de blifvit till folkräkningen uppgifna. När vid 1892 års början förteckningar öfver dessa personer från rotemännen inkommit till Statistiska Centralbyrån, blef på grund af detta tillägg (jemte mindre rättelser) siffran för stadens kyrkoskrifna folkmängd vid 1890 års slut ytterligare höjd med 300 personer och ansågs alltså vid folkräkningstillfället hafva utgjort 246,454.

Antalet personer, som öfverförts till den s. k. särskilda förteckningen öfver kvarstående obefintlige, har vid mantalsskrifningarna, i början af periodens särskilda år, utgjort:

År.	Män.	Qvinnor.	Summa.
1887.....	2,166	1,361	3,527
1888.....	1,381	1,089	2,470
1889.....	1,622	1,063	2,685
1890.....	1,228	899	2,127
1891.....	684	590	1,274
Summa	7,081	5,002	12,083

Jemförda med talen för närmast föregående femårsperiod — 19,930 afförde, hvaribland 12,342 män och 7,588 qvinnor — vittna onekligen ofvanstående siffror om betydliga framsteg i fråga om ett noggrant registrerande af folkmängdens förändringar. Det synnerligen ringa antalet afförde vid 1891 års mantalsskrifning torde få anses vara beroende af de särskilda åtgärderna med anledning af folkräkningen.

Hufvudstadens kyrkoskrifna folkmängd den 31 december 1890 fördelade sig med 229,992 personer på de territoriella församlingarna och med 16,462 personer på de icke territoriella. Af de särskilda territorialförsamlingarna egde Storkyrkoförsamlingen 11,013 kyrkoskrifna invånare, Klara församling 17,232, Jakobs och Johannes 28,190, Ladugårdslands 42,407, Adolf Fredriks 39,490, Kungsholms 24,861, Katarina församling 36,555 och Maria församling 30,244.

Tab. B. Antalet medlemmar i Stockholms icke territoriella församlingar år 1890, med fördelning efter de territorialförsamlingar och rotar, i hvilkas mantalslängder en hvar af dem var upptagen vid 1891 års mantalsskrifning.

(De romerska siffrorna utmärka rotarna.)

	Storkyrko.	Klara.		Jakob.	Johannes.	Östermalm.				Adolf Fredrik.			Kungsholm.		Katarina.			Maria.			Summa.
	I.	II.	III.	VII o. del af VIII.	Del af VIII.	IX.	X.	XI.	XX.	V.	VI.	XVIII.	IV.	XVII.	XII.	XIII.	XIV.	XV.	XVI.	XIX.	
Hofförsamlingen.....	343	402	80	154	68	84	108	117	28	67	47	67	56	18	9	33	33	31	17	25	1,787
Svea Lifgardets.....	13	21	4	19	8	25	26	44	986	1	1	—	—	2	—	1	—	—	2	—	1,153
Lifgardets till häst	2	19	16	31	4	12	21	39	512	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	661
Andra Lifgardets.....	—	7	4	25	7	17	52	48	978	14	2	1	—	1	—	1	2	3	—	—	1,162
Svea Artilleriregementes.....	6	23	22	49	20	105	160	178	972	24	4	11	15	9	—	2	8	4	1	6	1,619
Pontonierbataljonens	1	9	4	3	19	11	—	5	4	5	4	1	22	522	—	—	—	3	—	—	613
Svea Trängbataljons.....	—	7	5	4	—	—	1	—	7	—	—	—	—	293	—	—	—	—	—	4	321
Skeppsholmens.....	44	37	38	1,182	43	127	112	93	142	58	20	29	12	3	26	53	25	75	2	31	2,152
Tyska församlingen.....	151	199	149	216	81	153	178	220	74	172	93	81	99	45	47	95	101	79	58	48	2,330
Finska d:o.....	68	84	52	65	38	44	84	66	31	51	45	33	17	10	53	109	46	101	21	75	1,093
Dauvikens d:o.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	270	—	1	—	—	—	273
Fransk-reformerta d:o.....	—	4	5	6	—	18	4	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38
Engelsk-episkopala d:o.....	3	2	1	3	1	17	13	—	1	4	—	—	6	—	5	3	—	3	—	—	62
Romersk-katolska d:o.....	18	40	66	103	22	39	34	27	18	61	16	30	33	14	32	59	74	69	33	11	799
Rysk-grekiska d:o.....	—	—	1	2	—	8	9	—	3	—	2	—	—	—	1	—	10	—	—	—	36
Mosaiska d:o.....	44	105	116	163	24	162	131	36	12	109	51	18	6	7	66	25	62	102	10	44	1,293
Sabbatsbergs fattighus.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	990	—	—	—	—	—	—	—	—	990
Borgerskapets enklhus.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71
Summa	693	959	563	2,025	335	822	933	873	3,768	569	357	1,261	266	924	509	381	362	471	144	247	16,462

A n m. I den del af 8:de roten, som tillhör Jakobs församling, voro skrifna inom Hofförsamlingen 3, Svea Lifgardets församling 1, Lifgardets till häst 10, Svea Artilleriregementes 3, Skeppsholmens 1, Tyska församlingen 9, Finska 4, Romersk-katolska 2 och Mosaiska församlingen 5. Summa 41 personer.

Af de 16,462 personer, som voro kyrkoskrifna inom de icke territoriella församlingarna, tillhörde 1,787 Hofförsamlingen, 7,681 de militära församlingarna samt 3,432 de nationella (Tyska och Finska), hvarjemte 1,334 personer voro skrifna å allmänna inrättningar (Sabbatsbergs fattighus, Borgerskapets enkhushus och Danviks hospital); återstående 2,228 personer utgjordes af främmande trosförvandter.

Då det torde vara af ett visst intresse att efterse, huru *de icke territoriella församlingarnas medlemmar* fördela sig öfver stadens särskilda delar med hänsyn till bostaden, har en öfversigt här af utarbetats, hvilken meddelas i *tabell B.* (sid. 4.)

Stadens *mantalsskrifna* folkmängd var vid 1890 års slut på följande sätt fördelad på de särskilda territorialförsamlingarna, under jemförelse med förhållandena åren 1885 och 1880:

Församling.	År 1880.	År 1885.	År 1890.
Storkyrko-	13,348	12,422	11,564
Klara	19,178	18,682	18,584
Jakobs	12,775	14,013	14,110
Ladugårdslands	31,806	41,575	48,387
Johannes	8,323	11,367	16,215
Adolf Fredriks	18,603	30,116	41,842
Kungsholms	13,690	20,154	26,043
Katarina	26,396	33,726	37,585
Maria	23,749	29,084	31,001
Summa	167,868	211,139	245,331

I de centrala stadsdelarne (Storkyrko-, Klara och Jakobs församlingar) har folkmängden under femårsperioden, liksom ock under den föregående, öfver hufvud *minskats*, nemligen från 45,117 in-

vånare till 44,258. På Östermalm har folkmängden deremot vuxit med 16 %, på Öfre Norrmalm (Johannes och Adolf Fredriks församlingar) med nära 40 %, på Kungsholmen med nära 30 och på Södermalm med 9 %.

Rörande *folkmängdens förändringar* genom födde och aflidne samt in- och utflyttade, såväl i absoluta som i relativa tal, under den ifrågavarande femårsperioden, jemförd med några föregående, meddelas en öfversigt i nedanstående *tabell C.*

Antalet lefvande *födde*, som i medeltal för de sju föregående femårsperioderna utgjort omkring 33 å 34 årligen på hvarje tusental af folkmängden, har under åren 1886—1890 uppgått endast till 32, men minskningen är uteslutande att tillskrifva det gynnsamma förhållandet af en betydlig nedsättning i antalet födde utom äktenskapet. De *aflidnes* antal har fortfarande förminskats, och den relativa dödssiffran för perioden, 21 aflidne årligen på tusen invånare, är otvifvelaktigt den gynsamaste, som någonsin i hufvudstaden förekommit. I följd här af har äfven *nativitetsöfverskottet* varit det högsta hittills kända och har i medeltal öfverstigit 1 procent af folkmängden för hvarje år. I allt har de föddes öfverskott öfver de aflidne under perioden uppgått till mer än 12,000 personer, hvilket är mer än tredjedelen af den verkliga förefunna folkmängdstillväxten (34,000 personer). Förhållandena i hufvudstaden äro således numera helt andra än under de icke synnerligen aflägsna tider, då Stockholms tillväxt uteslutande baserade sig på inflyttning från andra orter, medan stadens egen befolkning genom ett nästan ständigt mortalitetsöfverskott befann sig i aftagande.

Inflyttningsöfverskottet från landsorten har, såvidt beräknas kunnat, uppgått till 30,542 personer, hvilken höga siffra, allenast öfverträffad af den närmast föregående femårsperiodens (39,594),

Tab. C.

Folkmängdens förändringar i Stockholm.

Åren.	Folkmängd.		Under perioden utgjorde hela absoluta antalet för								Årligen på 1,000 af medelfolkmängden.							
	Vid periodens slut.	Medelfolk-mängd. ²⁾	Lef-vande födde.	Af-lidne.	Ut-van-drare.	In-van-drare.	Inflytt-ning från lands-orten. ³⁾	Folkökningen.			Lef-vande födde.	Af-lidne.	Ut-van-drare.	In-van-drare.	Inflytt-ning från lands-orten. ³⁾	Folkökning.		
								Nativitets-öfverskott.	Inflytt-nings-öfver-skott.	Summa.						Nati-vitets-öfver-skott.	Inflytt-nings-öfver-skott.	Summa.
1851—1855 ¹⁾	97,952	95,189	16,276	21,337	508	?	10,451	— 5,061	9,943	4,882	34.2	44.8	1.1	?	22.0	—10.6	20.9	10.3
1856—1860...	109,878	103,050	18,937	19,850	166	?	13,005	— 913	12,839	11,926	36.7	38.5	0.3	?	25.2	— 1.8	24.9	23.1
1861—1865...	126,180	122,395	22,175	21,022	1,461	?	16,610	+ 1,153	15,149	16,302	36.2	34.3	2.4	?	27.1	+ 1.9	24.7	26.6
1866—1870...	133,597	135,836	22,440	20,616	3,718	?	9,311	+ 1,824	5,593	7,417	33.1	30.4	5.5	?	13.7	+ 2.7	8.2	10.9
1871—1875...	144,974	144,848	23,457	25,418	2,596	⁴⁾ 215	15,719	— 1,961	13,338	11,377	32.4	35.1	3.6	0.3	21.7	— 2.7	18.4	15.7
1876—1880...	167,868	165,287	25,774	21,544	3,698	1,725	20,637	+ 4,230	18,664	22,894	31.2	26.1	4.5	2.1	23.8	+ 5.1	21.4	26.5
1881—1885...	211,139	190,780	31,364	23,195	6,976	2,484	39,594	+ 8,169	35,102	43,271	32.9	24.3	7.3	2.6	41.5	+ 8.6	36.8	45.4
1886—1890...	245,331	232,117	37,127	24,593	11,385	2,501	30,542	+12,534	21,658	34,192	32.0	21.2	9.8	2.2	26.3	+10.8	18.7	29.5
1886.....	216,807	219,375	7,517	4,902	1,949	561	4,441	+ 2,615	3,053	5,608	34.3	22.3	8.9	2.6	20.1	+12.0	13.8	25.8
1887.....	221,551	225,513	7,369	5,014	2,653	462	4,580	+ 2,355	2,389	4,744	32.7	22.2	11.8	2.0	20.3	+10.5	10.5	21.0
1888.....	228,118	231,477	7,412	4,732	2,585	428	6,044	+ 2,680	3,887	6,567	32.0	20.4	11.2	1.8	26.2	+11.6	16.8	28.4
1889.....	236,350	239,245	7,439	4,966	1,877	506	7,130	+ 2,473	5,759	8,232	31.1	20.8	7.8	2.1	29.8	+10.3	24.1	34.4
1890.....	245,331	244,977	7,390	4,979	2,321	544	8,347	+ 2,411	6,570	8,981	30.2	20.3	9.5	2.2	34.1	+ 9.9	26.8	36.7

¹⁾ Vid 1850 års slut utgjorde folkmängden 93,070 personer. — ²⁾ Medelfolkmängden är den af Statistiska Centralbyrån beräknade och afser alltså efter år 1860 den kyrkoskrifna folkmängden. — ³⁾ Talen afse *öfverskottet* af från landsorten inflyttade utöfver dit utflyttade. — ⁴⁾ Talet afser endast året 1875.

vittnar om, att, trots delvis ogynsamma konjunkturer, hufvudstaden fortfarande utöfvar en mycket stark dragningskraft på landsortens befolkning. En väsentlig förklaringsgrund härtill torde vara, att den under föregående femårsperiod så utomordentligt lifliga byggnadsverksamheten, efter en kort tids afmattning, äfven under denna period i stor utsträckning fortgått. Öfver hufvud kan Stockholms folkökning jemväl under denna femårsperiod sägas ganska noga hafva afspeglat vexlingarna i byggnadsverksamhetens omfattning.

Jemföres inflyttningsöfverskottet från landsorten med hufvudstadens egen folkmängd, eller med hänsyn alltså till inflyttningens relativa belopp, träder den nu gångna femårsperioden tillbaka ej blott för åren 1881—1885, utan äfven för perioden 1861—1865, och upphinnes ganska nära jemväl af talen för åtskilliga andra femårsperioder. Hufvudstadens långt mindre absoluta folkmängd möjliggjorde nemligen, att en inflyttning, som i våra dagar skulle anses ganska obetydlig, i äldre tider kunde framträda såsom mycket betydlig, när den uttrycktes i relativa tal. Från landsortens synpunkt deremot, hvars befolkning endast långsamt tillväxer, måste utan tvifvel utflyttningen till hufvudstaden te sig såsom, äfven relativt taget, stadd i en mycket stark tillväxt. I sjelfva verket utgjorde Stockholms inflyttningsvinst från landsorten, så vidt derom kan slutas, under 1850-talet 23,456 personer, under 1860-talet 25,921, under 1870-talet 36,356 och under 1880-talet ej mindre än 70,136 menniskor.

En så betydande tillströmning af menniskor, hvilka till största delen för sin utkomst äro beroende af mer eller mindre tillfälliga arbetsförtjenster, kan otvifvelaktigt i många fall för den kommun, som eger att ansvara för alla dessa arbetssökande, medföra anledningar till bekymmer. Att förhållandena äfven delvis varit ogynsamma på arbetsmarknaden under denna period, framgår tydligt af den så starkt ökade utvandringen till främmande land, hvilken under dessa år antagit proportioner, till hvilka man i Stockholm aldrig förut sett något motstycke.

Angående *utflyttningarna* från Stockholm, för såvidt desamma afsett uppsökandet af orter utom Sverige, meddelas i *tabell D* en detaljerad öfversigt. Af densamma synes, att emigrationen från Stockholm under de sista fyrtio åren sammanlagdt omfattat mer än 30,000 personer, hvaraf under de sista femton åren 22,000 och ensamt under nu ifrågavarande femårsperiod ej mindre än 11,385. Af sistnämnda antal voro 5,984 män och 5,401 kvinnor, samt 2,147 gifta, 1,487 minderåriga och 7,751 vuxna ogifte, bland hvilka senare voro 4,118 män och 3,633 kvinnor. Qvinkönets relativa andel är betydligt större än den annars i vårt land vanliga. Med fördelning efter yrke tillhörde 3,252 industrien, förutom 1,317 arbetare af obestämdt slag, 2,054 voro tjenstehjon, 606 tillhörde handelsyrket o. s. v.; för ej mindre än 3,936 är yrke ej uppgifvet. Till Amerikas Förenta Stater begåfvo sig 8,821, till Finland och Ryssland 832, till Tyska riket 553, till Danmark 305, till Brittiska öarna 161, till Norge 146 samt till öfriga länder eller ej uppgifven ort 567.

Angående orsakerna till denna starka utvandring har Öfverståthållareembetet icke funnit anledning att frågå det i förra femårsberättelsen uttalade omdömet, att desamma väsentligen äro att söka inom det ekonomiska området. Svårigheterna i många fall att här vinna en tryggad bergning, särskildt för ålderdomen, och hoppet att i Amerika lättare vinna, hvad som här

icke står till buds, torde vara en tillräcklig förklaring till utvandringens uppträdande; beträffande särskildt den starka tillväxten under ifrågavarande femårsperiod torde densamma böra

Tab. D. *Utvandringen till och invandringen från främmande länder.*

Grupper.	1851—1890.	1876—1890.		1886—1890.	
	Utvandrare.	Utvandr.	Invandr.	Utvandr.	Invandr.
I. Hela antalet	30,508	22,039	6,710	11,385	2,501
II. Kön.					
Män	17,327	12,197	3,812	5,984	1,382
Qvinnor	13,181	9,862	2,898	5,401	1,119
III. Civilstånd.					
a) Hela utvandringen (inv.).					
Gifta män	2,488	1,945	644	1,128	253
Gifta qvinnor	2,350	1,807	673	1,019	245
Barn	3,525	2,604	918	1,487	308
Ogifte män	13,080	8,965	2,735	4,118	988
Ogifta qvinnor	9,065	6,738	1,740	3,633	707
b) Amerika (till — från).					
Gifta män	1,794	1,476	155	902	92
Gifta qvinnor	1,615	1,297	119	764	67
Barn	2,386	1,843	118	1,108	65
Ogifte män	7,696	5,966	550	3,088	273
Ogifta qvinnor	6,176	4,972	286	2,959	156
c) Öfriga länder (till — från).					
Gifta män	694	469	489	226	161
Gifta qvinnor	735	510	554	255	178
Barn	1,139	761	800	379	243
Ogifte män	5,384	2,999	2,185	1,030	715
Ogifta qvinnor	2,889	1,766	1,454	674	551
IV. Yrke.					
Industri	10,553	6,853	2,610	3,252	835
Handel	1,350	1,033	641	606	207
Sjöfart	406	282	93	127	35
Jordbruk	255	168	68	93	36
Arbetare (obest.)	3,099	2,638	416	1,317	166
Tjenstehjon	5,953	4,175	862	2,054	324
Öfriga eller okändt	8,892	6,910	2,020	3,936	898
V. Land (till — från).					
Nordamerikas Förenta Stater	19,667	15,554	1,228	8,821	653
Finland och Ryssland	4,301	2,359	2,174	832	599
Danmark	1,718	986	738	305	279
Tyskland	1,882	1,271	1,532	553	543
Brittiska öarna	661	479	185	161	65
Norge	577	379	392	146	182
Öfriga eller okändt	1,702	1,031	461	567	180

tillskrifvas, utom de allt lättare och talrikare förbindelserna med landen på andra sidan världshafvet samt dragningskraften från en allt talrikare svensk befolkning i Amerika, i främsta rummet den starka stegringen af inflyttningen från landsorten, hvilken helt naturligt, vid hvarje försämring i konjunkturerna, måste gifva upphof till en stark återström. Flertalet nöjer sig härvid icke med att återvända till den förut öfvergifna hembygden i landsorten, utan utsträcker färdens till det stora landet på andra sidan Atlanten.

Befolkningens välstånd. Utom det allmänna intyg om ett stigande eller fallande välstånd, som lemnas af en fullständig näringsstatistik, torde ett kriterium i viss mån kunna hemtas af uppgifterna angående dels fastighetsvärdets och den uppskattade inkomstens belopp, dels angående de penningeinträttningar, som företrädesvis uppsamla den stora allmänhetens besparingar — såsom sparbankerna, — eller, i tillfälle af behof, mot enklaste säkerhet lemna lånehjelp — alltså pantlåneinträttningar. Hvar och en af dessa källor för sig gifver följande intyg om välmå-gans utveckling eller aftagande under perioden i jämförelse med närmast föregående tider.

Taxeringsvärdet af till bevilning uppförda *fastigheter* uppgår till följande belopp:

År.	Samtliga städer. Kronor.	Stockholm. Kronor.	Stockholm i %.
1860.....	249,129,033	100,105,584	40.2 %
1865.....	404,201,997	142,970,491	35.4 „
1870.....	441,989,579	154,075,066	34.9 „
1875.....	507,820,627	176,888,615	34.8 „
1880.....	775,067,985	261,883,620	33.8 „
1885.....	983,413,664	402,674,450	40.9 „
1890.....	1,107,110,915	469,218,640	42.4 „

Till jämförelse härmed må erinras om, att Stockholms folk-mängd år 1860 uppgick till 25.9 % af samtliga städers och år 1890 till 27.4 %. Dess fastighetsvärde har deremot, såsom rimligt är, städse hållit sig vid högre procenttal, dock under en oafbruten relativ tillbakagång mellan åren 1860 och 1880. Under åren 1881—1885 höjde sig deremot Stockholms fastighetsvärde ånyo från ej fullt 34 till nära 41 % af samtliga städers, och jemväl den nu senast förflutna femårsperioden har att uppvisa en höjning, hvilket vittnar om, att äfven under dessa år den lifliga byggnadsverksamheten från årtiondets början, om ock i minskad omfattning, ännu fortgått.

Uppskattade inkomsten af kapital, rörelse, näring och yrke samt allmän eller enskild tjenstbefattning eller pension har utgjort (i femårssummor, ej årliga medeltal):

Åren.	I hela riket. Kronor.	I Stockholm. Kronor.	Stockholm i %.
1866—1870	802,134,882	167,200,303	20.8 %
1871—1875	1,125,492,242	227,322,016	20.2 „
1876—1880	1,419,019,572	298,346,346	21.0 „
1881—1885	1,634,880,247	356,166,831	21.8 „
1886—1890	1,841,342,520	426,027,814	23.1 „

Hufvudstaden har alltså under dessa tjugufem år med en märklig jemnhet hållit sig uppe vid något mer än en femtedel af landets hela taxerade inkomst af kapital och arbete. Höj-

ningen af den procentiska andelen under de båda sista femårs-perioderna, särskildt under den senare af dem, torde sannolikt delvis böra tillskrifvas den höjning af det bevillningsfria afdraget, hvilken 1883 års bevillningsförfordning medgifver för vissa orter, och hvilken äfven i Stockholm blifvit genomförd.

På hvarje invånare i hufvudstaden har den taxerade inkomsten af kapital och arbete i årligt medeltal uppgått till de belopp, som här nedan anföras. För fullständighetens skull är dervid tillagd jemväl inkomsten af fastighet, hvilken här i hvarje fall anslagits till 5 % af taxeringsvärdet. Det säger sig sjelft, att sistnämnda uppskattning ej afser att innebära någon verklig värdering af fastighetsafkastningen, för hvilken värdering tillräckliga stödjepunkter ej föreligga; genom här gjorda antagande vinnes dock alltid en föreställning om fastighetsvärdets stigande eller fallande samt dess ungefärliga förhållande till inkomsten af kapital och arbete. På hvarje invånare utgjorde alltså under nedannämnda tider årliga beloppet af:

Åren.	Uppskattad inkomst. Kronor.	5 % af fastighets- värdet. Kronor.	Summa. Kronor.
1866—1870.....	246	56	302
1871—1875.....	314	57	371
1876—1880.....	361	71	432
1881—1885.....	373	88	461
1886—1890.....	367	96	463

Medan alltså det relativa fastighetsvärdet under åren 1876—1890 befunnit sig i ett ständigt stigande, har den uppskattade inkomsten af kapital och arbete under de tre femårsperioderna uppgått till resp. 361, 373 och 367 kronor pr invånare och således förblifvit nästan oförändradt. Stillastående och — slutligen under den sista perioden — den lilla tillbakagången vinna ökad betydelse, när man erinrar sig, att till följd af det bevillningsfria afdragets höjande man skulle haft full rätt att vänta sig en *ökning* af den uppskattade inkomsten. Beräknas den fastställda *bevillningen* af inkomst, likaledes i medeltal för hvarje invånare, finnes densamma hafva utgjort:

Åren.	Medel- folkmängd.	Fastställd inkomst- bevillning.	Årligen pr inv.
1876—1880	165,287	2,465,018.46 kr.	2.98 kr.
1881—1885	190,780	2,923,772.82 „	3.07 „
1886—1890	232,117	3,231,093.14 „	2.78 „

Här framträder för perioden 1886—1890 en ganska betydlig nedsättning i jämförelse med den närmast föregående — 2.78 kr. pr invånare mot 3.07 kr. — hvilket mindre gynsamma förhållande väl till en del torde låta sig förklaras genom ett hänvisande till den fortgående stora inflyttningen till staden af en arbetssökande och således i allmänhet mindre bemedlad befolkning, men äfven otvetydigt vittnar om, att den ekonomiska ställningen i hufvudstaden åtminstone vissa tider af perioden 1886—1890 varit mindre god.

Af *sparbanker* eger hufvudstaden, fränsedt postsparbanken, hvars verksamhet daterar sig från år 1884, egentligen endast en, Stockholms stads sparbank, men den äfvenledes här förlagda Stockholms läns sparbank (upprättad år 1862) torde dock till största delen äfven basera sin tillvaro på insättningar från sta-

den. Dessutom ega åtskilliga af bankerna sparkasseafdelningar, hvilka stundom erbjuda fördelaktigare villkor för inlåning än de egentliga sparbankerna och därför draga till sig ej obetydligt af allmänhetens besparingar. Och slutligen torde böra erinras om den mängd af sjukkassor och föreningar, hvilka under senare tider tillkommit, och hvilka säkerligen representera ett ganska betydligt kapital, sammansparadt af den egentliga arbetsklassen, af mindre handlande och handverkare o. s. v. Af allt detta framgår, att rörelsen i *Stockholms stads sparbank* visserligen icke kan lemna någon fullständig föreställning om det af hufvudstadens befolkning sparade kapitalet, men det torde icke desto mindre hafva sitt intresse att iakttaga de olika stadierna jemväl af densammas utveckling, hvilken ådagaläggas genom följande siffror:

Vid slutet af år	Antal delegare.	Delegarnes behållning. Kronor.	Delegare pr 100 inv.	Behållning pr inv. Kronor.
1860	21,293	3,410,007	20	31.0
1865	27,043	4,472,523	21	35.4
1870	42,292	7,805,773	32	58.4
1875	65,740	14,048,570	45	96.9
1880	73,784	14,857,638	44	88.6
1885	88,256	19,285,396	42	91.3
1890	95,666	21,784,731	39	88.8

Den stagnation i sparbanksrörelsens utveckling alltsedan år 1875, hvarom dessa tal otvetydigt bära vittne, får delvis tillskrifvas mindre goda ekonomiska förhållanden, men utan tvifvel i betydlig mån jemväl de omständigheter, som anförts här ofvan, eller att andra utvägar än sparbankerna begynt anlitas för uppsamlande af de mindre kapitalen. Förhållandena med afseende på insättningar och uttagningar i Stockholms stads sparbank under den senast gångna perioden framgår af nedanstående öfversigt:

Åren.	Insättningar. Kronor.	Uttagningar. Kronor.	Öfverskott af insättn. Kronor.	Tillgodo- skrifven ränta. Kronor.
1861—1865	4,491,725	4,223,398	268,327	794,189
1866—1870	8,052,486	6,049,209	2,003,277	1,329,973
1871—1875	15,897,803	12,058,836	3,838,967	2,403,831
1876—1880	16,362,344	18,585,332	— 2,222,988	3,032,056
1881—1885	19,664,944	18,946,377	718,567	3,709,191
1886—1890	21,751,646	23,320,170	— 1,568,524	4,067,859

Med afseende härå är att märka, att sparbanken under hösten år 1889 på förekommen anledning nedsatt maximibeloppet af innestående medel å en och samma sparbanksbok från 5,000 till 3,000 kronor, hvilket hade till följd, att under förra hälften af år 1890 uttogos omkring 1½ million kronor. Ytterligare uttagningar i stor skala egde rum på hösten sistnämnda år i anledning af den af bankerna vidtagna ränteförhöjning.

Under åren 1886—1890 hafva således uttagningarna öfverskridit insättningar, och uppgår underbalansen till det betydliga beloppet af mer än halfannan millioner kronor. Anmärkas bör dock, att under samma tid i Stockholms läns sparbank, hvilken äfven torde räkna största delen af sin kundkrets bland hufvudstadens invånare, insatts ett belopp af 11,777,573 kr., men uttagits blott 9,647,610 kr., således ett öfverskott af mer

än 2 millioner kronor, samt att i den nybildade postsparbanken under perioden i Stockholms stad insatts 2,674,013 kronor och uttagits 1,724,018, hvadan äfven här ett insättningsöfverskott föreligger, uppgående till nära 1 million kronor.

Sammanläggas talen från stadens och länets sparbanker samt från stadens postsparbankskontor, funnos vid 1885 års slut 118,016 sparbanksdelegare (hvaraf i postsparbanken 8,799) men vid 1890 års slut 148,560 (hvaraf i postsparbanken 28,345); vid samma tidpunkter utgjorde delegarnes behållning resp. 25,068,465 och 32,130,003 kr., hvaraf i postsparbanken resp. 143,728 och 1,111,899. Tillväxten i delegarnes behållning utgjorde alltså under dessa år fullt 7 millioner kronor, hvaraf mer än 5½ miljoner utgjordes af upplupna räntor.

Bland negativa bevis på välmågens stigande eller fallande må först anföras *pantlånerörelsen*. Vid stadens pantlåneinrättning och (sedan år 1874) Stockholms pantaktiebank äfvensom (sedan år 1887) Arbetareringens banks pantlånerörelse har utlåningen visat följande omfattning:

Åren.	Utgifna lån.	Lånebelopp. Kronor.	Årligen pr inv. Kronor.
1856—1860	663,118	5,142,278	9.98
1861—1865	710,822	6,210,196	10.15
1866—1870	759,462	7,017,845	10.33
1871—1875	737,950	6,805,781	9.40
1876—1880	1,351,407	12,284,311	14.86
1881—1885	1,785,687	17,275,939	18.11
1886—1890	2,239,048	23,699,278	20.42

Den starka stegringen af pantlånerörelsens omfattning vid dessa anstalter, särskildt efter pantaktiebankens tillkomst, torde emellertid närmast få anses innebära, att allmänheten i viss mån vändt sig ifrån de privata pantlåneinrättningarna och till de nya offentliga. Af de särskilda anstalterna har under perioden 1886—1890 pantlåneinrättningen utlemnat 112,141 lån om 1,792,200 kronor, pantaktiebanken 1,897,385 lån om 19,117,101 kronor samt Arbetareringens bank (under åren 1887—1890) 229,522 lån om 2,789,977 kronor.

Vid de af Öfverståthållareembetet handhafda *utsökningsmål* har sammanlagda ådömda skuldebelpet utgjort, jemfördt med folkmängden:

Åren.	Medel- folkmängd.	Ådömdt belopp. Kronor.	Årligen pr inv. Kronor.
1866—1870	135,836	7,109,353	10.47
1871—1875	144,848	3,054,707	4.22
1876—1880	165,287	4,480,286	5.42
1881—1885	190,780	4,520,483	4.74
1886—1890	232,117	8,706,084	7.50

Det relativa beloppet för åren 1886—1890 är alltså det högsta, som förekommit alltsedan de olyckliga åren 1866—1870. Mer än 3 millioner kronor ådömdt belopp faller ensamt på året 1886, under hvilket den år 1885 utbrutna stora byggnadskrisen så att säga afvecklades. År 1890 utgjorde motsvarande siffra endast 1,204,424 kronor.

Beloppet af beviljade lagfarter äfvensom den andel deraf, som tillkommit efter *utmätning eller konkurs*, har utgjort:

Åren.	Lagfarter.	Deraf efter utmätning eller konkurs.	
	Kronor.	Kronor.	I %.
1866—1870.....	42,730,576	8,297,787	19.4
1871—1875.....	80,609,443	4,243,724	5.3
1876—1880.....	95,252,962	1,443,695	1.5
1881—1885.....	219,636,643	2,151,851	1.0
1886—1890.....	236,788,030	27,116,527	11.4

Perioden 1886—1890 är således härutinnan den vida ogynsammaste under senare tider, med ett absolut belopp af öfver 27 millioner kronor köpeskillning för efter utmätning eller konkurs försålda fastigheter. Här visa sig tydligt följderna af den stora öfverspekulationen inom byggnadsverksamheten under föregående femårsperiod. Ensamt under åren 1886 och 1887 försålles å exekutiv väg fastigheter till en köpeskillning af mer än 18 millioner kronor. År 1889 hade beloppet nedgått till 1,894,600 kronor, men höjde sig år 1890 ånyo till 2,868,230 kronor.

Beloppet af *resterande utskylder* är naturligtvis också i någon mån en mätare af det ekonomiska välståndet. Här inverka dock äfven andra omständigheter, såsom i första rummet de skattdragandes större eller mindre villighet att fullgöra sina samhällspligter. Hvad först beträffar antalet utfärdade debetsedlar samt antalet efter behörig uppbördsstämma resterande sådana, utgjorde dessa:

Åren.	Utfärdade debetsedlar.	Deraf resterande.	%.
1866—1870.....	226,116	147,085	65.0
1871—1875.....	248,162	145,170	58.5
1876—1880.....	283,078	161,899	57.2
1881—1885.....	346,506	215,782	62.3
1886—1890.....	418,660	269,037	64.3

Äfven härutinnan ställer sig den nu senast gångna femårsperioden ganska ogynnsamt.

Då det naturligtvis i främsta rummet är de lägst beskattade, som försumma att betala kommunalutskylderna, enär bland dessa finnas många, för hvilka svårigheterna härvid äfven med god vilja icke kunna öfvervinnas, så följer, att procenten resterande utskylder ingalunda är så hög, som af nyss anförda tal kan befaras. Förhållandena härutinnan hafva varit följande:

Åren.	Påförda utskylder, kr.	Deraf resterande, kr.	%.
1866—1870.....	10,335,729.04	2,202,089.98	21.3
1871—1875.....	14,398,116.16	1,653,805.47	11.6
1876—1880.....	19,648,412.62	2,179,332.59	11.1
1881—1885.....	25,283,139.23	2,801,052.50	11.1
1886—1890.....	28,873,880.53	3,191,701.82	11.1

Procenttalet har alltså under de sista tjugu åren företett en anmärkningsvärd jemnhet.

En god mätare ändtligen af det ekonomiska tillståndet har man jemväl uti antalet *ingångna äktenskap*, och har detta utgjort:

Åren.	Medel-folkmängd.	Ingångna äktenskap.	Årligen på ett tusen inv.
1851—1855.....	95,189	4,030	8.47
1856—1860.....	103,050	5,118	9.93
1861—1865.....	122,395	5,168	8.44

K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1886—1890. Stockholms stad.

Åren.	Medel-folkmängd.	Ingångna äktenskap.	Årligen på ett tusen inv.
1866—1870.....	135,836	4,831	7.11
1871—1875.....	144,848	6,524	9.01
1876—1880.....	165,287	7,545	9.13
1881—1885.....	190,780	8,931	9.36
1886—1890.....	232,117	9,805	8.45

Medeltalet för perioden 1886—1890 är alltså lägre än för hvar och en af de tre närmast föregående femårsperioderna och står i jemnhöjd med talen för perioderna 1861—1865 och 1851—1855, men öfverträffar ej obetydligt den mycket låga siffran för åren 1866—1870.

Öfver hufvud måste den ekonomiska ställningen i hufvudstaden under den nu gångna femårsperioden betecknas såsom mindre gynsam. I synnerhet var detta fallet under de båda första åren, då verkningarna af 1885 års byggnadskris ännu voro fullt kännbara, yttrande sig i en betydlig minskning af byggnadsverksamheten, hvarmed äfven följde en minskning af inflyttningen. Under de följande åren skönjer man visserligen ånyo en tillväxt i fråga om såväl byggnadsverksamhet som inflyttning, men förbättringen blef icke synnerligen långvarig, och redan under denna period hade man ofta nog känningar af den *arbetslöshet*, som i ännu högre grad gjort sig gällande under den femårsperiod, som nu senast ingått. Ytterligare data angående de ekonomiska förhållandena blir Öfverståthållareembetet i tillfälle att lemna under afdelningen »Näringarna» i det följande.

Det sedliga tillståndet. I föregående femårsberättelse är i sammanhang med frågan om det sedliga tillståndet och de statistiska upplysningar, som derom pläga meddelas, uppmärksamheten fäst vid hufvudstadsbefolkningens abnorma sammansättning efter civilstånd och ålder. De nu kända resultaten af 1890 års folkräkning äro egnade att gifva detta förhållande en ytterligare belysning. Räknas såsom minderårig befolkning män före fyllda 20 års ålder och kvinnor före fyllda 15 år, samt såsom medelålders befolkning män i åldern 20—60 år och kvinnor i åldern 15—45 år, så befinnes Stockholms stads inbyggareantal hafva vid de båda senaste folkräkningarna varit på följande sätt procentiskt fördeladt mellan de stora ålders- och civilståndsgrupperna, under jämförelse med motsvarande förhållanden för riket i dess helhet:

Grupp.	Stockholm.		Hela riket.	
	År 1880.	År 1890.	År 1880.	År 1890.
Minderårig befolkning.....	27.19	29.67	37.57	37.88
Medelålders, gift d:o.....	20.60	21.90	22.93	22.14
Medelålders, ej gift d:o.....	36.19	33.08	22.32	21.07
Äldre befolkning.....	16.02	15.35	17.18	18.91
Summa	100	100	100	100

Af Stockholms folkmängd utgöra således, enligt senaste uppgifter, de minderåriga ej fullt 30 %, mot inom riket i dess helhet nära 38 %; deremot uppgår den ogifta medelåldersbefolkningens numerär i hufvudstaden till ej mindre än 33 %, eller en tredjedel af hela folkmängden, medan rikssiffran stannar vid 21 %, eller något mer än en femtedel. Då nu, såsom känt är, grup-

pen af medelålders ogifta personer är den grupp af befolkningen, inom hvilken oftast förbrytelser förekomma, nära nog af hvilket slag man än vill taga i betraktande, så framträder här den bjudande nödvändigheten att icke utan vidare med hvarandra jämföra de siffror, som anföras rörande det sedliga tillståndet i hufvudstaden och i landet för öfrigt, enär en dylik jämförelse måste leda till resultat, som för hufvudstaden innebära en beaktansvärd grad af orättvisa.

Den synnerligen stora talrikheten af Stockholms ogifta befolkning är, såsom i förra femårsberättelsen omnämndes, i första rummet att tillskrifva den ringa äktenskapsfrekvensen, eller, om man så vill, åtminstone delvis den stora inflyttningen till hufvudstaden af ogifte från landsorten. Då under tidrymden mellan åren 1880 och 1890 äktenskapsfrekvensen i Stockholm i det hela har varit ovanligt hög, så visar ock tabellen här ofvan, att befolkningens sammansättning är mindre abnorm vid denna periods slut än vid dess början. Den alltid undertaliga gruppen af minderårige befinnes nemligen hafva *stigit*, från 27·2 % till 29·7 %, medan den öfvertaliga gruppen af medelålders ogifta personer *sjunkit*, från 36·2 % till 33·1. Sättas hela rikets tal i hvarje fall = 100, så har Stockholms minderårige befolkning mellan dessa folkräkningar stigit från 72 till 78, men den ogifta medelåldersbefolkningen sjunkit från 162 till 157. Dessa förhållanden vittna om, att äfven Stockholm befinner sig under inflytande af den allmänna utveckling, som mer och mer gör sig gällande, i riktning af en utjemning mellan städernas befolkningsförhållanden och landsbygdens.

Af de statistiska data, som stå till buds för belysningen af det sedliga tillståndet inom hufvudstaden, må först anföras de, som beröra antalet *äktenskapsskilnader*.

Antalet genom skiljobref upplösta äktenskap har utgjort, i jämförelse med antalet ingångna:

Åren.	Ingångna äktenskap.	Skilsmessor.	Skilsmessor mot 1,000 ingångna äktenskap.	
			Stockholm.	Hela riket.
1851—1855	4,030	104	25·8	4·4
1856—1860	5,118	101	19·7	4·3
1861—1865	5,168	139	26·9	4·8
1866—1870	4,831	133	27·5	5·0
1871—1875	6,524	197	30·2	5·8
1876—1880	7,545	272	36·1	7·1
1881—1885	8,931	295	33·0	7·4
1886—1890	9,805	363	37·0	8·6

I vanliga fall är alltså det relativa antalet skilsmessor i hufvudstaden omkring fyra à fem gånger högre än inom vårt land i dess helhet. Den nu senast gångna periodens tal äro ganska höga.

De (levande) födda barnens fördelning med afseende å äkta eller *oäkta* civilstånd ådagaläggas af följande siffror, som utvisa en glädjande förbättring:

Åren.	Äkta.	Oäkta.	Oäkta mot 100 äkta.	
			Stockholm.	Hela riket.
1851—1855	8,889	7,387	83·1	10·3
1856—1860	11,038	7,899	71·6	9·6
1861—1865	13,256	8,919	67·3	10·1
1866—1870	13,529	8,931	66·0	11·1
1871—1875	14,710	8,747	59·4	12·1
1876—1880	17,024	8,750	51·4	11·1
1881—1885	21,925	9,439	43·0	11·3
1886—1890	26,721	10,406	38·9	11·4

Det relativa antalet oäkta födde har sålunda nedsjunkit till mindre än hälften, mot hvad det utgjorde för fyrtio år sedan. År 1890 hade antalet ytterligare nedgått till mindre än 38 oäkta födde för hvarje hundratal äkta.

Att Stockholms fortfarande mycket ogynnsamma ställning härutinnan gentemot det öfriga landet till en stor del blott är skenbar, har blifvit utförligt ådagalagdt i föregående femårsberättelse. Tages hänsyn till den ogifta qvinliga befolkningens talrikhet samt beträffande de ogifta barnaföderskorna endast till dem, som verkligen tillhöra Stockholm, så befinnes, att den verkliga frekvensen af oäkta födelser visserligen är en del högre, än i allmänhet är fallet i landsorten, men att åtskilliga län finnas, der frekvensen är lika hög och till och med högre än i Stockholm.

Osedligheten bland kvinnorna, för så vidt den yttrar sig i yrkesmessig skörlefnad, visas af följande siffror för antalet första gången *bland de besigtningsskyldiga inskrifna* samt från besigtningsskyldighet befriade:

Åren.	Medelfolk-mängd af kvinnor.	Inskrifna.	Befriade.	Årl. antalet inskrifna bland 10,000.
1866—1870	74,733	408	160	11
1871—1875	80,647	308	158	8
1876—1880	90,765	611	177	13
1881—1885	104,429	508	294	10
1886—1890	125,606	487	464	8

Antalet vid slutet af nedanstående år underkastade besigtning har utgjort:

År 1865	307	År 1885	484
» 1870	303	» 1886	455
» 1875	264	» 1887	459
» 1880	417	» 1888	451
» 1885	484	» 1889	419
» 1890	401	» 1890	401

Mellan 1865 och 1890 har den qvinliga folkmängden vuxit med vid pass 90 %, men antalet prostituerade blott med något öfver 30 %. Under perioden 1886—1890 har antalet till och med betydligt förminskats, från 484 till 401. Prostitutionens omfattning i hufvudstaden har alltså i anmärkningsvärd grad inskränkts.

Dryckenskapen. Man kan numera på trenne särskilda vägar genom siffror vinna en föreställning om dryckenskapens stigande eller fallande bland Stockholms befolkning, nemligen dels af antalet fyllerimål, dels af antalet genom alkoholmissbruk direkt förorsakade sjukdomar, dels ändtligen af de siffror, som af hufvudstadens utskänkningsbolag meddelas angående den utskänkta och utminuterade kvantiteten spirituosa.

Hvad först beträffar de åtalade *fylleriförseelserna*, har antalet härför sakfäld under de senast förflutna femårsperioderna varit följande:

Åren.	Medelfolk-mängd.	Sakfäld för fylleri.	Årl. pr 1,000 inbyggare.
1856—1860	103,050	11,106	21·6
1861—1865	122,395	10,595	17·3
1866—1870	135,836	8,565	12·6
1871—1875	144,848	14,737	20·3
1876—1880	165,287	30,983	37·5
1881—1885	190,780	30,725	32·2
1886—1890	232,117	37,554	32·4

Såsom i föregående femårsberättelse uppvisats, eger man dock icke rätt att af dessa siffror sluta sig till en större dryckenskap under de tre senaste femårsperioderna än under de föregående, i det fyllerimålets antal till väsentlig grad är beroende å den patrullerande polispersonalens talrikhet samt den större eller mindre stränghet, hvarmed fylleriförseelser beifras. Under perioden 1886—1890 har de sakfäldes antal uppgått till 32 pr år och tusen invånare, eller nästan enahanda som under åren 1881—1885.

Med hänsyn till de sakfäldes kön har fördelningen under de fyra sista femårsperioderna varit följande:

Åren.	Män.	Qvinnor.	Qvinnor i % af samtliga.
1871—1875	13,749	988	6.7
1876—1880	29,266	1,717	5.5
1881—1885	29,329	1,396	4.5
1886—1890	35,202	2,352	6.3

Qvinnornas relativa antal, som förut befunnit sig i sjunkande, företer alltså under de senaste åren en icke oväsentlig ökning.

För kännedomen angående antalet genom alkoholmissbruk förorsakade sjukdomar eger man numera att tillgå dels rapporter från sjukhusen, dels distriktsläkarnes uppgifter om fattigsjukvården i hemmen. Då för de äldre åren endast förstnämnda källa kan anlitas, torde till en början uppmärksamheten få egnas ensamt åt de från densamma härflytande uppgifter, enligt hvilka antalet å sjukhusen behandlade alkoholsjukdomar har utgjort:

Åren.	Kronisk alkoholism.	Fyllerigalenskap.	Summa.	Årl. pr 10,000 inv.
1861—1865	514	963	1,477	24.1
1866—1870	303	669	972	14.3
1871—1875	619	1,479	2,098	29.0
1876—1880	1,174	1,151	2,325	28.1
1881—1885	1,185	752	1,937	20.3
1886—1890	1,225	594	1,819	15.7

Förbättringen under de senaste femårsperioderna är omisskännelig.

Tillägger man jemväl antalet uti de fattiges hem för alkoholsjukdomar vårdade, hvarom uppgifter föreligga från och med år 1870, blifva talen för de sedan dess förflutna åren följande:

Åren.	Kronisk alkoholism.	Fyllerigalenskap.	Summa.	Årl. pr 10,000 inv.
1871—1875	683	1,655	2,338	32.3
1876—1880	1,323	1,347	2,670	32.3
1881—1885	1,555	957	2,512	26.3
1886—1890	1,553	676	2,229	19.2
1886	341	162	503	23.2
1887	293	135	428	19.0
1888	278	121	399	17.5
1889	303	114	417	17.6
1890	338	144	482	19.6

Från 32 sjukdomsfall årligen pr 10,000 invånare under åren 1871—1875 har antalet således under de sista fem åren nedsjunkit till 19. Anmärkningsvärdt är, att, medan fyllerigalen-

skapens frekvens befunnit sig i en synnerligen stark förminskning, hafva fallen af kronisk alkoholism blifvit flere än förr, dock icke under den sista femårsperioden.

Hvad slutligen beträffar det tredje sätt, hvarpå dryckenskapslastens omfattning kan mätas, eller sjelfva brännvinsförbrukningen, så eger man härom uppgifter för den tid, Stockholms utskänkningsbolag utfövat sin verksamhet, alltså från och med året 1877—1878. I bolagets styrelses årsberättelser meddelas härom följande uppgifter:

Försäljningsåren (1 okt.—30 sept.).	Mantals- skrifven folkmängd. ¹⁾	Försäljningen af spirituosa. Liter.	Liter årligen pr inv.		
			Å utskänknings- ställen.	Å afhemtnings- ställen.	Summa.
1877—1878	153,528	4,077,590	13.82	12.74	26.56
1878—1879	161,722	3,863,529	13.14	10.75	23.89
1879—1880	163,040	3,884,457	12.75	11.08	23.83
1880—1881	167,868	3,923,181	13.08	10.29	23.37
1881—1882	174,702	3,854,068	12.40	9.66	22.06
1882—1883	182,358	3,703,592	9.29	11.02	20.31
1883—1884	190,842	3,511,421	8.53	9.87	18.40
1884—1885	200,781	3,735,620	8.56	10.05	18.61
1885—1886	211,139	3,585,376	7.59	9.39	16.98
1886—1887	216,807	3,572,831	7.37	9.11	16.48
1887—1888	221,551	3,450,122	7.11	8.46	15.57
1888—1889	223,118	3,382,136	6.62	8.21	14.83
1889—1890	236,350	3,523,138	6.49	8.41	14.90
1878—1880	164,210	11,825,576	12.8	11.2	24.0
1881—1885	190,780	18,727,882	9.8	9.7	19.5
1886—1890	232,117	17,513,603	6.7	8.4	15.1

¹⁾ För femårsperioderna medelfolkmängd enligt presterskapets uppgifter.

Minskningen har alltså varit nära nog oafbruten och hela förbrukningen nedgått från 26.6 liter pr invånare under det första försäljningsåret till ej fullt 15 liter under det sista.

Med hänsyn till nu förebragta fakta anser sig Öfverståthållarembetet berättigadt att uttala det gynsamma omdöme, att jemväl under nu ifrågavarande femårsperiod dryckenskapslasten i hufvudstaden befunnit sig i aftagande.

Om den lifliga verksamhet, som under perioden pågått genom enskilda föreningar o. d. till nykterhetens främjande, lemnas en kortfattad berättelse här nedan.

Antalet för gröfre brott (urbota och vanfrejdande) sakfälda personer uti hufvudstaden har under de senaste tjugufem åren varit följande:

Åren.	Medel- folkmängd.	Sakfälda.	Årl. pr 10,000 inv. I Stockholm.	I hela riket.
1866—1870	135,836	1,328	19.6	5.58
1871—1875	144,848	1,492	20.6	4.75
1876—1880	165,287	1,495	18.1	3.84
1881—1885	190,780	1,840	19.3	4.02
1886—1890	232,117	1,626	14.0	3.65

Den senaste femårsperiodens siffror för Stockholm äro alltså i jämförelse med äldre tidens synnerligen gynsamma.

Beträffande de olika *slagen af brott* (gröfre brott och ringare) utgjorde antalet i poliskammaren anmälda dylika under åren 1866—1890:

Åren.	Mord, mordförsök, barnamord, dråp.	Gröfre sedlighetsbrott.	Rån.	Förfalskning.	Bedrägeri.	Stöld.	Snatteri.
1866—1870...	19	?	40	153	395	7,875	8,468
1871—1875...	30	?	22	292	278	6,679	6,983
1876—1880...	34	?	24	240	412	7,374	6,667
1881—1885...	26	22 ¹⁾	82	451	615	11,916	9,579
1886—1890...	38	79	81	248	966	10,820	8,181

¹⁾ Åren 1882—1885.

I fråga om de flesta slag af brott, med undantag för mord och dråp samt bedrägeri och gröfre sedlighetsbrott, framträder den nu senast gångna femårsperioden med lägre tal än den närmast föregående, en förminskning som blir så mycket betydelsefullare, när man erinrar sig, att medelfolkmängden samtidigt ökats med öfver 20 procent.

Det absoluta och relativa antalet *sjelfmord* har under ofta behandlade tidrymd inom hufvudstaden varit följande, jemfördt med frekvensen uti riket i dess helhet:

Åren.	Medelfolkmängd.	Sjelfmord.	Årl. bland 100,000 inv. I Stockholm.	I hela riket.
1851—1855	95,189	98	20.6	7.12
1856—1860	103,050	113	21.9	5.66
1861—1865	122,395	214	34.9	7.55
1866—1870	135,836	255	37.5	8.50
1871—1875	144,848	197	27.2	8.13
1876—1880	165,287	246	29.8	9.21
1881—1885	190,780	268	28.1	9.68
1886—1890	232,117	404	34.8	11.77

Sjelfmordens antal i Stockholm har alltså under åren 1886—1890 varit mycket högt, utan att dock det relativa talet helt och hållet uppnår motsvarande tal för åren 1861—1870.

Af hela antalet sjelfmördare åren 1886—1890 voro 324 män och 80 kvinnor. Under föregående femårsperiod räknades endast 42 kvinnor bland sjelfmördarne; antalet har således denna gång nästan fördubblats.

Nykterhetsverksamheten. Bland de många föreningar och sällskap, som under senare år bildats för bekämpande af dryckenskapslasten i vårt land, utöfvas den vidsträcktaste verksamheten, åtminstone om man afser vårt land i dess helhet, men möjligen ej särskildt i Stockholm, af *Goodtemplarorden*. Angående denna ordens uppkomst, dess första utbredning i Sverige samt dess arbetssätt meddelas i föregående femårsberättelse en utförlig redogörelse. Under den nu senast gångna femårsperioden har goodtemplarrörelsen knappast nått den ytterligare utveckling och betydelse, som man med hänsyn till dess första kraftiga uppträdande kunnat hafva anledning att vänta. Orsaken här till torde i första rummet vara inbördes stridigheter inom orden. Visserligen blefvo de båda stora grenar, i hvilka orden under flere årtionden varit splittrad, vid »verldsstorlogemötet» i Stock-

holm år 1887 förenade, hvilken förening samtidigt genomfördes i hela världen, men redan följande år skedde en utbrytning bland Sveriges goodtemplare, i det att ett antal missnöjde bildade en *nationalgoodtemplarorden*, som ej har någon förbindelse med verldsförbundet. I Stockholm separerade sig härvid omkring 1,000 personer och öfver hela landet 15- å 18,000, hvarigenom antalet af verldsgoodtemplarordens medlemmar, som vid periodens början uppgått till i rundt tal 56,000, hvaraf i Stockholm med kringliggande landsbygd omkring 3,400, samt år 1888 närmast sig till 70,000, nu nedgick till omkring 50,000, fördelade på omkring 1,200 loger. År 1889 skedde en ny utbrytning, till följd af det s. k. iskällardricksförbudet, som på samma års storlogemöte i Stockholm genomdrifvits, hvarvid iskällardrickat — såsom innehållande mer än 2 % alkohol — förklarades böra anses såsom rusdryck. Särskildt för goodtemplarorden inom Stockholm blef iskällardricksförbudet ödesdigert, enär mera än hälften af de ännu återstående medlemmarne skilde sig från orden och öfvergingo till andra nykterhetssällskap, förnämligast till Templarorden.

Vid periodens slut uppgifves det kvarstående antalet verldsgoodtemplare i Sverige till omkring 45,000, hvaraf i hufvudstaden något öfver 1,500, fördelade i ett trettiootal loger.

Samtliga goodtemplarloger inom hufvudstaden äro sammanslutna under en så kallad distriktsloge, sammansatt af ombud från de särskilda logerna och utöfvande en viss beslutanderätt i fråga om arbetssätt m. m. Distriktslogens beslut äro underkastade kontroll af de årligen återkommande storlogemötena, som bestå af ombud från hela landet. Orden utgifver från Stockholm veckotidningen Reformatorn och eger ett ganska ansevärt bibliotek, som af medlemmarne flitigt begagnas.

Omsättningen af medlemmar inom goodtemplarorden liksom inom de öfriga nykterhetsföreningarna är mycket stor. Minst 50 % af hela medlemsantalet ombytas årligen. Af de utgående hemfaller en del ånyo under rusdrycksbegäret, en del åter ingår i andra samfund eller iakttagar fortfarande sitt nykterhetslöfte, utan att ansluta sig till någon förening.

De afgifter, som erläggas af medlemmarne, hvilka senare till allra största delen tillhöra arbetsklassen, utgå merändels med 1 krona i kvartalet för män och 50 öre för kvinnor. År 1889 stiftades Goodtemplarordens sjelfhjulsförening, hvilken räknar mellan 4- och 5,000 medlemmar, hvaraf ett par hundra i Stockholm. Understödsbeloppen uttaxeras på medlemmarne; men genom inträdesavgifter och afsättning af viss procent af uttaxeringarna hafva derjemte bildats fonder, hvilka vid 1890 års slut uppgingo till sammanlagdt närmare 10,000 kronor.

Nationalordens organisation och arbetssätt torde icke förete några väsentliga olikheter mot verldsgoodtemplarordens. Inom hufvudstaden funnos vid periodens slut 1,200 nationalgoodtemplare, fördelade i omkring 20 loger, och i hela landet omkring 18,000. Ordens organ är veckotidningen Fosterlandsvännen.

Nära beslägtad med goodtemplarorden till organisation, verksamhet och syften är äfven den till ursprung och utbredning rent skandinaviska *Templarorden*, stiftad år 1883 bland skandinaverna i Amerika och numera utbredd äfven bland de nordiska folken i Europa, dock förnämligast i Sverige. Templarorden är ej blott ett nykterhetssällskap, utan på samma gång en lifförsäkringsförening. Till hvarje ledamots arfvingar, hvilken ingått såsom delegare i lifförsäkringsfonden, utbetalas vid hans död ett

belopp af högst 2,000 kronor, tillkommet genom uttaxering bland öfriga ledamöter. Ordens medlemmar i Sverige anses uppgå till ungefär 18,000, hvaraf i Stockholm närmare 3,000, fördelade i 50 loger. Ordensorganet är veckotidningen Templaren.

Sedan år 1883 arbeta i Sverige *Blåbandsföreningarna*, hvilka dock först år 1886 sammanslöt sig till en enhetlig organisation. Denna rörelse har under de senaste åren haft en storartad framgång och torde numera räkna flere tusen medlemmar

Tab. E.

Stadsfullmäktigvalen åren 1876—1890.

År.	Folk-mängd.	Valberättigade.						Röstetallet.								
		Hela antalet.	Deraf			I % af folkmängden utgjorde de		Före nedsättningen.	Efter nedsättningen.	Nedsättning. %.	Af det verkliga röstetalet (efter nedsättningen)			Medeltal röster pr		
			röst-egande.	med förverkad rösträtt.	de senare i %.	valberättigade.	röst-egande.				tillhörde röst-egande.	voro förverkade.	Förverkade i %.	förverkad rösträtt.	röst-egande.	röstande.
1876.....	147,522	37,180	21,919	15,261	41.1	25.2	14.9	519,449	383,689	26.1	354,437	29,252	7.6	1.9	16.2	52.8
1877.....	153,528	38,494	19,744	18,750	48.7	25.1	12.9	563,763	420,819	25.4	375,658	45,161	10.7	2.4	19.0	55.1
1878.....	161,722	39,849	22,923	16,926	42.6	24.6	14.2	585,137	434,295	25.8	392,907	41,388	9.5	2.4	17.1	54.4
1879.....	163,040	42,874	23,953	18,921	44.1	26.3	14.6	593,068	440,847	25.7	401,538	39,309	8.9	2.0	16.8	53.0
1880.....	167,868	43,519	21,701	21,818	50.1	25.9	12.9	614,675	458,288	25.4	409,240	49,048	10.7	2.2	18.9	53.4
1881.....	174,706	45,629	21,562	24,067	52.8	26.1	12.3	622,880	466,501	25.1	415,456	51,045	10.9	2.1	19.3	56.1
1882.....	182,358	46,199	22,117	24,082	52.1	25.3	12.1	661,813	490,528	25.9	439,424	51,104	10.4	2.1	19.9	45.6
1883.....	190,842	49,455	23,326	26,129	53.2	25.9	12.2	710,784	520,027	26.8	463,382	56,645	10.9	2.2	19.9	51.4
1884.....	200,781	51,729	24,283	27,446	53.0	25.7	12.1	746,634	549,877	26.3	483,012	66,865	12.2	2.4	19.9	35.0
1885.....	211,139	28,023	19,263	8,760	31.2	13.3	9.1	771,931	538,413	30.3	489,411	49,002	9.1	5.6	25.4	48.6
1886.....	216,807	38,480	20,724	17,756	46.1	17.7	9.6	784,454	561,803	28.4	482,594	79,209	14.1	4.5	23.3	47.6
1887.....	221,551	36,508	21,776	14,732	40.4	16.5	9.8	792,410	574,791	27.5	497,721	77,070	13.4	5.2	22.9	39.9
1888.....	228,118	45,600	24,061	21,539	47.2	20.0	10.5	803,583	598,914	25.5	515,680	83,234	13.9	3.9	21.4	43.8
1889.....	236,350	46,254	22,369	23,885	51.6	19.6	9.5	838,680	602,945	26.3	513,443	89,502	10.3	3.8	23.0	43.7
1890.....	245,331	49,926	24,954	24,972	50.0	20.4	10.2	852,177	622,519	27.0	538,360	84,159	13.5	3.4	21.6	41.8

År.	Antal personer.			Antal röster.			Personer med 1—10 röster.			Personer med 11—50 röster.			Personer med öfver 50 röster.		
	Röst-egande.	Röstande.	De senare i %.	som kunnat afgifvas.	som afgifvos.	De senare i %.	Röst-egande.	Röstande.	De senare i %.	Röst-egande.	Röstande.	De senare i %.	Röst-egande.	Röstande.	De senare i %.
1876.....	21,919	1,012	4.62	354,437	52,948	14.9	14,251	112	0.8	5,516	433	7.8	2,152	457	21.2
1877.....	19,744	937	4.75	375,658	51,443	13.7	11,938	115	1.0	5,458	352	6.4	2,348	466	19.8
1878.....	22,923	922	4.02	392,907	48,384	12.3	14,801	112	0.8	5,695	367	6.4	2,427	410	16.9
1879.....	23,953	1,227	5.12	401,538	64,998	16.2	15,543	132	0.9	6,004	532	8.9	2,406	562	23.4
1880.....	21,701	1,280	5.90	409,240	68,302	16.7	13,161	152	1.2	5,990	522	8.7	2,550	605	23.7
1881.....	21,562	909	4.22	415,456	50,085	12.1	12,882	90	0.7	6,107	360	5.9	2,573	443	17.2
1882.....	22,117	2,091	9.45	439,424	94,059	21.4	12,944	383	3.0	6,407	918	14.3	2,766	760	27.5
1883.....	23,326	1,276	5.47	463,382	64,802	14.0	13,717	167	1.2	6,707	519	7.7	2,902	575	19.8
1884.....	24,283	1,443	5.94	483,012	50,094	10.4	14,377	242	1.7	6,872	605	8.8	3,034	583	19.2
1885.....	19,263	2,674	13.88	489,411	128,621	26.3	9,001	398	4.4	6,951	1,165	16.8	3,311	1,084	32.7
1886.....	20,724	2,453	11.84	482,594	116,804	24.2	10,744	451	4.2	6,654	1,053	15.8	3,326	940	28.3
1887.....	21,776	4,843	22.24	497,721	193,119	38.8	11,260	1,177	10.4	7,131	2,147	30.1	3,385	1,499	44.3
1888.....	24,061	3,608	15.00	515,680	158,025	30.6	13,535	926	6.8	7,087	1,463	20.6	3,439	1,192	34.7
1889.....	22,369	3,126	13.97	513,443	136,684	26.6	11,963	708	5.9	6,970	1,239	17.8	3,436	1,145	33.3
1890.....	24,954	4,155	16.65	538,360	173,493	32.2	13,851	1,027	7.4	7,503	1,640	21.9	3,600	1,419	39.4

Anm. För ett ringa antal i valet deltagande har vid valstatistikens upprättande röstetal ej kunnat konstateras.

inom hufvudstaden (således flere än goodtemplarne) och inom hela riket mellan 30- och 40,000. Medlemmarne åligger att alltid bära det »blå bandet», öppet och synligt. Från goodtemplarorden skilja sig »blåbandisterna» äfven derigenom, att de icke betrakta iskällardrickat såsom rusdryck. Föreningens organ är månadsbladet Blå bandet.

Utom de nu omnämnda större nykterhetsföreningarna arbetade under perioden, i hufvudstaden och å andra orter, jemväl en mängd mindre, såsom Svenska qvinnornas nykterhetsförening, Rekabiterorden, Fosterlandsvännerna, Svenska reformgillet m. fl.; en del af dessa arbetade jemväl samtidigt för andra syften än nykterheten.

Lägges härtill det stora antalet religiösa samfundsmedlemmar, hvilka iakttaga afhållsamhet från rusdrycker, utan att tillhöra någon nykterhetsförening, så anses antalet personer i Sverige, som afsagt sig bruket af sprit- och maldrycker, numera kunna beräknas till omkring 400,000.

Förnämligast på initiativ af de religiösa nykterhetsvännerna sammanträdde i Stockholm i januari 1889 *Första svenska allmänna nykterhetskonferensen*, i hvilken alla i Sverige befintliga samfund och föreningar, som arbeta för nykterhetens främjande, läto sig representeras. Hela antalet af konferensens medlemmar var 236, valda af de särskilda korporationerna i mån af deras medlemsantal. Vid detta tillfälle bildades *Allmänna svenska nykterhetsförbundet*, »med ändamål att sammansluta alla rikets nykterhetsföreningar och nykterhetsvännar af såväl absolut som moderat färg», i och för »åstadkommande af ett bränvinsförbud i landet» äfvensom »sammanhållning mellan nykterhetsvännerna vid val till riksdagsmän, landstingsmän och kommunalstyrelse».

Allmänna val. I föregående femårsberättelse ådagalades, huru- som lågen för deltagande i allmänna angelägenheter befunno sig i märkbart stigande bland hufvudstadens befolkning, och de år, som sedan dess förflutit, hafva härutinnan ingalunda medfört någon återgång. I periodens såväl kommunala som riksdagsmannaval har deltagandet från valmännens sida varit betydligt större än någonsin förut.

Angående *stadsfullmäktigvalen* under perioden meddelas här- om upplysning i *tabell E* (sid. 13), under jemförelse med förhål- landena under närmast föregående tio år. Af tabellen framgår:

att antalet valberättigade från öfver 25 % af folkmängden år 1884 sjunkit till blott 20 % år 1890, hvilket förhållande emellertid väsentligen måste tillskrifvas tillämpningen af den nya bevillningsförordningen;

att antalet af de valberättigade, som till följd af oguldna kommunalutskylder icke egde utöfva sin rösträtt, uppgick år 1890 till ej mindre än jemnt 50 %;

att hela antalet verkligen röstberättigade alltså sistnämnda år uppgick till något öfver 10 % af folkmängden;

att det röstetal, som de valberättigade egt beräkna, hvilket ursprungligen under periodens sista år skulle utgjort 852,177, i följd af gällande bestämmelse, att ingen må ega mer än ett hundra röster, nedsattes till 622,519;

att af sistnämnda röstetal 538,360 röster tillhörde de verk- ligen röstberättigade, medan 84,159 röster voro förverkade; samt

att medelantalet röster för hvarje förverkad rösträtt utgjorde 3·4, men för hvarje verkligt röstegande person deremot 21·6 och för hvarje i valen deltagande 41·8 röster.

Deltagandet i valen under periodens år, jemförda med några tidigare, utgjorde i % af antalet verkligen röstberättigade:

År.	I det hela.	Bland personer med		
		1—10 röster.	11—50 röster.	öfver 50 röster.
	%	%	%	%
1878.....	4·02	0·8	6·4	16·9
1882.....	9·45	3·0	14·3	27·5
1885.....	13·88	4·4	16·8	32·7
1886.....	11·84	4·2	15·8	28·3
1887.....	22·24	10·4	30·1	44·3
1888.....	15·00	6·8	20·6	34·7
1889.....	13·97	5·9	17·8	33·3
1890.....	16·65	7·4	21·9	39·4

Trots en betydande förändring till det bättre var alltså deltagandet i stadsfullmäktigvalen år 1890 fortfarande mycket ringa bland den lägsta klassen af de beskattade (blott 7 %); men deremot betydligt högre inom den mellersta klassen (22 %) samt bland de högst beskattade (nära 40 %). Till följd af en relativt något starkare ökning af i valen deltagande bland de lägst beskattade har dock medelantalet röster pr röstande, hvil- ket förut vanligen öfversteg 50, år 1890 nedgått till omkring 42.

Riksdagsmannavalen. Under perioden hafva trenne allmänna val egt rum till Riksdagens andra kammare, nemligen den 15 april 1887, med anledning af kammarens upplösning, den 23 september samma år för åren 1888—1890 samt den 26 septem- ber 1890 för åren 1891—1893. Antalet valberättigade och i valen deltagande m. m. vid dessa val äfvensom vid de allmänna val, som förut egt rum enligt den nya riksdagsordningen, med- delas i *tabell F* (sid. 15).

I fråga om antalet valberättigade faller genast i ögonen den stora stegringen i antalet valmän, som för oguldna kommunal- utskylder eller af andra skäl ej egde att i valet deltaga. An- talet af dessa utgjorde år 1875 blott 5 % af de valberättigade, men år 1890 nära 45 %. Förhållandet torde vara att tillskrifva dels den strängare praxis, som gjort sig gällande med anledning af Högsta Domstolens utslag rörande valet år 1884, dels till- lämpningen af den nya bevillningsförordningen.

Deltagandet i riksdagsmannavalen har varit följande, i % af antalet verkligen röstegande:

Vid valen år	I det hela.	Bland valmän som vid stadsfullmäktigval egde		
		1—10 röster.	11—50 röster.	öfver 50 röster.
	%	%	%	%
1872.....	46·0	29·8	49·2	68·1
1875.....	43·6	28·9	46·8	62·7
1878.....	47·6	31·8	49·8	63·1
1881.....	59·4	48·3	61·3	70·9
1884.....	72·7	68·5	71·6	78·8
1887 ^{15/4}	79·4	74·7	82·2	83·2
1887 ^{23/9}	73·1	70·0	73·8	77·3
1890.....	59·9	56·2	60·2	67·6

Lifligast var alltså deltagandet från valmännens sida i det val, som på våren 1887 egde rum med anledning af Andra kammarens upplösning. Vid detta tillfälle infunno sig i det närmaste 80 % af valmännen vid valurnorna. Vid 1890 års val hade antalet ånyo nedgått till 60 %.

Äfven vid dessa val visar sig, att intresset är minst bland de lägre beskattade valmännen; dock är skillnaden här vida mindre än vid stadsfullmäktigvalen, och har jemväl vid de senaste valen varit långt ringare än vid de tidigare. Vid 1890 års val deltog i valet 56 % af de mindre bemedlade valmännen, 60 % i mellanklassen och 68 % i den högsta klassen, allt enligt klassifikationen härofvan.

Vid 1890 års val var hufvudstaden första gången fördelad i fem *valkretsar*, hvarom närmare bestämmelser innehållas i den genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 8 november 1889 fastställda nya valordningen för Stockholm, för hvilken å annat ställe i denna berättelse redogöres. Jemlikt af magistraten i enlighet härmed utfärdad kungörelse omfattade vid 1890 års val första valkretsen Storkyrko- och Katarina församlingar, andra kretsen Klara, Jakobs och Johannes församlingar, tredje kretsen Adolf Fredriks församling samt Kungsholmens östra rote, fjerde kretsen Ladugårdslands församling samt femte kretsen Maria församling och vestra roten af Kungsholmen. Sistnämnda valkrets utsåg 4 riksdagsmän och hvar och en af de öfriga 5. Deltagandet i valet var lifligast i fjerde valkretsen (66½ % af de röstberättigade) och svagast i andra kretsen (49¼ %).

Märkligt riksdagsmannaval. Bland här ofvan nämnda val till Riksdagens andra kammare har det, som förrättades den 23 september 1887, tilldragit sig särskild uppmärksamhet såväl genom den lifliga valrörelse, som föregick detsamma, och det stora deltagandet i valet som ock — och i all synnerhet — genom valets följder. Emot valet anfördes hos Öfverståthållarembetet särskilda besvär, under yrkanden:

1:o att samtliga af magistraten vid afslutandet af valet godkända valsedlar, hvilka varit tryckta dels å grönt och dels å blått papper, måtte kasseras och, sedan detta iakttagits, ny sammanräkning verkställas; samt

2:o att, enär ett af vederbörande uppbördskommissarie utfärdadt, vid besvären fogadt intyg utvisade, att en af de utaf magistraten såsom valde förklarade, häftade för oguldna kommunalutskylder för åren 1881 och 1882 och således måste anses hafva varit i saknad af valrätt vid valet, hvadan han, jemlikt 14 och 19 §§ riksdagsordningen, icke heller varit till riksdagsman valbar, alla de valsedlar, på hvilka samma persons namn förekomme, måtte förklaras ogiltiga, och att, efter ny summering af rösterna, de personer, hvilka, sedan nyssnämnda sedlar blifvit frånräknade, vid valet erhållit högsta röstetalet, måtte förklaras vara för nästkommande treårsperiod lagligen valde till riksdagsmän för Stockholms stad.

Sedan besvären i föreskrifven ordning blifvit utställda till förklaring, meddelade Öfverståthållarembetet den 13 oktober 1887 utslag, dervid Öfverståthållarembetet fann besvären, i hvad desamma afsågo det under mom. 1 härofvan återgifna yrkande icke föranleda ändring i magistratens beslut; hvaremot, beträffande besvären i öfrigt, emedan genom intyg af vederbörande uppbördstjensteman blifvit utredt, att ofvan omförmälda af magistraten för vald förklarade person vid valtillfället häftat för oguldna utskylder i Stockholm för åren 1881 och 1882, samt följaktligen jemlikt 14 och 19 §§ i riksdagsordningen, jemförda med 11 § i förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862, icke vore valbar till riksdagsman, Öfverståthållarembetet funne skäligt förklara alla de vid valet afgifna valsedlar, som upptoge ifrågavarande persons namn, för ogilda; och som af magistratens i ärendet förda protokoll uppenbart vore, att valet, med iakttagande af hvad sälunda blifvit förklaradt, utfölle annorlunda, än som skett, men det icke tillkomme Öfverståt-

Tab. F.

Allmänna valen till Riksdagens andra kammare åren 1866—1890.

Vid valet år	Folkmängd. ¹⁾	Riksdagsmän.	Valberättigade.					I valet deltagande.		Personer med vid stadsfullmäktigval								
										1—10 röster.			11—50 röster.			öfver 50 röster.		
			Hela antalet.	röstegande.	ej röstegande.	de senare i %.	Verkl. röstegande i % af folkmängden.	Hela antalet.	% af röstegande.	Röstegande.	Röstande.	%.	Röstegande.	Röstande.	%.	Röstegande.	Röstande.	%.
1866.....	133,361	13	?	?	?	?	?	3,110	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
1869.....	131,400	13	7,914	7,001	913	11.5	5.33	3,243	46.3	?	?	?	?	?	?	?	?	?
1872.....	138,512	13	7,886	7,392	494	6.3	5.34	3,398	46.0	2,629	785	29.8	3,382	1,663	49.2	1,381	941	68.1
1875.....	150,446	15	9,287	8,799	488	5.3	5.85	3,835	43.6	3,286	950	28.9	3,925	1,838	46.8	1,588	995	62.7
1878.....	165,677	16	11,138	10,313	825	7.4	6.22	4,918	47.6	3,460	1,099	31.8	4,852	2,418	49.8	2,001	1,262	63.1
1881.....	168,775	16	12,359	10,479	1,880	15.2	6.21	6,228	59.4	3,340	1,613	48.3	5,015	3,075	61.3	2,124	1,506	70.9
1884 ²⁾ ...	194,469	19	15,241	11,416	3,825	25.0	5.87	8,261	72.7	3,729	2,555	68.5	5,286	3,782	71.6	2,401	1,891	78.8
1887 ^{10/4} ...	215,688	21	21,157	12,918	8,239	38.9	5.99	10,256	79.4	5,339	3,990	74.7	5,041	4,146	82.2	2,538	2,111	83.2
1887 ^{23/9} ...	223,063	22	22,275	13,055	9,220	41.3	5.85	9,533	73.1	5,396	3,776	70.0	5,082	3,750	73.8	2,577	1,992	77.3
1890.....	243,500	24	31,403	17,350	14,053	44.8	7.13	10,391	59.9	8,166	4,589	56.2	6,166	3,709	60.2	3,018	2,039	67.6

¹⁾ Folkmängden vid föregående års slut enligt presterskapets uppgifter, hvilken folkmängd är den för riksdagsmannaval fastställda. — ²⁾ Talen afse valet den 12 januari 1885 (det ursprungliga valet af den 26 september 1884 upphäfdes). — ³⁾ Antalet valberättigade vid detta val är ej känt; i tabellen äro här införda talen för år 1886.

hållarembetet att i första hand pröfva och afgöra, hvilka personer, som vid sådant förhållande rätteligen voro valda, blef med undanröjdande af magistratens öfverklagade beslut, ärendet visadt åter till magistraten, som hade att detsamma ånyo företaga och dermed vidare lagligen förfara.

Uti detta utslag söktes af åtskilliga personer hos Eders Kungl. Maj:t ändring genom särskilda besvär, hvarefter och sedan underdåniga förklaringar afgifvits, deruti jemväl yrkades, att de af en del klagande anförda underdåniga besvär, såsom icke inom den i lag föreskrifna tid till Öfverståhållarembetet inlemnade, icke måtte till pröfning upptagas, Eders Kungl. Maj:t den 16 november 1889 meddelade nådigt utslag, och enär besvären blifvit inlemnade den 24 förutgångne oktober och det icke blifvit styrkt, att bemälda klagande erhållit del af öfverklagade utslaget förr än den 16 i samma månad, då detsamma i stadens kyrkor kungjordes, blef nämnda invändning af Eders Kungl. Maj:t ogillad, — hvarjemte Eders Kungl. Maj:t fann den omständighet, att till en del af de vid ifrågavarande val afgifna valsedlar användts färgadt papper icke föranleda till dessa valsedlars ogillande, hvadan de i denna del anförda underdåniga besvär af Eders Kungl. Maj:t lemnades utan afseende. Beträffande målet i öfrigt, fann Eders Kungl. Maj:t lika med Öfverståhållarembetet, att samtliga de vid valet afgifna valsedlar, som upptogo ofvan omförmälda persons namn, skulle anses ogilda; och enär det af magistraten i ärendet förda protokoll icke angäfvade särskilda valsedlarnes innehåll och det således icke på grund af valprotokollet kunde bedömas, huru efter frånräknande af ofvannämnda ogilda valsedlar, valet utfallit, fann Eders Kungl. Maj:t skäligt fastställa det beslut, hvori Öfverståhållarembetet stannat.

De religiösa rörelserna. Rörande de i ett eller annat afseende mest betydande bland de många föreningar och sällskap, som i hufvudstaden utöfva en omfattande verksamhet på det religiösa området, må lemnas följande kortfattade meddelanden.

Evangeliska fosterlandsstiftelsen. I fråga om denna stiftelses organisation och verksamhet, för hvilken i föregående femårsberättelse närmare redogjorts, har under den nu gångna perioden icke någon väsentlig förändring inträdd. Den i förra berättelsen omnämnda skolan för utbildande af kolportörer för den inländska missionen är numera förlagd till stiftelsens missionsinstitut å Johannelund.

Stiftelsens verksamhet, hvilken är fördelad på tvenne hufvudafdelningar, den inländska och den utländska missionen, omfattar utsändande af resepredikanter, missionsverksamhet bland skandinaviska sjömän i utlandets hamnar, predikande af evangelium bland de hedniska folken äfvensom bland bekännare af icke-protestantiska kyrkosamfund i Europa, samt vid sidan af detta en vidsträckt förlagsverksamhet och skriftspridning. Antalet missionsföreningar i riket, som anslutit sig till stiftelsen, har under perioden ökats från 118 till 122, och provinsombudens antal från 340 till 464; af de sistnämnda voro 245 prester. Enligt till årsmötena afgifna revisionsberättelser, hafva under perioden den *inländska* missionsafdelningens inkomster uppgått till 175,518 kronor, hvaraf gäfvomedel 133,383 kronor, afdelningens andel af vinsten å stiftelsens förlagsverksamhet samt af stiftelsens tidning 15,690 kronor, anslag till gratisskrifter från Religions Tract Society i London 13,583 kronor samt diverse inkomster 12,862

kronor. Utgifterna hafva utgjort: för kolportörselever 11,472 kronor, kolportörsarfvoden och resekostnader, inländska missionens andel, 81,209 kronor, inre missionens andel i kostnaderna för reseombudsverksamheten 22,529 kronor, för söndagsskolemissionen 6,051 kronor, gratisskrifter 30,089 kronor, samt förvaltningskostnader, räntor och diverse utgifter 26,795 kronor. Den *utländska* missionsafdelningens inkomster hafva uppgått till vid pass 925,000 kronor, hvaraf i gäfvomedel influtit 875,260 kronor; af utgifterna hafva gått till stiftelsens mission i östra Afrika 221,026 kronor, till missionen i Indien 204,708 kronor, till missionen i Estland 6,030 kronor, till Zenanamissionen i Indien 17,236 kronor, judemissionen 8,423 kronor, sjömansmissionen 163,688 kronor, förutom till sjömanskyrkan i Liverpool 10,509 kronor, till missionsinstitutet 107,279 kronor, andel af kostnaderna för kolportörsverksamheten 25,929 kronor, d:o för reseombudsverksamheten 52,483 kronor, gratisskrifter till utlandet 15,813 kronor, förvaltningskostnader 44,618 kronor, öfriga utgifter 57,442 kronor.

Beloppet af de till föreningen influtna *gäfvomedel* har alltsedan dess stiftande utgjort:

Åren.	För den inländska missionen.	För den utländska.	Summa kronor.
1856—1880.....	325,508	1,459,904	1,785,412
1881—1885.....	88,692	725,659	814,351
1886—1890.....	133,383	875,260	1,008,643
Summa	547,583	3,060,823	3,608,406

eller i medeltal för samtliga 35 åren af stiftelsens verksamhet omkring 100,000 kronor årligen, men i medeltal för den senaste femårsperioden 200,000 kronor pr år. En stor del af utgifterna för den inländska missionen torde dessutom bestridas af de lokala missionsafdelningarne, som omnämnts häröfvan.

Hela antalet genom stiftelsens försorg *tryckta skrifter* har utgjort:

Åren.	Exemplar.	Åren.	Exemplar.
1856—1860.....	1,656,400	1876—1880.....	5,682,600
1861—1865.....	1,802,700	1881—1885.....	4,808,600
1866—1870.....	1,934,200	1886—1890.....	4,797,250
1871—1875.....	2,853,800	Summa	23,535,550

Största delen här af, till nummertalet räknadt, torde visserligen utgöras af tryckta blad, blomsterkort o. d.; dock har äfven tryckningen af större skrifter varit högst omfattande, och af *biblar*, nya testamenten eller andra delar af bibeln hafva spridits:

Åren 1856—1880.....	524,730 exemplar
” 1881—1885.....	374,552 ”
” 1886—1890.....	533,321 ”
Summa	1,432,603 exemplar.

Denna gren af stiftelsens verksamhet befinner sig alltså fortfarande i en betydlig tillväxt.

Stockholms evangelisk-lutherska missionsförening, stiftad år 1877, arbetar, under anslutning till Evangeliska fosterlandsstiftelsen och Stockholms stadsmission, för evangeliets spridning såväl inom hufvudstaden och i hemlandet som i hednaverlden. Föreningen har upprättat de fyra s. k. missionshyddorna, för hvilka å annat ställe i denna berättelse är redogjort, och förhyrer dessutom en gudstjenstlokal med utrymme för 900 personer.

I föreningens söndagsskolor undervisades vid 1890 års slut inemot 800 barn. Af föreningen utdelade understöd till behöfvande utgjorde samma år ett belopp af 2,655 kronor, förutom naturapersedlar. Antalet af föreningens medlemmar har under perioden vuxit från 540 till 660.

Stockholms stadsmission har i nu snart fyrtio år arbetat för ordets förkunnande och nödens afhjelpande bland hufvudstadens befolkning. Föreningen, som eger fastighet vid Malm-skilnadsgatan, taxerad till 180,000 kronor, verkar genom spridande af religiösa skrifter, hvaribland föreningens tidningsorgan Stadsmissionären, och genom fattigbjudningar, äfvensom genom besök hos sjuka och fattiga samt å allmänna inrättningar och krogar. Derjemte har föreningen upprättat ett *barnhem* (Norrtullsgatan 20), med uppgift att bereda vård och undervisning åt barn, tillhörande Stockholms kommun; till detta barnhem har anslag lemnats jemväl af stadens fattigvårdsnämnd. Det af stadsmissionen upprättade arbetshemmet (Kungsholmsgatan 40) är numera uthyrdt till Föreningen för välgörenhetens ordnande.

Betlehems kyrkan. Denna kyrkobyggnad, som är belägen å tomten n:r 13 kvarteret Putten inom Klara församling, med adress n:r 37 vid Jakobsbergsgatan och n:r 6 Sergelgatan, och är taxerad till 32,000 kronor, inköptes år 1854 för gåfvomedel, mestadels insamlade inom Stockholm. Kyrkans uppgift är att upplåtas för enskilda andaktsöfningar, föredrag och andra andliga sammankomster i full öfverensstämmelse med svenska kyrkans bekännelse; dess angelägenheter handhafvas af en direktion af tolf personer, hvilken kompletterar sig sjelf genom partiella omval hvarje år. Redovisning för kyrkans ekonomi afgifves af kassaförvaltaren inför direktionen och granskas af tre af direktionen utsedde revisorer. För kyrkan är tillsatt en ordinarie predikant, med uppdrag att hafva tillsyn öfver andaktsstunderna.

Betesda-missionsföreningen, stiftad år 1872, med nu gällande stadgar af 1882, har till ändamål att verka dels för sina medlemmars gemensamma uppbyggelse, inbördes vård och hjälp, dels för beredande af andlig och lekamlig hjälp åt den fattiga befolkningen inom hufvudstaden och särskildt i den trakt, der föreningens fastighet är belägen. Denna fastighet, vanligen kallad Betesda, förvärfvades af föreningen år 1878 och utgör n:r 7, 8 och 9 inom kvarteret Våtan i Johannes församling, med adress n:r 5 Smala gränd. Densamma är taxerad till 68,000 kronor. Föreningens medlemmar äro till antalet omkring 240.

Svenska missions-sällskapet stiftades den 6 januari 1835 och förlade sin hufvudsakliga verksamhet till Lappland, hvarest anlades missionsskolor, i hvilka lapparnes barn erhöilo kristlig vård och uppfostran, då denna förmån icke kunde beredas dem på annat sätt. År 1864 bildades ett sällskap, benämndt *Femöres-föreningen*, efter sättet att insamla bidrag medels erläggande af 5 öre i veckan, och med syfte att anlägga lappska barnhem. Under flere år kunde ock föreningen med egna medel anlägga och underhålla sådana, men numera måste Svenska missions-sällskapet lemna betydliga bidrag för uppehållande af denna verksamhet. För närvarande underhållas i Lappland af dessa föreningar fyra missionsskolor och fyra barnhem. Svenska missions-sällskapet deltagar derjemte i svenska kyrkans mission i hednaverlden på det sätt, att sällskapet årligen till densamma aflemnar räntan å sina härför afsedda fonder.

Missionsverksamhet bland lapparne drifves jemväl af föreningen *Lappska missionens vänner*, för hvilken af H. K. H.

Prinsessan Eugenie år 1880 grundade förening H. M. Drottningen täckts blifva beskyddarinna och äfven behagat öfvertaga ordförandeskapet vid styrelsens sammanträden. Föreningen, som vill utföra sin verksamhet på evangelisk-luthersk grund och i öfverensstämmelse med vår kyrkas ordning, har till sin uppgift att befrämja missionen inom den svenska lappmarken, dels genom skolverksamhet bland lapparnes barn, dels genom predikoverksamhet bland den äldre befolkningen samt genom skriftspridning. Af föreningen underhållas en missionsskola och ett barnhem i Lannavaara.

Stockholms sjömansmissionsförening, genom hvars försorg alltsedan år 1881 funnits anordnad ett sjömanshem i Stadsgården, dock af mycket anspråkslös beskaffenhet, har under den gångna perioden, i främsta rummet genom H. M. Konungens frikostiga och manande ingripande, lyckats samla medel för uppförande af ett nytt och tidsenligt sjömanshem, för hvilket, såsom först under den nu ingångna femårsperioden fullbordadt, Öfverståthållareembetet blir i tillfälle att redogöra i nästföljande femårsberättelse.

Kristliga föreningen af unge män. Denna förening, för hvars uppkomst redogöres i föregående femårsberättelse, har under senare delen af perioden vunnit en alltjemt ökad anslutning och utvecklat sin verksamhet inom de områden, som den omfattar.

Dess medlemsantal har under perioden ökats från 113 till 671. Medlemmarne, hvilkas medelålder vid 1890 års slut utgjorde 24 år, tillhöra de mest skilda samhällsklasser och kyrkosamfund. Förklaringen till denna hastiga tillväxt torde böra sökas dels deri, att föreningen redan hösten 1888 haft såsom sekreterare anställd en person, som eguat hela sin tid åt arbetet, dels deri att föreningens syfte och verksamhetssätt blefvo bekanta för en större allmänhet genom den världskonferens af kristliga föreningarna af unge män — den elfte i ordningen sedan år 1855 — hvilken på Stockholmsföreningens inbjudan hölls härstädes den 15—20 augusti 1888. Antalet inskrifne konferensdeltagare öfversteg något 1,000; deraf voro omkring 600 utländingar, tillhörande 70 olika nationer. Det finnes skäl antaga, att de utländska ombuden genom de muntliga och skriftliga redogörelser, de i sina resp. hemland offentligent afgifvit, i vida kretsar spridt en särdeles fördelaktig uppfattning af Sverige och särskildt dess hufvudstad. Våren 1890 antog föreningen nya stadgar, genom hvilka dock ingen väsentlig förändring inträdde i dess författning eller verksamhet. Denna afser sålunda »unge mäns väl i fysiskt, intellektuellt, moraliskt och andligt afseende». Inträde som passiv medlem kan vinnas af hvarje välkänd ung man, som respekterar föreningens grundsatser. »Till aktiva (röstegande) medlemmar kunna utses män af evangelisk tro, som bekänna sig till Jesus Kristus såsom sin Frälsare och Gud, söka att i ord och vandel bevisa sig såsom hans lärjungar och genom förenade bemödanden vilja verka för hans rikets utbredande och stadfästande bland unge män».

Verksamheten har under perioden omfattat gymnastik, fäktning och idrottsöfningar af flere slag, undervisning i engelska, tyska och franska, stenografi, bokhållerier och utländsk handelskorrespondens, föreläsningar i allmänt bildande ämnen, diskussioner (hvarvid dock politiska ämnen äro uteslagna), sällskapliga samkväm, instrumental- och vokalmusik, bibelsamtal, bönemöten och religiösa föredrag för unge män. Årsafgiften, som är 10 kr.,

berättigar till åtnjutande af alla föreningens förmåner. Dessutom erbjuder föreningen äfven utom densamma stående unge män kostnadsfri bostadsanvisning. I lokalen (n:r 2 Kungsgatan), som omfattar 10 rum, deribland föreläsningssal, gymnastiksal, lärum, konversationsrum, undervisningsrum, mottagningsrum etc., tillhandahållas 125 in- och utländska tidningar och ett bibliotek om något öfver 2,000 band. Föreningen utgifver en tidning, »Månadsbladet», i 2,000—3,000 exemplar. Föreningens inkomster under år 1890 uppgingo till 10,850 kronor. Dessutom erhöll den detta år en donation af 20,000 kronor till uppförande af en för föreningens ändamål inrättad byggnad, dock med förbehåll att byggnadsarbetet påbörjats före september månad 1895.

Genom sin förbindelse med de talrika föreningarna i andra länder (något öfver 4,000 i alla verldsdelarne) är föreningen i tillfälle att medels introduktionsbref till de flesta större platser bereda sina medlemmar stora fördelar.

I april 1890 grundades en *filial* af föreningen på söder med särskild anställd sekreterare. Verksamheten här har omfattat undervisning i svenska, rättskrifning, och räkning, föreläsningkurser i teknologi, fysik, historia, helsolära och praktisk lagkunskap, föredrag i allmänt bildande ämnen, sällskapliga samkväm, bibelsamtal, bönemöten och religiösa föredrag för unge män. Årsavgiften, som är 4 kronor, berättigar till åtnjutande af nämnda förmåner äfvensom till fritt åhörande af föredrag inom hufvudföreningen. På lokalen (n:r 31 Högbergsgatan) tillhandahållas 45 politiska och religiösa tidningar samt ett bibliotek om 250 band.

I Stockholm har också styrelsen för *Förbundet mellan Sveriges K. F. U. M.* sitt säte. I de flesta större städer hafva föreningar bildats efter mönstret af Stockholmsföreningen. I åtskilliga af de mindre städerna och på landsbygden finnas talrika föreningar, som arbeta för den manliga ungdomens väl, men med ett mindre mångsidigt program. Af dessa hafva 36 anslutit sig till det i maj 1888 definitivt bildade svenska förbundet, som utgör en gren af det internationela. Antalet medlemmar inom de till det svenska förbundet hörande föreningarna var vid 1890 års slut 2,927. Dess kyrkliga ståndpunkt är interkonfessionel.

Bland de från statskyrkans bekännelse i mer eller mindre mån afvikande religiösa samfundet torde i främsta rummet böra omnämnas följande:

Svenska missionsförbundet. Detta förbund, hvars medlemmar utgöras af anhängare af den s. k. Waldenströmska riktningen, stiftades år 1878 och antog den 2 juli 1879 sina ännu gällande stadgar, i hvilka dock åtskilliga förändringar beslötos den 20 juni 1888. Förbundets ändamål är, enligt stadgarne § 1, »att förena kristna missionsföreningar eller församlingar i landet till gemensam verksamhet, för såväl inre som yttre mission». Ledningen af missionsförbundets angelägenheter utöfvas af dess medlemmar sjelfva genom befullmäktigade ombud, hvilka sammanträda en gång om året till allmänt möte. Vid årsmöte utse ombuden en komité, bestående af sju medlemmar och tre suppleanter, hvilken eger att verkställa ombudens beslut samt sjelf besluta i frågor, som under mellantiden emellan årsmötena uppstå och icke kunna till nästa årsmöte uppskjutas. Till förbundet hafva flere hundra föreningar eller församlingar (»frieförsamlingar») anslutit sig. Dessa indelas för närvarande i sju

distrikt, hvart och ett med sin föreståndare. Förening eller församling anställer sjelf sina predikanter, hvilka dock skola vara försedda med förbundets rekommendationsbref. Svenska missionsförbundets missionsskola har under perioden förflyttats från Kristinehamn till Stockholm. Förbundet, som under periodens sista år mottog i gäfvomedel ett belopp af 153,877 kronor, obäräknadt de särskilda församlingarnas utgifter, idkar missionsverksamhet inom Sverige i allmänhet, särskildt i Lappland, och derjemte äfven i Kongo, Nordafrika, Ryssland (Petersburg, Kronstadt, bland baskirerna och i Kaukasien) samt slutligen i Persien och Kina.

Baptisterna. Hufvudstadens baptister äro fördelade i sex församlingar, af hvilka dock en under perioden utgått ur den organisation, som förenar de svenska baptistförsamlingarna till en gemensam missionsverksamhet. Hela antalet baptister i Stockholm, som vid periodens början utgjorde 2,899, uppgick vid periodens slut till 3,381. Under närmast föregående period blef antalet nära nog fördubbladt. — Af det nämnda antalet 3,381 medlemmar vid 1890 års slut tillhörde 379 den separerade församlingen.

Då Stockholm torde få anses åtminstone numera utgöra medelpunkten för den baptistiska rörelsen inom Sverige, har det synts Öfverståthållareembetet icke olämpligt att ur de inkomna redogörelserna meddela följande utdrag angående baptismens historiska utbredning inom vårt land i dess helhet.

Baptisternas egentliga verksamhet i Sverige började under 1850-talets första hälft, sålunda för knappast fyra årtionden sedan, och står, ehuru mer än ett tiotal år yngre än de danska och tyska baptisternas, i alla afseenden icke blott långt framför deras, utan, om England undantages, framför hvarje annat lands i Europa. År 1855 funnos i Sverige 9 församlingar med tillsammans 476 medlemmar. De följande fem åren gick verksamheten så hastigt framåt, att år 1860 församlingarnes antal vuxit till 125 och medlemmarnes till 4,930. Året 1861 uppstod en stark splittring på grund af olika uppfattning af helgelse läran, och är detta det enda år, under hvilket de svenska baptisternas antal minskats. De följande femton åren utmärkte sig för ett sakta framåtskridande. Först år 1876 öfversteg de under året döptes antal ånyo 1,000, hvilket antal uppnåts redan under 1850-talet, men ej sedan dess. År 1877 steg de nydöptes antal till öfver 2,000, hvilken siffra sedan hvarje år öfverskridits. Maximisiffran, 4,549 döpte, tillhör året 1882. Hela antalet af medlemmar tillhörande det svenska baptistiska samfundet utgjorde vid slutet af nedanstående år:

År 1855.....	476	År 1875.....	10,490
» 1860.....	4,930	» 1880.....	19,297
» 1865.....	6,606	» 1885.....	28,766
» 1870.....	8,617	» 1890.....	34,837

Af landets olika delar företer Vesternorrlands län det relativt högsta antalet baptister, eller 3 % af den vuxna folkmängden, derefter följa Örebro län med 2.7 %, Gotlands med 2.6 %, Södermanlands med 2.3 %, Stockholms stad med 2 % o. s. v., således i allmänhet mellersta Sverige och vissa delar af Norrland. I södra Sverige är förhållandet annorlunda. »Inom området mellan Hallands-, Skåne- och Blekingegränsen i söder och i norr en rak linie från Ölands norra udde till Jönköping och derefter Vettern, Göta kanal, Venern, Vermlandsgränsen och

norska gränsen till Kattegat, en landsträcka på omkring 600 kvadratmil med en befolkning af cirka en och en half million, finnas knappast 2,000 baptister». Ringa är antalet jemväl i Malmöhus län samt i de båda nordligaste länen, Vesterbottens och Norrbottens.

Rörande baptisternas verksamhet under de båda senaste femårsperioderna meddelas följande statistiska upplysningar:

Antal.	År 1880.	År 1885.	År 1890.
Församlingar	303	434	524
Bönehus	116	174	244
Predikanter	?	478	600
Medlemmar	19,297	28,766	31,837
Söndagsskollärare	1,439	2,563	2,901
Söndagsskolbarn	14,776	27,581	33,825
Hvardagsskolbarn	706	915	521

Omsättningen inom samfundet under samma tidrymd framgår af nedanstående siffror:

Antal.	Åren 1881—85.	Åren 1886—90.
Döpte	16,739	14,718
Inflyttade	9,473	9,774
Återupptagne	1,384	2,065
Döde	1,083	1,630
Utflyttade	11,242	11,976
Emigranter till Amerika	1,999	2,284
Uteslutne	4,915	6,621

De insamlade frivilliga bidragen uppgingo under förra perioden till 1,194,820 kronor och under den senare till 1,615,819 kronor samt särskildt år 1890 till 369,405 kronor, motsvarande i medeltal mer än 10 kronor för hvarje föreningsmedlem.

För svenska baptistförbundets predikantskola, »Betelseminariet» i Stockholm, äfvensom för den religiösa verksamheten i öfrigt inom Sverige mottager förbundet betydande bidrag såväl från England som i synnerhet från Amerika, i främsta rummet kanske från den talrika derstädes bosatta svenska befolkningen. I Amerika lära finnas öfver 200 svenska baptistförsamlingar, med ett medlemsantal af omkring 13,000 personer.

Svenska baptistförbundet drifver en betydande missionsverksamhet jemväl i främmande länder, såsom Finland, Ryssland, Spanien m. fl. samt bland skandinaviska sjömän.

Metodisternas antal i hufvudstaden uppgafs vid periodens början till 963 personer och hade vid dess slut stigit till 1,424. De äro fortfarande delade i tvenne församlingar, S:t Pauls metodist-episkopalförsamling, med eget kapell vid Adolf Fredriks torg (taxeringsvärde 76,000 kronor) samt 522 medlemmar, och S:t Peters metodist-episkopalförsamling med 902 medlemmar.

Metodisterna öfver hela världen bilda en gemensam, organiserad kyrka, »Metodist-episkopalkyrkan», af hvilken de något mer än 80 svenska församlingarna utgöra en afdelning, lydande under en i Amerika bosatt biskop. De svenska församlingarna äro indelade i 4 distrikt, med hvar sin »presiderande äldste» såsom föreståndare. Såsom en egendomlighet må anföras, att ingen föreståndare eger att mer än högst 6 år förvalta samma distrikt och ingen predikant att mer än högst 4 år förestå samma församling. Hela antalet metodister i Sverige uppgifves till omkring 16,000. Värde af deras kyrkor och kapell samt

predikantboställen synes uppgå till omkring 800,000 kronor, och af gåfvomedel insamlas årligen omkring 200,000 kronor, ett utomordentligt intyg om den offervillighet, som besjalar de religiösa föreningarnas medlemmar, hvilka ju till stor del äro att finna bland landets mindre bemedlade befolkning.

Nära besläktad med metodismen är till sin religiösa uppfattning den mycket omtalade *Frälsningsarmén*. Den uppmärksamhet, som denna egendomligt organiserade religiösa förening tilldrog sig under föregående period, har snarare ökats, än aftagit under den tidrymd, som denna berättelse omfattar.

Fortfarande har Frälsningsarmén rigtat sina ansträngningar mot de djupast sjunkna, hvilkas uppmärksamhet densamma också synes i anmärkningsvärd grad hafva lyckats väcka. Vid hvar och en af arméns lokaler, hvilka nu äro sju till antalet, hållas möten för olika ändamål nästan hvarje söckendags afton och under söndagarna 4—7 möten. Kännetecknande för dessa sammankomster är, att vid dem flitigt förekommer användning af musik, samt att de tal och föredrag, som hållas, äro korta och på ett egendomligt sätt lämpade för åhörarnes såväl ståndpunkt som smak. Ordningen har i allmänhet kunnat utan svårighet upprätthållas vid dessa lokaler, ehuru dit ofta samlats stora skaror af stadens lägsta befolkning. Att under Frälsningsarméns energiska propaganda många blifvit räddade ur ett lif af förnedring och last är obestridligt, om man ock ej får vänta sig för mycket och för hastig förändring med hänsyn till det djup af förfall, ur hvilket de flesta af dem måste ryckas.

Odeladt bifall förtjenar Frälsningsarméns arbete i nykterhetens tjänst, hvilket ingalunda är obetydligt. Af sina egna medlemmar fordrar armén i detta afseende absolut återhållsamhet, och nykterhet predikas, kan man säga, vid alla dess möten, på samma gång dessa i och för sig utöfva en stark dragningskraft på krogarnas befolkning.

Angående de af Frälsningsarmén inrättade s. k. värme-stugorna är taladt på annat ställe i denna berättelse. Bland de egendomliga sätt, hvarpå armén insamlar penningemedel för sin verksamhet, är påbjudandet af en s. k. försakelsevecka, hvilket i Sverige skedde första gången under hösten 1886 och sedan hvarje år förnyats. Under denna vecka äro arméns alla medlemmar förbundne att lefva af det minsta möjliga och lemna all återstoden af veckans förtjenst till den s. k. krigskassan. Enligt härom meddelade uppgifter insamlades på detta sätt år 1886 omkring 7,000 kronor, följande år 10,000 kronor, derefter resp. 15,000 och 27,000 kronor samt år 1890 ej mindre än öfver 42,000 kronor.

År 1887 lades grunden till »Templet», i n:r 33 Östermalmsgatan, hvilken samma år fullbordade byggnad innehåller en större samlingslokal jemte expeditioner m. m. för verksamheten. År 1889 anlade armén ett eget tryckeri i n:r 35 Östermalmsgatan, hvilket hus sedermera inköptes för en summa af 210,000 kronor, för beredande af ökad utrymme åt expeditionerna samt tryckerirörelsen, hvilken senare vunnit en mycket stor omfattning. Arméns tidningsorgan, Stridsropet, utgick vid 1890 års slut i en upplaga af 35,000 exemplar, hvartill kommo 4,000 exemplar af barntidningen Den unge soldaten. Derjemte tryckes en betydande mängd böcker och ströskrifter.

Utom nämnda tvenne fastigheter eger armén äfven huset n:r 47 Österlånggatan, hvilket inrättats till ett hem för husvilla. Taxeringsvärdet å arméns samtliga egendomar utgör 415,000

kronor, med ett intecknad skuldbelopp vid 1890 års slut af 330,000 kronor.

Vid periodens utgång uppgifves Frälsningsarmén i Stockholm räkna ett antal af 1,077 medlemmar.

Vid den i förra femårsberättelsen omförmälda, af enskild person uppbyggda *Kyrkan vid Floragatan* har under perioden bildats en egen församling, hvilken vid 1890 års utgång räknade 229 medlemmar.

Evangeliska brödrasamfundet (s. k. Herrnhutare), hufvudstadens äldsta religiösa privatförsamling (stiftad år 1760), har genom afyttring af en del af sin välbelägna, genom testamente erhållna fastighet (nr 12 Kungsträdgårdsgatan), beredt sig tillfälle att uppföra en större nybyggnad. Församlingens hela fastighet är numera taxerad till 275,000 kronor, utan någon intecknad skuld. Medlemmarnes antal är fortfarande ytterst ringa, för närvarande 16, af hvilka ingen utträdt ur den svenska statskyrkan. Utom församlingen i Stockholm finnes i Sverige blott en herrnhutisk församling, nemligen i Göteborg; dessa båda stodo vid tidpunkten för den förra femårsberättelsens afgifvande under en gemensam direktion, hvilket ej nu mera lär vara händelsen.

Herrnhutarne i alla länder drifva gemensamt en mycket betydande hednamission, till hvilken de svenska församlingarna under sistlidet år bidrogo med vid pass 3,500 kronor.

Katolsk-apostoliska församlingen, för hvars organisation och verksamhet redogjorts i föregående femårsberättelse, har under perioden sett antalet af sina medlemmar ökad från 247 till 377. Församlingen har under år 1889 fullbordat en egen kyrkobyggnad, inom kvarteret Trasten af Östermalms församling, i hörnet af Birger Jarls- och Odengatorna. Den nya kyrkan, som rymmer 500 personer och utmärker sig för ett prydligt yttre, har i uppförande kostat omkring 150,000 kronor, hvaraf vid pass 90,000 kronor insamlats i England, Skotland, Amerika, och Australien. Den intecknade skulden uppgick vid 1890 års slut till 40,000 kronor.

År 1885 funnos i Sverige endast tvenne katolsk-apostoliska församlingar utom den i Stockholm, nemligen en i Norrköping samt en i Angarns församling i Roslagen. Under åren 1886—1890 hafva tillkommit församlingar i Hernösand, Sundsvall och Jönköping, hvarjemte ett mindre antal medlemmar finnes i Uppsala. Föreståndaren (»engelen») för Stockholms församling har öfverinseende öfver de andra församlingarna.

Sjundedags-adventisternas församling, som vid periodens början räknade 72 medlemmar, bestod vid 1890 års slut af 145; ingen af dessa hade utträdt ur svenska kyrkan. Angående sekten torde för öfrigt få hänvisas till den redogörelse, som innehålles i föregående femårsberättelse.

Nya kyrkan, eller Svedenborgianismen, eger numera åtminstone tvenne församlingar i Sverige, troligen de första fullt organiserade i denna kyrkliga rigtnings egentliga hemland. År 1874 bildades i Stockholm sällskapet Nya kyrkans bekännare, med uppgift att trycka och sprida nykyrkliga skrifter samt att understödja missionsverksamheten. År 1876 hitsändes ock en missionär från England, från hvilken tid Svedenborgs läras väckande till nytt lif i Sverige kan dateras. Inom den nybildade församlingen inträffade en schism år 1885, i det den ursprungliga föreståndaren utträdde och med större delen af medlemmarne bildade Nya kyrkans äldsta församling; de åter-

stående förenade sig till Nya kyrkans svenska församling, hvilken år 1887 blef erkänd af staten. Den förra församlingen räknar numera 230 medlemmar, af hvilka 25 utträdt ur svenska kyrkan, den senare församlingen 47 medlemmar, alla utträdde.

Sällskapet Nya kyrkans bekännare, som ännu fortfar, i anslutning till den sistnämnda af de båda här ofvan anförda församlingarna, har öfverlemnadt sin förlagsverksamhet till en nybildad korporation, kallad Nykyrkliga bokförlaget. Denna korporation förlägger en månatlig tidskrift, benämnd Nya kyrkans tidning, äfvensom Emanuel Svedenborgs skrifter i nya öfversättningar och i mån af tillgångar jemväl annan nykyrklig litteratur.

Å andra orter i Sverige finnas tvenne Svedenborgska föreningar; nemligen Nykyrkliga samfundet i Göteborg, stiftadt i november 1883, med ändamål att underhålla missionsverksamhet i Göteborg, samt Nykyrkliga föreningen i Örebro, bildad i april 1887, för missionsverksamhet derstädes. Flyttande lånbibliotek finnas dessutom anordnade på ganska många ställen.

Nya kyrkan drifver i allmänhet ej samma ifriga propaganda som flertalet andra religiösa rigtningar, detta i öfverensstämmelse med dess egen grundåskådning, som tillmäter stor betydelse åt en lugn, på personlig väg vunnen öfvertygelse. Kyrkans bekännelse sammanfattas såsom en tro »på en Gud, till väsende oändlig kärlek och vishet, uppenbarad i Kristus, i hvilken är en treenighet af kärlek (fadren), vishet (sonen) och välgörande verksamhet (Den Heliga Ande) — samt på Guds ord såsom källan för all visdom». Ytterligare hufvudpunkter äro: »att religionen i första rummet har afseende på lifvet och först i andra rummet på åskådningen; att själens lif fortfar efter kroppens död, och att själen är utrustad med alla de organ på det andliga området, som kroppen eger på det materiela; samt att själens eviga form och verksamhet bestämmas af lifvet här på jorden».

Utan att vara organiserade under gemensamma kyrkliga styrelser, underhålla Nya kyrkans bekännare i olika länder mycken gemenskap med hvarandra. De svenska församlingarnas prester utbildas mestadels i Amerika, som eger tvenne nykyrkliga universitet: i Philadelphia samt i Cambridge i Massachussets. Såväl i Amerika som i England förfogar Nya kyrkan öfver ganska betydande ekonomiska tillgångar. Öfver hufvud räknar densamma sina bekännare företrädesvis bland den bildade och förmögnare befolkningen.

Bland de olika religiösa rigtningarna är slutligen att nämna jemväl

Mormonismen. Mormonerna utöfva fortfarande sin verksamhet inom de skandinaviska länderna, som lära vara deras tacksammaste missionsfält i Europa. De svenska mormonerna äro fördelade på tre stora »konferensområden», af hvilka Stockholms konferens är den största. Hit höra nemligen hela mellersta och norra Sverige samt äfven Finland, med ett sammanlagdt antal af vid pass 1,400 medlemmar, hvilket utgör mer än 60 % af hela mormonkyrkan i Sverige och vid pass tredjedelen af alla mormoner i Skandinavien. De båda andra konferenserna i Sverige äro Göteborgs, med omkring 500 medlemmar, och Skånes, med omkring 250. Hela antalet mormoner i Sverige är något mer än 2,000.

Stockholms konferensområde är igen fördeladt i nio grenar, af hvilka Stockholms med 400 medlemmar och Uppsala med inemot 300 äro de största. Trakterna vester och norr om Mälaren lära hafva visat sig såsom den bästa jordmånen för mormonismen i Sverige.

I Stockholmskonferensens hela medlemsantal af omkring 1,400 personer ingår »prestadömet» med ej mindre än 200. Desse utgöras dels af missionärer från Amerika, dels af »det lokala prestadömet», som delas i »äldste», »prester», »lärare» och »diakoner».

En »president för den skandinaviska missionen» residerar för närvarande i Köpenhamn.

Efter allt att döma, fortgår *den religiösa rörelse*, som för några årtionden sedan uppstod i landet, ännu med oförminskad styrka, och utgör densamma, trots enstaka urartningar och missgrepp, tvifvelsutan en mäktig kraft till folkuppfostran. Den lifliga påverkan från England och i synnerhet från Amerika är omisskännelig och torde väl få sättas i samband med den stora emigrationsrörelsen, som inledt vårt folk i långt lifligare beröring än förr med den engelsk-talande delen af menskligheten. Det amerikanska inflytandet i vårt land gör sig gällande äfven i fråga om nykterhetsrörelsen, på sätt som redan i det föregående har blifvit visadt.

Arbetererörelsen. I likhet med närmast föregående femårsperiod har äfven den nu senast gångna karakteriserats af lifliga sträfvanden från arbetareklassens sida för ernående af en förbättrad ekonomisk ställning.

Bland dessa sträfvanden har under senare år arbetet för åstadkommande af *den dagliga arbetstidens förkortning* ådragit sig en särskild uppmärksamhet. Liksom i åtskilliga öfriga länder anordnades i Sverige och särskildt i Stockholm i detta syfte ett stort demonstrationståg den 1 maj 1890, räknande deltagare inom alla yrken. Demonstrationen aflopp utan några som helst oordningar.

Att utvecklingen inom det ekonomiska samhällslifvet för närvarande verkligen går i riktning af arbetstidens förkortande, synes framgå af ett par utredningar, som nyligen på grund af offentliga uppdrag verkstälts. Medelarbetstiden inom den svenska industrien utgjorde nemligen år 1885, enligt den första Arbetareförsäkringskomiténs undersökningar, 11.2 timmar pr dag och arbetare; vid en liknande undersökning år 1891 af Arbetarskyddskomitén befans medeltalet uppgå till endast 10.7 timmar, alltså en half timme mindre. I hvad mån denna nedsättning af arbetstiden varit framkallad af försämrade konjunkturer inom vissa yrken, är ej här möjligt att afgöra.

Dels vinnande af förkortad arbetstid, dels aflöningsbeloppens förhöjning hafva i de flesta fall afsetts med de *strejker*, som under perioden förekommit. Strejkrörelsen kan under senare år sägas hafva företett åtskilligt mera af organisation än under äldre tider, i hvilket hänseende de så kallade fackföreningarna utan tvifvel spelat en allt större rol. Antalet och omfattningen af strejkerna har dock i det hela varit mindre under denna än under föregående period, hvilket väsentligen torde få tillskrifvas den tryckta ekonomiska ställningen. Bland särskilda företeelser af nu omhandlade slag väcktes den största uppmärksamheten af den i maj 1890 utbrutna *bagarestrejken*, vid hvilken från arbetsgifvarnes sida intet hinder uppställdes beträffande de ifrågasatta aflöningsbeloppen, hvaremot bifall bestämdt vägrades till fordringarna om arbetets senare upptagande hvarje dag samt utbyte af kost och logi in natura mot en kontant ersättning. Sedan mot förmodan visat sig, att hufvudstadens behof af bröd utan egentlig svårighet tillfredsställes af hembagerier samt tillförseln från andra orter, måste efter sex veckors förlopp strejken upp-

gifvas, utan att arbetarne lyckats genomdrifva någondera af de båda nämnda fordringarna.

Det nyss omnämnda *fackföreningsväsendet*, för hvars uppkomst i hufvudstaden föregående femårsberättelse redogör, har under perioden vunnit ökad utveckling, och antalet dylika föreningar, som år 1885 uppgick till omkring 20, synes vid periodens slut hafva uppgått till minst ett femtiotal.

Den *socialistiska* rörelsen har vunnit större tillslutning, mindre af personer, som verkligen medvetet omfattat denna riktningens framtidsmål, än af sådana, som af missnöje med deras egen ekonomiska ställning gerna ansluta sig till hvarje högljuddare opposition mot bestående förhållanden. Partiets organ inom hufvudstadens tidningspress utkommer sedan år 1890 dagligen.

Att i hufvudstaden ej litet redan blifvit på »sjelfhjelpens» väg utträttadt för beredande af större ekonomisk trygghet, särskildt inom arbetareklassen, framgår bland annat af Arbetareförsäkringskomiténs under perioden publicerade betänkande, i hvilket finnes inrymd jemväl en redogörelse för de på sjelfhjelp grundade *sjuk- och begravningskassornas* ställning och verksamhet under år 1884. Enligt denna redogörelse funnos samma år i hufvudstaden 147 dylika kassor med 34,959 medlemmar, och den sammanlagda behållningen vid årets slut uppgick till fullt 1 million kronor. Kassornas inkomster under året uppgifvas till 378,249 kronor och utgifterna till 320,135 kronor, hvaraf 192,459 kronor till sjukhjelp samt medicin och läkarevård, 47,777 kronor till begravningshjelp, 49,680 kronor till förvaltningskostnader (13 % af samtliga inkomsterna) samt 30,219 kronor till diverse utgifter. Antalet sjukdomsfall under året uppgick till 5,991 och sjukdagarnas antal till 163,913, eller i genomsnitt något mer än 5 dagar för hvarje delegare.

Völgörenhet. I lika hög grad som den föregående utmärker sig denna femårsperiod för en lifaktig och oförtruten verksamhet i bemödandet att lindra nästans nöd. Denna verksamhet har i synnerhet varit egnad åt den art af völgörenhet, som är riktad på att förebygga nöd och lidanden genom att utforska deras orsaker och aflägsna dem samt derigenom förekomma fattigdomen och dess följder. Härom vittna de völgörenhetsinrättningar, som under perioden tillkommit och för hvilka Öfverståthållareembetet här lemna en kortfattad redogörelse, dervid Öfverståthållareembetet tillika omnämner de inrättningar för völgörande ändamål, som redan förut funnits, men under samma tid i mera nämnvärd mån utvidgats.

Sophiahemmet. I förra femårsberättelsen har Öfverståthållareembetet omnämnt dels den anstalt för utbildande af dugliga och insigtsfulla sjuksköterskor, som under benämning »Hemmet för sjuksköterskor» genom H. M. Drottningens menniskovänliga omsorger bragtes till stånd och den 1 januari 1884 började sin verksamhet, dels ock det hem för sjuka, som sedan maj månad år 1885 inrättats i sjuksköterskehemmet. Med aldrig tröttnande intresse för dessa anstalters ädla syften har deras höga beskyddarinna genom upprättandet under denna period af den storartade barmhertighetsinrättningen med ofvanstående namn bragt dem båda till en utveckling, som ej kunde anas af den, som år 1885 tog i betraktande det lilla sjuksköterskehemmet i nr 24 vid Upplandsgatan med sju sköterskor och plats för fem sjuka.

På våren år 1887 lades grundstenen till Sophiahemmet och den 1 oktober 1889 invigdes detsamma för att påföljande dag öppnas för sina människovänliga ändamål. Beläget på norra sidan af Valhallavägen på en med björkskog omgifven höjd, hvilken anordnats till park, består detsamma af tvenne hufvudafdelningar, sjukhuset och sköterskehemmet, med följande anordningar.

Sjukhuset har sin hufvudfasad åt nyssnämnda gata, är 2 våningar högt, vinden och jordvåningarna deri icke inräknade, samt är uppfördt af rohbauteegel på en sockel af fogstruken granit i en ändamålet motsvarande stil, efter ritning af arkitekten A. Kumlien. Efter att hafva passerat förbi en i villastil bygd portvaktarstuga och östra delen af huset kommer man till hufvudingången, öfver hvars portal i stora bokstäfver läses namnet Sophiahemmet. Några trappsteg af finhuggen granit leda upp till vestibulen, utanför hvilken, med ingång från förstugan, expeditionssal är beläget. Från den rymliga och höga vestibulen gå tvenne, 10 fot breda korridorer, upplysta icke allenast af sidofönster, utan äfven af fönster vid de båda ändpunkterna, samt ledande till andra klassens sjuksalar. I våningen finnas förutom två toaletterum, ett för män och ett för kvinnor, och ett par s. k. ekonomirum, äfven ett vaktrum och ett tekök, försedt med diskbord, gaskök o. s. v.

All matlagning försiggår i det med sköterskehemmet sammanbygda ekonomihuset och maten föres derifrån på en vagn, hvars hjul äro öfverdragna med guttaperkaringar, genom sammanbindningsgången till teköket på nedra botten, derifrån densamma fördelas mellan patienterna eller föres på en hiss till våningen en trappa upp.

Sjuksalarna äro af olika storlek, allt efter som de äro afsedda för en, två, fem, sex eller åtta patienter. De på högra eller östra sidan liggande äro ämnade för fruntimmer och de på motsatta sidan upptagas af män.

Midt emot stora ingångsporten är på norra sidan af sjukhuset uppfördt ett utsprång, dels för den stora rymliga trappan, dels ock för badrum, operationssal och rum för underläkaren. På nedra botten ligga läkarens rum och andra klassens badrum samt en trappa högre upp första klassens badrum och operationsalen, hvilken har fönster i norr och vester samt derjemte upplyses af en större fönsteröppning i taket. Man har på allt sätt sökt hindra inträngandet i rummet af några för operationens resultat menliga föremål, och för rengöring af cementgolfvet och de oljemålade väggarna och taket äro särskilda vattenlednings-slangar tillgängliga. Vid inredningen af badrummen har man gjort sig till godo senare tidens erfarenhet och förbättringar, och detta gäller också hela sjukhemmet. Golfven i förstugorna består af cement och i rummen och korridorerna af fernissadt trä. Väggarna äro oljemålade, hörnen afrundade till förekommande af damgömmor och fönstren försedda med gardiner, genom hvilka man kan moderera det från söder inträngande dagsljuset. Uppvärmningen sker medelst ånga, och luftvexlingen ombesörjes af en varmluftapparat och lufrör, som bortföra den skämda luften genom trummor, vid hvilkas utgång genom yttertaget flägtar äro anbragta för befordrande af en snabbare luftvexling. En omsättning af 60 kubikmeter luft i timmen är beräknad för hvarje sjuksäng. Elektriskt ljus är infördt i hvarje rum, och i första klassens sjuksalar disponerar derjemte patienten öfver en flyttbar elektrisk lampa.

Sistnämnda salar, eller första klassens, hvilka äro afsedda för sådana sjuka, som hafva råd att erlægga den högre afgiften, äro belägna i våningen en trappa upp samt fördelade mellan sjuka af olika kön på samma sätt som i bottenvåningen.

Två trappor upp i den s. k. frontespisen har förestånderskan sina två rum, och i samma våning äro ett sjukrum för sköterskorna och en föreläsningssal för desamma inrymda. Betjenings sjukrum är beläget på annat ställe.

Sophiahemmet är afsedt att kunna mottaga 62 patienter, deraf 39 lägre och 23 högre betalande.

Sköterskehemmet upptages af bostad för den s. k. hemsystern samt för öfrigt helt och hållet af sjuksköterskeeleverna, hvilkas antal beräknas till 31. Af dessa hafva 15 egna rum och de 16 öfriga bo två och två tillsammans. De hafva flere gemensamma rum, såsom matsal, samlingsrum o. s. v. Alla sofrummen hafva egna ingångar och flere af dem äro isolerade, för att deras innehafvare, eller nattsjuksköterskorna, må ostörda kunna under en del af dagen egna sig åt hvilat.

Köket är beläget på nedra botten af det med sköterskehemmet sammanbygda ekonomihuset, och i jordvåningen hafva blifvit förlagda källare, mangel- och strykrum samt maskinrum jemte tvättstuga, från hvilken senare kläderna hissas upp till den på vinden inrymda torkapparaten. Till tvättstugan komma de smutsiga kläderna från sjukhusets källare, dit de genom trummor i murarna befordras från de olika sjukafdelningarna.

Sköterskehemmet uppvärms medels ångkaminer, under det sjuksalarna, såsom i det föregående redan nämnts, erhålla sin värme från flere i källarvåningen belägna kammare med varmelement. Från dessa varmkamrar, der den utifrån genom trummor kommande kalla luften hålles fuktig genom ständigt utlöpande vattenstrålar, förses salarna med sitt behof af varmluft, och detta behof kan den i jordvåningen sysslande maskinisten reglera med tillhjälp af s. k. distanstermometrar, som utvisa gradtalet i hvarje särskildt rum i de öfre våningarna.

I de resp. husens jordvåningar finnas äfven varmvattencisterner, hvilka förse hela inrättningens alla badrum, kök, toaletter m. m. med deras behof af varmt vatten. De utgöras af slutna cylindrar, hvilkas öfversta vattenlager uppvärms af ett ångrör och sedan uppressas af trycket i vattenledningen. Förut har det alltid varit bruket att hafva dylika apparater på vinden, hvilket varit förenadt med många olägenheter, men nu ser man, att det går an att hafva dem uppställda nere i en källare.

Sophiahemmets sjukhus är uppfördt på D. D. M. M. Konungens och Drottningens bekostnad för en summa af omkring 180,000 kronor och sköterskehemmet af föreningen för utbildande af sjuksköterskor för en kostnad af 120,000 kronor.

Nya barnsjukhuset. Denna sjukvårdsanstalt, som den 1 april 1890 öppnades för sjuka barn mellan 2 och 8 års ålder, har kommit till stånd på initiativ af några varmhjertade kvinnor, till största delen hustrur till hufvudstadens läkare och apotekare. Dels genom teckningslistor, dels ock genom en basar hafva dessa lyckats att samla ett kapital, tillräckligt stort för att sätta deras vackra plan i verket.

Sjukhuset, som är inrymdt inom en Stockholms stad tillhörig egendom, n:r 13 B vid Krukmakaregatan inom Maria församling, der mangårdsbyggnaden blifvit för sjukhusets ändamål inredd, är fritt och öppet beläget på en höjd, omgifven af träd, ängar och åkrar. Det innehåller på nedra botten 7 rum med

kök samt en trappa upp 2 vindsrum. Sjuksängarna uppgå till 10, hvilket antal kommer att ökas, i den mån tillgångarna medgifva en utvidgning af anstalten. — Det insamlade kapitalet jemte det anslag till sjukhuset af 2,000 kronor årligen under fem år, som af de södra församlingarne beviljats, lemna medel till inrättningens underhåll i dess nuvarande skick, hvilket underhåll ställer sig synnerligen billigt, då hyran är ringa samt läkarevården utan ersättning uppehålls och hufvudstadens apotekare förbundit sig att kostnadsfritt lemna nödiga medikamenter.

I spetsen för anstalten stå 30 principaler, och ledningen af densamma är anförtrödd åt en af 7 personer bestående styrelse med förste stadsläkaren såsom ordförande.

Föreningen för välgörenhetens ordnande. På initiativ af några personer, som önskade göra ett försök att i Sverige tillämpa de principer för den enskilda välgörenhetens utförande, hvilka i utlandet tagit sig uttryck bland annat i det s. k. Elberfeldsystemet, bildades hösten år 1889 Föreningen för välgörenhetens ordnande. Denna rönt genast så stora sympatier hos allmänheten, att den kunde börja sin egentliga verksamhet med ingången af år 1890.

Föreningens syfte och mål framgå af den vid dess bildande utfärdade inbjudningsskriften samt af dess stadgar; de äro: 1) främjande af samarbete mellan enskilda välgörande personer, privata välgörenhetsinrättningar eller föreningar och den allmänna fattigvården; 2) noggrann undersökning af de fattigas villkor och behof, för att finna rätta sättet att bistå dem; 3) motarbetande af tiggeriet; 4) beredande af tillfälle till arbete; samt 5) spridandet af insigter och riktiga grundsatser rörande välgörenhet och självhjelp.

Föreningens angelägenheter skötas af en styrelse, bestående af sex ledamöter, samt under dennas uppsigt af en centralbyrå, som i första hand bereder alla till föreningen inkommande ärenden, lemnar begärda upplysningar, hänvisar hjälpsökande till arbete, då sådant finnes, samt afgör frågor om mindre, tillfälliga understöd. Ansökningar om större understöd och lån afgöras af styrelsens s. k. arbetsutskott, hvilket består af ett par styrelseledamöter, ett par personer från centralbyrån och några särskildt tillkallade ledamöter af föreningen.

Styrelsen sammanträder under vintern två, under sommaren en gång i månaden; arbetsutskottet sammanträder vintertiden två och på sommaren en gång i veckan. Centralbyrån är under vintern öppen alla helgfria dagar utom lördagar, men under sommaren endast hvarannan söckendag.

Af centralbyråns personal äro endast föreståndaren, en bokförare och en vaktmästare aflönade, hvarjemte föreningen betalt inackordering vid diakonissanstalten för den diakonissa, som under de två första arbetsåren tjenstgjort å byrån; tidtals har ock en aflönad fattigbesökare anlitats. All öfrig personal, några herrar och rätt många yngre fruntimmer, som tjenstgöra på centralbyrån, de flesta dagligen, samt ett stort antal fattigbesökare, lemnar sitt biträde utan hvarje ersättning.

Centralbyråns första uppgift var att anskaffa förteckning å alla personer, som från allmänna fattigvården erhålla understöd i form af hyreshjelp och mat. Uppgifter om dessa erhöles från fattigvårdsnämnden, och har förteckningen sedermera efter hand kompletterats med upplysningar om alla hjälpsökande, som hänvisats till byrån, så att den 30 juni 1891 voro i densamma registrerade omkring 8,500 personer, oberäknade hustrur och barn,

der sådana finnas. För hvarje i registret upptagen person finnes upplagdt ett s. k. stamboksblad, der om honom antecknas ålder, yrke, familjeförhållanden, uppgifter om erhållna understöd och andra upplysningar, som genom föreningens besökare eller på annat sätt kunnat erhållas.

Beträffande samarbetet i välgörenhetens tjenst i öfrigt må nämnas, att åtskilliga af hufvudstadens kyrkoherdar lemna uppgifter om understöd, som de personligen utdela; att föreningen allt från sin början samarbetat med Allmänna skyddsföreningen, och har detta samarbete, som först endast bestod i ömsesidigt lemnande af upplysningar, ytterligare utvidgats, sedan båda föreningarnas centralbyråer lyckats erhålla lokal i samma våning, och yttrar det sig numera äfven deri, att en del till föreningen lemnade understöd utdelas genom distriktsdiakonissorna; vidare står föreningen äfven i förbindelse med åtskilliga andra föreningar, såsom Fredrika-Bremer-förbundet, Föreningen för sjukvård i fattiga hem, m. fl. Rätt många enskilda personer anlita föreningen för utdelande af gåfvor och understöd.

Föreningen utlemnar till sina ledamöter s. k. anvisningskort, hvarmed afsigten är, att när en medlem af föreningen icke har tillfälle att själf inhemta upplysningar om en hjälpsökande, han må kunna medelst ett dylikt kort sända den hjälpsökande till centralbyrån. Om då icke några upplysningar om ifrågakvarande person finnas i byråns stambok, lemnar byrån i uppdrag åt någon af föreningens fattigbesökare att om honom inhemta så tillförlitliga upplysningar som möjligt. Efter verkställd undersökning underrättar derefter byrån den person, som utfärdat anvisningskortet, huruvida byrån anser den hjälpsökande vara i behof af understöd och på hvad sätt detta lämpligast bör lemnas. Antalet på detta sätt under arbetsåret 1890—91 verkställda undersökningar uppgår till omkring 2,000.

På grund af dylika undersökningar har centralbyrån af föreningens medel under året 1890—91 utdelat understöd i form af arbetsförlag, materiel, verktyg, res-, sjuk- och hyreshjelp, mat och ved m. m. uti 1,100 kassaposter. I fall af ögonblicklig nöd och på det att icke det omdöme skulle fällas om föreningens välgörenhet, att den nödlidande finge svälta och frysa, under det att undersökning om hans förhållanden verkställdes, hafva mat- och vedpoletter samt poletter till nattherberge utdelats i rätt stort antal.

För att motarbeta tiggeriet tillhandahåller föreningen sina medlemmar mot bestämd afgift särskilda dörrskyltar, genom hvilka antydes, att gåfvor icke gifvas åt obekanta bettlande personer. Vidare har styrelsen genom uppmanat i tidningarna uppmanat allmänheten att alltid tillfråga bettlande barn om deras namn och adress samt lemna centralbyrån del af uppgifterna derom, på det att byrån måtte blifva satt i tillfälle att taga reda på barnen. I ungefär halfva antalet fall hafva uppgifterna befunnits vara falska.

Föreningen söker att, i synnerhet vintertiden, skaffa arbets-tillfälle åt hjälpsökande och öfvertog för sådant ändamål vintern 1890—91 all makadamslagning för Stockholms stads behof, hvarigenom arbete kunde beredas åt 1,056 män under kortare eller längre tid. Föreningen har ock uppmanat arbetsgifvare såväl i hufvudstaden som i landsorten att vid behof af arbetsbiträde vända sig till centralbyrån och har på detta sätt i rätt många fall lyckats skaffa anställning åt män och ynglingar. För att bereda arbete åt qvinnor, låter föreningen under vintern förfärdiga

enklare mans-, fruntimmers- och barnkläder af olika slag, hvilka sedermera försäljas till pris, hvilka, då föreningen icke beräknar någon vinst, i förhållande till varornas kvalitet, kunna hållas ganska låga, utan att arbetslönerna därför behöfva oskäligen nedpressas. Dylikt sömnadsarbete har under vintern 1890—91 utlemnats till omkring 200 qvinnor.

Sin uppgift att sprida insigter och rigtiga grundsatser rörande välgörenhet och sjelfhjelp söker föreningen realisera genom tidsningsartiklar och genom föredrag, dels vid föreningens allmänna sammanträden och dels vid sammankomster med föreningens frivilliga fattigbesökare, till hvilka sammankomster alla intresserade hafva tillträde. I samma syfte har ock utgifvits en skrift om arbetarekolonierna i Tyskland.

Antalet af föreningens medlemmar den 30 juni 1891 var följande: 16 stiftande, hvilka hvardera erlagt ett belopp af minst 1,000 kronor; 102 ständiga, hvilka för en gång inbetalt minst 200 kronor; samt 1,100 betalande, som förbundit sig att lemna visst årligt bidrag, minst 3 kronor.

Föreningens inkomster under arbetsåret 1 juli 1890—30 juni 1891 utgjorde 53,503 kronor 63 öre. I understöd af olika slag åt hjälpbehöfvande utdelades 21,554 kronor 96 öre, oberäknadt arbetslöner för makadam- och klädsömnadsarbete. Tillgångarne uppgingo vid arbetsårets slut till 58,097 kronor 71 öre.

Missionshyddeverksamheten har under den gångna perioden bedrifvits med en från flere synpunkter välsignelsebringande framgång. Då detta slag af välgörenhet icke blifvit i föregående femårsberättelse af Öfverståthållareembetet berörd, anser Öfverståthållareembetet densamma här böra något utförligare omnämnas.

Kort efter det Evangeliskt-lutherska missionsföreningen år 1877 bildats, fästes dess uppmärksamhet på, hurusom en stor del af befolkningen i stadens utkanter vore sjunken i moraliskt förfall och fattigdom, och att barnen i följd deraf kringdrefvo och visade ett dåligt, sjelfsväldigt uppförande. Detta föranledde föreningen, att på hvarjehanda sätt, förnämligast i hufvudstaden, insamla medel till uppförande af lokaler, afsedda i främsta rummet för anordnande af söndagsskolor till barnens undervisning i sedlighet och kristendom, men derjemte äfven för predikoverksamhet till de äldres uppbyggelse, särdeles deras, hvilka af brist på lämplig beklädnad afhöllas från att besöka våra kyrkor. Denna insamling visade så godt resultat, att, sedan Stockholms stad på 25 år upplåtit fria tomter, den första missionshyddan, belägen vid Pilgränd inom Maria församling, blef färdig år 1879 och den andra, förlagd till Mejtens gränd inom Katarina församling, år 1880. Jemte söndagsskole- och predikoverksamheten, som genast börjades, tillkommo år 1881 under ledning af diakonissor¹⁾ dels »möddramöten», der äldre qvinnor sammankommo och arbetade, då de sjelfva fingo behålla, hvad de förfärdigat, emot erläggande af betalning för materialerna till inköpspris, dels »lapps-kolor», der flickor samlades för att lära sig lappa kläder m. m., samt dels matutdelning och fattighjundningar på enskilda personers bekostnad. Dertill fingo de till hyddorna hörande diakonissorna i uppdrag att besöka de fattige i deras hem, för att bistå och hjälpa dem samt mana till arbetsamhet, ordning och tukt.

¹⁾ Diakonissorna underhållas inom Maria och Katarina församlingar af särskilda föreningar, i Kungsholms och Adolf Fredriks församlingar af Skydds-föreningen.

Uppmuntrad af de goda resultat, som allt detta räddningsarbete medförde, synnerligen bland ungdomen, fortsattes insamlingen, hufvudsakligen till bedrifvande af verksamheten, men äfven till uppförande af ytterligare tvenne hyddor. Den ena af dessa, belägen vid Bergsgatan inom Kungsholms församling, fullbordades år 1885 och den andra i Adolf Fredriks församling invigdes år 1888. Stockholms stad har äfven för dessa hyddor upplåtit fria tomter, dock på något kortare tid än till de föregående. Samma verksamhet, som uppehålls i de förstnämnda hyddorna, eger äfven här rum.

Byggnadsvärdet å samtliga hyddor uppgår till 37,391 kronor 2 öre. Till kontanta hyresbidrag, arbetslöner m. m. och för uppköp af materialier till kläder samt till vedpoletter och matvaror åt sjukliga och andra utblottade användes

År 1886.....	3,871.69 kronor
» 1887.....	6,735.14 »
» 1888.....	7,098.10 »
» 1889.....	4,711.08 »
» 1890.....	3,336.15 »

Summa 25,752.16 kronor.

Söndagsskolorna i hyddorna hade under år 1890 575 lärjungar med 27 lärare och lärarinnor. I hyddorna hålles hvarje söndag och dessutom en gång under veckan predikan af såväl prester som lekmän.

I det hela taget synes ifrågavarande verksamhet i flere afseenden vara till gagn för fattigvården, enär den söker motverka tiggeri, upplifva till arbete och sjelfförsörjning samt med stor urskiljning lindra eländet bland verkligt nödstälda, hvarförutom hos det uppväxande släktet inskärpes bestämda begrepp om rätt och orätt, hvilket arbete också bevisat sig vara fruktbärande i de trakter, der hyddorna ligga.

Arbetsstugor för barn. I större städer och på mera betydande industriorter finnes alltid en del hem, hvilka af en eller annan orsak ej kunna uppfylla ett hems enklaste naturliga älgganden: att tillfredsställa det uppväxande släktets behof af nyttig sysselsättning samt tillräcklig och sund näring.

Ej sällan äro föräldrarne hvar på sitt håll upptagna af arbete för uppehållet. Deras bostäder äro ofta osunda, mörka och inestängda, kalla om vintern och qvafva om sommaren, samt öfver hufvud föga tilldragande för en ålder, som har så stark naturlig böjelse för ljus, luft och verksamhet. Ej underligt därför, att barnen efter hemkomsten från skolan lockas ut i det rörliga lifvet vid hamnarna, på salutorgen och gatorna samt i basarer, butiker, krogar och kaféer m. m. Men här omgifvas de vid hvarje steg af snart sagdt tusende frestelser. Och om de icke ensamt här af ledas in på brottets bana, så få de snart nog denna väg sig anvisad af likar, hvilka redan beträdd densamma. På ifrågavarande orter gifves nemligen alltid en mängd halfvuxen ungdom, som ständigt eller tidtals saknar anställning och som, efter att hafva slutat folkskolan, icke åtnjuter någon tillsyn eller erhåller någon regelbunden sysselsättning. Äfven i sådana fall, der föräldrarne ej ständigt äro upptagna af arbete utomhus, sända de ofta sina barn ut på något mer eller mindre olagligt förvärf. Den mycket gängse försäljningen af blommor, band, tändstickor, blyertspennor o. d. är i de flesta fall icke annat än ett maskeradt tiggeri, och detta är ej sällan förenadt med spioneri efter gynsamma tillfällen till snatteri eller stöld.

Under kringvandrandet på krogar och kaféer i och för utbudandet af dylika varor komma barnen dessutom ofta att bevittna saker, som på deras utdanande till goda och samhällsgagneliga menniskor måste hafva ett ytterst ogynnsamt inflytande.

Erfarenheten lärer ock, att de barn, som från sina spädaste år få vänja sig vid ett dylikt vagabondlif, erhålla en så inrotad böjelse derför och en sådan afsmak för regelbundet arbete, att de merendels förr eller senare komma i delo med samhället och falla det samma till last genom att hamna i anstalterna för vanvårdade barn samt längre fram i fängelserna. De flickor, som växa upp under dylika förhållanden, blifva ofta tidigt prostitutionens offer.

Erfarenheten lärer tillika, att ju mera de stora industri-centrerna utveckla sig, ju allmänna blifva de nu påpekade missförhållandena, och ju angelägnare varder det ock, att de i möjligaste mån förekommas eller mildras.

Ett af de verksamaste medlen härför har befunnits vara inrättandet af s. k. arbetsstugor för barn, d. v. s. anstalter, der sådana barn, som eljest skulle stryka kring gatorna, kunna under den från skolan lediga tiden få tillfälle till sådan sysselsättning, som inger dem kärlek till arbete, och der de såsom lön härför erhålla en tarflig, men god och tillräcklig måltid.

Anstalter af detta slag hafva under de senare åren blifvit upprättade i samtliga våra grannland: i Finland sedan år 1879, i Danmark sedan år 1883 och i Norge sedan år 1886. De hafva öfverallt omfattats med stort intresse samt åstadkommit mycket gagn. På vissa ställen, der de blifvit kraftigt understödda af myndigheterna, t. ex. i Finland, har man genom deras verksamhet kommit så långt, att, t. ex. i Helsingfors och Åbo, barntiggeriet blifvit så godt som utrotadt.

I vårt land har initiativet till dessa anstalters upprättande tagits af styrelsen för stiftelsen »Lars Hiertas minne», som i april 1886 anslog 2,000 kronor för den första arbetsstugans åstadkommande och som sedan till sakens vidare utbredning beviljat ytterligare 4,000 kronor.

Den första svenska arbetsstugan öppnades i Adolf Fredriks församling den 25 januari 1887. Nästan samtidigt öppnades den andra i Katarina. Sedermera hafva tillkommit dylika äfven i Kungsholms, Östermalms, Nikolai, Maria och Jakobs församlingar.

De i hufvudstaden befintliga arbetsstugorna äro följande: Adolf Fredriks (Kammakaregatan 28), Katarina (Nya folkskolehuset vid Nytorget), Kungsholms (Garfvaregatan 4), Östermalms (Storgatan 12), Maria (Hornsgatan 27), Nikolai (Svartmangatan 6), Jakobs (Malmskilnadsgatan 58 B) och Klara (Klara Vestra kyrkogata 20).

Undervisningen eger rum alla hvardagar klockan 5—7 e. m. (i Kungsholms och Nikolai klockan $\frac{1}{2}$ 5— $\frac{1}{2}$ 7), samt om förmiddagarna i Adolf Fredriks arbetsstuga (kl. 11— $\frac{1}{2}$ 1).

Den i hufvudstaden påbörjade rörelsen har derifrån spridit sig till andra orter och föranlett upprättandet af arbetsstugor vid Liljeholmen samt i Göteborg, Vesterås, Uppsala m. fl. ställen.

Redan af arbetsstugornas väsende och syfte framgår, att deras verksamhet måste inskränka sig till sådana lärjungar, som äro i största behof af deras hjälp. Barnen äro, i samråd med vederbörande lärare och lärarinnor, utvalda bland de allra fattigaste af dem, som besöka folkskolorna (åldern 7—13 år). De flesta

af dem gå i skolan under förmiddagarna samt i arbetsstugan på aftnarna, men för sådana barn, hvilka hafva eftermiddagsläsning, hålles i en församling arbetsstugan öppen äfven under förmiddagarna. De förra erhålla efter slutadt arbete qvällsmål, de senare middag eller — under sådana tider af arbetsåret, då middagsspisningen upphört — frukost.

De arbeten, hvarmed barnen sysselsättas, äro något olika inom olika stugor samt för olika åldrar. Gossarne syssla med knytning, mattflätning, spänflätning, korgarbete, löfsågning, hyfling, sömnad af säckar, skomakeriarbete m. m., flickorna med tillverkning af tofflor, spänflätor till hattar och blomsterkorgar samt andra arbeten af spån och bast, äfvensom med väfnad, sömnad och halmflätning. Hvarje barn uppöfvas helst i ett slag af arbete, dels för att deri få skicklighet nog att kunna skaffa sig någon liten förtjenst, dels för att lära sig uthållighet. Särskild vikt har lagts vid lappning och lagning af strumpor, kläder och skodon.

Ehuru arbetsstugorna icke afse att vara några hushållsskolor, hafva dock, der så kunnat ske, försök gjorts att öfva deras lärjungar äfven i åtskilliga hushållsgöromål. De äldre barnen få nemligen turvis vara behjelpiga vid lokalens städning, sopning och damning, samt gå derjemte äfven till handa i köket med diskning, vattenhemtning, vedbärning o. d.

För att underhålla arbetslusten få sådana barn, som erhållit nödig skicklighet att på egen hand kunna tillverka säljbara föremål, taga arbete med sig hem. För hvad de der åstadkomma erhålla de vid terminens slut en liten, men välkommen betalning efter bestämd taxa, och kan den förtjenst, som de flitigaste härigenom vid terminens slut skaffat sig, uppgå till 8, 10 å 12 kronor. De sålunda erhållna medlen användas till inköp af skodon och nödiga klädesplagg, af flickorna exempelvis till klädningstyg, som de sedan sjelfva få sy i stugan.

De tillverkade arbetena hafva i allmänhet haft en ganska god afsättning, dels hos välvilliga personer i Stockholm, hvilka intressera sig för arbetsstugorna, dels å de utställningar och försäljningar, som vid åtskilliga tillfällen blifvit för ändamålet anordnade.

De lärarekrafter, som verkat inom arbetsstugorna, hafva i början hufvudsakligen erhållits på frivillighetens väg. Unga flickor från mer eller mindre förmögna hem hafva oegennyttigt egnat en del af sin tid och sina krafter åt den goda saken. Numera hafva jemte de frivilliga anstälts en eller ett par aflönade lärarinnor för de flesta såväl goss- som flickafdelningarna. Tvenne skomakare och tvenne korgmakare tjenstgöra dessutom såsom aflönade lärare i sina respektive yrken.

Samtliga i hufvudstaden befintliga arbetsstugor hafva tillkommit på enskild väg, ej genom någon åtgärd från kommunens sida.

I öfverensstämmelse härmed hafva ock deras angelägenheter handhafs af särskilda styrelser, bestående af de personer, som grundat dem och förnämligast bidragit till deras vidare utveckling.

För att tillgodose det behof af samverkan mellan de olika arbetsstugornas styrelser, som gjort sig gällande, har bildats en s. k. centralkomité för Stockholms arbetsstugor, i hvilken de särskilda lokalstyrelserna äro representerade.

Nämnda centralkomités syfte är, enligt dess stadgar: att genom grundande och upprätthållande af arbetsstugor söka förekomma tiggeriet bland fattiga barn, bereda dessa praktisk syssel-

sättning, gifva dem sinne för ordning och renlighet samt söka bereda dem arbetsförtjenst i hemmet. För detta ändamål åligger det centralkomitén

a) att sammanhålla de olika arbetsstugorna genom att samla årsberättelser och andra uppgifter rörande deras verksamhet, sprida tryckta underrättelser härom, bistå deras styrelser med råd och upplysningar samt genom tillhandahållande af lämpliga arbetsmodeller;

b) att, så vidt möjligt är och när omständigheterna det fordra, lemna understöd åt bestående eller under bildning varande arbetsstugor;

c) att verka för anskaffande af donationer, anslag och bidrag samt af lämpliga kostnadsfria lokaler för arbetsstugorna; samt

d) att ombesörja och delvis bekosta undervisningskursen för arbetsstugornas lärarinnor.

I afseende å sin ekonomi hafva arbetsstugorna i Stockholm hittills så godt som uteslutande varit grundade på den enskilda välgörenheten. De hafva under de gångna åren uppehållits dels genom det till deras grundande beviljade första anslaget från stiftelsen »Lars Hiertas minne», dels genom försäljningar af de inom stugorna förfärdigade arbetena samt genom soaréer, tillfälliga gåfvor, årsbidrag o. d. Några hafva sina lokaler kostnadsfria af församlingarna; ett par hafva erhållit tillfälliga mindre anslag.

Stiftelsen »Hem för de eländas», för hvilken redogörelse lemnats i förra femårsberättelsen, har under perioden oafbrutet utvecklats. Under år 1890 hafva 52 från rikets straffanstalter och 21 eljest värnlösa män, eller inalles 73 personer under sammanlagdt 8,894 underhållsdagar haft underhåll, vård och sysselsättning i hemmet. Vid årets slut voro 19 af den förra och 10 af den senare kategorien, eller tillhopa 29 skyddslingar, der kvarboende. Dessutom hade 733 nödställda från stadens nattherbergen erhållit bad och fått kläderna befriade från ohyra. Då genom inrättandet af nattherbergen inom olika delar af staden behovet af nattlogi för uteliggare blifvit mer och mer tillgodosedt, har styrelsen för denna stiftelse numera från stiftelsens verksamhet uteslutit beredandet af nattherberge, för att mera odeladt kunna egna sig åt den med stiftelsens organisation från början afsedda uppgiften att söka upprätta straffade eller eljest afsigkomna personer.

Af fattigvårdsnämnden utgår numera ej något anslag till stiftelsen. Deremot har ersättning lemnats af helsovårdsnämnden, för det personer från stadens nattherbergen å hemmet erhållit bad och fått sina kläder desinfekterade.

Skyddshemmet vid Glömsta. I ändamål att bereda ett hem för unga flickor, hvilka, uppfostrade i dåliga hem och omgifna af fattigdom och elände, äro mera än andra utsatta för frestelser af ett eller annat slag, bildades år 1886 af några för saken intresserade personer en fond, hvartill grundplåten erhöles genom en basar, hvilken inbragte nära 13,000 kronor.

Hemmet, hvilket, för att så mycket som möjligt undan- draga sina skyddslingar hufvudstadens lockelser och deras mödrars inflytande, ansågs böra förläggas utom Stockholm, inrymdes till en början i en lokal invid Huddinge jernvägsstation och öppnades den 7 maj nyssnämnda år. Der mottogos flickor, ej under 10 och ej öfver 15 år, hvilka under ledning och öfverinseende af en föreständarinna uppfostras till dugliga tjänarinnor. De få för detta ändamål deltaga i alla

slags hushållsgöromål, men erhålla äfven undervisning i vanliga skolämnen. Från den 1 april 1887 är hemmet förflyttadt till en lägenhet vid egendomen Glömsta, $\frac{1}{2}$ mil från Huddinge jernvägsstation.

Arbetshem för frigifna fångar öppnades i juni månad 1889 af stadsmissionen i huset n:r 40 Kungsholmsgatan och har till uppgift att lemna hem och skydd åt straffade personer. Intill periodens slut hafva å hemmet samtidigt varit intagna 60 à 70 personer, hvilka för sitt arbete derstädes erhålla fullt underhåll.

Elsa Borgs barnhem, hvilket underhålles genom frivilliga gåfvor och bidrag, har under perioden så utvidgats, att detsamma numera lemnar skydd och vård åt 100 värnlösa flickor, af hvilka halfva antalet är inrymdt å tre olika afdelningar af hemmet här i staden och återstoden å en egendom på landet.

*Nattherberget för män*¹⁾ i huset n:r 14 vid David Bagares gata lemnar numera plats för 70 manspersoner, mot en afgift af 5 öre (föret 10) eller emot det att 18 af de logerande tillsammans såga och hugga $1\frac{1}{2}$ famn ved, då de tillika erhålla qvällsmat af gröt och mjölk samt kaffe med bröd påföljande morgon.

Frälsningsarméns nattherberge inrättades på hösten 1890 i huset n:r 47 Österlånggatan samt n:r 2 Benickebrinken och lemnar nattlogi för tillsammans 144 manspersoner mot en afgift af 25 öre person, i hvilken afgift äfven ingår betalning för kaffe med bröd på morgonen.

Skyddshem för fallna kvinnor har under år 1889 af frälsningsarmén inrättats i huset n:r 32 Surbrunnsgatan. Hemmet lemnar skydd samt arbete och underhåll åt fallna kvinnor, hvilka, om de efter någon tids vistelse i hemmet visa sig pålitliga, genom frälsningsarméns försorg erhålla platser som tjensteflickor.

Värmestugor, hvilka hafva till uppgift att tjena som hem åt arbetare, som sakna arbete och bostad, samt under den kallare årstiden hållas öppna från klockan 6 f. m. till 8 e. m., hafva genom *frälsningsarméns* försorg inrättats i husen n:r 40 Döbelns-gatan, n:r 46 Timmermansgatan, n:r 2 Benickebrinken och n:r 47 Österlånggatan, samt af *goodtemplarne* i huset n:r 9 Polhemsgatan. I samtliga värmestugorna tillhandahållas de besökande kostnadsfritt tvål och handduk, skrifpapper och kuvert, skrifböcker och föreskrifter samt lappar, nål och tråd för lagning af kläder. För dem, som önska laga sina skodon, finnas skomakareverktyg, som kostnadsfritt få begagnas. För vistandet i värmestugorna er-lägges ingen afgift.

Till det arbete i välgörenhetens tjenst, som *frälsningsarmén*, såsom af ofvanstående synes, under perioden lemnat, kommer sedan början af år 1890 anordnandet af s. k. *slumstationer*. — Vid dessa stationer, hvilka vid nyssnämnda års utgång funnos till ett antal af tre, äro anställda de armén tillhörande s. k. slumsysstrarne, hvilkas verksamhet närmast är att förlikna med den, som utöfvas af församlingarnas diakonissor, med den skilnad att »slumsysstrarna» hyra sig rum i de sämsta kvarteren i staden, der de bland de fattige sjelfva lefva i fattigdom, för att kunna lära känna dessa och vinna deras förtroende samt genom goda föredömen i renlighet, ordning och sedlighet verka till deras förbättring.

Idrott. Intresset för idrotten i dess olika grenar har under perioden varit i ständigt tilltagande. Härom vittnar det stora

¹⁾ Om det under perioden på stadens bekostnad inrättade nattherberge för husvilla män nämnes under afdelningen politi.

antalet idrottsföreningar, som sedan sista femårsberättelsen uppstätt i hufvudstaden samt det alltjemt växande tilloppet af åskådare vid de täflingar och uppvisningar, som af dessa eller de äldre idrottsförbunden anordnats.

Af de föreningar, som under förra femårsberättelsen verkade på detta område, hade vid periodens slut följande upphört, nemligen: Dufnäs segelsällskap, Tegelö roddklubb, segelsällskapet Kungshatt samt Allmänna svenska kapplöpningssällskapet, hvilket efter adertonårig ganska fruktbärande verksamhet för hästafvelns befrämjande, upplöstes den 28 april 1886, hvarvid dess återstående tillgångar, omkring 1,500 kronor, öfverlemnades till komiterade för samma års kapplöpningar i Stockholm.

Emot denna ringa afgång bland hufvudstadens idrottsällskap stå följande *nyttillkomna*:

under år 1886 Stockholms skarpskyttekårs gymnastikförening (upplöst på våren följande år), Stockholms allmänna simförening, Fältridtklubben, Officerarnes målskjutningsförbund (af äldre datum, men detta år återupplifvadt), samt Heleneborgs sportklubb och Essinge segelklubb, hvilka båda sistnämnda, den förra stiftad år 1885, den senare i början af 1880-talet, nu framträdtt mera offentligt. — Den i Uppsala i slutet af år 1884 bildade Svenska turistföreningen förlade år 1886 sitt säte till Stockholm;

under år 1887 Stockholms bicycleklubb och Stockholms södra skridskosällskap;

under år 1888 Stockholms sparkstöttingklubb och Idrottsklubben;

under år 1889 Södra trafikklubben, Hammarby roddförening, Stockholms sportsällskap, Svenska kennelklubben, Jockeyklubben och Centralstyrelsen för Sveriges frivilliga skytteföreningar; samt

under år 1890 Stockholms amatörförening och Stockholms atletklubb.

De flesta af dessa nya idrottsällskap hafva jemte alla de gamla utvecklats en så liflig verksamhet, att tilldragelserna på idrottens område tidtals märkbart trädtt i förgrunden och dragit den stora allmänhetens uppmärksamhet till sig. Kanske gäller detta mest om *skridskoåkningen*, sedan Allmänna skridskoklubben begynte på den under dess förvaltning stående banan å Nybroviken anordna större täflingar i skridskoåkning. De första, i hvilka äfven utländingar deltog, egde rum den 19 och 29 februari 1888, då i figuråkning en finsk och en amerikansk skridskoåkare täflade med de svenske. Skridskotäflingarna i februari månad år 1889 voro ännu mer storartade. Af utländingar deltog en finska och två finnar, tre norrmän och tre engelsmän i konståkning, samt i hastighetsåkning sex norrmän och en finne. För de svenska deltagarna blef konståkningen segerrik, hvilket deremot långt ifrån kan sägas om deras hastighetstäflan, i hvilken norrmännen visade sig öfverlägsna. Följande år, den 2 mars 1890, anställdes åter internationella täflingar i hastighetsåkning å Nybroviksbanan, denna gång med synnerligen vackra resultat för hufvudstadens skridskoåkare, hvilka i täflan med fyra norrmän och en holländare vunno segrar, som med afseende på de absolut korta tider, hvarpå distanserna löptes, höjde denna hufvudstadens skridskobana till internationellt anseende.

På vinteridrotternas område äro äfven att nämna de täflingar i skridskosegling — en på isarne utomkring Stockholm mycket öfvad sport — som Vaxholms segelsällskap vid passande isförhållanden anordnat på Värtan; samt de skridskobanor på flere af stadens större skolgårdar och de kälkbackar i Humlegården, som

anlagts och underhållits af Föreningen för befrämjande af skolungdomens fria lekar, eller på dess tillskyndan.

Trafttäflingar hafva på Brunnsvikens is åren 1886, 1888 och 1889 varit anordnade af Allmänna svenska trafikklubben. *Kapplöpningar* för hästar hafva äfvenledes under sommarmånaderna hvarje år egt rum å Ladugårdsgärdet. Hästutställningen på landtbruksmötet år 1886 bör i detta sammanhang äfven omnämnas, enär den af sportens representanter inom detta fack be-tecknats såsom ganska framstående.

Samma omdöme gäller i lika hög grad om den hundutställning, som vid samma tillfälle, mer oberoende af landtbruksmötet, var anordnad i det närbelägna kavallerietablisementets ridhus och stallar.

På de rent idrottsliga kroppsöfningarnes och *gymnastikens område* framstod år 1886 den första allmänna svenska idrottsfesten såsom en lofvande början till årliga täflingar af detta slag, hvilka emellertid sedan ej återkommo, åtminstone ej i samma stora utsträckning. Denna fest, för hvilken det sedan landtbruksmötet ännu inhägnade området å Ladugårdsgärdet uppläts, samlade den 5 september ett betydande antal unge män, äfven enskilda ur garnisonstrupperna, till täflingar i hastighetslöpning, gång, höjd- och längdsprång samt stafsprång, häcklöpning, spjutkastning och dragkamp. Ej färre än 135 deltagare räknades i de olika täflingarna, för hvilkas anordnande en af nio personer sammansatt komité ur fyra af hufvudstadens idrottsällskap stod i spetsen.

Till gemensamma uppvisningar hafva gymnastikföreningarna inom några af stadens högre allmänna läroverk upprepade gånger mötts. Den 2 juni 1886 tillstötte vid en dylik uppvisning i Skeppsholmens gymnastiksal äfven gymnaster från allmänna läroverken i Gefle och Uppsala.

Åt skolungdomens sommarvandringar har egnats uppmärksamhet, och män på skolans område hafva satt sig i spetsen såsom ledare för en och annan dylik vandring af längre eller kortare utsträckning.

Stockholms gymnastikförening har under femårsperioden — sommaren 1889 — deltagit med en 18 man stark trupp vid den storartade gymnastikfest, som under verldsutställningen nämnda år egde rum i Paris. Denna färd, som företogs gemensamt med 34 man ur andra af landets gymnastikföreningar, utsträcktes äfven till London.

Uti cirkusbyggnaden vid Karlavägen hafva anordnats uppvisningar i gymnastiska lekar, med *velocipedridt* såsom hufvudmoment, och velocipedtäflingar på landsvägar i Stockholms närhet hafva årligen sedan år 1888 egt rum.

Stockholms *simsällskap* firade den 17 augusti 1886 sin 60-årsfest.

Bland annan vattenidrott må nämnas de stora *kapprodder*, hvilka egt rum i det strax invid Vaxholm liggande Tynningesundet. Den 22 augusti 1886 försiggick der en allmän svensk kapprodd, hvilken bevistades af konung Luiz af Portugal. Den 11 augusti 1889 egde på samma vatten rum en ny stor kapprodd under ett synnerligen stort tillopp af åskådare, som på talrika ångfartyg, segel- och roddbåtar begifvit sig dit. Vid denna kapprodd, som i vissa löpningar var internationel, voro Kjöbenhavns Roklub, Germania Ruder-Club i Stettin, Göteborgs, Landskrona, Malmö och Norrköpings roddklubbar samt Stockholms roddförening och Mälareroddklubben representerade. Tyskarne och danskarne visade sig vid detta tillfälle öfverlägsna hufvudstadens

roddare, hvilka äfven besegrades af göteborgarne och till dels äfven stodo tillbaka för norrköpingsroddarne.

Svenska segelsällskapets årliga *kappseglingar* hafva regelbundet åtföljts af den för dem häfdvunna inbogseringen till staden på aftonen under illuminering och fyrverkeri. Äfven vid dessa täflingar hafva under perioden utländska element uppträdt och gjort de svenske idrottsmännen segern stridig. Sålunda in-

funno sig vid segelsällskapets kappsegling den 4 augusti 1889 tvenne finska yachter, tillhörande Nyländska jaktklubben i Helsingfors, hvarjemte från Göteborgs segelsällskap en yacht deltog i dagens kappsegling.

Förutom Tidning för idrott, hvars utgifning pågått med två nummer i månaden, har idrottslitteraturen tillförts andra verk af beaktansvärd betydelse.

III. Näringarna.

En öfversigt af hufvudstadens näringsverksamhet lemnas i *bevillningsstatistiken* genom de i densamma förekommande uppgifter angående uppskattadt värde å fastighet samt angående inkomst af kapital och arbete äfvensom beloppet af den på grund häraf uträknade bevillingen. Åtskilliga af dessa förhållanden äro redan i det föregående berörda, under afdelningen »Befolkningens välstånd». Hela den hufvudstadens invånare påförda allmänna bevillingen efter andra artikeln af bevillningsstadgan har under de senast förflutna femårsperioderna uppgått till följande belopp:

Åren.	Fastighets- bevilling.	Inkomst- bevilling.	Summa.	Årligen pr inv.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
1866—1870	382,781 ⁹⁵	1,359,405 ⁰³	1,742,186 ⁹⁸	2 ⁵⁷
1871—1875	413,953 ⁹¹	1,867,050 ¹⁶	2,281,004 ⁰⁷	3 ¹⁵
1876—1880	585,292 ⁶⁰	2,465,018 ⁴⁶	3,050,311 ⁰⁶	3 ⁶⁹
1881—1885	837,758 ⁹⁵	2,923,772 ⁸¹	3,761,531 ⁷⁶	3 ⁹⁴
1886—1890	1,117,465 ⁸⁴	3,231,093 ¹⁴	4,348,558 ⁹⁸	3 ⁷⁵

Den icke oväsentliga tillbakagången under åren 1886—1890, från 3⁹⁴ kronors bevilling pr invånare till 3⁷⁵ kronor, får väl till en del tillskrifvas höjandet af det bevillningsfria afdraget, men vittnar oemotsägligt äfven om delvis mindre gynsamma konjunkturer för åtskilliga af hufvudstadens näringar.

Den *uppskattade inkomsten* af kapital och arbete har utgjort:

Åren.	Kronor.	År.	Kronor.
1866—1870	167,200,303	1886	77,218,168
1871—1875	227,322,016	1887	82,585,575
1876—1880	298,346,346	1888	82,943,896
1881—1885	356,166,831	1889	88,278,753
1886—1890	426,027,814	1890	95,001,422

Summorna för femårsperioderna fördela sig på följande sätt på bevillningsstadgans särskilda rubriker:

Åren.	Af kapital.	Af rörelse, näring eller yrke.	Af allmän tjänst eller pension.	Af enskild tjänst eller pension.
1866—1870	15,259,056	96,146,745	45,852,517	9,941,985
1871—1875	17,338,751	154,790,682	51,925,174	3,267,409
1876—1880	21,099,266	189,842,147	66,214,670	21,190,263
1881—1885	27,566,621	225,336,321	71,599,206	31,664,683
1886—1890	31,753,505	267,265,988	79,029,272	47,979,049

Tillväxten under den sista perioden har alltså utgjort för inkomsten af enskild tjänst eller pension ej mindre än 52 %, men för inkomsten af rörelse, näring eller yrke blott 19 %, för inkomst af kapital 15 % och för inkomst af allmän tjänst eller pension 10 %. Till jemförelse härmed må erinras om, att hufvudstadens medelfolkmängd under perioden varit 22 % högre än under föregående femårsperiod. Endast inkomsten af enskild tjänst har alltså vuxit hastigare än folkmängden. Inkomsten af rörelse, näring eller yrke har ej kunnat fullt hålla jemna steg med folkökningen, såsom Öfverståthållarembetet också redan i det föregående, under afdelningen »Befolkningens välstånd», haft tillfälle att utförligare ådagalägga.

Vid behandlingen af de särskilda näringarna torde i främsta rummet vara att nämna:

A) **Industrien.** Enligt Kungl. Kommerskollegii uppgifter till rikets officiella statistik utgjorde hela tillverkningsvärdet vid fabriksinrättningarna:

Åren.	Inom hela riket. Kronor.	I Stockholm. Kronor.	Stockholm i %.
1866—1870	414,830,534	87,433,866	21 ¹
1871—1875	719,558,597	142,377,541	19 ⁸
1876—1880	772,934,873	139,148,699	18 ⁰
1881—1885	928,214,547	162,924,149	17 ⁶
1886—1890	1,099,801,730	190,323,935	17 ³
1886	189,826,787	36,313,146	19 ¹
1887	191,500,015	34,116,195	17 ⁸
1888	209,008,265	37,673,087	18 ⁰
1889	239,547,959	40,584,156	16 ⁹
1890	269,918,704	41,637,351	15 ⁴

Dessa tal utvisa, att äfven under den nu senast förflutna perioden hufvudstadens procentiska andel af hela rikets tillverknings befunnit sig i tillbakagående, såsom förhållandet varit jemväl under flere föregående perioder. Åren 1866—1870 kommo mer än 21 % af värdet af fabriernas tillverkning på hufvudstadens räkning, men år 1890 endast något öfver 15 %.

Den grad af betydelse inbördes, med hvilken de särskilda grenarna af industrien ingå uti hufvudstadens hela tillverkning af fabriksvaror, framgår af *tabell G* (sid. 29). Beträffande de viktigaste brancherna torde få lemnas följande öfversigt öfver deras relativa utveckling i jemförelse med motsvarande anläggningar inom det öfriga riket:

a) *Mekaniska verkstäder och gjuterier.* Tillverkningsvärdet vid dessa har utgjort:

Åren.	I hela riket. Kronor.	I Stockholm. Kronor.	Stockholm i %.
1866—1870.....	39,422,845	10,990,754	27·9
1871—1875.....	106,257,688	25,624,605	24·1
1876—1880.....	115,952,061	25,281,284	21·8
1881—1885.....	148,736,429	33,138,873	22·3
1886—1890.....	149,615,634	34,457,955	23·0

Och har alltså hufvudstaden inom denna sin numera viktigaste industrigren förmått under de båda sista perioderna bevara sin ställning efter en relativ tillbakagång under de två närmast föregående.

b) *Sockerraffineringsverk.* Tillverkningen har utgjort:

Åren.	I hela riket. Kronor.	I Stockholm. Kronor.	Stockholm i %.
1866—1870.....	70,498,504	25,924,303	36·8
1871—1875.....	85,754,570	32,541,091	37·9
1876—1880.....	75,209,528	21,176,942	28·2
1881—1885.....	100,551,292	23,335,112	23·2
1886—1890.....	126,102,096	20,233,280	16·0

hvilka tal ådagalägga en stark tillbakagång för hufvudstadens sockerbruk efter år 1875, ej blott i förhållande till rikssummorna, utan jemväl i och för sig.

c) *Tobaksfabrikerna.* Tillverkningsvärdet utgjorde:

Åren.	I hela riket. Kronor.	I Stockholm. Kronor.	Stockholm i %.
1866—1870.....	31,075,566	12,095,760	38·9
1871—1875.....	44,357,645	14,667,106	33·1
1876—1880.....	53,889,925	16,255,605	30·2
1881—1885.....	54,155,058	16,762,087	31·0
1886—1890.....	51,580,266	17,631,233	34·2

Utvecklingen har här under de tre senaste femårsperioderna varit nästan stillastående, såväl för riket i dess helhet som för hufvudstaden.

d) Angående *maltdrycksfabrikerna* äro uppgifterna för äldre år ofullständiga. Under åren 1881—1885 utgjorde hela tillverkningsvärdet i Stockholm 9·6 millioner kronor, men under senaste femårsperiod nära 23 millioner, utvisande dessa siffror en betydande tillväxt af produktionens omfattning.

Antalet *arbetare* vid hufvudstadens fabriker (verkmästare inräknade) äfvensom antalet handverkare och handtverksarbetare utgjorde:

År.	Hela antalet.	Deraf		Hela antalet i % af folk- mängden.
		män.	qvinnor.	
1865.....	12,821	10,833	1,988	10·16
1870.....	11,706	9,751	1,955	8·76
1875.....	18,458	14,878	3,580	12·73
1880.....	18,316	14,863	3,453	10·91
1885.....	21,063	17,045	4,018	9·98
1890.....	19,997	15,806	4,191	8·15

Nedgången under den sista perioden är, relativt sedt, betydande, men torde möjligen, åtminstone delvis, kunna tillskrifvas bristfälligheter i de inkomna uppgifterna.

B) *Handeln.* Den relativa omfattningen af hufvudstadens handelsomsättning med utlandet, hvad angår importen, framgår af följande tal, utvisande beloppet af den influtna *tulluppbörden*:

Åren.	Hela riket. Kronor.	Stockholm. Kronor.	Stockholm i %.
1851—1855.....	44,607,337	15,614,133	35·0
1856—1860.....	59,885,571	21,813,461	36·4
1861—1865.....	70,162,876	25,976,348	37·0
1866—1870.....	67,149,185	24,281,901	36·2
1871—1875.....	112,207,443	46,724,397	41·6
1876—1880.....	124,697,428	48,173,088	38·6
1881—1885.....	157,302,356	55,987,486	35·6
1886—1890.....	182,387,869	60,831,790	33·4

Tab. G. *Fabrikerna i Stockholm åren 1881—1890.*

F a b r i k e r .	År 1890.		Tillverkningsvärde i kronor.	
	Fabriker.	Arbetare.	Åren 1881—1885.	Åren 1886—1890.
Bleckslagerier	5	110	1,621,000	1,246,200
Bokbinderier	11	360	32,500	2,244,006
Bomullsväfverier och spinnerier	2	382	5,465,111	4,210,317
Fabriker för elektriska maskiner	3	180	—	1,207,785
Do för litografiska arbeten	5	141	702,051	1,847,593
Färg- och fernissfabriker.....	5	35	406,931	916,180
Galvaniska fabriker.....	4	104	1,058,205	955,245
Garfverier	3	59	2,375,381	2,191,563
Gasverk	1	237	2,441,585	3,654,575
Gummifabriker	1	23	460,800	1,135,000
Kakelugnsfabriker.....	3	197	1,500,417	2,092,557
Kemiskt-tekniska fabriker	25	231	4,152,283	6,360,330
Köksfabriker	1	—	—	1,442,229
Korkfabriker.....	7	262	3,270,550	3,492,520
Kulsprutfabriker	1	180	4,289,000	3,192,000
Maltdrycksfabriker.....	13	1,067	9,610,996	22,915,317
Mekaniska verkstäder.....	27	3,307	33,138,873	34,457,955
Mekaniska snickerier	9	677	5,491,100	7,122,685
Metall- och bronsfabriker	10	235	2,464,860	2,875,021
Porcelinsfabriker	1	970	6,838,965	7,203,614
Presejästfabriker	2	47	1,544,377	1,565,615
Sidenfabriker	2	308	3,938,432	2,668,396
Skeppsvarf	3	585	229,885	4,611,475
Sockerraffineringsverk	2	244	23,335,112	20,233,280
Stearinljusfabriker	1	169	4,357,000	4,704,300
Stråhattfabriker	3	163	441,103	1,082,972
Såp- och tvålfabriker.....	4	95	4,916,467	5,115,469
Tobaksfabriker.....	19	1,206	16,762,087	17,631,233
Öfriga fabriker.....	123	1,548	22,079,078	21,948,503
Summa	206	13,122	162,924,140	190,323,935

På detta område, eller såsom vårt lands förnämsta importhamn, har hufvudstaden synbarligen förmått något bättre bibehålla sig än i fråga om fabriksindustrien. Procenten har dock äfven här under senare tider befunnit sig i fallande, och den sista periodens tal (33·4 procent) är det lägsta af alla.

Antalet *handlande*, som idka grosshandel eller sälja varor i bod eller å annan upplagsplats, uppgifves hafva utgjort:

År.	Antal handlande.	Betjening.	Summa.
1865	2,178	1,795	3,973
1870	3,545	2,376	5,921
1875	3,082	3,919	7,001
1880	3,234	4,957	8,191
1885	3,956	6,986	10,942
1890	3,025	3,994	7,019

Den stora minskningen för sistnämnda år är helt och hållet beroende af ändrade beräkningsgrunder.

I viss mån belysande för handelsomsättningens liflighet i hufvudstaden äro följande data:

De å Stockholms börs anmälda *vevsluten i främmande myntslag* utgjorde, i svenskt mynt räknadt:

Åren.	Kronor.	År.	Kronor.
1866—1870.....	395,858,152	1886	42,087,246
1871—1875.....	711,232,777	1887	36,434,204
1876—1880.....	619,845,736	1888	30,931,733
1881—1885.....	349,128,122	1889	27,563,766
1886—1890.....	154,422,788	1890	17,405,839

Försäljningssumman af de å *fondbörsauktionerna* i Stockholm sålda värdepapperen uppgick till:

Åren.	Kronor.	År.	Kronor.
1866—1870.....	2,696,898	1886	2,515,661
1871—1875.....	3,856,424	1887	1,958,053
1876—1880.....	7,929,956	1888	2,250,270
1881—1885.....	9,336,504	1889	2,751,750
1886—1890.....	13,061,961	1890	3,586,227

Hela antalet genom Stockholms *postkontor* befordrade försändelser utgjorde i jämförelse med folkmängden:

Åren.	Medelfolkmängd.	Postförsändelser.	Årligen pr inv.
1866—1870.....	135,836	10,814,377	15·9
1871—1875.....	144,848	13,791,124	19·0
1876—1880.....	163,287	26,126,225	31·6
1881—1885.....	190,780	40,428,127	42·4
1886—1890.....	232,117	43,472,102	37·5

Vid Stockholms *telegrafstationer* befordrades följande antal taxerade telegram (t. o. m. år 1873 uppgifter blott om privattelegram):

Åren.	Telegram.	År.	Telegram.
1866—1870.....	1,007,853	1886	385,857
1871—1875.....	1,686,867	1887	394,660
1876—1880.....	1,794,164	1888	451,347
1881—1885.....	2,046,942	1889	576,061
1886—1890.....	2,394,569	1890	586,644

Det stora språnget år 1889 sammanfaller med en betydlig nedsättning i telegramportot.

Trafiken vid stadens *jernvägsstationer* har omfattat:

	Anlända och afgångna resande.	Anländt och afsändt fraktgods. Deciton.
Åren 1866—1870.....	1,461,155	2,475,370
» 1871—1875.....	2,295,129	6,454,360
» 1876—1880.....	3,222,393	11,244,610
» 1881—1885.....	4,253,622	16,729,140
» 1886—1890.....	5,443,692	23,661,370
År 1886.....	1,099,175	3,759,510
» 1887.....	1,072,139	4,050,930
» 1888.....	1,063,477	4,914,540
» 1889.....	1,067,113	5,174,450
» 1890.....	1,141,788	5,761,920

En icke obetydlig inkomstkälla har Stockholm, i likhet med flertalet märkligare orter i våra dagar, uti *hotellrörelsen*. Antalet anmälde resande har utgjort:

Åren.	Resande.	År.	Resande.
1866—1870.....	95,248	1886	71,327
1871—1875.....	100,162	1887	67,703
1876—1880.....	304,180	1888	64,325
1881—1885.....	387,803	1889	64,912
1886—1890.....	336,566	1890	68,299

Dessa tal omfattar dock, såsom lätt kan inses, endast en ringa del af det verkliga antalet resande. — Den betydande nedsättningen för den sista femårsperioden är anmärkningsvärd.

C) *Sjöfarten*. I Stockholms stad hemmahörande fartyg äfvensom dessas tontal synes af följande tabell:

År.	Segelfartyg.		Ångfartyg.		Summa fartyg.	
	Antal.	Ton.	Antal.	Ton.	Antal.	Ton.
1875	65	14,114	156	21,074	221	35,188
1880	66	11,832	166	14,790	232	26,622
1885	42	6,923	205	24,069	247	30,992
1890	34	8,652	224	29,220	258	37,872

Framstegen sedan år 1875 äro icke stora. Men liknande har förhållandet också varit för vårt lands handelsflotta i allmänhet. Räknas, såsom vanligen sker, hvarje ångfartygstön = 3 ton af segelfartyg, utfaller en jämförelse mellan Stockholms handelsflotta och hela rikets på följande sätt:

År.	Reducerad tontal.		Stockholm i %.
	Hela riket.	Stockholm.	
1875	673,063	77,336	11·5
1880	704,740	56,202	8·0
1885	737,363	79,130	10·7
1890	793,481	96,312	12·1

Relativt till hela vår svenska handelsflotta kan således Stockholms snarast sägas befinna sig i framåtgående.

Sammanlagda tonalet af *anlända och afgångna fartyg* i utrikes fart utgjorde:

Åren.	Hela riket.	Stockholm.	Stockholm i %.
1876—1880	31,141,666	3,313,979	10.6
1881—1885	42,155,175	4,237,199	10.1
1886—1890	49,344,079	4,467,357	9.1

Stockholms utrikes sjöfart omfattar således omkring en tiondedel af hela landets. Under de senaste åren har dock proportionen utfallit något lägre, utvisande jemväl å detta område för hufvudstaden en viss relativ tillbakagång.

D) **Jordbruket.** Angående det *jordbruk*, som i ringa omfattning drifves inom hufvudstaden, har för denna femårsberättelse, liksom för den närmast föregående, en undersökning blifvit af Öfverståthållareembetet företagen. Resultatet af densamma är, i kortfattadt sammandrag, följande.

Arealen af träd-, humle- och kålgård har uppgifvits till 134 hektar, af åker och annan odlad jord till 201 hektar, af naturlig äng till 154 hektar och af skogbärande mark till 730 hektar. Användningen af den odlade jorden uppgifves sålunda:

Höstsäd	11 hektar
Vårsträsäd	22 „
Baljväxter	4 „
Potatis	17 „
Andra rotfrukter	18 „
Foderväxter till bete	7 „
Foderväxter till höskörd	53 „
Tobak	63 „
Träde	6 „

Summa 201 hektar.

Utsäde och skörd hafva uppgifvits till nedanstående belopp:

	Utsäde.	Skörd.
Hösthvete	13 hektoliter	175 hektoliter
Höstråg	5 „	40 „
Vårhvete	3 „	17 „
Korn	7 „	82 „
Hafre	61 „	826 „
Ärter	4 „	40 „
Potatis	207 „	1,797 „
Andra rotfrukter	— „	2,603 „
Gräsfrö	2 deciton	4 deciton
Hö (från odlad jord)	—	816 „
Raps	1 hektoliter	47 hektoliter
Tobak	—	1,294 deciton.

Skogsplantering uppgifves hafva förekommit, ehuru i ringa utsträckning (1 hektar). Antalet under undersökningsåret planterade fruktträd har varit 130.

Det inom hufvudstadens gränser förekommande jordbruket drifves å 82 särskilda *brukningsdelar*, hvilka fördelas sålunda, med hänsyn till arealen af odlad jord:

Storlek.	Brukade af egaren.	Brukade på arrende.	Summa bruknings- delar.
Höгат 2 hektar	13	39	52
2—20 „	11	16	27
20—100 „	2	1	3
Summa	26	56	82

Antalet i hufvudstaden underhållna kreatur, bland hvilka naturligtvis det stora flertalet hästar icke användes för jordbruk, har vid de särskilda tidpunkterna befunnits vara följande:

	År 1875.	År 1886.	År 1891.
Hästar	3,506	5,641	5,278
Oxar	28	4	6
Tjurar	2	1	1
Kor	1,205	680	499
Ungnöt under 2 år	12	—	—
Får	34	13	—
Getter	15	—	—
Svin	352	76	43
Bisamhällen	?	?	21
Fjäderfå	?	?	573

Den senast verkställda undersökningen visar alltså en väsentlig minskning af den i hufvudstaden underhållna kreatursstocken.

Under femårsperioden har i Stockholm hållits ett *allmänt svenskt landbruksmöte*, för hvilket i detta sammanhang torde få egnas en kortare redogörelse. Mötet, som utgjorde det sextonde i ordningen af samma slag och med hvilket var förenad jemväl en utställning af kreatur, redskap m. m., öppnades den 12 juli 1886 och afslutades den 18 i samma månad. För mötets anordnande hade på derom gjord framställning till bestyrelsens förfogande stälts nedannämnda belopp, nemligen:

Af Stockholms stadsfullmäktige	25,000 kronor
„ Stockholms läns hushållningssällskap	7,400 „
„ Uppsala läns	7,400 „
„ Vestmanlands läns	3,000 „
„ Gefleborgs läns	8,500 „
eller tillsammans	51,300 kronor

hvarjemte af statsmedel för samma ändamål anslagits 25,000 kronor. Utställningen egde rum å Ladugårdsgärdet och hade för densamma inhägnats en plats belägen nedanför Kungl. Lifregementets dragonkårs stallar samt begränsad på sin östligaste del af de två vägar, som, gående den ena från Lilla Blåporten och den andra från Ladugårdslands tull, förena sig på andra sidan nämnda byggnader. För att gifva ett begrepp om storleken af den inhägnade platsen må nämnas, att afståndet från ingångsporten, belägen på inhägnadens vestligaste del, till det östligaste hörnet i närheten af det ställe, der ofvannämnda båda vägar stöta tillsammans, utgjorde öfver 1,500 fot. Mötet öppnades ofvannämnda den 12 juli af H. M. Konungen. Förutom de hederspris, som H. M. Konungen jemväl vid detta möte täcktes anvisa, samt de till pris vid mötet af statsmedel anslagna 50,000 kronor, hade Kungl. Landbruksakademien af fonden till nötboskapens och fårafvelns förädling utsatt särskilda pris af till-

sammans 10,000 kronor för nötboskap och får, utställda i större flockar. Till täflan om dessa pris anmäldes, hvad nötboskap angår, i flockar af minst 1 tjur och 12 kor eller qvigor: af äldre djur 16 flockar med tillsammans 19 tjurar och 232 kor, samt af yngre djur 22 flockar med tillsammans 38 tjurar och 294 qvigor. Af får i flock af minst 1 bagge och 12 tackor anmäldes 5 flockar om tillsammans 5 baggar och 61 tackor.

För första gången vid allmänt svenskt landbruksmöte förekom en afdelning för särskildt pröfvad redskap. I hufvudsaklig öfverensstämmelse med förslag, uppgjordt af för ändamålet tillkallade sakkunnige män, såväl bland redskapstillverkare som bland praktiska jordbrukare, hade bestyrelsen med medel, som särskildt för detta ändamål af Eders Kungl. Maj:t ställdes till dess förfogande, gått i författning om, att vissa grupper af redskap, såsom plogar, alla slag utom ångplogar, sånings- och gödselspridningsmaskiner, redskap och maskiner afsedda för rensning af växande gröda och sorteringsmaskiner för säd och frö, blefvo vid dertill för ändamålet benäget upplåtna egendomar under hösten 1885 och våren 1886 genom med dessa redskap företaget arbete af fullt sakkunnige personer pröfvade och bedömda.

Sjelfva utställningen, mera rikhaltig än vid något föregående svenskt landbruksmöte, hade anordnats efter ett delvis nytt system, afseende att mera sammanföra föremål af samma beskaffenhet och dymedelst underlätta öfverskådandet och bedömandet af det hela. Denna anordning visade sig äfven, oaktadt utställningsfältet omfattade omkring 20 tunnland, på ett lyckligt sätt leda till det dermed afsedda ändamål.

För att bereda en öfverblick af mötets omfattning meddelas följande summariska öfersigt öfver de dervid anmälda och prisbelönta utställningsföremål:

Afdelning.		Anf. utställare.	Anf. anmälda föremål, katalog-nummer.	Anf. tillerkända pris.
I	Hästar: afvelsdjur.....	156	315	79
	under sele och sadel.....	46	90	16
II	Nötkreatur: afvelsdjur.....	117	1,060	207
	slagtdjur.....	20	34	11
III	Får: afvelsdjur.....	26	83	32
	slagtdjur.....	6	10	7
IV	Getter.....	7	9	4
V	Svinkreatur: afvelsdjur.....	19	39	23
	slagtdjur.....	4	4	3
VI	Fjäderfä.....	18	51	25
VII	Bin.....	6	22	8
VIII	Produkter af åkerbruk och trädgårdsskötsel.....	136	345	120
IX	Mejeriprodukter: smör.....	90	136	31
	ost.....	100	157	67
X	Produkter af får, fjäderfä och biskötsel.....	21	40	6
XI	Fodermedel, konstgjorda gödningsämnen m. m.	54	118	22
XII	Redskap och maskiner.....	293	1,289	287
XIII	Ritningar och modeller.....	132	292	40

¹⁾ Af dessa utdelades icke 14, på grund af erhållna flockpris.

Mötet var synnerligen talrikt besökt. Antalet ledamotskort, försålda till ett pris af 12 kronor stycket, utgjorde 2,349 och af inträdesbiljetter, hvilkas pris varierade från 5 kronor till 50 öre under olika dagar, såldes 82,629. Inkomsten för ledamotskort uppgick till 28,232 kr. och för inträdesbiljetter till 90,394 kr

4. Kommunikationer, sjöfart, varuutbyten.

Skjutsväsendet. Jemlikt 58 § af kungl. stadgan angående skjutsväsendet den 31 maj 1878 skall angående resandes befordran med skjuts från Stockholm lända till efterrättelse de särskilda föreskrifter, som derom finnas eller framdeles kunna varda meddelade. I detta fall är genom Öfverståthållareembetets kungörelse den 23 december 1874 stadens åkare ålagdt att vid beställning å skjutsstationen verkställa skjuts från Stockholms stad till nedannämnda närmast staden belägna gästgifvaregårdar mot en lega, som utgör 1 krona 87 öre för nymil, med tillägg af 23 öre för schäskärria eller kärria, som har fjädersäte med ryggstöd, 47 öre för skjutsvagn med 2 hästar och 9 öre för vanlig åkarsläda, allt pr nymil, nemligen: Barkarby 1·6 nymil från Stortorget, Ensta 1·9, Fitja 1·6, Gustafsberg 2·5, Länna 1·6, Rotebro 2·1 och Drottningholm 1·1 nymil från Stortorget.

Bland hufvudstadens *allmänna vägar* äro i bilagorna **tabell 2** inräknade de gator, som måste passeras för att på ginaste vägen komma från en af stadens tullar till en annan, dock att hvarje gata endast en gång inräknats. De sträckningar och gator, som hänförs till allmän landsväg, äro alltså följande:

1) Norrtull—Hornstull, 6·6 kilometer, vägen tagen öfver Norrtullsgatan, Drottninggatan, Fredsgatan, Vasabron, Riddarhusgränd, Stora Nygatan, Kornhamnstorg, Karl Johans torg,

Vestra Slussgatan, Södermalmstorg, Hornsgatan, Hornskroken och Brännkyrkogatan; — 2) Norrtull—Skanstull, lika med föregående till och med Södermalmstorg, derefter Götgatan; hela sträckningen 6·12 kilometer, hvaraf 1·92 kilometer förut ej inräknad väg; — 3) Norrtull—Danvikstull, lika med n:r 1 till och med Södermalmstorg, derefter Götgatan, Tjärhofsgatan, Folkungagatan och Danviksgatan, tillsammans 6·69 kilometer, hvaraf 2·49 kilometer förut ej räknad väg; — 4) Roslagstull—Hornstull, 6·56 kilometer, utefter Roslagsgatan, Regeringsgatan, Gustaf Adolfs torg, Norrbro, Lejonbacken, Skeppsbron, Östra Slussgatan och Brunnsbacken samt derefter Hornsgatan—Brännkyrkogatan lika med n:r 1; ej förut inräknad väg 4·16 kilometer; — 5) Roslagstull—Skanstull, 6·08 kilometer, allt förut upptaget, nemligen sträckan Roslagstull till Brunnsbacken under n:r 4 och Götgatan under n:r 2; — 6) Roslagstull—Danvikstull, 6·65 kilometer, hvaraf sträckan Roslagstull—Brunnsbacken är upptagen under n:r 4 och Götgatan—Danviksgatan under n:r 3; — 7) Kungsholmstull (vid Fridhemsgatan)—Ladugårdslandstull, 4·21 kilometer, öfver Handtverkaregatan, Nya Kungsholmsbron, Tegelbacken, Rödbodtorget, Fredsgatan, Gustaf Adolfs torg, Arsenalsgatan, Nybrogatan, Strandvägen, Grefgatan och Karlavägen; — 8) Kungsholmstull—Danvikstull, 5·75 kilometer, hvaraf sträckan

Handverkaregatan—Tegelbacken är upptagen under n:r 7, Vasabron—Södermalmstorg under n:r 1 och Götgatan—Danviksgatan under n:r 3. — Slutligen böra till inom hufvudstaden belägen allmän landsväg räknas jemväl 9) Norrtullsvägen, 0.67 kilometer och 10) Ålkistvägen, 2.50 kilometer.

Sammanlagda längden af här upptagna gator och vägar, ingen mer än en gång räknad, uppgår till den i tabellen upptagna siffran 22.5 kilometer. Stadens kostnad för förbättringar (planering och beläggning) af dessa farleder har under en hvar af de senaste tre femårsperioderna utgjort:

Åren.	För planering.	För beläggning.	Summa.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.
1876—1880	939,313	259,410	1,198,723
1881—1885	46,197	260,123	306,320
1886—1890	122,765	305,147	427,912

Till förklaring af de delvis mycket höga talen må nämnas, att uti desamma ingå mer än 1 million kronor för nybyggnaden af Vasabron, hvilken till största delen infaller under dessa fem-

ton år. — För Norrtullsvägen och Ålkistvägen ingår jemväl kostnaden för underhållet.

Det säger sig sjelft, att de omkostnader, som af Stockholms stad nedlagts på de gator, hvilka här räknats till allmän landsväg, till större delen afse deras tjenliggörande för lokaltrafik o. d., som af stadsgator gemenligen kräfves utöfver deras egenkap att ingå i rikets allmänna vägnät, och att ofvan anförda tal därför ej äro jemförliga med dem, som anföras från landsbygden.

Några kungs- eller kronoskjutsar hafva under perioden ej förekommit.

Vid 1890 års slut besörjdes åkeriet för personbefordran med 149 droskor och 210 hästar. Åkarnes antal utgjorde 122 och droskuskarnes 198.

Den vidare redogörelsen för kommunikationsanstalter lemnas under särskild rubrik i afdelningen politi här nedan. Rörande *sjöfart* och *handel* hänvisas dels till afdelningen näringar, dels ock beträffande den del af sjöfarten, som rör *hamnväsendet* samt hamn- och vattenbyggnader, till den fullständiga redogörelse, som under afdelningen politi kommer att derom lemnas.

5. Kameralförhållanden.

I afseende å antalet nybygda boningshus åren 1886—1890, antalet bebygda och obebygda tomter samt lägenheter äfvensom fastigheternas taxeringsvärde hänvisas dels till bilagornas **tabell 3**, dels äfven till den under afdelningen politi förekommande redogörelsen för byggnadsverksamheten.

Egendomar af fideikommissnatur. Uti bilagornas **tabell 4**, upprättad i öfverensstämmelse med formulär 4 till Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser för 1886—1890, lemnas en uppgift på de i hufvudstaden befintliga egendomar af fideikommissnatur år 1890.

Angående *egendomar tillhörande inhemska aktiebolag* år 1890 meddelas föreskrifna uppgifter i **tabell 5**.

Om *egendomar tillhörande främmande magters undersåtar* innehåller **tabell 6** uppgifter. Medan i de båda senaste femårsberättelserna upplysningar endast lemnades angående de under perioden åt utländske undersåtar beviljade lagfarter, hafva för

denna period motsvarande uppgifter anskaffats och derjemte undersökts, hvilka af dessa under åren 1876—1890 lagfarna fastigheter vid 1890 års slut fortfarande befunno sig i utländingars händer, och meddelas härå i tabell 6 förteckning. Fullständiga uppgifter i ämnet kunna sålunda ej heller nu lemnas, men genom att för framtiden förfara på enahanda sätt, som nu skett, skola ofullständigheterna allt mer förminskas, och slutligen försvinna. Under perioden hafva åt utländske undersåtar lagfarter meddelats åren 1887, 1888 och 1889, med ett sammanlagt saluvärde af 859,250 kronor, medan å andra sidan under samma tid egendom till ett saluvärde af 540,496 kronor öfvergått från utländske till svenske undersåtars ego.

I fråga om *krono- och kommunaluppbörden* samt om Stockholms stads finanser hänvisas till den af stadsfullmäktiges beredningsutskott årligen utgifna berättelsen angående Stockholms kommunalförvaltning.

6. Politi.

A. Stadens myndigheter.

a) *Öfverståthållareembetets kansli.* *Förändrad grund för beräkning af den vid exekutiv försäljning af fastigheter utgående afgift.* Med erinran, hurusom Öfverståthållareembetet genom nådigt bref den 21 oktober 1869 förklarats berättigadt, att, tillsvidare och intill dess förändrade föreskrifter i ämnet kunde varda meddelade, för fastigheter i Stockholm, som vare sig i mät dömda eller till konkurs afträdde exekutivt försålles, uppbära en fjerdedel af den i förnyade nådiga reglementet för auktionsverket i Stockholm den 13 april 1858 auktionsverket tillkommande auktionsprovision, slag- och sportelafgift deri icke inberäknad, att

K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1886—1890. Stockholms stad.

tilldelas Öfverståthållareembetets kansli för att användas såsom godtgörelse för det med uppsättande af köpeskillingsliqviderna förenade arbete, anhöll Öfverståthållareembetet i underdånig skrifvelse den 4 januari 1887, att, som efter det genom utsökningslagen den 10 augusti 1877 § 93 förordnats, att auktion å utmätt fast egendom skulle förrättas af öfverexekutor, och Stockholms stads auktionsverks befattning med dylika auktioner alltså från och med år 1879 upphört, bestyret med icke allenast köpeskillingsliqviderna utan äfven auktionerna från och med samma tid öfvertagits af Öfverståthållareembetets kansli, samt, då stadens auktionsverk icke vore berättigadt till andel i auktionsprovisionen för fastigheter, som i kansliet försålles, Öfverståt-

hållarembetet ansett hela den i ofvanberörda reglemente bestämda auktionsprovision böra från och med år 1879 tillfalla Öfverståthållareembetets kansli, hvilken uppfattning jemväl godkännts af Eders Kungl. Maj:ts och Rikets Svea Hofrätt samt Eders Kungl. Maj:ts Högsta Domstol, samt att då erfarenheten under år 1886 visat, att provisionen, sådan den då utginge, kunde stiga till belopp, som med rätta måste anses öfverdrifna såsom ersättning för det besvär, dessa auktioner föranledde, en reglering syntes erforderlig; på grund hvaraf och då bestyret med utmätt fast egendoms försäljning och fördelning af köpeskillingarne för de försålda fastigheterna icke allenast föranledde mycket arbete, utan äfven vore förenadt med stort ansvar, samt billigheten förty fordrade, att provisionen bibehölles, ehuru till skäligen nedsatt belopp, Öfverståthållareembetet i sådant afseende hemställt, att för fastigheter i Stockholm, som, vare sig utmätta, i mät dömda eller till konkurs afträdda, blefve exekutivt försålda, skulle, tillsvidare och intill dess annorledes förordnades, erläggas en afgift till en fjerdedel eller tjugufem procent af den afgift, som enligt för Stockholms stad gällande auktionsreglemente den 13 april 1858 utginge för försäljning af fastighet; samt att denna afgift måtte tilldelas Öfverståthållareembetets kansli, för att användas såsom godtgörelse för det med ifrågasvarande auktioner och liqvider förenade arbete, enligt den fördelning och de närmare bestämmelser, Öfverståthållareembetet skulle ega att föreskrifva.

Öfver denna Öfverståthållareembetets framställning hördes Kungl. Statskontoret, som, efter att hafva erinrat, att så länge vederbörande tjenstemän vid landsstaten egde uppbära arfvode för försäljning af utmätt fast egendom, det ej borde ifrågasättas, att icke sådant arfvode äfven skulle fortfarande tillkomma Öfverståthållareembetets kansli, föreslog ett annat enligt Statskontorets åsigt enklare sätt för beräkning af auktionsprovisionen samt förklarade, att ehuru, på sätt Öfverståthållareembetet jemväl erinrat, provisionen vid tillämpning af Öfverståthållareembetets förslag för ett år kunde uppgå till ett ganska högt belopp och sådant, ehuru i mindre grad blefve fallet äfven efter den af Statskontoret föreslagna beräkningsgrunden, det dock endast under sådana undantagsförhållanden, som exempelvis år 1886 egt rum, gäfves anledning till dylik erinran, men att dervid ej finge förbises, att arbetet och ansvaret hos Öfverståthållareembetets kansli under sagda förhållanden i synnerligen hög grad ökades, då deremot under vanliga förhållanden skäligen anmärkning icke kunde göras mot beloppet af provisionen, vare sig den beräknades efter den ena eller andra af de ifrågasatta grunderna.

Vid föredragning af detta ärende den 7 mars 1887 förklarade Eders Kungl. Maj:t, att hittills utgående afgifter vid dylika försäljningar borde i väsentlig grad nedsättas och att desamma ej vidare skulle tilldelas Öfverståthållareembetets ordinarie embets- och tjenstemän såsom sådane, samt förordnade, att för fastigheter i Stockholm, som, vare sig utmätta, i mät dömda, eller till konkurs afträdda, från och med påföljande dag blefve exekutivt försålda, skulle, tillsvidare och intill dess annorlunda förordnades, erläggas en afgift å inropssumman till och med etthundra tusen kronor med en femtedels procent samt för hvad af inropssumman öfverstege etthundra tusen kronor med en tiondedels procent; samt att Öfverståthållareembetet skulle ega att af sålunda inflytande afgifter använda, hvad som erfordrades till extra biträden eller extra utgifter vid tillfällen, då tillökningen

i de med auktionerna och liqviderna förenade göromål blefve större, än att de kunde lämpligen fullgöras af Öfverståthållareembetets kanslis ordinarie arbetskrafter.

Tillämpning af lagen angående handelsregister, firma och prokura. Jemlikt 1 § i lagen den 13 juli 1887 angående handelsregister, firma och prokura skall för Stockholm handelsregister föras hos Öfverståthållareembetet. Den före tillkomsten af denna lag förefintliga lagstiftning rörande firma och prokura föreskref ej skyldighet för den, som gjorde anmälan om näring, att lemna någon uppgift på firma, och då i följd såväl häraf som af bristfälligheter hos denna lagstiftning i öfrigt den nya firmalagens bestämmelser, såsom saknande motsvarigheter i förut befintliga stadganden, voro för de allra flesta näringsidkare fullkomligt nya, föranleddes häraf misstag och oegentligheter vid affattandet af de föreskrifna anmälningarna. Häraf vållades svårigheter vid den första tillämpningen af lagen, i det att anmärkningar, uppkomna vid granskning af anmälningarna, måste för nödiga rättelser delgifvas de anmälande, hvilket åter åstadkom uppehåll med registreringen och kungörandet af anmälningarna. Dessa svårigheter ökades i väsentlig mån genom det stora antal anmälningar, som under den första tiden efter lagens trädande i kraft inkommo.

Antalet anmälningar om nya firmor har utgjort:

	År 1888.	År 1889.	År 1890.
Enskilda näringsidkares och handelsbolags.....	2,943	445	445
Aktiebolag och andra bolag, som icke äro handelsbolag	278	37	33
Summa	3,221	482	478

Högsta antalet anmälningar under en och samma dag har utgjort 301.

Då, såsom af ofvanstående framgår, arbetet med handelsregistrets förande redan från början erhöi en omfattning, som gjorde det omöjligt att uppdraga detsamma åt någon af de i Öfverståthållareembetets kansli redan anställde extra ordinarie tjenstemän, derför hinder dessutom mötte af den omständighet, att Öfverståthållareembetet, för åstadkommande af reda vid expeditionen, fann nödigt att för registreringen och för dem, som i och för dithörande ärenden infinna sig i Öfverståthållareembetets kansli, anordna ett särskildt rum, måste för handelsregistrets förande anställas en särskild e. o. tjensteman. Denne tjensteman har sig ålagdt:

att, när ny firmaanmälan inkommer, tillse, att bestämmelserna i 9 § firmalagen äro iakttagna samt att uppbära afgiften och anteckna ärendet i diariet;

att, innan anmälan för granskning öfverlemnas till sekreteraren, i den särskilda förteckning, som jemlikt Eders Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse den 4 november 1887 skall föras öfver anmälda firmor och deras innehafvare, efterse, huruvida firman tydligt skiljer sig från förut registrerade, ännu bestående firmor;

att, derest anmälan vid granskning befunnits utan anmärkning, införa densamma i handelsregistret samt uppsätta och utskrifva kungörelse derom;

att i den särskilda förteckningen införa firman och dess innehafvare;

att i den mån kungörelserna inflyta i tidningarna, göra anteckningar i firmaregistret om dagarna, då detta skett;

att föra en alfabetiskt ordnad längd, för att med lätthet kunna igenfinna firman och dess innehafvare;

att emottaga och kungöra anmälningar om ändringar i firmor och deras upphörande; samt

att föra de till firmaregistret hörande räkenskaper.

Jemlikt Eders Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse den 22 december 1887 angående användning och redovisning af afgifter för registrering af firma och prokura skola de hos Öfverståthållareembetet influtna registreringsavgifter användas till bestridande af kostnaderna för handelsregisters anskaffande och registreringens kungörande, hvarefter befintligt öfverskott skall till Statskontoret levereras. Efter det, för bestämmande af beloppet af detta öfverskott, redovisningsräkning öfver de under år 1888 influtna registreringsavgifter blifvit uppgjord och dervid visat sig, att dylika afgifter ingått med ett belopp af 15,311 kronor, anhöll Öfverståthållareembetet i underdånig skrifvelse den 27 mars 1889, att enär, redan innan de med registreringen af firma och prokura förenade göromål tillkommo, det stora antal af i Öfverståthållareembetets kansli förekommande mål och ärenden till fullt upptog de personers tid, åt hvilka ersättning för arbete af ifrågavarande beskaffenhet kunde beredas medelst det jemlikt Eders Kungl. Maj:ts nådiga skrifvelse den 28 maj 1880 till Öfverståthållareembetets förfogande ställda anslag, och Öfverståthållareembetet i följd deraf nödgats anställa en särskild person, som haft sig uppdraget att emottaga och diarieföra samt ombesörja registrering och kungörandet af inkomna anmälanden, Eders Kungl. Maj:t täcktes tillåta, att af den behållning, 5,845 kronor 19 öre, som efter afdrag af utgifterna för anskaffande af handelsregister och för registreringens kungörande uppkommit, ett belopp af 2,093 kronor 50 öre måtte få af Öfverståthållareembetet användas till arvode åt nyssnämnda person och andra, som för särskilda tillfällen och företrädesvis vid förandet af den särskilda förteckningen varit såsom biträden vid ifrågavarande arbete använda. — Jemlikt nådigt bref den 21 juni 1889 blef denna framställning af Eders Kungl. Maj:t bifallen.

Eluru antalet af de anmälningar om nya firmor, som inkommit under femårsperiodens två sista år, icke uppgått till den höga siffra, som detsamma uppnådde under första året för den nya firmalagens tillämpning, har denna minskning likväl icke beredt någon synnerlig lättnad i arbetet med handelsregistrets förande. Antalet ändringsanmälanden och anmälningar om upphörande af firma samt om upplösning af bolag hafva nemligen under de senare åren i högst betydlig grad ökats, och då dessa tvenne slag af anmälningar i det närmaste tarfva liknande handläggning som nya ärenden tillhörande handelsregistret, samt denna handläggning derjemte förorsakat så mycket större tidsutdrägt, som vederbörande tjänsteman har att för ändamålet uppsöka den firma, som ärendet gäller, först i den särskilda förteckningen och sedan i något af de band,¹⁾ som omfatta handelsregistrets båda afdelningar, är det arbete, som erfordras för att med ordning föra handelsregistret och besörja dit hörande göromål, fortfarande af beskaffenhet att fullt upptaga en persons tid. Då emellertid Öfverståthållareembetet ej eger tillgång till medel för nämnda persons aflöning samt behållningen af de hos Öfverståthållareembetet under år 1889 influtna registreringsavgifter, enligt till Kungl. Kammarrätten aflemnade räkenskaper, uppgått till endast 842 kronor 67 öre, anhöll Öfverståthållareembetet i underdånig skrifvelse den 25 april 1890, att, då med nyssnämnda belopp, äfven om Eders Kungl. Maj:t dertill meddelade nådigt

¹⁾ Antalet af dessa band utgjorde vid 1890 års slut 27.

tillstånd, erforderlig aflöning åt den e. o. tjänsteman i Öfverståthållareembetets kansli, som ombesörjde handelsregistrets förande, icke kunde till fullt bestridas, samt, enär i följd af dels att registreringsavgifterna för aktiebolag i allmänhet ej betäckte kungörelsekostnaden, dels ock att för kungörandet af anmälningar om firmas upphörande och upplösning af bolag afgift ej erlågges, någon nämnvärd förhöjning i denna behållning ej syntes vara att påräkna, Eders Kungl. Maj:t täcktes bevilja Öfverståthållareembetet ett anslag af 1,800 kronor att, utan afseende å beloppet af influtna registreringsavgifter eller behållningen af desamma, tillsvidare och intill dess annorledes kunde varda förordnad, användas till arvode åt denne tjänsteman.

Efter det Kungl. Statskontoret häröfver afgifvit underdånigt utlåtande och dervid tillkännagifvit, att behållningen af influtna och till Statskontoret inlevererade afgifter för registrering af firma och prokura för det dåvarande utgjorde tillhopa 40,974 kronor 80 öre, fann Eders Kungl. Maj:t¹⁾ skäligt på det sätt bifalla ansökningen, att ett anslag af 1,500 kronor finge för hvarterdera af åren 1889 och 1890 ställas till Öfverståthållareembetets förfogande, att af den hos Statskontoret innestående behållningen af afgifter för registrering af firma och prokura utgå och emot redovisning användas till arvode åt den e. o. tjänsteman i Öfverståthållareembetets kansli, som under nämnda år ombesörjt emottagandet af anmälningarna till handelsregistret samt det med anmälningarnas registrering och kungörande förenade bestyr.

Rörande influtna afgifter för registrering af firma och prokura samt beloppet af de efter afdrag af kostnaderna för registers anskaffande och registreringens kungörande uppkomna behållningar meddelas följande öfversigt:

År.	Influtna afgifter.	Utgifter.	Behållning.
1888.....	15,311 kr.	9,465 ⁸¹ kr.	5,845 ¹⁹ kr.
1889.....	2,926 „	2,083 ⁹³ „	842 ⁰⁷ „
1890.....	2,921 „	1,447 ²⁴ „	1,473 ⁷⁶ „

Tillstånd för utländska försäkringsanstalters syssломän att här i riket drifva försäkringsrörelse. Genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga förordning härom den 22 oktober 1886 är stadgadt, att tillstånd att såsom sysslomän (generalagent) här i riket drifva försäkringsrörelse skall sökas hos Konungens Befallningshafvande i det län, der sysslomannen är bosatt. På grund af denna föreskrift har sedan den 1 juli 1887, då förordningen trädde i gällande kraft, dylikt tillstånd meddelats syssломän för 29 utländska försäkringsanstalter, af hvilka 11 meddela försäkringar å lif, 4 mot olycksfall, 6 mot brand, 6 mot sjö- och transportskadur samt 2 å glas.

Antalet mål i Öfverståthållareembetets kansli har under den gångna femårsperioden i högst betydlig grad ökats, hvilket framgår af nedanstående jemförelse:

År.	Antal mål.	År.	Antal mål.
1881.....	12,675	1886.....	20,265
1882.....	13,122	1887.....	19,719
1883.....	15,043	1888.....	19,428 ²⁾
1884.....	15,142	1889.....	18,420 ²⁾
1885.....	17,018	1890.....	21,473 ²⁾
Summa 73,000		Summa 99,305	

¹⁾ Jemlikt nådigt bref den 31 januari 1891.

²⁾ I slutsummorna för åren 1888—1890, under hvilka firmalagen tillämpats, ingå ej de till firmaregistret hörande ärenden.

Denna tillökning i antalet mål är i afseende på det ökade arbete, som deraf betingats, så mycket mera betydande, som i sistnämnda slutsumma ingå mål angående exekutiva försäljningar af fastigheter till ett antal af icke mindre än 494 med en sammanlagd köpeskillingssumma af 28,870,248 kronor. Detta antal exekutiva försäljningar och dervid bjudna köpeskillningar fördela sig på periodens olika år på följande sätt:

År.	Antal försäljningar.	Köpeskillig. Kronor.
1886.....	193	12,920,168
1887.....	123	5,649,200
1888.....	88	3,134,450
1889.....	47	3,240,600
1890.....	43	3,925,830

Enligt den af Öfverståthållareembetet uppgjorda summariska redogörelse utgjorde för år 1880 totalsumman af äldre och nyare mål i Öfverståthållareembetets kansli 10,859, motsvarande ungefär 6 mål pr hundratal af den dåvarande folkmängden (167,868). Slutsumman för år 1890 eller 21,473 motsvarar omkring 9 mål pr hundratal invånare (245,331).

b) **Polisen.** Den vid slutet af förra femårsperioden bestående organisation af polisväsendet har under denna period icke undergått någon betydande förändring. I fråga om polisväsendets utveckling och verksamhet har Öfverståthållareembetet att lemna följande hufvudsakliga redogörelse.

Personalen. Redan uti den i förra femårsberättelsen afgifna redogörelse för polisväsendets organisation och utveckling omnämnde Öfverståthållareembetet, hurusom den tillökning af personalen, som under då tilländagångna period egt rum, ej stode i något rimligt förhållande till hufvudstadens tillväxt under samma tid, samt att Öfverståthållareembetet af denna anledning hos stadsfullmäktige gjort framställning om att, för att sätta polisverket i tillfälle att uppfylla de anspråk, som med skäl ställas på detsamma, det från kommunen till polisverket utgående anslag måtte för år 1887 höjas.

Denna framställning bifölls den 8 december 1886 så tillvida, att kommissariernas antal ökades från 9 till 12, eller med 3, en vid detektiv-, en vid distriktpolisen och en föreståndare för centralafdelningen. I spetsen för ordonnansafdelningen ställdes en öfverkonstapel med särskildt arfvode utöfver sin aflöning såsom öfverkonstapel. De ordinarie konstapelslönerna, hvilka enligt senaste anslagsfördelning utgjort 281, om deri inräknas lönerna till de 8 till centralpolisen hörande ryttare, som uppsattes med det år 1885 anvisade anslaget till ridande polis, ökades till 363, och slutsumman af polisens aflöningsstat höjdes från 490,160 till 589,325 kronor.

Den omständighet att den vid nyssnämnda reglering af polisverkets stat af Öfverståthållareembetet påräknade konstapelsstyrka ej erhållits, i det stadsfullmäktige anslagit 11 konstapelslöner mindre, än hvad Öfverståthållareembetet begärt, hade emellertid vållat brist dels i den bevakning vid hamnarne, som måste bestridas med särskild personal, dels ock i den tjänstgöring, hvilken förutom patrullering besörjes af distriktpolisen, såsom vakthållning på polisstationerna, verkställande af kallelse till polisdomstolen m. m., hvarjemte inskränkningar på några ställen måst göras ej mindre i nattpatrulleringen, än ock i pa-

trullernas dubbling inom tillhåll för fridstörare; och då denna brist måste i främsta rummet afhjelpas, samt behovet af inrättande af ett nytt polisdistrikt allt mera gjorde sig gällande, hemstälde Öfverståthållareembetet i skrivelse till stadsfullmäktige den 25 september 1889 om förhöjning i anslaget till polisen, hvilken begäran den 10 december samma år i dess hufvudsakligaste delar af stadsfullmäktige bifölls. Härigenom ökades distriktskommissariernas antal från 8 till 9, öfverkonstaplarnes från 36 till 40 och ordinarie konstaplarnes från 363 till 414. Slutsumman för polisens hela lönestat uppgick i följd häraf från 589,325 till 655,725 kronor.¹⁾

Utgiftsstaten. Anslagen till polisväsendet hafva utgjort:

För år	Anslag, i kronor.		Andra inkomster. Kronor.	Summa. Kronor.
	Af staden.	Af staten.		
1886.....	579,140	30,374.30	4,350.70	613,865
1887.....	668,912	30,777	9,700	709,389
1888.....	701,297	30,777	9,700	741,774
1889.....	700,197	30,777	9,700	740,674
1890.....	775,433	30,777	9,700	815,910

Kommunens bidrag till polisväsendet har under perioden ökats med ett belopp af 198,993 kronor. Samma bidrag utgjorde för år 1880 ett belopp af 498,977 kronor, hvadan tillökningen i kommunens kostnad för polisväsendet under senaste tio åren utgör 276,456 kronor.

Det vid femårsperiodens slut till polisen utgående anslag var sålunda fördeladt:

Embets- och tjänstemännen.

1 polismästare	9,000	
1 polisdomare	6,000	
1 polisintendent	5,500	
1 sekreterare	2,400	
1 räkenskapsförare	2,600	
4 notarier à 2,400 kr.	9,600	
2 kanslisters à 2,400, 3 à 2,000, 1 à 1,500 kr.	12,300	
1 magasinförvaltare	2,500	49,900

Polispersonalen.

1 kommissarie och föreståndare för detektivpolisen	1,900	
2 kommissarier vid detektivpolisen à 3,000 kr.	6,000	
1 föreståndare för prostitutionspolisen	1,500	
1 kommissarie, föreståndare för centralpolisen	3,400	
9 distriktskommissarier à 3,000 kr.	27,000	
1 öfverkonstapel, föreståndare för ordonnanspolisen	2,000	
11 öfverkonstaplar à 1,800, 19 à 1,600, 10 à 1,400 kr.	64,200	
15 konstaplar à 1,400, 103 à 1,200, 165 à 1,100, 131 à 1,000 kr.	457,100	
34 extra konstaplar à 600, 6 à 500 kr.	23,400	
3 vaktmästare à 1,000 kr.	3,000	
2 ordonnanser à 1,000 kr.	2,000	591,500

¹⁾ I denna summa ingår ersättning för vikariering och extra tjänstgöring samt för biträde åt verkets revisorer och kontroll öfver uppbörden med ett belopp af 14,325 kronor.

Öfriga utgifter.

Ersättning för vikariering	5,500	
D:o för extra tjänstgöring	8,000	
D:o för biträde åt verkets revisorer och kontroll öfver uppbörden	825	
Beklädnad och beväring	69,400	
Ridande polisens hästar och stall m. m.	14,035	
Embetslokaler	3,500	
Polisstationerna	65,270	
Skrif- och tryckningskostnader, böcker m. m.	16,950	
Forselkostnader	3,500	
För särskildt biträde, handräckningar o. d.	1,000	
Medikamenter, fältskärskostnader o. d.	8,000	
Kostnader af flere slag	12,000	
Nattherberge för husvilla	1,600	
Stadens öfriga utgifter för polisväsendet ¹⁾	4,930	214,510
	Kronor 855,910	
Härför afgå: återlevererade vakansbespa- ringar		40,000
	Summa kronor 815,910	

Enligt förestående anslagsfördelning utgjorde polisstyrkan vid 1890 års slut, jemfördt med vid femårsperiodens början eller enligt staten för år 1885:

	År 1885.	År 1890.
Kommissarier	9	13
Öfverkonstaplar	37	41
Konstaplar	273	414
Extra konstaplar	40	40
Summa	359	508

På de särskilda afdelningarna var fördelningen följande:

	År 1885.			År 1890.		
	Kom- missa- rier.	Öfver- kon- staplar.	Kon- staplar.	Kom- missa- rier.	Öfver- kon- staplar.	Kon- staplar.
Detektivpolisen	2	6	32	3	6	32
Prostitutionspolisen	—	1	6	—	1	8
Centralpolisen	—	2	16	1	4	51
Ordonnanspolisen	—	—	—	—	1	7
Distriktpolisen	7	28	219	9	29	316
Extra konstaplar	—	—	40	—	—	40
Summa	9	37	313	13	41	454

Tillökningen i polisstyrkan under perioden utgör, såsom af ofvanstående synes: 4 kommissarier, 4 öfverkonstaplar och 141 konstaplar; af hvilka komma: på detektivafdelningen 1 kommissarie; på prostitutionsafdelningen 2 konstaplar; på centralafdelningen 1 kommissarie, 2 öfverkonstaplar och 35 konstaplar; på ordonnansafdelningen 1 öfverkonstapel, föreståndare, och 7 kon-

staplar; och på distriktpolisen 2 kommissarier, 1 öfverkonstapel och 97 konstaplar.

Polisdomarens befattning med värnpligtslagen. Med erinran, hurusom enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga instruktion för polisdomaren i Stockholm den 20 maj 1868 § 2 mom. 1 punkten *e* det tillkomme denne embetsman att handlägga och afgöra mål, hvilka innefattade åtal för öfverträdelse af eller förseelse mot bevärfingsförfattningarna, samt att värnpligtslagen den 5 juni 1885 föreskrefve två särskilda förfaringssätt för beifrande af de förseelser, hvarå bötesansvar följde, ity att öfverträdelse af lagbuden i § 33 mom. 2 och 3 skulle jemlikt § 45 åtalas af allmän åklagare vid laga domstol, hvaremot i fråga om förseelser mot §§ 41 och 42 stadgades, att böterna skulle påföras och uttagas genom vissa åtgärder af administrativa myndigheter, deribland Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, magistrater och kronofogdar, anförde Öfverståthållareembetet i underdånig skrifvelse den 28 maj 1887, att det icke torde vara tvifvel underkastadt, att polisdomaren enligt sin instruktion vore behörig och pliktig att i vanlig ordning upptaga och afgöra de bevärfingsmål, som på grund af § 45 i värnpligtslagen anhängiggjordes genom åtal, och att i dessa mål verkställa förvandling af böterna, hvilka följaktligen syntes kunna, såsom öfriga polisböter, uttagas genom polispersonalen och redovisas af polisverkets räkenskapsförare; att instruktionen deremot icke gäfvade någon befogenhet för polisdomaren vare sig att taga den befattning med bevärfingsmål, hvilka jemlikt § 46 värnpligtslagen ankomme på Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande och bestode i åtgärder af administrativ beskaffenhet, eller att verkställa förvandling af de böter, som enligt samma § påfördes, vid hvilket förhållande och då ej heller polismästaren tillerkänts dylik befogenhet, åtminstone hvad bötesförvandlingen vidkomme, det enligt §§ 10 och 31 af Eders Kungl. Maj:ts nådiga instruktion för Öfverståthållareembetet den 1 december 1882 syntes åligga Öfverståthållareembetets kansli att fullgöra ifrågavarande bestyr, hvaraf åter följde, att indrifningen af böter, påförda på grund af meranämnda § 46, skulle besörjas af förste stadsfogden med biträde af exekutionsbetjeningen; men att en slik fördelning af bevärfingsmålen på två skilda afdelningar hos Öfverståthållareembetet icke kunde ske med bibehållande af den enkelhet och reda, som hittills varit rådande vid behandlingen af dessa mål, hvartill komme en annan ännu känbarare olägenhet eller den, som skulle uppstå genom förste stadsfogdens och exekutionsbetjeningens deltagande i det arbete, hvarom nu vore fråga, då dessa nemligen redan nu vore i den grad öfverhopade af göromål, att den väsentliga tillökning deri, som blöfve en följd af befattningen med bevärfingsböternas indrifning, icke kunde leda till annat än ett ogynnsamt resultat ej mindre af denna indrifning än af nämnda personers öfriga tjensteverksamhet, under det deremot polismyndigheten, både hvad tid och arbetskrafter beträffade, vore i detta hänseende jemförelsevis bättre tillgodosedd; och hemställde på grund häraf Öfverståthållareembetet, att Eders Kungl. Maj:t måtte i nåder förordna, att det tillsvidare skulle åligga dels polisdomaren att handhafva de göromål, hvilka jemlikt § 46 i värnpligtslagen ankomme på Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, äfvensom att verkställa förvandling af de böter, som på grund af samma § påfördes, dels ock hufvudstadens poliskommissarier att fullgöra de enligt nyssnämnda lagrum magistrater och kronofogdar åliggande bestyr.

¹⁾ Bland dessa kostnader äro i staten upptagna ved till Gustaf Adolfs- och Södermalmstorgsvakten samt för fasta posteringar, hyra för posteringar i kvarteren Ufven mindre, Tjurberget mindre och Våktaren, för polisstationerna å Kungsholmen och Östermalm, herberget för husville, vaktpostering i kvarteret Trehörningen m. m.

Jemlikt nådigt bref till Öfverståthållareembetet den 27 juni 1887 fann Eders Kungl. Maj:ts Öfverståthållareembetets nyssberörda framställning icke erfordra annat yttrande, än nådigt förklarande, att, hvad enligt § 46 i värnpligtslagen åligger Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, skall hos Öfverståthållareembetet tillsvidare fullgöras af polisdomaren.

Antalet för förseelser mot bevärfingsförfattningarna åtalade och bötfälde personer utgjorde:

År.	Åtalade.	Bötfälde.
1881.....	326	219
1882.....	408	301
1883.....	411	327
1884.....	417	354
1885.....	345	290
1886.....	299	216

Efter det den nya värnpligtslagen trädt i kraft har deremot antalet personer, som för förseelser mot densamma påförts böter, äfvensom det antal, för hvilka dessa böter faststälts, utgjort:

År.	Antal personer påförda böter.	Antal personer, för hvilka böterna faststälts.
1887	4,232	480
1888.....	7,311	1,385
1889.....	6,140	1,307
1890.....	5,467	1,311

I flertalet fall består förseelsen i uteblifvande från mönstring. Hela det nyssnämnda antalet personer fördelar sig nemligen efter förseelsens beskaffenhet på sätt, som framgår af följande tabell:

År.	Frånvaro vid inskrifning.		Frånvaro vid vapenöfning.		Frånvaro vid mönstring.		Jemlikt § 33 mom. 2.	
	Böter påförda.	Hvaraf faststälts.	Böter påförda.	Hvaraf faststälts.	Böter påförda.	Hvaraf faststälts.	Böter påförda.	Hvaraf faststälts.
1887.....	820	49	765	51	2,633	368	14	12
1888.....	2,436	186	859	94	4,016	1,105	—	—
1889.....	1,450	125	938	110	3,752	1,072	—	—
1890.....	1,563	184	819	143	3,085	984	—	—

Beloppet af de ådömda böterna har äfven stigit starkt, sedan den nya värnpligtslagen infördes. Under år 1886, eller det sista året för de äldre bevärfingsförfattningarnas tillämpning, uppgick hela beloppet till 840 kronor, hvaraf 430 kronor inbetalades, 87 kronor 50 öre aftjenades och 322 kronor 50 öre balanserades. Under de följande åren utgjorde motsvarande tal:

År.	Hela beloppet af ådömda böter. Kronor.	H v a r a f		
		Betalats. Kronor.	Aftjenats. Kronor.	Balanserats. Kronor.
1887.....	3,687.50	1,995.00	830.00	862.50
1888.....	5,390.00	1,220.00	540.00	3,630.00
1889.....	15,155.00	5,160.00	455.00	9,540.00
1890.....	6,610.00	1,800.00	1,640.00	3,170.00

Nytt polisdistrikt. Hufvudstadens polisdistrikt hafva ända från år 1864 varit åtta till antalet och deras gränser, på ett undantag när, sammanfallit med de territoriella församlingarnas. Den fördel, distriktsområdenas öfverensstämmelse med församlingsterritorierna i flere hänseenden onekligen erbjuder, utgör säkerligen förklaringsgrunden till den egendomliga företeelsen, att siffran, som betecknar distriktsområdena, fått kvarstå orubbad ett fjerdedels århundrade, under det att de bägge förnämsta gradmätarna på omfattningen af distriktpolisens verksamhet — folkmängdens storlek samt det bebyggda stadsområdets utsträckning och vidd — under samma tidrymd förändrats derhän, att folknumerären stigit med omkring 100 procent och stadens bebyggande i förut så godt som obefolkade trakter fortskridit i förhållande dertill. Väl har polispersonalen i hvarje distrikt blifvit förstärkt i den mån, invånarnes och byggnadernas antal inom detsamma vuxit, men denna förstärkning har gällt konstaplarne, ej befälet, och i öfrigt hafva distriktpolisens expeditioner ej ökat till antalet. Ett slikt missförhållande mellan distriktsindelningen, å ena sidan, och stadens utveckling, å den andra, måste, allteftersom dess dimensioner förstöras, omintetgöra de med sagda indelning afsedda fördelar, såsom lätthet för allmänheten att vända sig till en polisstation för erhållande af upplysningar, råd och snabb hjälp, minskad svårighet för de patrullerande att utan uppseende bringa anhållna personer i förvar, möjlighet för ordningspolisens befäl att erforderligt öfverblicka de talrika förhållanden, denna polisafdelning bör uppmärksamma m. m.; och då, hvad särskildt beträffar sju polisdistriktet, omfattande Jakobs och Johannes församlingar, dessa fördelar genom distriktets tillväxt i fråga såväl om bevakningsområdets utsträckning och distriktets folkmängd som om gaturörelsens liflighet samt andra förhållanden gått förlorade i sådan grad, att distriktets tudelning deraf nödvändiggjordes, hemstälde Öfverståthållareembetet i skrifvelse till stadsfullmäktige den 25 september 1889, att Johannes församling måtte utbrytas ur sju polisdistriktet och bilda ett särskildt, det nionde, hvarmed de närmast belägna delarne af Adolf Fredriks och Ladugårdslands församlingar skulle förenas.

Denna framställning blef af stadsfullmäktige bifallen, i det den af det nya polisdistriktets inrättande betingade förhöjning i Polisverkets stat för år 1890 beviljades.

Polispiket. Från och med den 1 november 1887 är å femte polisdistriktets station, i egendomen nr 36 vid Kammakaregatan, förlagd en polispiket af 6 man, att mellan klockan 8 på morgonen och klockan 12 på natten vara färdig till uttryckning, för att lemna snabb handräckning vid eldsvåda eller på requisition. Piketen skall, enligt derom gifven order, requireras genom närmast tillgängliga telefon eller genom handräckningssignal från närmaste brandskåp, när i följd af husras, uppkommen bristfällighet å vatten- eller gasledning, olyckshändelse eller annat dylikt förhållande behöf yppas af förstärkt polisbevakning för gatas afstängning, eller upprätthållande af säkerhet och ordning; samt när slagsmål eller andra oordningar uppstå eller hota att uppstå, och den på platsen tillgängliga polisstyrkan är otillräcklig. Piketen uttrycker åkande.

Ridande polisen. Sedan den 24 oktober 1887 är en afdelning af den ridande polisen förlagd i här ofvan nämnda egendom, hvarest för ändamålet blifvit uppfördt ett stall med 17 spiltor samt tillhörande stallkammare, fourage- och förvaringsrum äfvensom vagnshus.

Polisunderrättelser. Utgifvandet af »polisunderrättelser» har under perioden fortgått i öfverensstämmelse med den af Eders Kungl. Maj:t fastställda grund, och har under denna tid förhållandet mellan i polisunderrättelser efterlysta personer och efterlyst egendom, samt genom sådan efterlysning ertappade personer och tillrättaskaffad egendom varit följande:

Årgången.	Efterlysta personer.	Ertappade personer.			Egendom.	
		Å efterlysningsoften.	Å annan ort.	Summa.	Efterlyst i antal fall.	Återfunnen i antal fall.
1886.....	392	63	127	190	357	95
1887.....	349	74	122	196	324	73
1888.....	328	48	115	163	334	87
1889.....	343	54	129	183	362	79
1890.....	338	44	112	156	332	50
Summa	1,750	283	605	888	1,709	384

Nattherberge för husville män. Behovet att i hufvudstaden anordna ett dylikt herberge hade länge förefunnits, men gjorde sig särskildt gällande, sedan lagen den 12 juni 1885 angående lösdrifvares behandling trädde i gällande kraft, enär denna lag icke i samma omfattning som stadgan om försvarslösa den 29 maj 1846 medgifver häktning, hvilket hade till följd att alla, som hos polisen anmälde sig med begäran att för natten intagas i häkte, blefvo afvisade. Enär, derest åtgärd ej vidtoges för att å ifrågakomne nödstälde bereda en tillflyktsort, deraf skulle blifva en följd, att desse nödgades tillbringa natten å allmänna platser eller olofligen taga tillhåll i byggen, skutor eller å andra enskilda områden, samt den allmänna säkerheten på ett ganska betänkligt sätt härigenom äfventyrades och följaktligen hvarje åtgärd, som vidtoges för att afhjelpa angifna missförhållande, borde betraktas icke såsom allenast en barnhertighetsåtgärd, utan fasthellre såsom en till det allmännas skydd vidtagen preventiv polisåtgärd, anhöll Öfverståthållareembetet i skrivelse till stadsfullmäktige den 3 november 1885 om ett anslag i 1886 års stat af 2,500 kronor till ett dylikt herberge. Denna begäran bifölls och anslaget beviljades, på derom gjord framställning, jemväl för år 1887, samt utgår fortfarande, ehuru med ett från och med år 1888 till 1,600 kronor nedsatt belopp.

Nattherberget, som till en början inrymdes i huset n:o 36 Kammakaregatan, är numera beläget i huset n:o 16 vid Karlbergsvägen och lemnar kostnadsfritt nattlogi för 175 manspersoner. Antalet nattgäster i herberget hafva utgjort 141 år 1886, 11,807 år 1887, 33,745 år 1888, 36,972 år 1889 samt 29,088 år 1890.

Intill år 1890 inhystes i herberget ända till 200 personer och derutöfver för hvarje natt, men från och med ingången af detta år har antalet blifvit nedsatt till 175.

Polispersonalens pensionsinrättning egde vid 1886 års början ett behållet kapital af 906,535 kronor 09 öre, hvilket under perioden ökats med 156,315 kronor 61 öre, hvadan behållningen den 31 december 1890 utgjorde 1,062,850 kronor 70 öre.

Enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 31 december 1889 får af kassans medel högst 15,000 kronor utbetalas såsom årligt understöd till afskedade, icke pensionsberättigade polismän

samt till polismäns enkor och barn med följande belopp, nemligen per år till kommissarieenka 450, till öfverkonstapelsenka 270 och till konstapelsenka 180 kronor, då mannen tjenstgjort minst 15 år, men hälften af dessa understödsbelopp, då mannen tjenstgjort endast 10 år. För hvarje barn under 15 år erhålles $\frac{1}{5}$ af enkeunderstödsbeloppet.

Polispersonalens i Stockholm enskilda enke- och pupillkassas behållning vid 1886 års början utgjorde 10,627 kronor 36 öre, hvilket belopp under perioden ökats med 34,174 kronor 84 öre, hvadan behållningen den 31 december 1890 utgjorde 44,802 kronor 20 öre. Under år 1890 utbetalades för första gången från kassan pensioner till polismäns enkor.

c) *Ändring i beräkningen af bouppteckningsprocenten.* I det betänkande, som den 28 januari 1874 afgafs af en komité, ått hvilken Öfverståthållareembetet uppdragit att inkomma med yttrande och förslag angående de förändringar i organisationen af Stockholms förmyndarekammare, som kunde finnas af behovet påkallade, föreslogs, bland annat, att bouppteckningsafgiften, som utgör förmyndarekammarens förnämsta inkomstkälla, och som jemlikt kungl. förordningen den 27 april 1607, kungl. resolutionen den 20 januari 1693 och kungl. förordningen den 1 mars 1749 utginge i borgerliga sterbhus med $\frac{1}{2}$ och i öfriga ofrälse sterbhus med $\frac{1}{3}$ procent af de säkra tillgångarne utan afdrag af skulderna, eller å den s. k. summa inventarii, i stället måtte beräknas lika för alla under förmyndarekammaren lydande sterbhus och utgå med $\frac{2}{3}$ procent af behållningen. Såsom stöd för den sålunda föreslagna förändringen anförde komiterade hufvudsakligen: att förmyndarekammaren ursprungligen inrättats för de »sterbhus, som tillhörde den borgerliga jurisdiktionen», och först sedermera tagit om hand sådana ofrälse omyndigas medel, hvilkas föräldrar icke hörde till borgerskapet; att begreppet borgerskap emellertid förlorat sin betydelse, hvadan det icke vidare funnes något skäl att bibehålla olikheten i afgifterna; samt att det vore synnerligen obilligt att till grund för afgiftens utgående lägga summan af tillgångar i stället för behållningen, hvilken sistnämnda vore rätta måttstocken för de efterlevandes förmåga att utgå afgiften.

Öfver komiterades förslag hördes dels Kungl. Direktionen öfver allmänna barnhusinrättningen, hvilken anstalt uppbär en del af förmyndarekammarens s. k. öfverskottsmedel, dels äfven förmyndarekammaren, magistraten och stadsfullmäktige, hvilka samtliga instämde med komiterade derutinnan, att bouppteckningsafgiften borde utgå lika för alla. Beträffande åter grunden för afgiftens beräkning och afgiftens belopp, förenade sig Kungl. Barnhusdirektionen, förmyndarekammaren och magistraten i den åsigt, att då bouppteckningsafgiften icke utgjorde annat än en godtgörelse för de tjenstemäns besvär, som hade befattning med boens uppteckning och värdering, samt afgiften, om den beräknades på behållningen, i stället komme att blifva en bevillningsskatt, så borde den fortfarande beräknas efter summa inventarii och bestämmas till $\frac{1}{2}$ procent deraf. Häremot erinrade stadsfullmäktige i sitt yttrande, att sterbhusdelegarne i de flesta fall sjelfva finge vidkännas det mesta besväret med boets förtecknande, vid hvilket förhållande och då afgiften borde lämpas efter sterbhusens förmåga att bära den, beräkningen borde ske efter boens behållning; och ansågo stadsfullmäktige förmyndarekammarens ekonomiska ställning icke blifva tillfyllest betryggad, med

mindre afgiften bestämdes att tillsvidare utgå med $\frac{3}{4}$ procent af behållningen.

Efter inhemtande af dessa yttranden ingick Öfverståthållareembetet den 13 april 1876 till Eders Kungl. Maj:t med underdånig framställning i det af stadsfullmäktige uttalade syfte; men, sedan stadsfullmäktige lemnats tillfälle att ånyo yttra sig i frågan och dervid vidhållit sin mening, förklarade Eders Kungl. Maj:t i nådigt bref den 29 september 1876, att enär stadsfullmäktige icke velat medgifva bouppteckningsavgiftens bestämmande för alla sterbhus till $\frac{1}{2}$ procent af summa inventarii, samt Eders Kungl. Maj:t ansåge betänkligheter möta att, på sätt fullmäktige föreslagit, vidtaga en till höjning i avgifterna ledande ändring i den från äldre tider tillbaka stadgade grunden för bouppteckningsavgiftens beräkning; så skulle det tillsvidare förblifva vid gällande förhållande i berörda afseende.

Då detta Eders Kungl. Maj:ts nådiga beslut icke innefattade något underkännande af den enhälligt uttalade åsigten om det föräldrade och obilliga deri, att bouppteckningsavgiften bestämdes olika för borgerliga och andra sterbhus, utan fastmer antydde Eders Kungl. Maj:t benägenhet att medgifva likställighet i detta afseende mellan alla under förmyndarekammaren lydande sterbhus, allenast denna förändring kunde åstadkommas, utan att för det ena eller andra slaget af sterbhus medföra förhöjning i den stadgade bouppteckningsavgiften, ansåg sig Öfverståthållareembetet icke böra låta frågan förfalla, hvadan Öfverståthållareembetet från Kungl. Barnhusdirektionen och förmyndarekammaren infordrade nya yttranden i ämnet; hvarefter Öfverståthållareembetet, med öfverlemnande af dessa yttranden, i underdånig skrivelse den 9 januari 1885 anförde, hurusom af ett vid förmyndarekammarens yttrande fogadt, af dess kamrerare afgifvet, memorial framginge, att, om man ville undvika, å ena sidan, en förhöjning af bouppteckningsavgiften för de mindre bemedlade sterbhusen och, å andra sidan, en sådan minskning af förmyndarekammarens inkomst, att fara för denna anstalts ekonomi kunde uppstå, den önskade likställigheten icke syntes kunna genomföras, med mindre bouppteckningsavgiften sattes antingen till $\frac{1}{2}$ procent af behållningen eller ock till $\frac{1}{3}$ procent af summa inventarii. Af den i ärendet åstadkomna utredning syntes det Öfverståthållareembetet framgå, att ur principiell synpunkt befogade anmärkningar funnes mot båda beräkningssätten. Ofvannämnda memorial gäfv e emellertid vid handen, att olägenheterna af bouppteckningsavgiftens beräkning efter summa inventarii icke haft någon synnerlig betydelse i praktiskt hänseende, i ty att af de 2,450 bouppteckningar, som under åren 1873—1881 icke visat någon behållning, de flesta varit sådana, der både tillgång och skuld uppgått till obetydliga belopp. Vid sådant förhållande och då af utredningen tillika framginge, att bouppteckningsavgiftens beräkning efter $\frac{1}{2}$ procent af behållningen skulle för de alldeles icke eller blott obetydligt skuldbelastade sterbhusen föranleda ökning af den dåvarande afgiften, och då det dittills följda beräkningssättets väsentligaste och mest öfverklagade olägenhet, eller olikheten i afgiften för borgerliga och andra sterbhus, kunde utan afgiftens höjande undanröddas genom att bestämma densamma för alla sterbhus till $\frac{1}{3}$ procent af summa inventarii, ansåg sig Öfverståthållareembetet böra för det dåvarande inskränka sig till den underdåniga hemställan, att Eders Kungl. Maj:t täcktes förordna, att bouppteckningsavgifter i Stockholm skulle utgå lika för alla under förmyndarekammaren ställda sterbhus och tills-

vidare beräknas efter en tredjedels procent å summan af boens säkra tillgångar utan afdrag för skulderna.

Sedan Stockholms magistrat och stadsfullmäktige öfver framställningen afgifvit underdåniga utlåtanden, dervid stadsfullmäktige förklarade sig anse bouppteckningsprocenten böra utgå med en half procent af behållningen, anförde Öfverståthållareembetet med öfverlemnande af desamma i underdånig skrivelse den 20 november 1886, att enär stadsfullmäktige, hvilka, då samma fråga år 1876 af dem behandlades, ansett bouppteckningsavgiften böra utgå med trefjedels procent, nu deremot medgifvit denna afgifts bestämmande till endast en half procent af behållningen för alla sterbhus, funne sig Öfverståthållareembetet ega skäl att för vinnande af hufvudsyftet med sin ofvanberörda framställning, eller likställighet i förevarande hänseende mellan borgerliga och icke borgerliga sterbhus, biträda stadsfullmäktiges förslag, hvadan Öfverståthållareembetet hemställde, att bouppteckningsavgiften i Stockholm skulle utgå lika för alla under förmyndarekammaren lydande sterbhus och beräknas efter en half procent af behållningen; och blef denna hemställan af Eders Kungl. Maj:t bifallen samt nådigt förordnande derom den 31 december 1886 utfärdadt.

d) Nedsättning i räntefoten å medel insatta hos förmyndarekammaren. Under erinran, hurusom i 5 § af Eders Kungl. Maj:ts förnyade nådiga instruktion för förmyndarekammaren i Stockholm den 29 september 1876 vore bestämdt, att för omyndigs i riksbanken å förmyndarekammarens räkning insatta medel skulle af förmyndarekammaren godtgöras den omyndige ränta efter fem procent eller den räntefot, som framdeles kunde varda af Eders Kungl. Maj:t fastställd, hade förmyndarekammaren hos Eders Kungl. Maj:t uti underdånig skrivelse den 14 oktober 1886 anmält, att berörda stadgande föranledt, att under senaste tiden, då svårigheten att mot fullgod säkerhet placera penningar till nämnda räntefot alltmera tilltagit, ganska betydliga belopp blifvit för omyndigas, frånvarande eller okända arfvingars eller sterbhusdelegares räkning hos förmyndarekammaren insatta, men att förmyndarekammaren deremot, i likhet med öfriga verk och iurättningar, som hade att förvalta penningar, nödgats der nedsätta räntan till fyra och en half procent å förut af förmyndarekammarens allmänna fond beviljade lån, för att såmedelst förekomma, att dessa efter uppsägning öfvergingo till andra långgivare, som lemnade förmånligare villkor i afseende å räntebetalningar, dels ock utlemna nya lån å samma fond till nämnda lägre räntefot; samt att förmyndarekammaren i följd häraf såge sig ur stånd att längre kunna godtgöra vederbörande den ränta, som genom oförmålda nådiga instruktion blifvit bestämd, utan att anlita den fond, som enligt instruktionens 9 § vore ämnad till garanti för uppfyllande af förmyndarekammarens förbindelser, men att, då sådant åter icke torde kunna anses vara med de omyndiges och öfrige vederbörandes sannskyldiga nytta förenligt, förmyndarekammaren funne sig föranlåten att, såsom enda utvägen att undanröjda ofvanberörda missförhållanden, som, i händelse de komme att fortfa ra, skulle lända till uppenbar skada och förlust för förmyndarekammaren, hos Eders Kungl. Maj:t i underdånighet anhålla, det Eders Kungl. Maj:t täcktes medgifva förmyndarekammaren rättighet att å medel, som för omyndige samt frånvarande och okända arfvingar eller outredda sterbhus vore eller blefve i förmyndarekammaren insatta och å hvilka medel enligt

instruktionen för förmyndarekammaren ränta borde utgå, godtgöra sådan ränta efter allenast fyra och en half procent för år.

Denna ansökning, som af Öfverståthållareembetet i underdånigt utlåtande förordades, blef jemlikt nådigt bref till Öfverståthållareembetet den 5 november 1886 af Eders Kungl. Maj:t bifallen.

e) **Ändring i gällande stat för förmyndarekammaren.** Sedan Eders Kungl. Maj:t genom särskilda nådiga bref dels den 26 september 1876 fastställt aflöningsstat för förmyndarekammaren, enligt hvilken stat kamreraren åtnjöte i årlig lön 3,600 kronor, i tjänstgöringspenningar 900 kronor och i misräkningspenningar 500 kronor, dels ock den 11 juni 1887, i anledning af gjord underdånig framställning angående beredande af ökade löneförmåner för kamreraren hos förmyndarekammaren, medgifvit, att för hvart och ett af åren 1887 och 1888 finge till bemålde kamrerare utbetalas ett personligt lönetillägg af 1,400 kronor, fann Eders Kungl. Maj:t uppå derom af förmyndarekammaren gjord underdånig framställning om rättighet för kamreraren att från och med år 1889 åtnjuta en årlig fast lön af 5,000 kronor, med bibehållande af tjänstgörings- och misräkningspenningarne vid deras förutvarande belopp, jemlikt nådigt bref till Öfverståthållareembetet den 31 december 1888, skälighet att, i enlighet med hvad Öfverståthållareembetet i underdånigt utlåtande hemställt, fastställa sådan ändring i den jemlikt ofvan först nämnda nådiga bref gällande stat för förmyndarekammaren, att kamrerarens lön och öfriga förmåner skulle från och med år 1889 utgå med lön 4,800 kronor, tjänstgöringspenningar 1,200 kronor och misräkningspenningar 400 kronor, eller tillsammans 6,400 kronor.

f) **Ny valordning för Stockholms stad.** Uti underdånig skrifvelse den 11 december 1885 hade magistraten, under förmålan att den af Eders Kungl. Maj:t den 13 juli 1859 fastställda ordning för val af riksdagsfullmäktige i borgareståndet för Stockholm med deri den 4 september 1863 gjorda ändringar blifvit, jemväl efter antagandet af nu gällande riksdagsordning, vid val af riksdagsmän i andra kammaren af magistraten tillämpad, der den icke befunnits vara emot riksdagsordningen stridande, i underdånighet anhållit, att, enär, enligt hvad erfarenheten gifvit vid handen, de stadganden, hvilka magistraten vid berörda riksdagsmannaval hade att iakttaga, i vissa uppgifna hänseenden lede af brist på tydlighet och icke vore sinsemellan öfverensstämmande, Eders Kungl. Maj:t täcktes vidtaga sådana åtgärder, som kunde pröfvas nödiga för utfärdande af ny ordning att användas vid sagda val; hvarjemte magistraten i sammanhang härmed hemställde om utfärdande dels af ny ordning för borgmästare-, rådmans- och magistratssekreterareval i Stockholm i stället för den ordning, Eders Kungl. Maj:t i afseende å dessa val fastställt den 11 augusti 1863, dels ock af ordning för de öfriga allmänna val, hvilka af magistraten förrättas.

Sedan Öfverståthållareembetet fått sig i nåder anbefaldt att, efter vederbörandes hörande, inkomma med förslag till de föreskrifter, som i de af magistraten omförmälda ämnen kunde anses erforderliga och lämpliga, samt Öfverståthållareembetet i anledning deraf infordrat yttrande från stadsfullmäktige, beslöto stadsfullmäktige vid sammanträde den 9 mars 1886, att uppdrag skulle lemnas åt en komité af sex personer, af hvilka stadsfullmäktige ville utse tre och magistraten skulle inbjudas att utse likaledes

tre, att uppgöra och till stadsfullmäktige inkomma med förslag till ny ordning för de allmänna val, som i hufvudstaden förrättas af magistraten. Vid samma tillfälle utsågo stadsfullmäktige tre ledamöter i denna komité, uti hvilken magistraten den 2 näst påföljande april på grund af förenämnda inbjudning insatte sina tre ledamöter.

Med skrifvelse den 5 april 1887 öfverlemnade komitén härpå förslag såväl till valordning för Stockholms stad, afseende val af riksdagsmän i andra kammaren, stadsfullmäktige, borgmästare, rådmän och magistratssekreterare samt ledamöter i taxeringsnämnden, som ock till kungl. kungörelse angående ansökning till borgmästare-, rådmans- eller magistratssekreteraresyssla i Stockholm, hvarefter förslagen, det förra med några mindre ändringar och tillägg af ett stadgande den 24 februari 1885, antogos af stadsfullmäktige, hvilka beslöto att söka Eders Kungl. Maj:ts nådiga fastställelse å det antagna valordningsförslaget samt att i underdånighet anhålla, att en kungörelse af sådan lydelse, som det af komitén i detta hänseende uppgjorda förslag, måtte varda af Eders Kungl. Maj:t utfärdad.

Med underdånig skrifvelse den 16 mars 1888 blefvo ifrågarvarande tvenne förslag för ofvan angifna ändamål af Öfverståthållareembetet till Eders Kungl. Maj:t öfverlemnade, hvarefter och sedan ej mindre Öfverståthållareembetet, med öfverlemnande af magistratens underdåniga yttrande öfver förslagen, för egen del afgifvit underdånigt utlåtande i frågan, än äfven Eders Kungl. Maj:ts Justitiekanslersembete med infordradt underdånigt utlåtande inkommit, Eders Kungl. Maj:t vid underdånig föredragning den 3 november 1889 fann det af stadsfullmäktige antagna förslag till valordning icke föranleda annan anmärkning, än dels att, då enligt bestämmelserna i 5 och 6 §§ kretsarnes antal vid val till riksdagsmän i andra kammaren skulle komma att höjas eller sänkas allt efter som Stockholms folkmängd ökades eller minskades, men af stadgandet i 16 § 4 mom. riksdagsordningen, jemfördt med innehållet i 6 § 1 mom. af förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 följde, att valkretsarna der skola vara hvarken flere eller färre än fem, denna stridighet emellan förslaget och allmänna gällande författningar af Eders Kungl. Maj:t ansågs böra undanröjas, dels ock att en punkt i 17 § borde såsom obehöflig ur förslaget utgå; i följd hvaraf Eders Kungl. Maj:t fann godt i nåder till efterrättelse fastställa ny, i ofvan angifna delar från förslaget afvikande, men i öfrigt dermed väsentligen öfverensstämmande valordning för Stockholms stad, gällande vid val af riksdagsmän i Andra kammaren, stadsfullmäktige, borgmästare, rådmän och magistratssekreterare samt ledamöter i taxeringsnämnd.

I afseende å *prestval* inom hufvudstadens territoriella församlingar hafva under perioden af Eders Kungl. Maj:t utfärdats tvenne förordningar, nemligen den 29 oktober 1886 om vallängd och den 2 november 1888 rörande ändringen för afgifvande af röster.

g) **Indragning af pantlåneinrättningen.** Frågan om pantlåneinrättningens upphörande, hvilken redan år 1880 gjorts till föremål för stadsfullmäktiges pröfning, har under denna period blifvit afgjord, i det stadsfullmäktige den 23 april 1889 beslutat, att inrättningen skulle upphöra på det sätt, att från och med utgången af år 1890 icke vidare några lån skulle utlemnas samt drätselnämndens första afdelning bemyndigas att äfven dessför-

innan inskränka tiden för låns beviljande och slaget af effekter, som skulle belånas hos inrättningen, hvarjemte stadsfullmäktige på samma gång beslöto, dels att då varande tjänstemän och betjente vid inrättningen skulle, i den mån de icke der anlätades för tjänstgöring, uppföras på indragningsstat med pensioner efter angifna grunder, dels att till denna pensionering skulle användas i främsta rummet pantlänneinrättningens pensionsfond och, i den mån densamma icke dertill försloge, andra stadens medel.

Enär Eders Kungl. Maj:t den 5 maj 1863 fastställt reglemente för pantlänneinrättningen och den 15 januari 1875 medgifvit ändring i detsamma, blef förenämnda beslut, i hvad detsamma afsåg pantlänneinrättningens upphäfvande, underställt Eders Kungl. Maj:ts pröfning och af Eders Kungl. Maj:t den 24 maj 1889 i nåder fastställt.

Å beslutet om pensioneringen och pensionsfondens användande på det bestämda sättet meddelade Öfverståthållareembetet fastställelse den 9 maj nyssnämnda år.

h) **Ändring i instruktion för drätselnämnden.** Enär vid olika tillfällen visat sig, att drätselnämnden icke ansetts behörig att utan särskild fullmakt från stadsfullmäktige föra stadens talan inför domstolar och administrativa myndigheter, samt det för enskild person, som för ordnande af sitt rättsförhållande till staden ansåge sig behöfva anlita domstol eller annan offentlig myndighet, vore af vigt att bestämmelse funnes derom, huru stämningar och andra handlingar, som för rättsligt ändamål delgivas staden och röra angelägenheter, i hvilka drätselnämnden eger föra stadens talan, skola mottagas, beslöto stadsfullmäktige den 18 mars 1889 att antaga och underställa Eders Kungl. Maj:ts pröfning sådana ändringar i drätselnämndens af Eders Kungl. Maj:t den 14 december 1883 fastställda instruktion, att i 1 § skulle inflyta bestämmelse derom, att nämnden egde sjelf eller genom ombud så inför som utom domstol utföra och bevaka stadens talan i dessa ärenden, samt att i 20 § föreskrefves, att nämndens registrator skulle ega att med laga verkan mottaga omförmälda slag af stämningar och handlingar.

Dessa ändringar blefvo af Eders Kungl. Maj:t godkända och kungl. kungörelse derom den 10 maj 1889 utfärdad.

i) **Ändringar i byggnadsordningen.** Tid efter annan under de senaste åren hade af olika anledningar såväl helsovårds- och byggnadsnämnderna som ock drätselnämndens första afdelning hos stadsfullmäktige framställt förslag om ändringar i byggnadsordningen. Sedan efter vederbörlig förberedning dessa förslag vid olika tillfällen behandlats, antogo stadsfullmäktige den 21 november 1890 och understälde Öfverståthållareembetets fastställelse vissa ändringar i byggnadsordningen den 20 oktober 1876, hvilka ändringar den 13 december 1890 fastställdes af Öfverståthållareembetet, som samma dag kungjorde den sålunda förändrade byggnadsordningen att gälla till efterrättelse från och med den 1 januari 1891, dervid Öfverståthållareembetet, enligt stadsfullmäktiges begäran, tillika tillkännagaf, att sista punkten i § 9¹⁾

¹⁾ Denna § lydde sålunda: »Skulle genom brand helt kvarter eller flera hus förstöras, och äro den eller de gator, der branden härjat, icke af den bredd, som i denna byggnadsordning stadgas, eller behöfvas der nya gator, torg eller andra allmänna platser, då skall, innan de afbrända tomterna få ånyo bebyggas, förslag till ny tomtreglering uppgöras och — — — underställas. Finnes härvid tomt eller del deraf behöfva till gata, torg eller annan allmän plats utläggas, eger staden att samma tomt eller tomtedel inlösa, dervid om den är belägen å fri och egen grund, — — — Är den deremot ofri och staden tillhörig, vare tomtinnehaf-

af Eders Kungl. Maj:ts förnyade byggnadsordning för Stockholms stad den 12 maj 1870 fortfarande är gällande.

k) **Kyrkogårdsnämnden.** Frågan om ändrade bestämmelser i afseende å organisationen af styrelsen för hufvudstadens begravningsplats utanför Norrtull har vid särskilda tillfällen utgjort föremål för underdåniga framställningar till Eders Kungl. Maj:t. Den första gången så skedde var år 1875, då Stockholms stads konsistorium med underdånigt tillstyrkande till Eders Kungl. Maj:t öfverlemnade ett af kyrkofullmäktige i Stockholm afgifvet förslag till instruktion för styrelsen öfver begravningsplatsen.

Öfver detta förslag tacktes Eders Kungl. Maj:t inforra underdånigt utlåtande af Öfverståthållareembetet, som dervid, med förklarande att embetet ej kunde till bifall förorda förslaget, i underdånighet hemställde, att Eders Kungl. Maj:t i stället måtte godkänna ett af stadsfullmäktige i detta ämne utarbetadt, då aflemnadt förslag, enligt hvilket styrelsen skulle utgöras af en kyrkogårdsnämnd, bestående af 7 ledamöter, utsedde 5 af stadsfullmäktige, 1 af Stockholms stads konsistorium och 1 af helsovårdsnämnden. Sedan emellertid konsistorium och de territoriella församlingarne blifvit hörde, förklarade Eders Kungl. Maj:t i nådig skrifvelse den 28 maj 1879, att kyrkofullmäktiges förslag visserligen icke kunde till någon vidare åtgärd föranleda, men att ej heller stadsfullmäktiges, af allenast en församling biträdda framställning kunde vinna Eders Kungl. Maj:ts nådiga godkännande.

Med afseende å vigten och angelägenheten deraf, att en förändring, så fort ske kunde, blefve åvägabragt beträffande kyrkorådsstyrelsens sammansättning och verksamhet, uppgjorde emellertid stadsfullmäktige redan påföljande år 1880 ett nytt förslag till instruktion för kyrkogårdsnämnden, hvilket åt det kyrkliga elementet inrymde ett vida större inflytande än det förra, i det nemligen, enligt det nya förslaget, nämnden med öfverståthållaren såsom ordförande skulle utgöras af 8 ledamöter, valde till halfva antalet af stadsfullmäktige och till den andra hälften af kyrkostämmorna i de territoriella församlingarne. Detta sistnämnda förslag, hvilket af Öfverståthållareembetet med underdånigt förord insändes till Eders Kungl. Maj:t, fann Eders Kungl. Maj:t deremot förtjena det afseende, att, sedan såväl församlingarne som konsistorium fått i ämnet sig utlåta, Eders Kungl. Maj:t till 1882 års riksdag aflät nådig proposition, deri åskades Riksdagens medgifvande, att med värden och förvaltningen af Stockholms stads allmänna begravningsplats eller den del deraf, som kunde värda af Eders Kungl. Maj:t bestämd, finge, utan hinder af hvad 2 § kyrkostämmoförordningen för Stockholm i detta afseende innehölle, förfaras, på sätt Eders Kungl. Maj:t kunde finna nödigt att i hufvudsaklig öfverensstämmelse med samma förslag föreskrifva. Då emellertid, enligt Riksdagens åsigt, den nådiga propositionen innebure, att Riksdagen skulle i ett ärende af kommunallagsnatur öfverlemnna åt Kungl. Maj:t att ensam lagstifta i öfverensstämmelse med ett visst i samma ärende af vederbörande kommunalmyndigheter afgifvet förslag, ansåg Riksdagen sig ej kunna bifalla den nådiga propositionen.

Bristerna i organisationen af den dåvarande kyrkogårdsförvaltningen, afsedd allenast för en obetydlig del eller den äldre

varen, såvida annat förbehåll ej i upplåtelsebrevet skett, icke berättigad till annan ersättning än efter mätismannaordom för kvarstående grund- eller husmur samt bevisligen använd kostnad för tomtens jemnande.

delen af begravningsplatsen utanför Norrtull, samt nödvändigheten af att denna fråga, så fort ske kunde, bragtes till ett önskvärdt slut framträdde likväl allt tydligare, och då de bestämda anordningarne, enligt hvilka 2 af hvarandra alldeles oberoende myndigheter förvaltade hvar sin del af begravningsplatsen, utan att ens bestämda gränser funnes uppdragna för hvarterders verksamhetssfer, måste verka förlamande på kyrkogårdens förvaltning i dess helhet och förhindra, att hithörande angelägenheter blefve handlagda med den kraft och skyndsamhet, som särskildt å detta område vore af nöden, samt dessa olägenheter, långt ifrån att minskas, tvärtom i mån af kyrkogårdens utvidgande måste år ifrån år ökas och redan bragt saken till den punkt, att det rådande tillståndet ej utan den största olägenhet kunde fortfares, ansåg Öfverståthållareembetet behovet påkalla, att denna fråga ånyo hos Eders Kungl. Maj:t blefve i underdånighet anmäld.

För detta ändamål aflät Öfverståthållareembetet den 4 maj 1885 underdånig skrifvelse i ärendet, uti hvilken Öfverståthållareembetet anförde, att ehuru begravningsplatsen alltsedan år 1873 varit upplåten och jemväl tagits i anspråk för jordande af lik från hufvudstadens samtliga församlingar, kyrkogårdens styrelse eller den så kallade förvaltningen för hufvudstadens norra begravningsplats från år 1840 utgjorts, likasom den fortfarande utgjordes, af representanter allenast från 2 församlingar, Storkyrko och Klara, 5 ledamöter från hvardera församlingen, med pastor primarius såsom ordförande; hvarjemte embetet vidare anförde:

att erforderligen blifvit utredt och ådagalagdt, hursom den del af begravningsplatsen, hvarom vore fråga, blifvit för den borgerliga kommunens räkning i vederbörlig ordning exproprierad eller från kronan till Stockholms stad upplåten eller af staden genom stadsfullmäktige inköpt;

att platsen derföre måste anses såsom stadens gemensamma egendom, hvilken, jemlikt nådiga instruktionen för drätselnämnden, det tillkomme nämnden att förvalta, så länge ej särskild styrelse blifvit af stadsfullmäktige bestämd;

att Eders Kungl. Maj:t vid flerfaldiga tillfällen ansett Stockholms borgerliga kommun vara behörig att med denna fråga taga befattning, samt att Eders Kungl. Maj:t i ett med förvarande likartadt fall, eller i fråga om Göteborgs stad, förklarar representanten för stadens borgerliga kommun eller stadsfullmäktige behörige att omhändertaga vården och förvaltningen af en för stadens alla församlingar gemensam begravningsplats.

Om det således fortfarande syntes Öfverståthållareembetet, att, såvidt anginge ifrågakomna del af begravningsplatsen utanför Norrtull, frågan om dess vård och förvaltning ej kunde vara en uteslutande kyrklig angelägenhet, medgaf dock Öfverståthållareembetet, att förvaltningen borde ordnas så, att deri inrymdes allt skäligt inflytande åt den kyrkliga representationen; och som Öfverståthållareembetet fortfarande ansåg, att frågan skulle vinna en tillfredsställande lösning, om förvaltningen anordnades i enlighet med det af stadsfullmäktige år 1880 i detta ämne framställda förslag, hvilket, enligt Öfverståthållareembetets åsigt, å ena sidan betryggade den världsliga kommunens rätt att göra sin mening gällande vid vården och förvaltningen af den af kommunen till alla dess medlemmars gagn förvärfvade egendom och å den andra sidan åt den kyrkliga kommunen inrymde skäligt inflytande samt jemväl i öfrigt syntes lämpligt och ända-

målsenligt, fann sig Öfverståthållareembetet, efter att hafva bemött de anmärkningar, som af de kyrkliga myndigheterna blifvit emot detsamma framställda, böra samma förslag med en af embetet föreslagen ändring¹⁾ till Eders Kungl. Maj:ts nådiga pröfning ånyo öfverlemnna; hvarjemte Öfverståthållareembetet i underdånighet hemställde, att Eders Kungl. Maj:t täcktes tillåta, att vården och förvaltningen af den äldre utanför Norrtull befintliga kyrkogård, som funnits, innan stadsfullmäktige förvärfvade mark till begravningsplats för hufvudstaden, måtte få öfvertagas af kyrkogårdsnämnden. Denna Öfverståthållareembetets framställning öfverlemnades för yttrande till stadsfullmäktige, hvilka den 3 november 1885 beslöto att i underdånig skrifvelse tillstyrka förslaget om vården och förvaltningen af den äldre kyrkogården samt att anhålla om nådig fastställelse å det uppgjorda instruktionsförslaget med några mindre jemkningar.

Då församlingarna härpå hördes öfver förslaget, förordades detsamma af dem alla, med undantag af Klara församling, hvilken afstyrkte förslaget, såsom, enligt församlingens förmenande, stridande mot gällande lag. I fråga om den äldre kyrkogårdens förvaltning yttrade sig endast Storkyrkoförsamlingen, som biföll framställningen, med förbehåll att icke derigenom anses hafva frånträdtt den rätt, församlingen möjligen egde till större eller mindre del af de medel, som influtit genom försäljning af grafvar å den äldre kyrkogården.

Sedan ärendet blifvit sålunda utredt, aflät Eders Kungl. Maj:t²⁾ nådig proposition till Riksdagen med förslag till ej mindre ett tillägg till § 2 af kungl. förordningen om kyrkostämman samt om kyrkoråd och skolråd i Stockholm den 20 november 1863, än äfven en förordning om kyrkogårdsnämnd i Stockholm.

Hvad Eders Kungl. Maj:t sålunda föreslagit, antogs af Riksdagen³⁾, hvarefter Eders Kungl. Maj:t under den 29 april 1886 utfärdade dels kungl. förordning om tillägg till nyssnämnda § i förordningen om kyrkostämman samt om kyrkoråd och skolråd i Stockholm, af innehåll att om vård och förvaltning af vissa kyrkogårdar genom kyrkogårdsnämnd är särskildt stadgadt, dock att frågan om vård och förvaltning af den äldre kyrkogården utanför Norrtull samt hvad dertill hörer må handläggas å kyrkostämman, intill dess genom vederbörligt beslut kyrkogårdsnämnden bemyndigas att desamma behandla; dels kungl. förordning om kyrkogårdsnämnd i Stockholm; dels ock kungl. instruktion för denna nämnd.

B. Undervisningsväsendet.

Frånsedt de talrika tillämpningsskolor af mångahanda slag, hvilka hufvudstaden innesluter, har Stockholm, såsom bekant, numera bildningsanstalter af alla de tre grader, i hvilka man vanligen plägar fördela undervisningen, nemligen primär- (folkskole-) undervisningen, den hos oss förr s. k. elementarbildningen samt den högsta, eller universitetsbildningen. Hufvudstadens samtliga folkskolor stå under inseende af Öfverstyrelsen öfver Stockholms stads folkskolor, samt läroverken af andra graden, de »allmänna läroverken», (utom Nya Elementarskolan, som har

¹⁾ Denna ändring afsåg rätt för församlingarna att utse revisorer af nämndens förvaltning till lika antal som stadsfullmäktige.

²⁾ Kungl. Maj:ts proposition den 19 mars 1886, n:r 29.

³⁾ Riksdagens skrifvelse till Kungl. Maj:t den 17 april 1886, n:r 29.

sin egen direktion) under Kungl. direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk; de begge anstalter, som afse den högsta, eller universitetsbildningen, lyda deremot icke under gemensam förvaltning, utan styras, Högskolan såsom en privat anstalt af Stockholms högskolas styrelse, och Karolinska Mediko-kirurgiska Institutet af kanslern för universiteten i Uppsala och Lund.

Privata undervisningsanstalter finnas naturligtvis många, af hvilka en del åtnjuter understöd af staden, en del äfven erhåller bidrag af statsmedel; angående de viktigaste af dessa meddelas några kortare notiser i det följande.

a) **Folkskolorna.** Med begagnande hufvudsakligen af Öfverstyrelsens årliga berättelser lemnas här i korta drag en öfversigt af det viktigaste af denna institutions verksamhet under de fem åren i fråga.

Uti *Öfverstyrelsens* befogenhet och åligganden, sådana dessa äro uttryckta i kungl. förordningen den 27 september 1861, har under perioden icke någon förändring inträdd. Ledamöternas antal är fortfarande tolf, af hvilka en utses af Stockholms stads konsistorium, en af fattigvårdsnämnden och en af hvarje territorialförsamlings skolråd, hvarefter de sålunda valde sjelfve ytterligare invälja en ledamot, hvilken företrädesvis bör tagas bland hufvudstadens läkare (såsom ock varit händelsen). Ordförande väljes af öfverstyrelsen sjelf, inom eller utom styrelsen, i hvilket förstnämnda fall den sålunda valdes plats bland ledamöterna fyllas af en vederbörligen tillsatt ny ledamot.

Närmast under öfverstyrelsen handhafves öfverinseendet öfver Stockholms stads folkskolor af en af öfverstyrelsen utsedd inspektor. Inom hvarje församlings folkskola finnes en »förste lärare», hvilken utöfvar sin verksamhet enligt särskildt utfärdad instruktion.

I afseende å *undervisningsplanen* har under femårsperioden en förändring inträdd derigenom, att en af öfverstyrelsen år 1889 antagen ny kursindelning blef för de flesta läroämnen gällande från och med år 1890. I öfrigt är skolornas allmänna organisation densamma som förut. Sålunda fördelas folkskolorna fortfarande uti dels skolor med daglig undervisning, dels sådana der undervisning meddelas endast vissa aftnar i veckan äfvensom söndagsmorgnarna, med hvilket sistnämnda slag af skolor början gjordes år 1873.

Skolorna med daglig undervisning äro fördelade i sju klasser, hvar och en beräknad att kunna genomgå på ett år. Inom hvarje klass förekomma två kurser, hvar och en afsedd för en termin. Sjette klassen bildar den egentliga afslutningen af folkskolekurserna, hvaremot sjunde klassen kan anses motsvara de annars s. k. högre folkskolorna. Fattiga skolbarn kunna dock få sluta sin skolgång redan med femte klassen, om de styrka sig hafva fått något arbete, likväl med skyldighet att sedan bevista söndags- och aftonskolan.

Söndags- och aftonskolorna äro afsedda att för dem, som i förtid afgått från folkskolan, bilda hvad folkskolestadgan benämner repetitionsskolor. I dem mottagas alltså barn, som redan inträdd i utöfning af tjänst eller yrke, dock icke efter öfverskridandet af skolåldern.

Skollokaler. Inom Storkyrkoförsamlingen hafva i församlingens hus n:r 22 vid Svartmangatan år 1887 för skolan upplåtits och sedermera begagnats ytterligare 4 skolrum med tambur samt en ny slöjdsal.

Inom Klara församling har det under år 1885 å skolhus-tomten i kvarteret Pilen, n:r 29 Gamla Kungsholmsbrogatan, uppförda nya skolhuset år 1886 blifvit färdigt och upplåtits till begagnande. Detta skolhus, som är beräknadt att rymma omkring 550 barn, innehåller 14 lärosalar och 2 mindre rum jemte tamburer.

Jakobs och Johannes församling har uppfört ett skolhus å tomten n:r 8 i kvarteret Kråkan, med adress n:r 65 vid Roslags-gatan, hvilket blef färdigt sommaren 1890, så att inflyttning i detsamma kunde ske den 15 augusti nämnda år. Skolhuset rymmer omkring 1,300 barn. I detsamma finnas 32 lässalar samt 1 slöjdsal, 1 sysal, 1 matrum med spis, expeditiionsrum, lärarinnerum och bostad åt portvakt.

Under år 1890 har Maria församling gått i författning om uppförande af ett nytt skolhus mellan Prestgårdsgatan, Vollmar Yxkullsgatan och den nya Ringvägen. Skolhusbyggnaden är ännu ej färdig.

Katarina församling har uppfört ett nytt skolhus å tomten n:r 1 i kvarteret Sparrisen, med adress n:r 46 vid Vermdögatan. I början af oktober 1888 skedde inflyttningen i skolhuset, som innehåller utom bostäder för betjeningen 47 större och mindre lärosalar, sångsal, kollegium och expeditiionslokal med tillhörande tamburer, samt derjemte förrädsrum, slöjdsalar och lokaler för bespisning af skolbarn.

Kungsholms församling har låtit uppföra nytt skolhus å tomten n:r 1 i kvarteret Herden, med adress n:r 71 vid Fleming-gatan. Skolhuset, som afsynades den 26 augusti 1889, är afsedd att kunna rymma 1,820 barn. Det innehåller 42 lärosalar, rymliga lokaler för papp-, trä- och metallslöjd samt sysal äfvensom expeditiionsrum, ett rum för lärarinnorna och bostad för vaktmästare.

År 1887 har Ladugårdslands församling för skolan upplåtit tre mindre rum med tambur i församlingens hus n:r 12 Storgatan.

Inom Adolf Fredriks församling blef det i föregående fem-årsberättelse omnämda nya skolhuset i kvarteret Jasminen vid Karlbergsvägen år 1886 färdigt till begagnande. Skolhuset rymmer 1,200 barn. Det innehåller 30 lärosalar och 2 mindre rum äfvensom 2 slöjdsalar, expeditiionsrum och bostäder för förste läraren och vaktmästaren.

Antalet skolhus och lärosalar utgjorde vid femårsperiodens slut:

F ö r s a m l i n g.	Antal skolhus.			Antal lärosalar.
	Egna.	Hyrda.	Summa.	
Storkyrkoförsamlingen	2	—	2	25
Klara	4	—	4	40
Jakobs och Johannes (med Skeppsholmen).....	3	—	3	51
Maria.....	3	5	8	74
Katarina	3	1	4	80
Kungsholmen	2	—	2	52
Ladugårdslands (med Djurgården).....	6	1	7	64
Adolf Fredriks.....	3	2	5	57
Summa	26	9	35	443

De omfattande åtgärder, församlingarne vidtagit för skol-lokalernas ökande, hafva dock ej varit tillräckliga. Till följd af alltjemt bristande utrymme har den för undervisningen ogynnsamma anordningen med eftermiddagsafdelningar fortfarande måst vidtagas. Eftermiddagsafdelningarnes antal utgjorde höstterminen år 1890 — de tre militärafdelningarna i Ladugårdslands församling oberäknade — 43, nemligen 5 i Jakobs och Johannes, 4 i Maria, 1 i Katarina, 4 i Ladugårdslands och 29 i Adolf Fredriks församling.

Anskaffande och underhåll af lokaler för folkundervisningen är ännu en de särskilda församlingarnes angelägenhet. Samtliga församlingarnas utgifter för detta ändamål hafva utgjort: åren 1881—1885 689,367·29 kronor och åren 1886—1890 1,920,118·55 kronor, och hafva dessa utgifter fördelat sig på följande sätt på de särskilda församlingarna:

	Åren 1881—1885.	Åren 1886—1890.
Storkyrkoförsamlingen	124,573·76	21,910·88
Klara	27,390·12	47,447·07
Jakobs och Johannes	29,509·76	491,277·75
Ladugårdslands	333,382·75	28,464·73
Adolf Fredriks	47,571·35	348,600·43
Kungsholms	41,194·22	345,739·84
Maria	34,532·13	117,119·63
Katarina	51,213·20	519,558·22
Summa	689,367·29	1,920,118·55

Lärarne. Antalet lärare och lärarinnor under perioden har, jemfördt med antalet under föregående tider, varit följande:

År.	Män.	Qvinnor.	Hela antalet.	D e r a f		
				Ordinarie.	Extra ordinarie.	
					Examin.	Ej exam.
1865.....	19	74	93	?	?	?
1870.....	35	162	197	?	?	?
1875.....	76	189	265	120	81	64
1880.....	60	210	270	161	99	10
1885.....	81	349	430	240	184	6
1890.....	91	406	497	333	160	4

År 1890 var fördelningen af lärare och lärarinnor följande:

	Män.	Qvinnor.
Ordinarie	81	252
Examinerade, ej ordinarie.....	10	150
Icke examinerade.....	—	4

Utom här upptagne lärare och lärarinnor fanns vid periodens början och slut följande antal öfningslärare:

Lärare i	År 1885.	År 1890.
Manlig slöjd.....	26	53 ¹⁾
Qvinlig slöjd.....	15	15
Ritning	6	5
Sång.....	7	7
Gymnastik och vapenöfningar	2	2
Bokhålleri.....	2	1
Summa	58	83

¹⁾ Deraf 23 i pappslöjd, 27 i träslöjd och 3 i metallslöjd.

Af de 83 öfningslärarne år 1890 voro 43 qvinnor, deraf 15 undervisade i handarbete, 22 i pappslöjd, 2 i ritning, 3 i sång och 1 i bokhålleri.

Lönerna till folkskolans lärare och lärarinnor äro sedan år 1884 följande: a) för ordinarie lärare 1,400, 1,800 och 2,000 kronor, med tvenne ålderstillägg å 200 kronor hvarterda efter resp. fem och tio års tjenstgöring; b) ordinarie lärarinna 1,100 eller 1,400 kronor, med tvenne ålderstillägg, likaledes efter fem och tio års tjenstgöring, å 100 kronor hvarterda; c) extra ordinarie lärare, examinerad, 1,300 kronor; d) extra ordinarie lärarinna, i fall hon är examinerad, 1,000 kronor; i annat fall 800 kronor om året.

De lärare och lärarinnor, som äfven tjenstgöra i söndags- och aftonskolorna, åtnjuta dessutom för denna tjenstgöring 300 kronor, och de, som äfven undervisa i slöjdskolorna under eftermiddagarna, godtgöras härför särskildt, lärarne med 700 kronor, lärarinnorna i pappslöjd med 400 kronor och de öfriga lärarinnorna med 800 kronor.

Förste lärare uppbära, utom ordinarie lärarelön, 500 å 1,300 kronor, alltefter barnantalet; i tre församlingar eger förste läraren derjemte fri bostad.

Lärjungarne. På sätt i föregående femårsberättelser omnämnas, vanns genom rotemannainstitutionens införande möjlighet att äfven för hufvudstaden upprätta fullständiga listor öfver barn i skolåldern och derigenom verksammare än förr kontrollera, att undervisning, der ej af lagen erkända hinder därför mötte, verkligen komme hela det uppväxande släktet till del. De resultat, som genom dessa numera årligen fortgående undersökningar kommit i dagen, äro följande:

År.	Barn i skolåldern.	åtnjöto undervisning.	D e r a f	
			åtnjöto ej undervisning.	saknas uppgift om.
1886.....	23,166	21,661	1,374	131
1887.....	24,219	22,484	1,525	210
1888.....	24,983	23,086	1,726	171
1889.....	26,236	24,315	1,728	193
1890.....	26,749	24,579	1,965	205

Antalet barn utan undervisning kan synas betydligt, men finner sin förklaring vid en närmare granskning af de orsaker, som åstadkommit afsaknaden af undervisning. Dessa hafva varit:

År.	Behörig afgång.	Sjukdom eller naturfel.	Annan anledning.
1886.....	474	84	816
1887.....	499	73	953
1888.....	284	64	1,378
1889.....	264	46	1,418
1890.....	605	67	1,293

Största delen af de under rubriken »annan anledning» upptagna äro sådana, hvilka, såsom födda mot kalenderårets slut, icke vid respektive hösttermins början ännu hunnit fylla sju år och därför ej kunnat mottagas i skolorna. Dessa tillhåra således icke i egentlig mening skolåldern. — De öfriga båda rubrikerna utvisa äfven af lagen godkända förfall.

Af de barn, som under ofvan angifna år verkligen åtnjöt undervisning, undervisades vid nedanstående olika läroanstalter äfvensom i hemmen:

År.	Stadens folk-skolor.	Folk-skola utom staden.	Allmänt läroverk eller special-skolor.	Enskilda skolor.	Hemmen.
1886	15,820	258	1,732	3,427	424
1887	16,771	257	1,721	3,402	333
1888	17,502	350	1,834	3,048	352
1889	18,461	358	1,872	3,244	377
1890	18,976	273	1,905	3,110	315

Dessa siffror vittna ganska tydligt om den tendens, som utan tvifvel varit för perioden utmärkande, nemligen en stark tillströmning till folkskolorna vid sidan af ett jämförelsevis stationärt lärjungeantal vid öfriga undervisningsanstalter.

Hela antalet lärjungar uti folkskolorna framgår dock icke af ofvanstående tal, hvilka afse endast de till distriktet hörande skolbarnen uti åldern mellan 7 och 14 år. Inom folkskolorna finnas nemligen barn både af en något lägre och af en något högre ålder samt barn från andra skoldistrikt; och inräknas äfven dessa, blifva totalsummorna:

År.	Daglig undervisning.	Icke daglig undervisning.	Summa lärjungar.
1862.....	2,456	—	2,456
1865.....	4,228	—	4,228
1870.....	7,200	—	7,200
1875.....	7,956	667	8,623
1880.....	9,157	1,066	10,223
1885.....	13,512	1,760	15,272
1890.....	17,288	2,022	19,310
1886.....	14,771	1,743	16,514
1887.....	15,558	1,842	17,400
1888.....	15,880	2,044	17,924
1889.....	16,462	2,436	18,898
1890.....	17,288	2,022	19,310

Inräknas skolorna med icke daglig undervisning (söndags- och aftonskolorna), så har alltså lärjungeantalet i folkskolorna under de fem senaste åren vuxit från något öfver 15,000 till öfver 19,000, eller med omkring 26·4 %. Antalet barn i skol-åldern har samtidigt vuxit med omkring 21·3 %.

Den tillväxt, som tabellen här ofvan utvisar beträffande folkskolebarnens antal, förklarar till fullo de i det föregående omnämnda svårigheterna att erhålla tillräckliga skollokaler äfvensom den betydliga tillökningen uti antalet lärare och lärarinnor, hvilken under femårsperioden uppgått till omkring 16 %. Hvarje lärare har på sin lott att undervisa i medeltal ungefär 35 barn.

Ofvanstående tal hänföra sig alla till barnantalet vid slutet af resp. års höstterminer. I sjelfva verket är det tidtals under årens lopp icke obetydligt (några hundratal) större. Öfverstyrelsens redogörelser afse emellertid alltid ofvannämnda tidpunkter,

emedan detaljuppgifterna derigenom kunna hemtas ur katalogen, hvilken hänför sig till höstterminens slut.

Barnens *uppförande* har fortfarande i det hela kunnat vitsordas såsom godt. Frånvaro från skolan utan giltig orsak förekommer allt mera sällan, såsom framgår af följande tal, utvisande antalet dagar för frånvaro af olika anledningar i % af hela dagantalet.

Åren.	Sjukdom.	Brist på kläder.	Annan giltig orsak.	Utan giltig orsak.	Summa.
1871—1875.....	4·5 %	1·2 %	2·7 %	1·2 %	9·6 %
1876—1880.....	4·6 %	0·9 %	3·5 %	0·7 %	9·7 %
1881—1885.....	4·6 %	0·9 %	3·9 %	0·4 %	9·8 %
1886—1890.....	4·3 %	0·7 %	3·7 %	0·1 %	8·8 %

Häraf synes bland annat, att det endast är *en* art af frånvaro, som visar tendens till ökning, nemligen frånvaro på grund af ej specificerad giltig anledning. (Procenttalet för denna rubrik utgjorde för senaste perioden 3·7 mot 2·7 för femårsperioden 1871—1875). Hit hänföres emellertid, utom åtskilliga mera obestämnda fall, dels den frånvaro, som uppkommit i följd af barns vistelse på landet, vanligen i början af höstterminerna, dels den, som berott af sjukdomsfall i hemmen. I senare hänseendet har man allt mera sökt att så noggrant som möjligt tillämpa de bestämmelser, som af helsovårdsnämnden gifvits, i följd hvaraf äfven friska barn måst i större utsträckning än förut afstå från skolgång, när smittosam sjukdom förefunnits inom resp. hem.

Med hänsyn till skolförsummelsearnas förekomst inom de olika församlingarna meddelas här för den senaste femårsperioden följande uppgifter angående frånvaron på grund af sjukdom, brist på kläder eller utan giltig orsak:

	Sjukdom.	Brist på kläder.	Utan giltig orsak.
Storkyrkoförsamlingen	4·5 %	0·4 %	0·2 %
Klara.....	5·2 %	0·6 %	— ¹⁾
Jakob och Johannes	4·7 %	0·8 %	0·2 %
Adolf Fredrik	4·4 %	0·6 %	0·1 %
Ladugårdslands	4·2 %	0·5 %	0·2 %
Djurgården.....	3·5 %	0·6 %	0·1 %
Kungsholmen	4·0 %	1·1 %	0·3 %
Katarina.....	4·2 %	0·7 %	0·2 %
Maria.....	3·7 %	0·7 %	0·1 %
Hela staden	4·3 %	0·7 %	0·1 %

Liksom förut meddelas i de dagliga folkskolorna *undervisning* i modersmålet samt räkning och skrifning åt alla skolbarnen. I kristendom undervisas likaledes hela antalet, dock med undantag för dem, hvilkas föräldrar tillhöra främmande trosbekännelse. (Deras antal utgjorde 56 år 1890). Genom den nya kursindelningen af år 1889 bestämdes beträffande öfriga läroämnen, att geografi skall läsas från och med 4:e terminskursen, historia från och med den 5:e, geometri (för gossar) från och med den 10:e och (för flickor) från och med den 11:e terminskursen.

Undervisningen i öfningsämnena begagnades år 1890 af följande antal lärjungar, beräknadt i procent af hela barnantalet i

¹⁾ Frånvaron utan giltig orsak uppgår för Klara församling till endast 0·04 %.

de dagliga skolorna: ritning 67·8 %, sång 94·1 % och gymnastik 92·2 %.

Gymnastiköfningarna hafva skötts af skolornas lärare och lärarinnor under ledning af en för ändamålet anställd instruktör. Katarina och Kungsholms folkskolor sakna ännu egna gymnastiklokaler, hvilket dock, hvad den förra församlingen angår, blifvit delvis afhjelpat derigenom, att gymnastiklokalen vid Katarina allmänna läroverk upplåtits för folkskolan vissa timmar i veckan. I de folkskoleafdelningar, för hvilka tillträde till gymnastiksal ej kunnat beredas, hafva ifrågavarande öfningar måst försiggå dels i de vanliga skolrummen, dels å skolornas gårdsplaner.

Vapenöfningarna, som omfattat dels gevärsexercis och marschöfningar afdelningsvis samt målskjutning med salongsgevär, dels kompani- och bataljonsexercis, hafva äfven skötts af skolornas lärare under ledning af en militärinstruktör. I vapenöfningarna deltog följande antal gossar från de högre afdelningarna inom folkskolorna: 1,114 gossar år 1886, 967 år 1887, 817 år 1888, 799 år 1889 och 915 år 1890.

Dels genom »Föreningen för befrämjande af skolungdomens vapenöfningar» — hvilken förening under en lång följd af år bidragit till aflöningen af folkskolornas militärinstruktör — dels genom medel, som insamlades af folkskolornas lärare inom de olika församlingarna, anskaffades år 1887 ny och ändamålsenlig beklädnad för folkskolegossarne, afsedd att begagnas vid gemensamma öfningar och utmarscher.

Tillfälle till *badning* och undervisning i simning under sommarmånaderna har vid stadens nya badinrättning beredts åt följande antal barn:

År.	Hela antalet.		Deraf lärt sig simma.	
	Gossar.	Flickor.	Gossar.	Flickor.
1886.....	1,958	1,538	1,090	699
1887.....	2,205	1,987	916	563
1888.....	2,132	1,910	794	417
1889.....	2,249	2,245	825	596
1890.....	2,201	2,037	724	541

Slöjd och handarbete. Undervisningen i dessa ämnen, som vid hufvudstadens folkskolor tog sin första början år 1877 och under förra femårsperioden var i ständig och jemn utveckling, har under de följande fem åren vidare utvecklats samt vunnit större stadga och fasthet.

De olika slöjdarter, i hvilka barnen erhålla undervisning, äro s. k. handarbeten samt papp-, trä- och metallslöjd, jemte bokbinderi i Adolf Fredriks skola. Med fasthållandet af den grundsatsen, att undervisningen i dessa ämnen skall vara fullt pedagogisk och icke hafva till mål utbildning till något eller några vissa yrken, har man dock sökt göra undervisningen så praktisk som möjligt. Så har man i modellserierna insatt så många i hemmet användbara föremål som möjligt och i handarbetsundervisningen infört syning och lagning samt strumpstoppning m. m.

I *handarbete* hafva undervisats alla barn i de tre lägsta klasserna — kurserna 1—6 — i hvilka flickor och gossar undervisas gemensamt, äfvensom alla flickor i de öfriga klasserna. Denna undervisning meddelas under förmiddagen å tiden mellan klockan 8 och 1 samt är obligatorisk. Flickorna i de högre af-

delningarna hafva undervisats af särskilda handarbetslärarinnor, de yngre flickorna deremot och gossarne af vederbörande afdelningslärarinnor. Undervisningen har bedrivits efter, såsom den numera kallas, »Folkskolans metod» och med följande kursindelning: Kurs 1: uppläggning och rätstickning (med 2 stickor), ett par strumpeband. Kurs 2: ett par strumpeband (fortsättning) samt ett par pulsmuddar. Kurs 3: öfningar med före-, efter-, fäll- och kaststygn, en lampmatta; stickning, en handduk, försedd med kantmaskor. Kurs 4: öfningar med fällning och kast-söm, en arbetspåse och en arbetsväska. Kurs 5: öfningar med strumpstoppning, med tillämpning på söndriga strumpor, en ljusstaksmatta; öfningar med afvigstickning, en sybehörspåse. Kurs 6: öfningar med fällsöm, ett förkläde. Kurs 7: stickning, ett par vantar, randiga (2 afviga och 2 räta maskor). Kurs 8: sömnad, ett linne. Kurs 9: stickning, en strumpa (andra strumpan stickas som fyllnadsarbete). Kurs 10: mönsterritning, tillklippning och sömnad, ett linne. Kurs 11: lappning på groft linne och kulört tyg; öfningar att sätta i band, hyskor och hakar; knapphål och linneknappar; strumpstoppning; tillämpning af lappning och stoppning på söndriga linne- och klädesplagg. Kurs 12: mönsterritning, tillklippning och sömnad, skjortor, natt-tröjor eller kal-songer. Kurs 13: märkning (dels vanlig, dels med monogram); maskstoppning med tillämpning; mönsterritning, tillklippning af arbeten, som ingå i 6:te och 8:de kurserna. Kurs 14: mönsterritning, tillklippning och sömnad, en klädning.

Undervisningen i *papp-, trä- och metallslöjd* meddelas endast åt gossar och är frivillig. Under år 1890 deltog i pappslöjd 1,453, i träslöjd 1,525 och i metallslöjd 185 lärjungar uti en medelålder af respektive 10·5, 12·0 och 12·6 år, eller tillsammans 3,163 lärjungar i en medelålder af 11·4 år.

Metallslöjd finnes endast i Kungsholms folkskola — ett begränsadt antal gossar mottages äfven från öfriga församlingar —, de båda öfriga slöjdarterna i alla skolor. Hvarje gosse arbetar i trä och metall 7½, samt i papp 5 timmar i veckan. Undervisningstiden har varit förlagd till eftermiddagarna från klockan 3 till kl. 8, så att en afdelning arbetar mellan klockan 3 och ½/26, en annan mellan klockan ½/26 och 8 i samma arbetssal.

År 1890 meddelades undervisningen i pappslöjd af 20 lärarinnor, i träslöjd af 27 och i metallslöjd af 3 lärare. Alla dessa, med undantag af 2 lärare i träslöjd, 1 i metallslöjd samt bokbindaren, voro tillika lärare och lärarinnor i läsåmnena. De undervisa i lässkolan 5 timmar på förmiddagen och, mot särskildt arvode, 2½ timmar i slöjd på eftermiddagen.

Redan i berättelsen för förra femårsperioden yttrades: »Skall slöjden kunna häfda sin plats i den allmänna folkuppfostran, så ligger hufvudvigten derpå, att undervisningen anförtras åt personer, som betrakta sig sjelfva såsom *lärare*, ej som *yrkesidkare*, och som i första hand hafva sitt intresse fäst vid de *barn*, som skola uppfostras, ej vid det *handtverk*, som de före eller vid sidan af sin lärareverksamhet drifvit eller fortfarande drifva. Alla, som satt sig närmare in i saken, hafva därför kommit till den slutsatsen, att slöjdundervisningen vid folkskolorna, så vidt möjligt är, bör skötas af *folkskolelärare*». Såsom här ofvan synes, har denna grundsats blifvit i det närmaste genomförd vid hufvudstadens folkskolor. År 1883 gjordes första försöket med två folkskolelärare, som genomgått en slöjdlärarekurs vid Nääs. Alla lärare, som nu tillika tjenstgöra som slöjdlärare, hafva genomgått en, och de flesta två kurser vid Nääs.

Närmaste öfvervakandet öfver gossarnes slöjd är öfverlemnad åt en slöjdföreståndare och öfver handarbetet åt en föreståndarinna för den qvinliga slöjden.

Kostnaderna för folkskoleväsendet. Fränsedt kostnaderna för anskaffandet och underhåll af lokaler, hvilket ännu är en de särskilda församlingarnas angelägenhet, hafva utgifterna för hufvudstadens folkskoleväsende under de tre senaste femårsperioderna uppgått till följande belopp:

Åren 1876—1880.....	2,066,617.57	kronor
» 1881—1885.....	3,099,832.83	»
» 1886—1890.....	4,418,171.23	»

Tillökningen har alltså under den senaste perioden i jämförelse med den närmast föregående utgjort 43 procent.

Kostnaderna för anskaffande och underhåll af lokaler hafva utgjort:

Åren 1876—1880.....	436,625.16	kronor
» 1881—1885.....	689,367.29	»
» 1886—1890.....	1,920,118.55	»

Tilläggas jemväl dessa summor, blifva hela utgiftsbeloppen för folkskoleundervisningen i Stockholm under de tre senaste femårsperioderna:

Åren 1876—1880.....	2,503,242.73	kronor
» 1881—1885.....	3,789,200.12	»
» 1886—1890.....	6,338,289.78	»

Dessa utgifter hafva under åren 1881—1885 samt åren 1886—1890 fördelat sig efter hufvudposter på sätt, som framgår af följande tabell:

Utgiftsposter.	Åren 1881—1885.	Åren 1886—1890.
	Kronor.	Kronor.
Aflöningar och arvoden	2,325,442.69	3,275,660.49
Undervisningsmateriel.....	82,194.16	93,110.36
Skolinredning och möbler.....	96,898.83	143,180.95
Ved och lyshållning	173,359.16	229,874.74
Renhållning i skolorna.....	131,308.92	192,884.28
Premier.....	17,306.66	22,235.—
Bad och simöfningar.....	15,240.—	22,503.—
Pensioner.....	9,600.—	10,987.50
Slöjdundervisningen	93,512.12	222,324.28
Diverse.....	18,557.45	14,548.93
Öfverstyrelsen	136,412.85	190,861.70
Summa	3,099,832.83	4,418,171.23
Ytterligare: För skollokaler.....	689,367.29	1,920,118.55
Summa	3,789,200.12	6,338,289.78

För bestridande af dessa utgifter (utom för lokaler) hafva under den sista perioden samt särskildt år 1890 följande inkomster varit att tillgå:

	Åren 1886—1890.	År 1890.
	Kronor.	Kronor.
Folkskoleavgift af kommunen	3,338,451.78	697,742.75
Bidrag af statsmedel.....	1,035,189.13	217,075.83
Intressemedel.....	28,669.05	7,629.05
Aflöningsbidrag till lärare	325.—	65.—
Inkomster hos skolråden.....	6,359.29	—
Återbetalda afgifter till Enke- och pupillkassan, likvid för gasförbrukning m. fl. div. inkomster	45,790.46	12,129.81
Summa	4,454,784.71	934,642.44

För hvart och ett af periodens år hafva öfverstyrelsens inkomster och utgifter uppgått till sammanlagdt:

År.	Inkomster i kronor.	Utgifter i kronor.
1886.....	840,352.55	844,624.30
1887.....	852,877.37	863,564.26
1888.....	880,807.43	900,847.03
1889.....	946,104.92	873,642.35
1890.....	934,642.44	935,493.29
Summa	4,454,784.71	4,418,171.23

Skollofskolonier. På sätt Öfverståthållarembetet i förra femårsberättelsen omnämnt, hade under år 1885 försök blifvit gjorda att, efter föredöme från Tyskland, anlägga s. k. skollofskolonier. Ändamålet med dessa anstalter är allmänt känt. Öfverståthållarembetet anser sig dock ej böra underlåta att i fråga om den synpunkt, ur hvilken denna behjertansvärda art af välgörenhet bör betraktas, här återgifva, hvad i detta afseende yttrats af en under perioden afliden utmärkt läkare och människovän, då han år 1884 offentligen fäste uppmärksamheten på denna helsovårdsfråga:

»Bland senare tidens preventiva åtgärder till förekommande af det svaghets- och klenhetstillstånd med dess följder af sjukdomsanlag under flerfaldig form, som så ofta under skollåren uppträder bland de mindre bemedlade samhällsklassernas barn inom städerna, förtjena de flerstädes — — — numera ordnade så kallade skollofskolonier att särskildt beaktas. — — —

Den, som vårtiden mot skolterminens slut besökt en folkskola i någon betydligare stad, har ej kunnat underlåta att fästa uppmärksamheten vid att flera, kanske de flesta, af barnen hade ett blekt, mer eller mindre sjukligt utseende, matta, liknöjda ögon jemte ett visst däsigt, slappt och liknöjdt uttryck i hela hållningen. Orsakerna härtill äro flera sammanverkande: de torftiga hemmen med såsom regel instängd osund luft, otillräckligt närande föda, skolgång med ansträngning eller öfveransträngning i läsning m. m. Att aflägsna dessa orsaker blifver, så länge stadslifvets inflytelser fortfa, mer eller mindre ögorligt eller otillfredsställande. Man måste, för att vinna ändamålet, söka landsbygden såsom tillflyktsort för att i hvad möjligt under sommaren söka ersätta, hvad vintern och skolan medtagit af såväl kroppens som själens krafter. — — —

Om ock dessa koloniers hufvudändamål är att höja barnens så till kropp som själ försvagade krafter, så finnes derjemte

äfvén ett annat mål, som erfarenheten redan visat hafva vunnits, nemligen att barnens sedliga uppfostran erhållit en förbättrad rigtning. Genom den punktliga ordning i hela lefnadssättet, som inom kolonien råder, genom den renlighet, den snygghet, den anständighet, den fördragsamhet i umgänget med jemnåriga, som derigenom måste iakttagas, vänjas barnen vid ett i allo förändradt och förbättradt uppförande samt måste derigenom, då de medtaga detta från kolonien till hemmet, fördelaktigt inverka på syskon och föräldrar.

För befrämjande af ofvan angifna ändamål bildades år 1885 under H. K. H. Kronprinsessans beskydd »Föreningen för skollofskolonier», med uppgift att på landet, helst i skärgården, anordna sommarkolonier för svaga och sjukliga skolbarn, företrädesvis från Stockholms folkskolor. Enligt de af föreningen den 17 april nyssnämnda år antagna stadgar handhafvas dess angelägenheter af en centralstyrelse och nio lokalstyrelser, de senare efter antalet af hufvudstadens territorialförsamlingar jemte Tyska församlingen.

Då under perioden ungefär samma antal barn utsändts hvarje år och förhållandena i allmänhet varit lika, anföras här några utdrag ur centralstyrelsens berättelse för år 1890.

De särskilda föreningarnes styrelser hafva under nämnda år utsändt 21 skollofskolonier. I dessa hafva mottagits 243 gossar och 255 flickor, eller tillsammans 498 barn, af högst 14 och lägst 7 års ålder. Medelåldern har varit omkring 10 år. I hvarje koloni hafva funnits såväl gossar som flickor, och styrelsen anser många skäl tala för att fortfarande låta vid denna anordning förblifva — då derigenom bådaderas bättre sidor komma lättare fram, under det de sämre hållas tillbaka.

Antalet skollofskolonier och antalet barn, som under tiden från föreningens bildande hvarje sommar utsändts, utgöra:

År.	Kolonier.	Barn.
1885.....	18	353
1886.....	23	494
1887.....	24	542
1888.....	22	488
1889.....	20	486
1890.....	21	498

En jämförelse mellan kostnaderna under de sex åren utfaller på följande sätt:

År.	Antal barn.	Antal underhållsdagar för alla barnen.	Kostnad per dag för hvarje barn. Öre.	Kostnad för hela tiden	
				I medeltal för hvarje barn. Kronor.	För alla barnen. Kronor.
1885	353	20,688	68	40.07	14,145.78
1886	494	29,300	53.9	31.95	15,782.95
1887	542	30,865	53.1	30.22	16,381.90
1888	488	28,370	52	30.29	14,782.89
1889	486	30,125	51	31.57	15,345.62
1890	498	29,480	55	32.29	16,081.86

I ofvanstående summor ingå utgifter för resor och frakter, hyra för lokaler samt aflöning åt tjenare och biträden. Vid beräkning af medelkostnaden för hvarje barn, för dag eller hela

tiden, äro alla utgifter fördelade endast på barnen. Såsom af ofvanstående synes, hade kostnaden per barn och dag för sista året stigit, så att den utgjorde 55 öre mot 51 öre året förut. Orsaken till denna höjning är väsentligen att söka i de abnorma helsoförhållanden, som blefvo rådande vid en af kolonierna. Men oberoende deraf synes skillnaden mellan högsta och lägsta dagkostnaden vid öfriga kolonier vara väl stor, vexlande mellan 65 och 36 öre för barn per dag. Denna olikhet torde hufvudsakligen bero på skillnaden i pris på lifsförnödenheter på olika orter samt i någon mån på resekostnaderna.

Med afseende på barnens sysselsättning under vistelsen på landet hänvisar styrelsen till följande yttrande af en för skollofskolonierna intresserad läkare:

»Då ändamålet med skollofskolonierna uteslutande är, att barnen skola återhemta sig från det svaghetstillstånd, som skolgång och i öfrigt menliga inflytelser under vintern framkallat, så är det naturligt, att uppehållet vid kolonien skall vara en hvilans tid, ett verkligt skollof. Således bör intet, som påminner om skolan, ingå i barnens sysselsättningar; lexor eller repetitioner, af hvad art de vara må, böra helt och hållet skjutas å sido. Men deraf följer ej, att barnen skola gå overksammas; tvärtom böra de alltid upptagas med någon sysselsättning, helst ute i fria luften. De dagliga göromålen, såsom bäddning, städning, diskning, ved- och vattenbärning m. m., böra i viss ordning fördelas bland barnen efter deras ålder och krafter. Men sedan skall fritt lopp lemnas åt barnanaturen, så att hvar och en får egna sig åt den lek eller den sysselsättning, som mest intresserar och bäst passar honom. På så sätt skola barnen helt visst hemta största nytta af sin sommarvistelse inom kolonien».

Genom att följa dessa grundsatser synes man i allmänhet hafva vunnit mycket goda resultat, hvilket bland annat också framgår deraf, att barnen sjelfva visat sig vara mycket belåtna och nöjda med sin sommar.

b) Enskilda skolor. Af den mängd enskilda skolor, som finnas i hufvudstaden, afse de, som meddela daglig undervisning, i det öfvervägande antalet fall dels undervisning för *flickor*, svarande mot den som i de allmänna läroverken meddelas gossarne, dels den *förberedande* undervisningen för inträde uti dessa senare läroverk. Endast ett mindre antal torde i fråga om undervisningens plan och omfattning böra sidoställas med folkskolorna.

Det växande förtroendet för sistnämnda läroanstalter har under senare tider i viss mån hämmat utvecklingen af det enskilda skolväsendet. Hela antalet lärjungar i enskilda skolor med daglig undervisning utgjorde vid 1880 års slut 4,161, vid 1885 års slut 4,384 och vid 1890 års slut 4,015, hvilka tal snarare vittna om tillbakagång än framåtskridande, helst då man erinrar sig, att hufvudstadens folkmängd under dessa tio år vuxit med inemot 50 procent. — Af hela antalet lärjungar i de enskilda skolorna år 1890 voro 1,389 gossar och 2,626 flickor.

Af de enskilda skolorna ega ett läroverk för gossar, f. d. Beskowska skolan, ett för gossar och flickor, Praktiska arbetsskolan, samt tvenne läroverk för flickor, Wallinska skolan och Lyceum, rätt att dimmittera sina lärjungar till universiteten. Ett af dessa läroverk, nemligen *Praktiska arbetsskolan för barn och ungdom*, har fått sig denna rätt beviljad under nu ifrågavarande femårsperiod, nemligen år 1888. Denna skola, som började sin verksamhet hösten 1876, är bygd på principerna af »gemensam undervisning

för gossar och flickor, inskränkning af lästiden till förmån för praktiskt arbete (slöjd, handarbete m. m.) och kroppsöfningar, valfrihet i alla läseämnen inom de respektive klasserna, förbättrade undervisningsmetoder, särskildt i fråga om språkundervisningen, efter barnets andliga utveckling lämpad ämnesgruppering, stegring af lärjungarnas sjelfverksamhet, utbildande af barnens individuella anlag, samt sorgfälligt iakttagande af lärjungarnas sedliga utveckling.

Såsom en fullständigt genomförd samskola (gemensam undervisning för gossar och flickor ända till och med på öfversta stadiet) är denna läroanstalt den enda i sitt slag i Sverige. Lärjungeantalet utgör omkring 200, hvaraf ungefär hälften flickor.

c) **Allmänna läroverken.** I den genom kungl. brefvet den 12 mars 1875 föreskrifna organisation af hufvudstadens läroverk, hvilken under de närmast följande åren fullbordades, har under den nu gångna femårsperioden den förändring inträddt, att Högre latinläroverket på Södermalm beslutats skola göras fullständigt jemväl på reallinien och i sammanhang härmed dess benämning ändrats till Högre allmänna läroverket å Södermalm. Denna utvidgning, hvilken påbörjades år 1890, har föranledts af Högre realläroverkets under perioden försiggångna flyttning till en jemförelsevis aflägsen del af Norrmalm, efter hvilken flyttning detsamma, till följd af afståndet, näppeligen mera kunde anses tillgängligt för befolkningen inom hufvudstadens södra delar.

Stockholms allmänna läroverk äfvensom de med dessa i afseende å afgångsexamen likställda enskilda läroanstalterna för gossar voro vid periodens slut följande, och utgjorde antalet af deras *lärjungar* åren 1880, 1885 och 1890:

	År 1880.	År 1885.	År 1890.
Norra latinläroverket.....	466	654	673
Södermalms högre läroverk.....	395	374	415
Högre realläroverket.....	313	382	364
Jakobs femklassiga läroverk.....	170	154	244
Katarina d:o d:o.....	245	117	176
Östermalms d:o d:o.....	367	410	385
Nya elementarskolan.....	300	302	311
(Ateneum, upphörde 1882).....	174	—	—
F. d. Beskowska skolan.....	234	226	258
Praktiska arbetsskolan.....	—	—	101
Summa	2,664	2,619	2,927

Utsträcket jemförelsen till en något äldre tid, finner man, att lärjungeantalet vid dessa läroverk — eller vid de å respektive tider befintliga, som med dessa äro jemförliga — har utgjort, i förhållande till hela folkmängden:

År.	Folkmängd.	Antal lärjungar.	Lärjungar pr 1,000 inv.
1860.....	109,878	1,425	13·9
1865.....	126,180	1,756	13·9
1870.....	133,597	1,674	12·5
1875.....	144,974	2,027	14·0
1880.....	167,868	2,664	15·9
1885.....	211,139	2,619	12·4
1890.....	245,331	2,927	11·9

Lärjungeantalet har alltså jemväl under de sista fem åren relativt taget något minskats, från 12 å 13 pr tusental invånare

till numera ej fullt 12. År 1880 var antalet nära 16 på tusen, och till och med så långt tillbaka i tiden som år 1860 nära 14, eller högre än nu. I viss mån torde dock denna icke ovälkomna tillbakagång kunna förklaras genom det faktum, att den hufvudstaden omgivande landsorten, från hvilken jemväl stadens läroverksungdom till en del rekryteras, icke under dessa år tillvuxit i folkmängd på långt när i samma proportion som folkmängden i staden.

Den skyldighet, Stockholms kommun genom stadsfullmäktiges beslut den 1 februari 1867 iklädde sig att i stället för de särskilda församlingarna öfvertaga bekostandet af läroverkshus och rektorsboställen, har numera till fullo infriats, i det stadsfullmäktige under nu gångna femårsperiod anslagit medel för byggande af nya, tidsenliga läroverkshus åt de tvenne af stadens läroverk, som ännu saknade sådana, nemligen Högre realläroverket och Högre allmänna läroverket å Södermalm. Af dessa båda byggnader har den senare först efter femårsperiodens slut blifvit fullbordad, hvaremot det *nya realläroverkshuset* blef färdigt och togs för sitt ändamål i besittning vid början af höstterminen 1890. En kort beskrifning öfver sistnämnda byggnads tillvägbringande samt dess hufvudsakliga anordning faller alltså inom området för nu föreliggande femårsberättelse.

Då realläroverket vid sitt upprättande år 1876 förlades till det s. k. stadshuset, Götgatan n:r 1, var det knappast någons mening, att detta hus skulle blifva annat än en provisorisk lokal för detsamma. De omgivande trånga och starkt trafikerade gatorna, jernvägen, som skar lekplatsen, lokalernas otillräcklighet, rummens otillfredsställande inbördes läge, deras för en skola ej afpassade inre anordning, saknaden af all artificiell ventilation — dessa med flera olägenheter voro ock i längden outhärdliga och föranledde ganska snart från skolmyndigheternas sida uttalanden och åtgärder åsyftande, att genom en ny lokal för läroverket få missförhållandena afhjelpna. Så ingick läroverkets rektor den 12 januari 1882 till Direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk med en skrifvelse, i hvilken anhölls, att direktionen, så fort möjligt vore, ville söka utverka, att ett nytt, lämpligt och tidsenligt läroverkshus måtte för realläroverket anskaffas. På grund häraf gjorde direktionen den 9 februari 1882 framställning i ärendet hos stadsfullmäktige, hvilka med anledning häraf den 15 december 1882 i stadens stat för år 1883 uppförde ett mindre belopp att användas till vidtagande af förberedande åtgärder uti ifrågavarande syfte. Emellertid uppstodo sådana svårigheter vid utväljandet af plats för det nya läroverkshuset, att mer än fyra år förgingo, eller ända till den 18 mars 1887, innan något definitivt beslut härom kunde fattas. Under sommaren år 1887 togo arbetena sin början, och vid ingången af sommaren år 1890 var läroverksbyggnaden i det närmaste färdig. Lördagen den 6 september samma år invigdes densamma med en enkel högtidlighet, som öfvervars af H. M. Konungen och H. K. H. Kronprinsen, och till hvilken i öfrigt af Direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk, förutom stadsfullmäktige, blifvit inbjudne statsrådet och chefen för Ecklesiastikdepartementet samt andra målsmän för undervisningen. Öfverståthållaren öfverlemnade härvid de nya lokalerna till direktionen och läroverket, hvarefter läroverkets inspektör höll invigningstalet.

Det nya läroverkshusets hufvudbyggnad, som är uppförd i modern rundbågestil till tre våningars höjd, oberäknadt souterrainvåningen, är förlagd med framsidan längs efter och på

24 meters afstånd från Roslagsgatan. En bekväm trappa af sten leder upp till den rymliga gårdsplanen. Läroverkshuset, med inskriften Högre Allmänt Läroverk och året 1890, företer en vacker anblick, med sin prydliga beklädnad af fasadtegel (s. k. rohbau) samt med sockel och portal af huggen granit. En jemförelsevis kort trappuppgång, delad i två afdelningar genom ett mellanlöpande räcke, för upp till vestibul och korridorer i botten-våningen. I denna våning ligga tolf klassrum samt på ömse sidor om trappuppgången två frukosttrum, försedda med gaskök och andra bekvämligheter, till tjänst för de lärjungar, som bo för aflägsat att kunna intaga sin frukost i hemmen. På midten af husets bakre sida framspringer en halfcirkelformig byggnad i aulaform, som innehåller högtidssalen med dess läktargallerier. Denna sal, som inrymmer 800 à 900 sittplatser samt ståplatser för ännu några hundra, är dekorerad i enkel, men värdig stil. Katedern är placerad midt för långväggen; framför densamma och åt sidorna höja sig amfiteatraliskt bänkarna för lärjungarna. Midt för långväggen ofvanför katedern har orgelverket sin plats. Dörrar och bänkar äro så anordnade, att, i händelse af panik, den rymliga samlingssalen kan utrymmas på kortare tid än en minut. Från bottenvåningen leda åt motsatta håll två breda gjutjernstrappor, med steg af kalksten, upp till andra våningen, som upptages af nio lärosalar äfvensom rektorsrum, en stor vacker kollegiisal samt kartrum och bibliotek. I tredje våningen finner man musiksalen, fyra rum för den naturhistoriska undervisningen med samlingar, två ritsalar jemte förvaringsrum samt sju rum för den fysikaliska och kemiska undervisningen jemte laboratorium m. m. De naturvetenskapliga lärorummen hafva amfiteatraliskt ordnade bänkar. Öfver tredje våningen ligger vinden, hvarifrån två rymliga trätappor leda upp till en tak-platå, från hvilken tillfälle gifves att inviga lärjungarna i de första grunderna för astronomiska iakttagelser.

Inredningen af det nya läroverkshuset har skett med fullt tillgodogörande af hittills vunnit pedagogisk erfarenhet och torde från ändamålsenlighetens synpunkt in i de minsta detaljer kunna kallas mönsterbygg, på samma gång den är utförd med klok och omtänksam sparsamhet med hänsyn till den ekonomiska kostnaden. Klassrummens storlek, hvilken af missförstådda hygieniska skäl ofta öfverdrifvits, är här efter noggranna undersökningar fastställd så, att, vid fyllda klassrum, på hvarje lärjunge i de lägre klasserna kommer 1.22 qvm:s golfyta och 5 kbm:s kubikinnehåll samt i de högre klasserna 1.42 qvm:s golfyta och 5.83 kbm:s kubikinnehåll. Ljusytan är omkring en femtedel af golfytan. Sittplatserna, utförda för fyra olika kroppsstorlekar, äro dels af gjutjern, dels af trä, med rörliga sitser, uppfällbara klaffar och uppfällbart fotgaller för underlättande af städningen samt till förekommande af fuktiga skodons direkta beröring med golfvet. Ventilationsapparaterna hafva visat sig fungera på ett förträffligt sätt. — De speciella lärosalarna för undervisning i fysik, kemi, naturalhistoria, musik och teckning äro försedda med en synnerligen rik och ändamålsenlig undervisningsmateriel, ordnad på ett på en gång praktiskt och tilltalande sätt.

Husets uppvärmning och ventilation ske enligt det s. k. varmluftssystemet. Värmeapparaten är förlagd i bottenvåningen och består af sju varmkammare med två ugnar i hvardera. Genom en ytterst sinnrik och bekväm inrättning kan den person, som sköter värmeapparaten, reglera temperatur- och ventilationsförhållandena i hvarje särskildt skolrum, oberoende af de andra.

Till läroverket hör ock ett gymnastikhus med en 24 meter lång och 13 meter bred, mycket hög, ljus och luftig gymnastiksal. I gymnastikhuset finnes äfven duschrum med tre olika slags dusch för eleverna.

Sjelfva läroverksbyggnaden, hvars hufvudfasad är 77.6 meter lång, täcker en yta af 2,288 kvadratmeter och upptager ett kubikinnehåll af 42,073 kubikmeter. Kostnaden för detta hus har uppgått till 590,495.43 kronor, inredningsmaterielen oberäknad; härtill komma 62,120 kronor för gymnastikbyggnaden och 84,066.69 kronor för tomtens planering. Sammanlagdt har således den nya läroverksbyggnaden kräft en kostnad af omkring 740,000 kronor.

Rektorsboställets byggande har blifvit tillsvidare uppskjutet, och åtnjuter rektor i stället fortfarande af staden hyresbidrag, utgående med 1,500 kronor pr år.

d) **Stockholms högskola.** Om den nu förflutna femårsperioden för Stockholms högskola icke karakteriserats af några större framsteg i yttre utveckling, så är orsaken hertill uteslutande att söka i de ännu mycket begränsade penningemedel, som under denna tid stått henne till buds. Ehuru väl högskolan jemväl under dessa år ihågkommit med åtskilliga donationer, har kapitalbeloppet å dess fonder endast obetydligt ökats, från 1,222,422 kronor vid 1885 års slut till 1,376,481 kronor vid slutet af år 1890. Inkomsterna under femårsperioden hafva uppgått till 535,717.45 kronor, hvaraf stadens bidrag till lärareaflöningar m. m. utgjort 227,421.65 kronor. Utgifterna under samma tidrymd hafva fördelat sig på följande sätt:

Löner och arvoden till lärare	271,545.17 kronor
Undervisningsmateriel	24,640.67 »
Biblioteket	10,648.64 »
Tryck	6,878.99 »
Hyror	99,000 — »
Möbler m. m.	19,596.64 »
Ljus och ved samt rengöring	22,695.30 »
Öfriga förbrukningsartiklar	11,182.67 »
Vaktbetjenings aflöning	18,739.15 »
Hvarjehanda utgifter	6,589.96 »
Styrelsens expedition	6,765.31 »
Lifräntor	35,570 — »
Summa	533,852.50 kronor.

Vid femårsperiodens slut voro vid högskolan anställda 6 professorer med fast anställning, 5 tillförordnade lärare, 5 docenter, 5 amanuenser samt 1 preparator. De vetenskapliga institutionerna voro: Fysiska institutet, stiftadt år 1885, Kemiska institutionen, sedan år 1881, Mineralogisk-geologiska institutionen, sedan år 1881, Botaniska institutet, sedan år 1882, samt Zootomiska institutet, sedan år 1880.

Af undervisningen vid högskolan hafva under höstterminen 1890 sig begagnat: inom den matematisk-naturvetenskapliga afdelningen 28 inskrifna lärjungar och 19 åhörare samt inom den humanistiska afdelningen 139 personer, summa 186.

Styrelsen uppgjorde år 1889 ett program för högskolan, innefattande plan och kostnadsberäkning för en matematisk-naturvetenskaplig, en historisk-filosofisk, en språkvetenskaplig och en rättsvetenskaplig afdelning. Kostnadsberäkningarna tedde

sig härvid på följande sätt, med särskiljande i hvarje fall mellan redan nu disponibla medel samt ytterligare behöfliga sådana:

	Disponibla medel.	Ytterligare behöfliga.	Summa. Kronor.
För lärare, vaktmästare, undervisningsmateriel etc. vid			
Den matematisk-naturvetenskapliga afdelningen	53,070	45,830	98,900
Den historisk-filosofiska afdelningen	6,000	32,000	38,000
Den språkvetenskapliga afdelningen	—	60,000	60,000
Den rättsvetenskapliga afdelningen	7,000	45,000	52,000
Utgifter för öfrige tjenstemän samt diverse	21,150	25,850	47,000
Summa	87,220	208,680	295,900

Hvad beträffar ordningen för detta förslags realiserande, ansåg styrelsen — om än tillgången på fullt dugliga lärarekrafter samt föreskrifter i gjorda donationer i första hand måste blifva afgörande — för sin del, att, jemte kompletteringen af den redan befintliga matematisk-naturvetenskapliga afdelningen, en rätts- och statsvetenskaplig fakultet vore den, hvilken man i främsta rummet borde sträfvat att upprätta.

Styrelsen har jemväl, sedan den infordrat utlåtande från lärarerrådet, behandlat ett förslag till ritningar till en nybyggnad för högskolan å dess tomt i kvarteret Kungsten.

c) Brandväsendet.

Under femårsperioden har någon väsentlig ändring eller utvidgning af brandväsendet icke egt rum.

På grund af den stora utsträckning staden vunnit åt alla kanter med i mera aflägsna högt belägna stadsdelar uppförda stora och höga byggnader, afgaf brandchefen år 1889 förslag till nödig förstärkning af brandväsendet, i hufvudsakligt ändamål att erhålla ökning i antalet underbefäl och maskinister samt i antalet hästar, afsedda för framförandet af manskap och materiel från de mindre brandstationerna. Medel till utförande af nämnda förslag har äfven af stadsfullmäktige beviljats för år 1891.

a) **Personalen.** Någon tillökning i brandkårens styrka har icke egt rum. — I brandchefens till drätsel-nämnden afgifna årsberättelser hafva framhållits de svårigheter, som mött för att kunna anställa för brandväsendets tjenst lämpligt folk. Om-sättningen har varit alltför stor, i det nemligen medeltjenstetiden per man uppgått till endast 2·226 år. Häraf framgår, att brandkarlen ofta lemna sin anställning före den uttjenta kapitulationstiden af tre år, således just vid den tidpunkt, då han börjat blifva någorlunda hemmastadd och förtrolig med de många fordringar och åligganden, som ställas på honom såsom en duglig och pligttrögen brandman. Sedan emellertid manskapets aflöningsförmåner från och med år 1891 blifvit något förbättrade, är att hoppas, det dessa svårigheter i viss mån skola komma att öfvervinnas.

En annan omständighet, som likaledes af brandchefen påpekats, är, att manskapsstyrkan under den tid, de värnpliktiges öfningar pågå, till så betydande antal minskas, att stora svårigheter mött att under samma tid behörigen kunna upprätthålla tjenstgöringen.

Enligt den vid 1890 års slut gällande utgiftsstat var brandkårens numerär och aflöning följande:

1 brandchef, arfvode och personligt lönetillägg.....	6,000	kronor
1 löjtnant, d:o , , d:o	3,500	»
1 underlöjtnant, d:o	2,000	»
1 verkmästare, d:o	2,000	»
1 fanjunkare, d:o och personligt lönetillägg.....	1,800	»
2 serjeanter, d:o , , d:o à 1,400	2,800	»
2 d:o d:o » 1,200	2,400	»
Beklädnadsersättning till 6 underofficerare à 100 kr. pr man.....	600	»
20 korpraler à 420	8,400	»
20 vice korpraler » 336	6,720	»
85 man » 240	20,400	»
5 d:o i 8 månader..... » 160	800	»
Summa	57,420	kronor

Såväl befäl som underbefäl erhålla dessutom fri bostad och vedbrand, samt manskapet, som är kaserneradt, fri mat, beklädnad och tvätt.

Under femårsperioden har manskapets faktiska medelstyrka årligen utgjort: 127 man år 1886, 125 år 1887, 122 år 1888, 126 år 1889 samt 125 år 1890.

b) **Materielen.** Af materiel, anskaffad under åren 1886—1890, må nämnas följande: en större mekanisk räddningsstege, fem slang- och redskapskärror, en slang- och kolvagn och en ångspruta af Ludvigsbergs tillverkning. Förrådet af slangar har ökats, så att detsamma vid 1890 års slut utgjorde 6,600 meter. I öfrigt hafva mindre redskap anskaffats och materielen väl vårdats och underhållits, så att densamma befinner sig i utmärkt skick. Bokförda värdet derå utgjorde, efter behörigen verkställda afskrifningar, vid 1890 års slut 114,349·33 kronor.

c) **Brandkårens hästar.** Af kårens 15 hästar hafva 9 varit uppställda vid Johannes och 6 vid Katarina brandstation. Hästarnes medeltjenstetid var vid 1890 års slut 4 år 9 månader och längsta tjenstetiden 11 år. Bokförda värdet af hästar, seldon, körredskap o. d. utgjorde vid 1890 års slut 12,923·95 kronor.

d) **Brandstationerna.** I anseende till den omfattande byggnadsverksamhet, som uppstått å söder i trakten af Hornstull, blef Maria brandstation under sommaren 1888 förflyttad närmare åt detta håll, nemligen från Adolf Fredriks torg till huset n:r 53 Hornsgatan.

e) **Tjenstgöring och öfningar.** Någon nämnvärd förändring härutinnan har ej under perioden egt rum.

f) **Eldsvådors signalering.** Antalet brandskåp har ökats med 3, hvadan hela antalet utgör 76. För enskilda personer, verk och inrättningar hafva tillkommit 8, och utgör antalet enskilda brandskåp 47 samt hela antalet 123. Värdet af brandtelegrafan är bokfördt till 48,948·45 kronor, hvaraf 21,948·45 kronor komma på apparater m. m. och 27,000 på yttre ledningar med hvad dertill hör.

g) **Eldsvådestatistik.** Brandförsäkringsinrättningarnes verksamhet. Antalet eldsvådor under perioden utgör 1,452, i hvilket

tal ingå 429 fall, der brandkårens hjälp ej behöft påkallas, samt 46 fall af falskt allarm.

Beloppet af *utbetalad brandskadeersättning* har utgjort, jemfördt med hela försäkringsbeloppet för de brandskadade egen-
domarne och jemfördt med föregående femårsperioder:

Åren.	Hela försäkringsbeloppet. Kronor.	Brandskadeersättningen. Kronor.	Procent.
1876—1880.....	12,074,168.66	1,689,505.97	14.0
1881—1885.....	15,619,034.99	546,391.66	3.49
1886—1890.....	32,578,863.66	647,030.60	1.99

På årets olika *månader* fördelade sig eldsvådorna under perioden på följande sätt:

Januari.....	153	Augusti.....	69
Februari.....	183	September.....	79
Mars.....	186	Oktober.....	135
April.....	118	November.....	126
Maj.....	91	December.....	178
Juni.....	82	Summa	1,452
Juli.....	52		

Den större talrikheten af eldsvådor under den kalla och mörka årstiden framträder tydligt.

På de olika *veckodagarna* har fördelningen varit följande: söndagar 190, måndagar 192, tisdagar 202, onsdagar 217, torsdagar 207, fredagar 212, lördagar 232, summa 1,452. Skiljaktigheterna synas vara temligen betydelselösa.

På *dygnets olika tider* är fördelningen af de eldsvådor, för hvilka brandkåren påkallats, följande:

Klockan 12—3 f. m.....	59	Klockan 3—6 e. m.....	191
„ 3—6 „.....	35	„ 6—9 „.....	226
„ 6—9 „.....	60	„ 9—12 „.....	157
„ 9—12 „.....	157	Summa	1,023
„ 12—3 e. m.....	138		

Med afseende å *lokalen* för eldens utbrott har antecknats, att densamma i nedanstående antal fall varit:

Bostäder, kök m. m.....	652 fall
Byggnader under uppförande.....	18 „
Fartyg i hamn.....	9 „
Handelslokaler.....	81 „
Källare.....	42 „
Teatrar och andra förlustelokalerna.....	11 „
Upplag af ved, kol och diverse.....	19 „
Uthus, magasin, stallar m. m.....	71 „
Verkstäder, fabriker o. d.....	77 „
Soteld.....	371 „
Öfriga ställen.....	55 „
Falskt allarm.....	46 „

Summa 1,452 fall.

Anledningen till eldens utbrott har varit:

Anlagd eld.....	15 fall
Felaktig byggnadskonstruktion o. d.....	128 „
Sjelfantändning.....	45 „

Gasexplosion.....	12 fall
Tändstickor.....	70 „
Eldfarliga oljor.....	84 „
Andra eldfarliga ämnen.....	15 „
Gnistor.....	38 „
Bristande tillsyn vid eldning.....	72 „
Glödande kol eller aska.....	19 „
Tobaksrökning.....	7 „
Bar eld som kommit i beröring med gardiner	94 „
„ „ „ „ „ „ „ kläder..	25 „
„ „ „ „ „ „ „ andra	
brännbara ämnen.....	60 „
Annan oförsigtighet.....	103 „
Bristfällig sotning.....	30 „
Öfverhettning af eldstäder.....	27 „
Åskslag.....	1 „
Elektriska ljusträddar.....	2 „
Soteld.....	371 „
Obekant.....	188 „
Falskt allarm.....	46 „

Summa 1,452 fall.

Inom *stadens olika delar* hafva inträffat nedanstående antal eldsvådor: Staden inom broarne 187, Norrmalm 512, Östermalm 268, Djurgården 52, Kungsholmen 93 och Södermalm 327, hvar till komma utom staden 13 fall, summa 1,452 fall.

Antalet *personer*, som genom eldsvådor omkommit eller vid eldsvådetillfällen blifvit mer eller mindre *skadade* och varit utsatta för fara¹⁾, har utgjort:

År.	Mennisko- lif räddade.			Menniskolif förlorade.						Mennisko- lif mer eller mindre ut- satta för lifs fara.			Summa.	
				Uttagna levande.			Uttagna, icke levande.							
	Summa.	Qvinor.	Män.							Summa.	Qvinor.	Män.		Summa.
1886	—	—	—	1	3	4	1	2	3	7	6	5	11	18
1887	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1888	3	1	4	1	—	1	3	—	3	4	12	7	10	27
1889	2	4	6	—	—	—	—	—	—	—	3	2	5	11
1890	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	13	4	17	18
1886—1890	5	5	10	3	3	6	4	2	6	12	34	18	52	74
1881—1885	3	10	13	2	2	4	4	6	10	14	14	4	18	45
1876—1880	13	16	29	—	2	2	4	2	6	8	—	—	—	37
Summa	21	31	52	5	7	12	12	10	22	34	48	22	70	156

Försäkringsgifvares utbetalade *brandskadeersättningar*, försäkringsbeloppen, ersättningen i procent samt dessa siffror fördelade på olika år under femårsperioden äro följande:

¹⁾ Häruti ej inberäknad brandkårens personal.

	Utbetalda ersättningar.	Hela försäkrings- beloppet.	Ersätt- ningen i %.
	Kronor.	Kronor.	
Stockholms stads brandförsäkringskontor	177,642·60	13,763,153·33	1·29
Stockholms stads brandstodsbolag till försäkring af lösegendom.....	98,798·57	2,692,800 —	3·67
Skandia.....	186,570·16	10,400,966 —	1·79
Sven.....	111,087·68	3,270,944·33	3·40
Sverige.....	27,379·13	1,001,900 —	2·73
Magdeburger Feuerversicherungs-Gesellschaft.....	20,240·73	153,000 —	13·23
Städernas allmänna brandstodsbolag.....	1,960 —	334,250 —	0·58
Nya danska brandförsäkringsbolaget.....	738 —	20,000 —	3·69
Fenix.....	6,465·28	362,150 —	1·73
Tor.....	35 —	10,000 —	0·35
Skåne.....	16,113·45	569,700 —	2·83
Summa	647,030·60	32,578,863·66	1·99
Fördelade på år:			
År 1886.....	56,739·67	4,577,900 —	1·24
» 1887.....	87,891·05	4,187,558·33	2·09
» 1888.....	273,112·32	8,781,180 —	3·11
» 1889.....	124,702·76	8,034,590 —	1·55
» 1890.....	104,584·80	6,997,635·33	1·49

h) **Kostnaderna för brandväsendet** utgjorde, häri ej upptagna beräknade hyror för stationer, beräknad afgift till stadens vattenledning och brandsynskostnader:

År 1886.....	123,523·33 kronor
» 1887.....	127,101·46 »
» 1888.....	123,134·88 »
» 1889.....	129,115·16 »
» 1890.....	130,005·36 »

Summa 632,880·19 kronor.

Till bestridande af dessa utgifter hafva såsom förut årliga bidrag lemnats af Stockholms stads brandförsäkringskontor med 30,000 kronor, hvilket bidrag under år 1890 ökades till 50,000 kronor, och från Stockholms stads brandstodsbolag till försäkring af lösegendom med 15,000 kronor.

i) **Större eldsvådor.** Under femårsperioden har endast en större eldsvåda timat, nemligen den 7 april 1888 inom Aftonbladets under inredning varande nya tryckeri vid Klara Vestra Kyrkogata n:r 7. Brandkåren blef sent allarmerad, så att vid dess ankomst, omkring 4 minuter efter allarmeringen, elden redan hunnit slå ut genom omkring 80 fönster i byggnaden. Med 9 slangledningar serverade från sjöångsprutan, en landångspruta och vattenledningen blef elden begränsad efter två timmar.

Ersättningen för förlusten vid denna eldsvåda uppgick till 22 % af hela ersättningssumman för femårsperioden.

D) Bränvinshandeln.

Stockholms utskänkningsaktiebolag, hvars bildande och organisation skildrats i berättelsen för åren 1876—1880, har under

perioden fortsatt sin rörelse, till hvars drifvande bolaget gång efter annan erhållit nödiga koncessioner, affattade i likhet med föregående sådana, utom deruti att för tiden från den 1 oktober 1886 de dels meddelats för tre år i sänder, dels ock stadgat 450 kronors afgift för hvarje åt bolaget upplåten försäljningsrättighet, dels slutligen innehållit en olika fördelning af dessa rättigheter, i det att, i stället för 10 minuthandels- och 250 utskänkningsrättigheter, minuthandelsrättigheternas antal blifvit fastställt till 90 och utskänkningsrättigheternas till 170.

För serveringen å bolagets *krogar*¹⁾ hafva under perioden varit gällande samma tidsbestämmelser och inskränkingar, som i senaste berättelser omförmäls såsom tillämpade sedan juni 1884.

Hvad angår bränvinsmagasinen eller, såsom de alltsedan den 1 oktober 1886 benämnts, *minuthandelsställena*, har under perioden icke i afseende å dem vidtagits annan förändring, än att deras försäljningsminimum, hvilket förut och så länge handeln å dem drefs på utskänkningsrättigheter, utgjorde $\frac{1}{4}$ kanna, sagda dag ändrades till 1 liter, detta emedan ofvan antydda omfördelning af försäljningsrättigheten nödiggjorde minuthandelsrättigheters användande för denna gren af bolagets rörelse.

Leveransen af det under perioden för bolaget behöfliga bränvin har för tiden efter den 1 oktober 1886, då Reymersholms nya spritförädlingsaktiebolags i senaste berättelsen omförmälda kontrakt af den 3 maj 1881 gick till ända, varit offentligen utbjuden för ett år i sender, men städse öfvertagits af nämnda bolag, hvars leveransvilkor bland de inkomna anbuden ansetts fördelaktigast.

För den undersökning om finkeloljehalten hos kolrenadt bränvin, hvilken utskänkningsbolaget, såsom i berättelsen för åren 1876—1880 angifvits, år 1877 uppdrog åt professorn vid Tekniska högskolan dr F. L. Ekman, redogjorde denne i en år 1887 från trycket utgifven afhandling, ur hvilken här må omförmälas, att professor Ekman, efter att hafva påpekat, hurusom saken delvis vore blott en smakfråga och att skadligheten hos den i bränvin förekommande finkeloljemängd icke ansloges högt af flertalet kemister, angifvit medelfinkelhalten i det kolrenade bränvin, som år 1878 tillbandahölls af utskänkningsbolaget, till ungefär adertondedelen af den orenlighetsmängd, utskänkningsbolagets konkurrenter vid den tiden påbördade detta bränvin.

Af de kvartalsrapporter, som under perioden afgifvits från inspektören öfver maten å utskänkningsställena, framgår, att denna i regeln var god och billig.

Omfånget af utskänkningsbolagets verksamhet under femårsperiodens olika försäljningsår (räknade från 1 oktober till 30 september) samt dess ekonomiska resultat framgå af följande öfversigter:

De åt bolaget upplåtna *minuthandelsrättigheter* användes på följande sätt:

	1885— 1886.	1886— 1887.	1887— 1888.	1888— 1889.	1889— 1890.
Åt enskilda personer för försäljning af spirituosa till afhemtning.....	2	51	51	51	51
Begagnade af bolaget för egen räkning..	1	27	27	27	27
Lemnade obegagnade.....	7	12	12	12	12
Summa	10	90	90	90	90

¹⁾ I afseende å denna benämning hänvisas till not 1 å sidan 46 i berättelsen för åren 1876—1880.

Af de *utskänkningsrättigheter*, som voro åt bolaget upplåtna, voro:

	1885— 1886.	1886— 1887.	1887— 1888.	1888— 1889.	1889— 1890.
Å enskilda personer öfverlåtna:					
För drifvande af källare- eller schweitzeri-rörelse under hela eller en del af året...	84	83	86	84	86
För spirituosa försäljning till afhemtning...	47	—	—	—	—
Af bolaget själf begagnade:					
För krogar.....	67	67	67	66	65
För bränvinshagasin.....	27	—	—	—	—
Icke begagnade.....	25	20	17	20	19
Summa	250	170	170	170	170

Bolagets *afsättning* af spirituosa utgjorde, räknadt i hela liter:

	1885— 1886.	1886— 1887.	1887— 1888.	1888— 1889.	1889— 1890.
På krogarna:					
Bränvin	1,562,508	1,566,415	1,549,432	1,486,415	1,512,397
Bättre spirituosa	39,659	31,043	26,525	22,174	21,112
På minuthandelsställena:					
Bränvin och sprit	1,983,207	1,975,372	1,874,164	1,873,546	1,989,628
Summa	3,585,374	3,572,830	3,450,121	3,382,135	3,523,137

Bolagets *nettovinst* utgjorde:

Försäljningsår (1 okt.—30 sept.).	Å bolagets egna försälj- ningsställena.	Af afgifterna för öfverlåtna rättigheter.	Summa kronor.
1885—1886.....	909,222.33	282,226 —	1,191,448.33
1886—1887.....	1,111,783.45	280,923.50	1,392,706.95
1887—1888.....	1,197,371.32	279,926.50	1,477,297.82
1888—1889.....	1,064,920.06	274,033.50	1,338,953.56
1889—1890.....	1,281,568.85	283,947 —	1,565,515.85
Summa	5,564,866.01	1,401,056.50	6,965,922.51

Dessa vinstbelopp hafva af bolaget blifvit aflemnade till stadskassan. Till denna hafva ytterligare ingått försäljningsafgifterna för de åt bolaget upplåtna rättigheter, hvilka afgifter uppgått för periodens första år till 123,000 kr. och för hvart och ett af de fyra öfriga till 117,000 kr., eller sammanlagdt för de fem åren till 591,000 kr. På samma gång vinstmedlen ökas härmed, böra de å andra sidan minskas med här nedan omförmälda från stadskassan utgångna lifstidsunderhåll åt innehafvare af gamla utskänkningsrättigheter, hvarefter slutliga vinsten blifver, som följer:

Försäljningsår.	Lifstidsunderhåll. Kronor.	Slutlig vinst. Kronor.
1885—1886	91,383.34	1,223,064.99
1886—1887	86,866.66	1,423,340.29
1887—1888	78,358.34	1,515,939.48
1888—1889	72,174.98	1,383,778.58
1889—1890	67,754.17	1,614,761.68
Summa	396,037.49	7,160,885.02

Under de åtta första åren af bolagets verksamhet utgjorde, enligt hvad i föregående femårsberättelser meddelats, bolagets nettovinst 8,437,557 kr. 58 öre.

Om härtill läggas försäljningsafgifterna för de till bolaget under berörda år upplåtna rättigheterna, 1,019,040 kr., men summan minskas med samma års lifstidsunderhåll åt innehafvare af gamla utskänkningsrättigheter (979,144 kr. 22 öre), blifver verkliga vinsten för de åtta åren 8,477,453 kr. 36 öre.

Från bolagsrörelsens begynnelse och intill den 1 oktober 1890, eller under tretton år, hafva alltså nettotinkomsterna sammanlagdt uppgått till följande belopp:

Nettovinst å bolagets försäljningsställena.....	11,913,061.37 kr.
Do å de öfverlåtna rättigheterna	3,490,418.72 »
Bolagets försäljningsafgifter till staden	1,610,040 — »
Summa	17,013,520.09 kr.
Afgå: lifstidsunderhållen.....	1,375,181.71 »
Återstå	15,638,338.38 kr.

Intill den 1 oktober 1886 tillföll nettovinsten staden ensam, sedan dess har en femtedel af såväl försäljningsafgifter som vinstmedel aflevererats till Kungl. Statskontoret.

E) Kommunikationsanstalter.

a) *Ny omnibustrafik.* Kort efter det Stockholms nya spårvägsaktiebolag börjat sin verksamhet, upphörde den omnibustrafik, som sedan flere år derförut pågått mellan Slussen och Adolf Fredriks kyrkoplan uteder Drottninggatan. Någon regelmässig och hela året om pågående omnibustrafik har sedermera ej funnits, intill dess Öfverståthållareembetet den 7 juni 1887 meddelade tillstånd för enskild person att ombesörja omnibustrafik mellan Vasastaden och Riddarhustorget uteder Upplandsgatan, Kungstensgatan, Drottninggatan, Fredsgatan, Gustaf Adolfs torg, Norrebro, Mynttorget och Myntgatan.

Sedan denna omnibusfart den 20 september 1890 öfvertagits af Stockholms allmänna omnibusaktiebolag, har »Stockholms centralomnibuslinie» omfattat Observatoriegatan från Vestmannagatan, samt vidare nyss uppräknade gator och allmänna platser till Riddarhustorget. Trafiken ombesörjes med 8 vagnar i samtidigt gång samt 64 hästar. Hvarje vagn rymmer 20 personer. Passagerareafgiften är 10 öre.

b) *Ångslupstrafiken.* De till persontrafik i Stockholm och dess omgifningar använda ångsluparnas antal och storlek utgjorde:

År.	Antal.	Hästkrafter.	Tillåtet passagerare- antal.
1865	59	315	3,762
1870	59	368	4,398
1875	54	316	3,871
1880	62	387	4,830
1885	61	418	5,116
1890	58	430	4,939

Ångslupstrafiken har alltså under de senaste årtiondena icke mycket förökats sig, hvilket lätteligen förklaras genom tillkomsten af konkurrerande samfärdsmedel, i främsta rummet spårvägarne.

Bruttotinkomsten för de båda bolag, som ombesörja ångslupstrafiken, har utgjort:

År.	Stockholms ångslupsaktiebolag.	Nya ångslupsbolaget.	Summa kronor.
1886.....	377,856.48	68,567.82	446,424.30
1887.....	348,178.48	75,345.33	423,523.81
1888.....	284,088.97	53,653.09	337,742.06
1889.....	311,679.47	62,338.80	374,018.27
1890.....	327,603.80	74,862.92	402,466.72
1886—1890.....	1,649,407.20	334,767.96	1,984,175.16
1881—1885.....	1,843,990.22	279,572.46	2,123,562.68

Begge bolagens materiel vitsordas af inspektören såsom väl underhållen.

c) Hissar. För tillkomsten af dessa trafikförbindelser har Öfverståthållareembetet i förra femårsberättelsen lemnat redogörelse. Antalet af de med hissarne under perioden befordrade passagerare har utgjort:

År.	Katarinahissen.	Mariahissen.
1886.....	1,524,936	981,544
1887.....	1,234,433	914,996
1888.....	1,157,157	852,056
1889.....	1,257,508	785,252
1890.....	1,223,606	787,275
Summa	6,397,640	4,321,123

Under de tre första åren af Katarinahissens begagnande, åren 1883—1885, befordrades med densamma tillhoppa 4,816,211 personer.

d) Brunkebergstunneln. En för gångtrafiken gen och bekväm förbindelse har under perioden kommit till stånd i denna genom Brunkebergsåsen dragna tunnel, hvilken Öfverståthållareembetet anser vara af den allmännyttiga beskaffenhet att här böra omnämnas.

På derom gjord ansökan beviljade stadsfullmäktige den 1 april 1884 tillstånd för kaptenen Knut Lindmark att anlägga en tunnel för gångtrafik under David Bagares gata och Barnhus-trädgårdsgatan (numera Tunnelgatan). Såsom hufvudsakliga villkor för detta medgifvande stadgades: att tunneln, hvilken icke finge upplåtas för allmänna rörelsen förrän arbetet blifvit vederbörligen synadt och godkändt, skulle af sökanden underhållas i fullgodt skick, så länge den vore för rörelsen öppen, samt belysas på sökandens bekostnad. Sökanden skulle vara skyldig underkasta sig de föreskrifter, som Öfverståthållareembetet kunde finna skäligt meddela till trygghet för det allmänna, hvarjemte Öfverståthållareembetet skulle ega bestämma de tider, under hvilka tunneln borde hållas öppen för allmänheten, samt vaka deröfver, att tunneln under dessa tider oafbrutet hölles öppen. Staden skulle till sökanden kostnadsfritt upplåta den mark i ofvannämnda gata, som erfordrades för tunnelns byggande, men skulle vara frikallad från all ersättningsskyldighet, som kunde blifva en följd af anläggningen. Vidare förbehöll sig staden att, sedan tjugu år förflutit, efter det tunneln öppnats för allmän trafik, inlösa densamma med tillbehör efter värdering, som dock icke finge öfverstiga den ursprungliga anläggningskostnaden, hvilken, innan tunneln finge upplåtas för allmänheten, skulle styrkas genom företeende af fullständiga verifikationer, samt att efter femtio år från nyssnämnda tidpunkt kostnadsfritt erhålla eganderätten till hela anläggningen med tillbehör i godt stånd.

Tunneln har en längd af 231 meter samt är 4 meter bred och 3.90 meter hög. Hvalfvet är utfördt af beton, hvars tjocklek varierar mellan 0.40 och 0.55 meter, och gångbanan är belagd med asfalt.

Den 9 juni 1886 förklarade Öfverståthållareembetet hinder ej möta för tunnelns öppnande för allmän trafik, samt meddelade den 23 i samma månad till trygghet för det allmänna följande föreskrifter i afseende å tunnelns trafikerande, nemligen:

att tunneln skall under sommarmånaderna hållas öppen mellan klockan 6 f. m. och klockan 12 på natten samt under årets öfriga månader mellan klockan 7 f. m. och klockan $\frac{1}{2}$ 12 e. m.;

att, till ordningens öfvervakande i tunneln, medan den är för allmän trafik upplåten, uniformerad vakt skall genom egarens försorg och på hans bekostnad ständigt finnas att der tillgå;

att personer, de der synbarligen äro af starka drycker berusade, ej få tillträde till tunneln; samt att hvarje år besigtning å tunneln skall ega rum till utrönande af det skick, hvari den sig befinner, hvilken besigtning skall, efter anmälan af egaren och på hans bekostnad, verkställas af sakkunnige män, som för sådant ändamål utses af Öfverståthållareembetet.

Sedan öppnandet har tunneln trafikerats af följande antal personer:

År 1886.....	671,548
• 1887.....	1,022,590
• 1888.....	1,022,231
• 1889.....	1,031,972
• 1890.....	1,063,569
Summa	4,811,910

e) Spårvägar. Hufvudstadens spårvägsförbindelser hafva under perioden vunnit en högst betydande tillökning genom anläggningen af spårvägar å Södermalm, hvilken åstadkommit stor lättnad ej blott i samfärdseln inom denna stadsdel, utan jemväl i förbindelse mellan densamma och hufvudstadens öfriga delar, i det södra spårvägsnätet genom dess utsträckning till Slussen satts i nästan direkt förbindelse med det norra. För den utveckling, som spårvägstrafiken såväl genom nyssnämnda anläggning som i öfrigt under perioden vunnit, lemnas här följande redogörelse.

Stockholms norra spårvägsaktiebolag. Linien Biblioteksgatan—Nybrogatan förlängdes under sommaren 1888 från Nybrogatan till Artillerigatan, hvilken förlängning började trafikeras den 10 augusti 1888.

Den år 1885 koncessionerade linien från Tegnérsgatan genom Stora Badstugatan, Surbrunnsgatan, Norrtullsgatan och landsvägen fram till Nya kyrkogården anlades sommaren 1886; trafiken öppnades å denna linie emellan Surbrunnsgatan och Nya kyrkogården den 20 juli och å återstående delen den 8 november 1886. När under våren 1888 en del af Odengatan öster om Norrtullsgatan blifvit planerad och provisoriskt förenad med Stora Badstugatan, flyttades samma år spåret från Surbrunnsgatan till Odengatan för att derigenom erhålla bättre lutningsförhållande till Norrtullsgatan.

För att tillmötesgå åtskilliga å öfre Kungsholmen bosatta eller i öfrigt der intresserade personers framställning om utvidgade spårvägsförbindelser i nämnda stadsdel, anhöll bolagets styrelse den 16 oktober 1888 om stadsfullmäktiges tillstånd att få anlägga och trafikera spårväg från skärningspunkten emellan S:t. Eriksgatan och Fleminggatan längs sistnämnda gata öfver

Kungsbron och Kungsgatan till Hötorget. Denna anhållan blef af stadsfullmäktige bifallen den 17 december samma år och af Öfverståthållareembetet fastställd med den förändring, att utgångspunkten skulle blifva Drottninggatas vestra gatulinie i stället för Hötorget, då gatan deremellan och Drottninggatan ansågs väl trång, i synnerhet med hänsyn till dervarande åkarestation, samt att linien skulle utdragas antingen från S:t Eriksgatan i Fleminggatan till denna gatas ändpunkt vid Mariebergsvägen eller ock i S:t Eriksgatan och Drottningholmsvägen till Stockholms sjukhem. Af denna linie anlades under sommaren 1889 delen mellan Drottninggatan och S:t Eriksgatan, hvilken linie öppnades för trafik den 15 juli nämnda år.

Under slutet af år 1890 förlängdes linien i S:t Eriksgatan från Fleminggatan till Drottningholmsvägen.

Spårvägslinierna voro vid 1890 års utgång:

	Meter.
Ringlinien (Slussen—Norrmalm).....	5,790
Östermalmelinien (Biblioteksgatan—Artillerigatan).....	1,010
Södra Kungsholmslinien (Gustaf Adolfs torg—Pilgatan). 1,790	
Norra „ (Drottninggatan—S:t Eriksgatan) 1,690	
Djurgårdslinien (Norrmalmstorg—Allmänna gränd).....	2,220
Kyrkogårdslinien (Tegnérgatan—Haga grindar).....	2,250
Summa	14,750

För färd å hvar och en af ofvanstående linier såväl för hvarje passagerare, som för hvarje på främre platformen ställd korg eller paket erlägges i afgift 10 öre, med undantag för Östermalmelinien och kyrkogårdslinien. Den förra är ställd i förbindelse med ringlinien, så att passagerare, som erlagt afgift på ena linien, eger för samma afgift omedelbart fortsätta färden på den andra. På den senare är afgiften emellan Tegnérgatan och Norrtull 10 öre, emellan Odengatan och Haga grindar 10 öre, samt emellan Tegnérgatan och Haga grindar 15 öre.

Liniernas längd, som vid 1877 års slut utgjorde 6,480 meter, hade vid 1880 års slut ökats till 9,076 meter, vid 1885 års slut till 10,535 meter, vid 1886 års slut till 12,868 meter, vid 1888 års slut till 13,040 meter och vid 1889 års slut till 14,750 meter, hvarutöfver någon utsträckning ej egt rum under år 1890.

Antalet *vagnkilometer* och *hästkilometer* har utgjort:

Åren.	Vagnkilometer.	Hästkilometer.
1877—1880.....	2,380,107	2,675,235
1881—1885.....	5,644,098	9,171,308
1886—1890.....	6,740,764	11,779,992

Antalet *vagnkilometer*, körda med resp. slag af vagnar utgjorde:

År.	Stora vagnar (två hästar).	Mindre vagnar.
1886.....	835,420	381,725
1887.....	851,410	467,625
1888.....	862,296	463,357
1889.....	906,949	494,060
1890.....	918,614	559,308
Summa	4,374,689	2,360,075

Antalet *passagerare* utgjorde:

Åren 1877—1880.....	9,664,910	År 1886.....	6,143,275
„ 1881—1885.....	23,290,910	„ 1887.....	6,289,557
„ 1886—1890.....	32,546,274	„ 1888.....	6,124,607
Eller sammanlagdt 70,502,094		„ 1889.....	6,605,979
		„ 1890.....	7,382,856

K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1886—1890. Stockholms stad.

Sedan trafiken öppnades, hafva alltså intill 1890 års slut befordrats öfver 70 millioner passagerare.

På de särskilda *linierna fördela sig* under perioden 1886—1890 antalet vagnkilometer samt passagerare sålunda:

	Vagnkilometer.	Passagerare.
Ringlinien.....	3,788,589	21,172,972
Östermalmelinien.....	606,359	2,733,705
Södra Kungsholmslinien.....	774,458	2,683,511
Norra „.....	165,279	597,763
Djurgårdslinien.....	834,669	3,772,910
Kyrkogårdslinien.....	571,410	1,585,413
Summa	6,740,764	32,546,274

Bolagets *inkomster* hafva utgjort:

	Kronor.		Kronor.
Åren 1877—1880...	986,552.36	År 1886.....	625,172.59
„ 1881—1885...	2,868,370.91	„ 1887.....	652,104.47
„ 1886—1890...	3,333,205.39	„ 1888.....	625,507.56
Eller sammanlagdt	7,188,128.66	„ 1889.....	675,834.93
		„ 1890.....	754,585.84

Spårvägarne sammanlagda *bokförda värde* utgjorde vid slutet af nedannämnda år: 604,169.34 kronor år 1880, 857,451.87 kr. år 1885 och 983,945.92 kr. år 1890.

Vid sistnämnda års slut utgjorde underhållsfondens storlek kronor 652,571.27.

Trafiken har under femårsperioden alla dagar obehindradt pågått.

Materielen utgjordes vid 1890 års utgång af: 27 tvåhästares täckta vagnar, 25 enhästs täckta vagnar, 26 tvåhästares öppna vagnar, 8 enhästs öppna vagnar, 2 snöplogar, 2 saltvattenvagnar och 328 hästar.

Då under de 12 år, spårvägstrafiken till och med år 1888 varit i gång, bolagets 8 slädar icke behöft användas, ehuru flere vintrar under dessa år varit mycket snörika, har styrelsen, enär slädarne ej heller för framtiden torde komma att behövas, detta år försålt dem.

Stockholms södra spårvägsaktiebolag. Uppå derom gjord ansökning beviljade stadsfullmäktige genom beslut den 16 juni 1885 tillstånd för fyra enskilda personer att å Södermalm anlägga spårvägar å följande linier:

1:o) en linie från Hornskroken förbi Adolf Fredriks torg, vidare längs detta torgs östra sida i S:t Pauls-, Björngårds- och Maria Högbergsgatorna till Götgatan och slutligen i denna gata till Sandbergsgatan;

2:o) en linie i Hornsgatan från östra sidan af Adolf Fredriks torg till Repslagaregatan;

3:o) en linie i Pilgatan (Folkungagatan) från Götgatan till Tjärhofs tvärgata (Erstagatan) och

4:o) en linie från jernvägen i Strandgatan längs Mälaren (Söder Mälarstrand) och uppfartsvägen derifrån till Hornsgatan.

Under en tid af fyratio år, räknad från den dag, då stadsfullmäktiges beslut angående det sökta tillståndets meddelande blefve fastställdt, skulle sökandena ega att, under iakttagande af vissa villkor, med uteslutande af alla andra begagna förestående spårvägslinier med för sådant ändamål särskildt konstruerade passagerare- och transportvagnar, dock utan hinder för andra trafikerande att färdas efter spåren med vagnar, som icke vore enkom för spårvägen konstruerade. Å förenämnda beslut med-

delade Öfverståthållareembetet stadfästelse den 7 augusti 1885, hvarefter stadsfullmäktige den 1 april 1886 medgaf, att den rätt till spårvägstrafik, som sålunda blifvit ofvannämnde sökande beviljad eller kunde komma att dem beviljas, finge under de villkor, som vore stadgade för samma rätts åtnjutande, öfverlätas på Stockholms södra spårvägsaktiebolag, derest ordning blefve för samma bolag fastställd af Eders Kungl. Maj:t och ordinarie styrelse för bolaget på grund deraf vald.

Åt de fyra koncessionsinnehafvarne meddelades härjemte den 29 april sistnämnda år rätt att anlägga och under den tid, som på grund af stadsfullmäktiges beslut den 16 juni 1885 återstod för det der afsedda spårvägsnätet, trafikera en spårväg från Repslagaregatan längs norra sidan af Hornsgatan öfver Södermalmstorg, Brunnsbacken, Östra Slussgatan och Karl Johans torg till och längs detta torgs södra sida vid Slussgraven på de villkor, under hvilka tillståndet för det öfriga spårvägsnätet gälde, med villkor dels af spårvagnarnas förseende med de kraftigare bromsinrättningar, som betingades af terrängförhållandena, dels att, om fråga uppstode att framdrifva spårvagnarna med annan kraft än hästar, detta finge ske, derest Öfverståthållareembetet funne sådant kunna medgifvas, dels ock att spårvägstrafiken skulle upphöra, om stadsfullmäktige genom beslut, som af Öfverståthållareembetet fastställdes, förklarade denna rörelse icke kunna längre medgifvas på grund af hinder för den allmänna trafiken.

Sedan bolaget den 12 mars 1886 erhållit Eders Kungl. Maj:ts fastställelse å sin bolagsordning¹⁾ och fått rätten till spårvägen å sig öfverläten, undfick bolaget den 14 mars 1887 Öfverståthållareembetets tillstånd att, tillsvidare och intilldess annorlunda kunde vara bestämdt, för trafik å spårvägslinien Karl Johans torg—Hornskroken använda ångvagn af sådan konstruktion och beskaffenhet i öfrigt, som den af utsedde besigtningmän förut provfäde, under förbehåll, bland annat, att den hastighet, med hvilken ångvagnen framdrifves, aldrig finge öfverstiga 12 kilometer i timmen å jern bana och 8 kilometer i timmen å lutning af 1:20.²⁾ Enligt af Öfverståthållareembetet fastställd turlista skulle trafiken fortgå från kl. 8 f. m. till kl. 10:40 e. m. med afgång cirka hvar 5:te minut från ändstationerna, och afgiften bestämdes af Öfverståthållareembetet till 10 öre person, oberoende af väglängden.

Den 6 augusti 1887 erhöi bolaget tillstånd att för trafik med hästvagnar öppna de då färdiga linierna Adolf Fredriks torg—S:t Paulsgatan—Björngårdsgatan—Götgatan—Folkungagatan till Erstagatan, och, sedan stadsfullmäktige den 29 sept. samma år beviljat bolaget rätt att under förut stadgade villkor utsträcka spårvägen från Hornskroken i Brännkyrkogatan till Hornstull, öppnades denna del af södra spårvägsnätet för trafik med ångvagnar i juni månad 1888.

I syfte att låta Katarinalinien komma i så fördelaktigt läge för rörelsen som möjligt beslöt stadsfullmäktige den 1 oktober 1889, på derom af bolaget gjord ansökning, att jemte det bolaget tillsvidare befriades från att trafikera spårvägen från Götgatan i Maria Högborgs-, Björngårds- och S:t Paulsgatorna samt Adolf

¹⁾ Enligt denna bolagsordning har bolaget till ändamål att anlägga och trafikera spårvägen å Södermalm och dess närhet. Aktiekapitalet är bestämt till högst en och minst en half million kronor, aktierna, lydande å 100 kronor, äro ställda till innehafvaren.

²⁾ Enligt Öfverståthållareembetets beslut den 15 november 1888 får ångspårvagn vid färd uppför bana med lutning 1:20 gå med fart af 12 kilometer i timmen.

Fredriks torg, bolaget skulle äga att under den tid, som på grund af stadsfullmäktiges ofvanberörda beslut den 16 juni 1885 återstode för det i samma beslut afsedda spårvägsnätet, trafikera spårväg från Götgatan öfver S:t Pauls- och Ragvaldsgatorna till sistnämnda gatas mynning vid Hornsgatan.

Genom Öfverståthållareembetets beslut den 25 februari 1890 bifölls bolagets framställning att höja afgiften öfverallt till 12 öre, oberoende af väglängden, och den 1 september samma år ändrades priserna till zontariff med bibehållande af 12 öre för största väglängden, 10 öre för omkring $\frac{2}{3}$ deraf och 5 öre för omkring 1 kilometers färd.

Resultaten af trafiken under de olika åren framgå af följande tabell:

År.	Längd vid årets slut. Meter.	Under hela trafikåret.		Per dag.	
		Passagerare.	Inkomst. Kronor.	Passagerare.	Inkomst. Kronor.
1887 (aug.—dec.)	3,870	552,069	55,207	3,860	386
1888.....	4,770	1,372,947	137,295	3,751	375
1889.....	4,510	1,506,967	150,697	4,129	413
1890.....	4,510	1,375,732	148,774	3,769	407
Summa	—	4,807,715	491,973	—	—

Trafikinkomsterna under ofvannämnda år hafva ej betäckit bolagets utgifter, men genom tillskott i kapital af det efter periodens slut bildade Södra spårvägarne trafikaktiebolag och vidtagande af sådana förändringar, som påkallats af de gångna årens erfarenhet, hoppas man hafva betryggat denna för Södermalm så högst viktiga kommunikations framtida bestånd.

f) Rikstelefon. Ut i Öfverståthållareembetets förra femårsberättelse finnes omnämndt det af Telegrafverket år 1881 anlagda telefonnät i hufvudstaden, i främsta rummet afsedt för statsdepartementena och de centrala embetsverken. Detta nät, som vid 1881 års utgång omfattade 38 embetsverk, utvidgades något under de närmast följande åren, dels genom tillkomsten af ledningar till andra embetsverk och dels genom ledningar till några egendomar i Stockholms närhet. Sålunda utsträcktes telefonnätet år 1882 till Hakunge, Smedby och Östanå egendomar, med förmedlingsstation i Åkersberg, och år 1883 till Nynäs säteri, hvarjemte den enskilda telefonlinien Stockholm—Strengnäs—Eskilstuna år 1885 sattes i förbindelse med Telegrafverkets centralstation i Stockholm.

Vid utgången af år 1885 voro i centralstationen intagna 54 ledningar, af hvilka 46 till embetsverken, med en sammanlagd längd af 171 kilometer, förbindelselinien till Eskilstuna häri ej inberäknad. Apparaternas antal var vid samma tid 63 och antalet medelst telefon vaxlade telegram under det sista året 193.

Under den tid, denna berättelse omfattar, särskildt under de båda sista åren, har Telegrafverkets nät i hufvudstaden varit stadigt i rask utveckling. Närmaste anledningen hertill var det system af dubbeltrådiga interurbana telefonlinier (rikstelefonnätet), som Telegrafverket började anlägga, och hvartill början gjordes genom uppläggning af tvenne dubbeltrådiga kopparledningar till Göteborg, den ena, den direkta, afsedd för korrespondens mellan Stockholm och Göteborg, den andra, den indirekta, afsedd för de

mellanliggande viktigare städernas korrespondens sinsemellan samt med Stockholm och Göteborg.

Ifrågavarande telefonförbindelser, hvilka öppnades till allmänt begagnande den 1 augusti 1889, motsvarade fullkomligt de förväntningar, man hyst rörande ljudöfverföringen å dubbelledningar. Också började man från denna tid i Telegrafverkets nät allt mera öfvergå från enkelledningar till dubbelledningar, såsom af den å nästföljande sida intagna tabell öfver ledningarnes ökning närmare framgår.

I sammanhang med uppförandet af förbindelseledningarne Stockholm—Göteborg anordnades å såväl centraltelegrafstationen som filialstationerna i Stockholm allmänna samtalsstationer, från hvilka samtal med de olika i rikstelefonnätet intagna orterna kunna ega rum.

Uti kungl. brefvet af den 4 maj 1888, hvarigenom Telegrafstyrelsen bemyndigades att gå i författning om utförande af nyssnämnda förbindelselinie, bestämdes såsom villkor, att de städer, som ville komma i åtnjutande af telefonförbindelsen, skulle dels lemna erforderligt bidrag till bestridande af kostnaderna för inrättande och betjenande af för allmänheten tillgängliga samtalsstationer å börslokalen och andra ställen, hvarest stadsmyndigheterna ansågo dylika stationer borde anordnas, dels medgifva staten företrädesrätt för uppsättande å städerna tillhöriga byggnader af fästen för telefonledningar samt för dessas framdragande genom det luftområde, hvaröfver städerna förfogade. I anledning häraf aflät Kungl. Telegrafstyrelsen den 24 augusti 1888 skrifvelse till Öfverståthållarembetet med anhållan, att Öfverståthållarembetet behagade inhemta och delgifva styrelsen stadsfullmäktiges yttrande, huruvida de för Stockholms stad ville antaga ofvannämnda af Eders Kungl. Maj:ts stadgade villkor. Ifrågavarande villkor antogos af stadsfullmäktige den 12 november samma år.

Redan år 1889 hade Riksdagen beviljat ett anslag af 750,000 kronor att utgå med en femtedel under hvarterdera af de fem följande åren till utveckling af statens interurbana telefontät. Genom medel från detta anslag upplades följande året 1890 tvenne dubbelledningar mellan Stockholm och Malmö, en direkt och en indirekt, å hvilken sistnämnda intogos de större mellanliggande städerna samt Nässjö. Förbindelsen öppnades till allmänt begagnande samma år den 1 december. Härjemte upprättades likaledes samma år förbindelselinier Stockholm—Norrtegel—Ortala samt Stockholm—Neglinge (Saltsjöbaden).

I följd af de fördelar, rikstelefonen, derigenom att den redan nu omfattade flere af de större städerna, erbjuder, har ett jemförelsevis stort antal abonnenter tillkommit i Stockholm.

Abonnementsavgiften, som till och med år 1888 utgjorde 125 kronor för år inom staden, är nu nedsatt till 80 kronor för år, hvartill kommer en afgift för en gång af 50 kronor för återgångsledningens anordnande, allt inom 2 kilometer från centralstationen räknadt. För längre ledningar höjes årsavgiften med 10 kronor och avgiften för en gång med 25 kronor för hvarje påbörjad half kilometer utöfver de två första. De centrala embetsverken erlagga tillsvidare ingen årsavgift, utan i stället en afgift för en gång (af 250 kronor).

Taxan för samtal å de interurbana ledningarne utgjorde 30 öre för 3 minuters samtal, då den för samtalet använda telefonförbindelsens längd icke öfversteg 25 nymil, samt 50 öre på längre håll; för hvarje ytterligare påbörjad minut erlades 10 öre.

Telegrafverkets centralstation sattes redan från början i förbindelse med Belltelefonbolagets centralstation, och kunde samtal mellan de begge förvaltningarnes abonnenter utan någon tilläggsavgift ega rum. Sedermera vidtogs enahanda anordning med Stockholms Allmänna telefonaktiebolag. Emellertid har sedermera, då antalet af Telegrafverkets abonnenter växte, denna rätt till afgiftsfria samtal från statens nät till de enskilda telefonbolagens af bemälda bolag begränsats till de ledningar i Telegrafverkets nät, hvilka blifvit anlagda före den 1 juli 1889 äfvensom de ledningar till statens embetsverk och inrättningar, hvilka efter denna tid utföras i Stockholm och omnejd, hvar emot öfriga abonnenter betala en samtrafiksavgift af 10 öre för hvarje samtal. Denna bestämmelse trädde i verkställighet den 1 juli 1890.

Som luftområdet i hufvudstaden, särskildt i staden inom broarne och de närmast derintill belägna trakterna af Norr- och Södermalin, var så upptaget af de begge härvarande telefonbolagens ledningar, att utrymme icke fanns för anläggning af något betydande antal ytterligare luftledningar, och dubbelledningssystemet kräfde för samma antal abonnenter dubbelt så stort utrymme som de förutvarande enkla ledningarne, aflät Kungl. Telegrafstyrelsen den 23 april 1889 skrifvelse till Öfverståthållarembetet, deruti styrelsen med anmälan om sin afsigt att lägga de nya från Telegrafverkets centralstation utgående ledningarna i kablar i jorden samt framdraga dem till lämpliga punkter, hvarifrån de sedermera kunde genom kortare luftledningar förgrenas till abonnentstationerna, anhöll, att Öfverståthållarembetet ville inhemta stadsfullmäktiges yttrande, huruvida bifall härtill lemnades. I anledning häraf beslöt stadsfullmäktige den 18 juni påföljande år att medgifva Telegrafverket rätt att nedlägga och under trettio år begagna telefonkablar i följande gator och allmänna platser, nemligen:

1) från Telegrafverkets hus vid Skeppsbron i Slottsbacken, Stortorget och Kåkbrinken;

2) från samma hus söderut längs Skeppsbron till Slussen samt derifrån i Östra Slussgatan, Stadsgården, Stora Glasbruksgatan, Trapporna, Clevegränd och Mosebacketorg till Telegrafverkets egendom nr 6 vid Stora Fiskargränd eller mellan Slussen och sistnämnda ställe genom annan väg, som kunde befinnas lämpligare;

3) utgrening från kabelledningen i Östra Slussgatan eller Stadsgården i Brunnsbacken och Hornsgatan till närheten af Adolf Fredriks torg;

4) från Telegrafverkets hus vid Skeppsbron norrut förbi Östra Lejonbacken i Norrbro, Gustaf Adolfs torg österut, Ström-gatan, Kungsträdgården och Arsenalsgatan till Nybrohamnen;

5) utgrening från kabelledningen i Gustaf Adolfs torg i Malmtorgsgatan, Brunkebergstorg, Beridarebangatan och Slöjd-gatan till Hötorget;

6) från Telegrafverkets hus vid Skeppsbron vester ut i Slottsbacken (gemensamt med linien till Kåkbrinken), Storkyrkobrinken, Riddarhustorget, Riddarhusgränd, Vasabron och Tegelbacken till området för statens jernväg, eller alternativt utgrening från kabelledningen förbi Lejonbacken i Mynttorget, längs södra kajmuren af Norrström, i Vasabron och Tegelbacken till området för statens jernväg.

Bland de villkor, stadsfullmäktige utfäste för bifall till ansökningen, var ock, att Kungl. Telegrafstyrelsen skulle hos drät-

selnämnden styrka, att hon med Stockholms Allmänna telefonaktiebolag och Belltelefonaktiebolaget ingått aftal eller, derest hinder mött, afgifva bindande förklaring, att styrelsen vore villig ingå aftal om afgiftsfri samtrafik med förenämnda bolag. På detta villkor ingick Kungl. Telegrafstyrelsen, men icke bolagen. Med hänsyn till de förberedande åtgärder, hvilka måste vidtagas från såväl Telegrafverkets som stadens sida, kunde emellertid nedläggningen af de underjordiska kabeltrumorna icke taga sin början förr än år 1891.

Centralstationen har allt från början varit inrymd i Telegrafverkets hus vid Skeppsbron, under tiden $\frac{1}{9}$ 1881— $\frac{14}{5}$ 1890 uti telegrafapparatsalen 1 tr. upp. Emellertid visade sig utrymmet der alldeles otillräckligt, hvarför centralstationen den 15 maj 1890 provisoriskt flyttades till våningen 3 tr. upp, der för närvarande en större, tidsenlig station är under inredning. De gamla vaxelborden utbyttes samtidigt härmed mot så kallade multipelbord, hvilka medgifva en snabbare expedition, på samma gång utrymmet ej inkräktas i så hög grad som förut.

Centralstationen har hela tiden hållits öppen dygnet om samt samtalsstationerna å filialbyråerna från kl. 9 på morgonen till kl. 9 på aftonen.

Ökningen i ledningar och apparater under de sistförflutna 5 åren framgår af nedanstående tabell:

Vid slutet af år	Ledningarnes					Apparaternas antal.
	Antal.		Deraf till embetsverken.	Längd i km.		
	Enkla.	Dubbla.		Enkla.	Dubbla.	
1886	58	—	48	245·8	—	71
1887	61	—	51	249·4	—	76
1888	66	—	52	256·9	—	84
1889	54	68	55	259·3	65·21	151
1890	40	341	56	330·0	266·4	392

Antalet telefonexpeditioner under samma tid var följande:

År.	Telegram.	Samtal.
1886.....	136	158,392
1887.....	183	190,528
1888.....	923	251,951
1889.....	1,100	329,023
1890.....	939	520,142

g) Stockholms Allmänna telefonaktiebolag har under den gångna femårsperioden allt mer och mer utvecklats sin verksamhet. I senaste femårsberättelsen är omnämndt, huruvida bolaget, hvilket på hösten 1883 började denna verksamhet, redan under det följande året erhöill ett så stort tillöpp af abonnenter, att svårighet mötte för dessas betjenande å de från början inrättade trenne centralstationerna, i följd hvaraf bolaget under hösten år 1884 inköpte tomten nr 14 kvarteret Åskslaget med adress nr 30 vid Malmskilnadsgatan i afsigt att der uppföra en för bolagets behof lämplig byggnad. Oaktadt byggnadsarbetet omedelbart påbörjades, kräfdes detta arbete, som till följd af lokalernas ovanliga anordning och den hänsyn, som måste tagas till stationens ändamålsenliga inredning, ofta var mycket inveckladt, längre tid, än som från början beräknats. Emellertid kunde bolagets materialförråd och verkstad den 1 april 1886 flyttas till därför af-

sedda lägenheter i huset samt från början af 1887 de nya administrationslokalerna tagas i anspråk. Sedan uppsättandet af de nya vaxelborden och ledningarnes införande i desamma börjat under oktober 1886, blef den gamla centralstationen å Norrmalm indragen den 29 maj 1887 och stationen i staden inom broarne den 12 juli samma år.

Enär det för erhållande af bästa möjliga expedition vore fördelaktigast, om samtliga ledningar från alla delar af hufvudstaden kunde införas till den nya stationen, hade bolagets afsigt från början varit att jemväl dit öfverföra alla de ledningar, som nu inginge å stationen å Södermalm, hvarför ock flere förberedande arbeten i detta hänseende företogs. Då emellertid abonnentantalet äfven inom denna stadsdel växte med en ej anad snabbhet, blef det ej för bolaget möjligt att öfver Norrström samt derinvid belägna öppna platser framföra ett för alla abonnenterna å Södermalm tillräckligt antal ledningar, i följd hvaraf bolaget måste tillsvidare behålla en särskild station å Södermalm, som dock genom ett tillräckligt stort antal ledningar står i förbindelse med hufvudstationen, hvarförutom jemväl med dessa ledningar vidtagits anordningar, så att invexling af begärda samtal mellan abonnenter å de olika stationerna kunna ske med erforderlig snabbhet och säkerhet.

Det yttre ledningsnätet har, allt eftersom abonnentantalet vuxit, blifvit upprepade gånger ombyggt och utvidgadt. Så anordnades vid nätets byggande trådknippena för i medeltal endast 100 ledningar, hvilka från stationerna utgrenade sig öfver de olika stadsdelarne, och användes här för uteslutande galvaniserad jerntråd. Med anledning af här ofvan nämnda stationsflyttning måste bolaget redan under år 1886 ombygga nätet å Norrmalm och, då den hittills använda jerntråden ej visade sig lämplig för ett större telefonnät inom Stockholm, blef densamma öfverallt utbytt mot fosforbronstråd. Denna tråds hållfasthet, som är större än jernets, medgaf nemligen användning af finare och således mindre synlig tråd än förr, hvarförutom, då densamma ej angreps af rost, den erbjöd väsentligt större varaktighet än det förut använda materialet.

Redan vid tiden för stationsbyggnaden hade såväl inom som utom bolaget företagits omfattande experiment för konstruerande af kablar, lämpliga för telefonering. Dessa ådagalade emellertid, att de då kända enkeltrådiga telefonkablarne i afseende å ljudöfverföring voro de hittills använda luftledningarne väsentligt underlägsna, hvadan desamma inom bolagets nät ej erhöillo någon användning. Sedan emellertid under de följande åren telefonkablar, afsedda för dubbeltrådiga ledningar blifvit konstruerade, hvilka i afseende å ljudöfverföring lemnade ett tillfredsställande resultat, återupptog bolaget tanken på att kunna direkt till hufvudstationen införa ledningarne från nätet å Södermalm. I anledning här af och då tillika antalet abonnenter i Staden inom broarne hade så tillvuxit, att svårighet uppstått att kunna från centralstationen öfver Norrström framdraga ens det antal ledningar, som erfordrades äfven med bibehållande af stationen å Södermalm, ingick bolaget den 12 juli 1889 till stadsfullmäktige med begäran att från hufvudstationen å Norrmalm till stationen å Södermalm och f. d. stationen i Staden inom broarna få i gatorna nedlägga telefonkablar, hvilka skulle anordnas dubbeltrådiga.¹⁾

¹⁾ Detta ärende hade vid periodens slut ännu ej blifvit slutligen behandlad.

Utvecklingen af bolagets nät utom Stockholm har under perioden allt mer och mer fortgått. Vid slutet af år 1890 voro följande städer och andra större platser telefoniskt förbundna med hufvudstaden, nemligen: Sundbyberg, Enköping, Vesterås, Sigtuna, Uppsala, Norrtelge, Lidingön, Vaxholm, Vermdön, Dalarö, Vesterhaninge, Södertelge, Gnesta, Nyköping, Norrköping, Söderköping, Mariefred och Strengnäs m. fl. platser, och hafva flertalet af hufvudledningarna till dessa platser dels från början anordnats och dels småningom ombygts till dubbeltrådiga, hvarigenom samtalen å desamma kunna försiggå fullkomligt ostörda af de induktionsfenomen, som å längre enkeltrådiga telefonlinier i hög grad försvåra telefoneringen.

För att tillgodose abonnenternas intressen med afseende å största möjliga användbarhet af bolagets telefonförbindelser utsågos vid bolagsstämma år 1888 särskilda förtroendemän att jemte styrelsen å bolagets vägnar och med den myndighet, som tillkomme bolagsstämman, besluta i ärenden, som anginge anordnande af samtrafik med Stockholms Belltelefonaktiebolag eller öfvertagande af delar i detta bolag. Efter långvariga underhandlingar mellan de båda telefonbolagen, antogs af Belltelefonbolaget den 17 oktober 1888 ett af Allmänna bolagets styrelse och bemålde förtroendemän afgifvet förslag till anordnande af samtrafik mellan bolagens nät på sådant sätt, att samtal från apparat inom ena nätet till dylik inom det andra medgäfvos mot en afgift af 10 öre pr gång, och har denna samtrafik, som trädde i verksamhet från början af år 1890, derefter oafbrutet fortgått.¹⁾

Under år 1889 påbörjades underhandlingar mellan Kungl. Telegrafstyrelsen och bolaget angående samtrafik mellan Telegrafverkets och bolagets nät. Dessa underhandlingar ledde till en uppgörelse af den 17 maj 1890, hvarigenom samtrafik medgafs mellan bolagets samt Kungl. Telegrafverkets nät på i hufvudsak samma villkor, som förut blifvit med Bellbolaget aftalade.²⁾

Såsom i förra femårsberättelsen är omnämndt, utgjorde afgiften för abonnement å apparat med direkt ledning 125 kronor pr år, hvarförutom bolaget mot lägre afgift upplät apparat i förbindelse med automatisk vaxel. Sedermera hafva abonnementsvilkoren förändrats, så att hvarje ny abonnent numera vid inträdet i nätet erlägger en inträdesavgift af 50 kronor, hvaremot årsavgifterna utgå med lägre belopp, nemligen:

För apparat med direkt ledning med kronor	100
» » i 2 liniers vaxel » »	80
» » » 4 » » » »	60
» » » 5 » » » »	50

För att än ytterligare göra telefonen till den stora allmänhetens egendom, har bolaget beslutat att tillhandahålla ett nytt slags abonnement, för hvilket erlägges en årsavgift af endast 10 kronor med tillägg af 10 öre för hvarje samtal, som från apparaten begäres, och har bolaget försöksvis inom den s. k. Vasa-staden påbörjat samt under år 1891 fullbordat anläggningen af ett för sådana apparater afsedt nät inom denna stadsdel.

Sedan år 1889 har bolaget vidtagit anordningar, hvarigenom abonnent hos bolaget kan från sin apparat till bolaget utan

särskild kostnad intefonera telegram, hvilka derefter genom bolagets försorg omedelbart aflemnas å telegrafstationen. På samma sätt låter bolaget till abonnent boende utom telegrafstationens budbäringsområde öfvertelfonera till honom adresserad telegram, som ankommer till bolaget.

Tillväxten af bolagets *ledning* under de sistförflutna fem åren synes af följande tabell:

Vid slutet af år	Ledningarnes längd i km.		
	Inom Stockholm.	Å landsbygden.	Summa.
1886.....	3,784	1,503	5,287
1887.....	5,325	1,733	7,058
1888.....	6,190	2,423	8,613
1889.....	7,110	2,680	9,790
1890.....	8,153	2,966	11,119

Antalet *abbonnenter* samt omfattningen af bolagets *rörelse* under den gångna femårsperioden synes af följande tabell:

År.	Antal abonnenter vid årets slut.	Abbonentökning under året.	Antal samtal under året.	Samtal per		Antal telefonister vid årets slut.
				dag.	dag och abonnent.	
1886.....	3,600	409	5,802,063	18,238	5.39	102
1887.....	4,015	415	6,462,548	20,589	5.46	85
1888.....	4,556	541	8,768,408	29,261	6.47	89
1889.....	5,186	630	10,535,056	32,312	6.71	98
1890.....	5,905	719	11,924,059	37,209	6.76	125

Abbonentantalet har med afseende å olika slag af ledningar varit fördeladt på följande sätt:

Vid slutet af år	Direkta linier.	1 2 liniers vaxlar.	1 4 liniers vaxlar.	1 5 liniers vaxlar.	Linier i landsstationer.	Anknytingar.	Abbonenter i föreningar.	Summa.
1886.....	2,492	53	—	566	120	237	132	3,600
1887.....	2,634	164	—	627	143	294	153	4,015
1888.....	2,740	304	—	759	186	378	189	4,556
1889.....	2,820	514	—	949	216	457	230	5,186
1890.....	3,007	786	203	847	282	553	227	5,905

h) **Stockholms Belltelefonaktiebolag.** Af den i senaste femårsberättelsen lemnade redogörelse rörande detta bolag framgår, hurusom bolaget under de första åren af sin tillvaro erhöi en från början ej beräknad tillslutning af abonnenter såväl inom Stockholm som i hufvudstadens omnejd. Sedan Stockholms Allmänna telefonaktiebolag emellertid ganska snart erhållit ett vidsträckt telefonnät inom Stockholm och, såsom i det föregående är nämndt, med detta nät sammanbundit jemväl ett betydande antal större platser å landsbygden, började Bellbolagets abonnentantal, som vid 1887 års början uppgick till omkring 1,700, så småningom år efter år minskas. Så utgjorde abonnentantalet vid början af år 1888 1,502, af år 1889 1,431 och vid början af år 1890 1,324. Härvid är att märka, att vid

¹⁾ Under början af år 1891 har bolaget genom köp förvärfvat sig Bellbolagets samtliga landslinier, hvadan således från denna tid dessa ega förmånen af fri samtrafik i bolagets nät.

²⁾ För det i början af år 1891 träffade aftal, hvarigenom bolaget förvärfvat Eders Kungl. Maj:ts nädiga tillstånd att å viss mark inom bestämdt afstånd från Stockholm bibehålla nuvarande och anordna nya anläggningar m. m., skall i nästa femårsberättelse redogöras.

sistnämnda tidpunkt bolagets abonnenter voro att söka hufvudsakligast bland de större affärsmännen, hvilka i allmänhet samtidigt voro abonnenter jemväl hos Allmänna telefonbolaget. Sedan emellertid Kungl. Telegrafverket under de senare åren börjat anlägga telefonförbindelser till de större affärscentra inom skilda delar af landet och att inom Stockholm tillhandahålla telefonledning åt abonnenter, som önskade erhålla förbindelse inom rikstelefonnätet, var det att förutse, det Bellbolagets abonnentantal skulle ytterligare komma att nedgå och att bolaget sålunda ej skulle kunna fortsätta med sin verksamhet, på sätt hittills egt rum. I anledning häraf hafva efter periodens utgång med Allmänna telefonbolaget inledts underhandlingar, hvilka ledt till det resultat, att till detta bolag försåts såväl Bellbolagets samtliga ledningar utom Stockholm som äfven dess hela telefonnät inom hufvudstaden, med undantag af Östermalm.

Den omfattande detaljaffär, som bolaget drifvit vid sidan af den egentliga telefonverksamheten och som består i försäljning af all slags elektrisk materiel samt anordnande af privattelefonlinier, åskledare, elektriska ringledningar m. m. har under femårsperioden fortgått i oförminskad skala, och söker bolaget att allt mer och mer utveckla denna gren af sin verksamhet.

F) Hamn- och vattenbyggnader.

Under den tilläandagångna femårsperioden har ett storartadt och sedan flere år pågående hamnarbete nått sin fullbordan, nemligen:

a) *Hamnen vid Lilla Värtan.* Vid flere tillfällen hade bland stadsfullmäktige framhållits önskvärdheten af, att de norrifrån kommande jernvägarna kunde ledas till lämplig plats vid Saltsjön. Då styrelsen för Stockholm--Vesterås--Bergslagens jernvägsaktiebolag hos Kungl. Maj:t anhållit om tillstånd att anlägga en jernväg från Karlberg till Ladugårdslandsviken med utsträckning till jernvägen å Kungl. Djurgården och stadsfullmäktiges yttrande angående den ifrågasatta jernvägsanläggningens lämplighet och nytta infordrats, beslöto stadsfullmäktige den 1 augusti 1873 att på det högsta förorda, att det sökta tillståndet måtte lemnas, och vid det af stadsfullmäktige den 14 november 1874 fattade, sedermera förfallna beslutet, att staden skulle ingå som aktieegare i omförmälda bolag, uppställes som ett bland de viktigaste villkoren för detta beslut, att bolagets jernväg skulle utsträckas från Karlberg till Lilla Värtan med grenbana till Ladugårdslandsviken. När därför Kungl. Styrelsen för statens jernvägstrafik, efter anmälan att en dylik jernväg till Saltsjön med hvarje dag blefve allt mera behöflig för trafiken, erhållit Eders Kungl. Maj:ts bemyndigande att verkställa undersökningar här för och sätta sig i förbindelse med Stockholms kommun, omfattade stadsfullmäktige detta tillfälle att söka ernå det gemensamma målet och utsågo den 22 juni 1876 tre komiterade att i samråd med Kungl. Styrelsen uppgöra förberedande förslag till nämnda arbeten samt fördelning af kostnaderna därför.

Sedan komiterade afgifvit sitt utlåtande, deri bland annat framhölls, att de af Kungl. Trafikstyrelsen föreslagna hamnanordningarna voro af behovet i hög grad påkallade, såvida Stockholm skulle kunna fortfara att vara en handelsstad af någon betydelse, och att nödiga upplagsplatser måste beredas, om jernvägen skulle medföra den åsyftade nyttan, enär i motsatt fall varorna för ut- och inskeppning sannolikt skulle söka sig

andra vägar, beslöto stadsfullmäktige den 17 januari 1877 att, derest från norra stambanan, söder om den punkt, der Stockholm--Vesterås--Bergslagsbanan börjar, en jernväg med statsmedel anlades förbi Norrtull, Bellevue, Albano och Söderbrunn öfver Uggleviken till en slutstation vid foten af höjdsträckningen sydväst om Storängsviken, och förmedelst ett norr om Bomsjön lagdt krökt spår sattes i direkt förbindelse med centralstationen, Stockholms stad förbunde sig att samtidigt med denna byggnads utförande på sin bekostnad företaga anläggandet på det föreslagna stället vid Värtan af en hamn med tillhörande upplagsplatser enligt hufvudgrunderna i det till en sammanlagd kostnad af 2,350,000 kr. beräknade förslag, Kungl. Trafikstyrelsen uppgjort, under vilkor, dels att Stockholms stad finge sig tillförsäkradt, att det å kartan utmärkta området å Kungl. Djurgården blefve kostnadsfritt till staden med full eganderätt upplåtet, mot skyldighet för staden att, i den mån marken tillträdess, förvärfa eller till lämplig plats flytta de byggnader, hvilka befunnos derå uppförda, dels att staten utförde och bekostade stationsanläggningen vid Värtan, omläggningen norr och vester om denna station af landsvägen mellan Ropsten och Ladugårdslandstull med tillhörande vägbro, utläggningen af spår samt ballastning därför, äfvensom utläggning och underhåll af vändskifvor, dels ock att staten, mot rättighet att för all framtid afgiftsfritt få för sin jernvägstrafiks räkning begagna de å ritningen betecknade upplagsplatser för stenkol, till Stockholms stad, så snart dessa upplagsplatser öfverlemnades till statens jernvägstrafik i fullbordadt skick, planerade och försedda med kajer, vid hvilka 20 fot djupgående fartyg kunde angöra, utbetalade 100,000 kr., deraf 40,200 kr. för kajbyggnaden omkring de till staten upplåtna stenkolupplagsplatserna, 11,500 kr. i ersättning för särskild gräfning och sprängning i och för utläggning af jernvägsspåren å hamnområdet och 48,300 kr. såsom bidrag till väganläggningarna vid Ropsten och Lidingön samt flyttning af Lidingö flottbro.

Sedan efter Riksmarskalksemetets hörande några jemknin-gar med afseende å den mark, som skulle af Djurgården afstås, blifvit vidtagna, äfvensom en ifrågasatt kanal för prämar mellan Storängsviken och Husarviken ur förslaget uteslutits, hördes slutligen Kungl. Arméförvaltningen, som framhöll nödvändigheten af att bortflytta ej allenast Lifregementets dragonkårs stallar och lägerbyggnader utan äfven de Svea artilleriregemente tillhöriga, hvilket senare stadsfullmäktige dock icke ville åtaga sig, enär dessa byggnader låge utanför det erforderliga området; hvarefter Eders Kungl. Maj:t i nådig proposition till Riksdagen begärde anslag till jernväg från Karlberg till Lilla Värtan samt bidrag till hamnanläggningen under nyssnämnda vilkor och förutsättningar. Denna proposition blef af Riksdagen den 20 maj 1878 bifallen.

Efter derom erhållet nådigt uppdrag afslöt Kungl. Trafikstyrelsen, å kronans vägnar, med staden kontrakt om hamnens utförande, af hufvudsakligast följande innehåll: staden förband sig att under år 1879 börja samt utan afbrott fortsätta och före 1883 års slut hafva fullbordat hamnarbetena i öfverensstämmelse med den härför uppgjorda, af Eders Kungl. Maj:t godkända plan; att framdeles i mån af rörelsens fordringar utvidga hamnanläggningen å angifna områden; att utföra och för framtiden underhålla kajbyggnader och upplagsplatser jemte andra för hamnen och dess begagnande nödiga anordningar, med undantag af jernvägsspår, spårveklar och vändskifvor; att till statens jernvägs-

trafik för all framtid upplåta tvenne angifna platser för stenkolsupplag, fullständigt planerade, samt en kaj derutanför om 500 fots längd, vid hvilken 20 fot djupgående fartyg kunde angöra, med företrädesrättighet till begagnande af den närmast härintill belägna 170 fots kajsträckan; att inlösa och borttaga gamla Lidingöbro samt i stället anlägga ej mindre en ny bro från Ropsten till Torsvik än äfven en ny körväg om 950 fots längd från gamla Ropstensvägen till nya bron, äfvensom omlägga uppfartsvägen från sjön vid Torsvik till 1,460 fots längd; att till beredande af lämplig lägerplats för Lifregementets dragonkår bidraga med 5,000 kronor; att förvärfva eller till lämplig plats flytta de å den upplåtna marken befintliga byggnaderna, hvaribland Lifregementets dragonkårs stallar och lägerbyggnader samt skottvallen å Lindarängen; att ersätta såväl Djurgårdskassan som innehafvare af boställen och enskilda lägenheter för intrång och förlorade inkomster enligt samma grunder, som bestämdes för jernvägen, samt att afgiftsfritt upplåta åt staten den mark, som tillhörde staden och kunde blifva erforderlig för jernvägsanläggningen mellan Karlberg och Djurgårdens gräns i trakten af Roslagstull.

Den af stadsfullmäktige antagna planen för hamnanläggningen underställdes Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, som fann densamma utan anmärkning, samt blef den 30 maj 1879 af Eders Kungl. Maj:t fastställd.

Förslag till fördelning och anordning af upplagsplatserna å hamnplanet uppgjordes af byggnadschefen och antogs af stadsfullmäktige den 4 mars 1880 samt fastställdes af Eders Kungl. Maj:t den 18 juni samma år. Det innehöll, att statens jernvägars stenkolsupplag skulle förläggas till den innersta eller vestra ändan af stora hamnbassängen, med en areal af 13,000 qv.m. yta, och stadens stenkolsupplag till norra sidan af samma bassäng, med 23,300 qv.m. yta, vidare att platsen för jernupplag skulle anordnas söder om bassängen, till omkring 30,670 qv.m. yta, för 20,000 standards virke, och derefter i mån af behof å vidliggande mark, som ansågs kunna rymma omkr. 10,000 standards och ytterligare kunde utvidgas söderut, samt slutligen att plats för diverse gods skulle beredas dels till yttinnehåll af omkring 40,300 qv.m. norr om stadens stenkolsupplag, dels med 13,000 qv.m. vester och norr om statens upplag, och att vid framtida behof plats för spanmälsmagasin med elevatorer skulle anvisas å norra pieren. Dessutom bestämdes kajhöjden till 2.4 meter öfver Saltsjöns medelvattenyta å norra delen af området och till 1.8 meter å den södra.

Arbetena började i juni 1879 med terrassering af hamnplanet och utgräfnings af hamnbassängen. En villa vid Ropsten med åtföljande besittningsrätt inlöstes för 30,000 kronor. Af Kungl. Lifregementets dragonkårs byggnader inlöstes ett mindre boningshus, officerspaviljongen med stall och uthus samt en foderlada för 7,600 kronor och stallarna flyttades till den nya lägerplatsen vid Djurgårdsbrunnsviken. Vid terrasseringsarbetenas fortsättning år 1880 inträffade i augusti en svår olyckshändelse, i det en del af den uppgrädda bassängen helt plötsligt igenrasade, hvarvid 12 arbetare omkommo. Anledningen härtill har ej kunnat bestämdt uppgifvas, enär, efter hvad hållna polisundersökningar utvisa, all försigtighet vid arbetet iakttagits och inga förebud till ras försports.

Då det sålunda visat sig farligt att vidare använda det dittills följda tillvägagångendet, nemligen med uppgräfnings å det torra

af den inre delen af bassängen, måste en omkastning i arbetsmetoden ske och hela bassängen utarbetas under vatten medelst handkrafts- och maskinmuddring samt undervattenssprängning, hvilket ansenligt fördröjde och fördyrade hamnanläggningen. Emellertid hade man redan under år 1881 kommit så långt, att upplagsplatserna för virke och jernmalm invid jernväg och kaj kunde upplåtas till allmänt begagnande. Den del af hamnen, som skulle öfverlemnas till statens jernvägstrafik, fullbordades under år 1883, den öfriga delen först år 1886. Anledningarna härtill voro dels nyssnämnda ras, dels opåräknade sjunkningar och utskjutningar i grusbankarna för kajerna, dels ock slutligen beskaffenheten af den mark, hvarå fyllningen skett, i det densamma visade sig ega mindre bärighet, än som vid förslagets uppgörande antagits. I följd af dessa ogynnsamma omständigheter samt stegrade expropriationsersättningar har kostnaden för hamnanläggningen betydligt öfverskridit den först beräknade summan, i det densamma uppgått till 3,215,894.57 kronor, kostnaden för bron till Lidingön med uppfartsvägar, 189,550.26 kr., deri inberäknad.

För hamnplanets terrassering äro 414,511 kubikmeter jord schaktade och 52,972 kubikmeter berg utsprängda, för bildande af fast undergrund för kajerna å östra delen af hamnen utfylla 916,378 kubikmeter grus och för beredande af det fastställda vattendjupet i stora bassängen och utmed kajerna uppmuddrade 689,881 kubikmeter lera, samt under vatten bortsprängda 5,483 kubikmeter berg. Tillsammans äro 1,758 meter träkaj och 174.5 meter stenkaj uppförda, den senare å vestra eller innersta sidan af stora hamnbassängen, som sjelf upptager en areal af 53,300 kvadratmeter, eller 130 meter bredd och 410 meter medellängd.

Å södra sidan är uppsatt en fast lyftkran för 30 tons last och utmed norra sidan tre rörliga kranar för ånga med en lyftkraft af 650 kg. hvardera, hvilka i samband med ett spårssystem å bockar öfver upplagsplatserna för stenkol betydligt underlätta lossningen från fartyg. — En tullbevakningsbyggnad är uppförd samt trenne arbetarebostäder hitflyttade och inredda.

I och för verkställandet af de i sammanhang med hamnanläggningen beslutade vägomläggningar dels å Djurgården vid Ropsten och dels å Lidingön vid Torsvik jemte anbringandet af ny flottbro mellan dessa ställen inlöstes år 1882 den gamla bron till Lidingön för 30,000 kronor, hvarvid staden iklädde sig alla äldre förbindelser angående denna bro och förklarades af Eders Kungl. Maj:t berättigad att uppbära broavgifter, intill dess den nya bron blefve färdig. Arbetena med dessa vägomläggningar samt byggandet af den nya bron fullbordades på kontraktusenlig tid, eller i slutet af år 1883, då den gamla bron skulle borttagas, men på ansökan af Lidingö kommun blef detta uppskjutet till den 1 april 1884, hvilken dag den nya trafikleden till allmänhetens begagnande upplåts.

Enär det visat sig, att såväl Lidingö kommun som åtskilliga hemmans- och lägenhetsinnehafvare å Lidingön genom denna förändring i kommunikationen med staden blifvit nödsakade att dels anlägga nya utfartsvägar, dels iståndsätta äldre sådana, utöfver hvad staden i kontraktet tillförbundit sig, utbetalades af staden till Lidingö i ersättning härför 11,000 kronor.

Taxa för afgifterna å den nya bron är af Eders Kungl. Maj:t fastställd den 15 december 1884.

Beträffande de ersättningar, som staden enligt förut omnämnda kontrakt förbundit sig att utbetala till Djurgårdskassan

och innehafvare af boställen och enskilda lägenheter för intrång och förlorade inkomster, bestämdes dessa af Eders Kungl. Maj:t till 3,118·31 kronor om året, att för hofjägmästarebostället Lilla Blåporten och Tegeludden, lägenheten Ropsten och Djurgårdens odisponerade mark utgå under 15 års tid från och med år 1883, samt till enskilda personer, som innehaft lägenheter, så länge jordupplåtelsen egde rum. Då med innehafvaren af lägenheten Hermanstorp under Ropsten någon öfverenskommelse icke kunde träffas, exproprierades lägenheten, hvarvid ersättningsbeloppet bestämdes till 2,300 kronor.

Vid 1890 års slut voro af upplagsplatserna 56,653 qv.m. disponerade, nemligen 37,000 qv.m. för stenköl (deraf 12,000 qv.m. af statens jernvägstrafik, 13,000 qv.m. af Stockholms gasverk och 12,000 qv.m. af enskilda), 16,291 qv.m. för trävaror, 352 qv.m. för jern och 3,010 qv.m. för diverse varor, hvarjemte af det oplanderade området uthyrt omkring 6,347 qv.m. till petroleumupplag. En cistern för oljans förvaring har på detta område blifvit uppförd och öfriga anordningar vidtagna för lossning af oljan direkt ur fartygen. Då således endast omkring $\frac{1}{3}$ af hela det planerade området tagits i anspråk och den egentliga trafiken på hamnen hittills utgjort stenköl till jernvägen och gasverket, synes erfarenheten bestyrka klokheden i beslutet att icke vid första anläggningen tilltaga hamnen i den utsträckning, som ursprungligen var tillämnad. För att emellertid söka åstadkomma en lifligare rörelse samt undanröjda åtskilliga hinder härför, tillsattes af Öfverståthållaren den 7 januari 1890 en komité, med uppgift, bland annat, att uppgöra förslag till nedsättningar i fraktsatser å jernvägen till och ifrån Lilla Värtan, till lättade land- och sjökommunikationer, till plats för hamnarbetarebostäder m. m. Denna komité afgaf den 12 februari samma år sitt betänkande, öfver hvilket yttrande blifvit af Öfverståthållarembetet inforordadt från Kungl. Styrelsen för statens jernvägs- trafik samt styrelserna för Stockholm—Vesterås—Bergslagens och Stockholm—Rimbo jernvägsaktiebolag. Dessa yttranden hade vid femårsperiodens slut ännu ej inkommit till Öfverståthållarembetet.

b) Mindre hamn- och vattenbyggnader. *Hamnplatsen utmed Söder Mälarstrand* har i samband med den nya uppfartsvägen i Torkel Knutssons gatan blifvit fullbordad från denna väg till jernvägen, dervid dels gamla träkajen midtför Stockholms sockerbruks aktiebolags egendom vid Vogelsbro måst ombyggas på 63·5 meters längd, dels strandskoningen vesterut förlängas 178 meter, för en kostnad af tillsammans 68,496·49 kronor.

En flottbro mellan Ragvaldsbro och Mälarhamnen, för kommunikation vintertiden, bygdes ytterligare år 1888 efter samma system som den i förra berättelsen omnämnda, och utläggas numera samtidigt båda dessa broar, den ena från Mälartorget till Mariahisnen, den andra från samma torg till Ragvaldsbro.

Reglering af Riddarholmens stränder har fortsatts intill april 1886, hvarvid den i förra berättelsen omförmälda strandskoningen på 136·5 meters längd blifvit fullbordad och hamnplanet ökad med 2,112 qv.m. Kostnaderna härför hafva uppgått till 46,107·79 kronor.

Nordöstra stödmuren vid Norrström från Norrbro förbi Operahuset till Karl XII:s torg, eller den sist qvarstående delen af de strandmurar, hvilka uppfördes samtidigt med bron öfver

Norrström, hade sedan längre tid tillbaka visat betänkliga sprickor och utskjutningar, så att en ombyggnad deraf blef allt mera af behovet påkallad och slutligen icke kunde utan fara längre uppskjutas. Den gamla stödmuren blef därför år 1885 nedrifven och följande år ersatt med en ny mur, som från grunden uppfördes på inalles 93·5 meters längd och utflyttades i strömmen midt för Operabyggnaden i jemn kroklinje ifrån Norrbro. Kostnaderna uppgingo med inberäkning af fyllning och stensättning till 157,439·95 kronor. Samtidigt härmed blef ångslupstrappan vid Karl XII:s torg ombygd och dervid indragen i muren, samt en undervattenssprängning af berggrundet framför denna trappa företagen, i syfte att derigenom leda strömmen närmare mynningen af den stora kloakledningen.

Utvidgning af kajen vid Gustaf III:s staty hade, i den mån ångbåtstrafiken tilltagit, visat sig vara af behovet i hög grad påkallad, hvarför en dylik utvidgning år 1887 företogs, dervid hamnplanets bredd ökades från 5·34 meter till 19·74 meter, eller med 14·4 meter, kajen ombygdes å hela rundeln samt trappona med tillhörande vingmurar omändrades och indrogos, och stensättningen omlades, allt för en kostnad af 85,549·47 kronor.

Ombyggnad af Liljeholmsbron. Hos Eders Kungl. Maj:t hade arbetsdirektionen för anläggning af Nyboda backe den 8 september 1885 gjort framställning om åtgärders vidtagande för anläggning af en, nutidens fordringar motsvarande brobyggnad mellan Liljeholmen och Hornstull. Uti underdånigt yttrande öfver denna framställning erinrade stadsfullmäktige i afseende å stadens skyldighet att bygga och underhålla bron, att, sedan från äldsta tider trafiken öfver Hornsundet uppehållits med färja, genom kungl. brevet den 4 november 1668 stadgats, att Stockholms stad skulle efter sitt anbud bygga en bro öfver sundet med rättighet för staden att i afgifter af dem, som begagnade bron, bekomma, hvad som derförut erlagts i färjpenningar; att, efter det taxa å bropenningarna blifvit den 16 april 1669 utfärdad, rättigheten att uppbära denna afgift samma år blifvit upplåten till enskild person mot arrende af 1,600 daler koppärmynt årligen, hvilket aftal blifvit förlängdt till år 1688, då bron förolyckades, hvarefter den gamla bron på stolpar antagligen ersatts af en flottbro; att, för så vidt af stadens gamla hufvudböcker kunde inhemtas, bron fortfarande varit intill år 1690 upplåten på arrende, men att det icke kunde utrönas, huru länge förhållit sig efter nämnda tid, likasom icke heller när och af hvilken orsak stadens rätt att uppbära bropenningar upphört; att staden det oaktadt fortfarande underhållit bron, ehuru, enligt stadens förmenande, stadens skyldighet i detta afseende icke borde kunna sträckas längre, än som ålåg staden på grund af bestämmelserna i 25 kap. 8 § byggningsbalken; samt att, då Liljeholmsbron till endast ungefär en tredjedel låge inom stadens område, det deraf torde följa, att stadens underhållsskyldighet omfattade blott denna del af bron, och att skyldigheten att underhålla den öfriga delen ålåg Svartlösa härad; och förklara stadsfullmäktige i anledning häraf, att då trafiken ännu länge torde vara tillgodosedd med en flottbro af samma konstruktion som den nya Lidingöbron, stadsfullmäktige funnit det mesta, som från deras sida kunde under dåvarande förhållanden åtgöras, vara att, derest det blefve i laga ordning bestämdt, att bron mellan Liljeholmen och Hornstull skulle utbytas mot en i samma riktning lagd flottbro af hufvudsakligen samma konstruktion som bron från Ropsten till Torsvik och till beräknad kostnad af

30,000 kronor, stadsfullmäktige vore villiga att härtill bidraga med så mycket, som motsvarade kostnaden för den del, som sträcker sig öfver vatten inom stadens område.

Sedan efter Öfverståthållareembetets och Kungl. Kammarkollegii hörande Eders Kungl. Maj:t genom resolution den 13 maj 1887 öfverlemnade ärendet till gemensam handläggning af Öfverståthållareembetet och Konungens Befallningshafvande i Stockholms län, samt sistnämnda myndighet infordrat yttrande i ärendet från de vägbyggnadsskyldige inom Svartlösa härad, hade sökandena i skrifvelse till Konungens Befallningshafvande den 15 februari 1889 anhållit om uppskof med frågans afgörande, intill dess ny lag om underhåll och byggandet af väg kunde varda af Riksdagen antagen. Då emellertid sedan frågans förra behandling hos stadsfullmäktige bron alltmåra förfallit, så att med åtgärder för trafikledens försättande i trafikabelt skick icke längre kunde uppskjutas, beslöt stadsfullmäktige den 13 december sistnämnda år, ej mindre att den dåvarande bron skulle utbytas mot en ny flottbro, under vilkor att Svartlösa härad tillförbundades att till hälften med staden deltaga i underhåll af bron på denna led, än äfven att hos Eders Kungl. Maj:t anhålla, att derest Svartlösa härad ej kunde tillförbindas att till hälften deltaga i kostnaderna för underhållet, staden måtte erhålla rätt att uppbära afgifter för brons begagnande enligt taxa, som på stadsfullmäktiges förslag fastställdes af Eders Kungl. Maj:t. På samma gång beslöts att i 1890 års stat anslå 30,000 kronor till brons ombyggnad.

Arbetet började den 1 maj med ombyggnad af landfästena och derefter med sjelfva flottbron, som, då den blifvit färdigtimrad, utlades vid sidan af den gamla, dervid trafiken dit inleddes genom provisoriska klaffar, under det att gamla bron sönderogs och bortfördes, hvarefter slutligen nya bron inpassades i sitt rigtiga läge, hvilket allt var afslutadt den 22 september. Under tiden hade den allmänna trafiken hela tiden oafbrutet och utan hinder fortgått. Å den nya bron, hvilken är försedd med två gångbanor, äro lutningsförhållandena å nedfarterna äfvensom broöppningen betydligt förbättrade. Kostnaden för brobyggnaden har uppgått till 32,443.46 kronor.

I anledning af stadsfullmäktiges ofvan omförmälda beslut den 13 december 1889 rörande kostnaderna för brons underhåll hördes ånyo inför Svartlösa häradsrätt de vägbyggnadsskyldige inom häradet, hvarefter Öfverståthållareembetet infordrade betänkande i ärendet från Stockholms magistrat. I detta betänkande upplyste magistraten, att sedan Stockholms stad erbjudit sig att bygga bro öfver Hornssundet emot rätt att af trafikerande uppbära bropenningar, Kungl. Maj:t, på sätt ofvan är nämndt, den 4 november 1668 godkänt detta förslag och fastställt taxa å broafgifterna; att Kungl. Maj:t genom särskild resolution den 13 november 1691 medgifvit staden förhöjning i mätare- och vä garepenningar, mot det att, enligt magistratens utfästelse, bropenningar för öfverfarten öfver Hornsbro skulle upphöra; att staden derefter allt framgent ensam hållit bro öfver Hornssundet, utan att några bropenningar uppburits; samt att, efter det mätare- och vä garepenningarna genom kungl. brefvet den 28 december 1872 upphäfdes, staden därför erhållit ersättning genom nya hamnafgifter; och uttalade magistraten på grund här af den åsigt, att, så länge hamnafgifter efter taxa, icke understigande den nu gällande, af staden uppbures, brons hållande öfver Hornssundet utan rätt att uppbära bropenningar åläge

Stockholms stad ensam, och att staden följaktligen hade skyldighet att bättra och ombygga bron.

Sedan stadsfullmäktige lemnats tillfälle att taga del af magistratens nyssberörda betänkande, förklarade stadsfullmäktige i skrifvelse till Öfverståthållareembetet den 30 april 1891, att Stockholms stad tillsvidare återkallade det för åtagande att på sin bekostnad utföra det brobyggnadsarbete mellan Hornstull och Liljeholmen uppställda vilkor om skyldighet att till hälften deltaga i kostnaden för brons underhåll och ej heller vidhölle sin alternativt gjorda framställning om rätt att uppbära afgifter för brons begagnande; och har Öfverståthållareembetet och Konungens Befallningshafvande i Stockholms län genom resolution den 12 juni 1891 förklarat, att vid sådant förhållande Öfverståthållareembetet och Konungens Befallningshafvande funne arbetsdirektionens för omläggning af Nyboda backe framställning i detta ärende ej föranleda någon vidare åtgärd.

G) Hamnväsendet.

Öppenhållande under vintermånaderna af segelleden mellan hufvudstaden och Sandhamns inloppsstation. Kostnaderna här för hafva bestridits dels med ett för hvarje år af stadsfullmäktige anvisadt belopp af 5,000 kronor, dels ock med ett af Eders Kungl. Maj:t likaledes årligen beviljadt anslag till samma belopp, att utgå under enahanda vilkor som förut.

Under ifrågavarande period har samfärdseln med öppna hafvet varit afbruten under följande tider, nemligen:

År 1886 från den 4 mars till den 27 mars, tillsammans 23 dagar	
• 1888 • • 5 febr. • • 1 maj, • 85 •	
• 1889 • • 17 • • 14 april, • 56 •	

Kostnaderna för segelrännans öppenhållande hafva under periodens särskilda år uppgått till nedannämnda belopp:

Åren 1885—1886.....	10,962.95 kronor
• 1886—1887.....	2,914.63 •
• 1887—1888.....	11,924.44 •
• 1888—1889.....	9,378.27 •
• 1889—1890.....	4,907.07 •

För att i någon mån minska de olägenheter, som för skärgårdsbefolkningen uppkomma genom segelrännans öppenhållande, hafva på stadens bekostnad färjor underhållits å Södra Vaxholmsfjärden och i Lindalssundet, hvarjemte staden årligen med 150 kronor bidragit till underhåll af färjan vid Gälno.

I sammanhang härmed må nämnas, att stadsfullmäktige årligen meddelat befrielse från hamnafgiften för de ångare, som underhållit vinterpostfarten till Finland, Ryssland och Gotland.

Räddningsredskapen för drunknande har under femårsperioden blifvit ökad med räddningsbojar, hvilka till ett större antal äro placerade vid alla hufvudstadens särskilda hamnplatser.

Skeppsbron och Stadsgårdshamnen hafva blifvit sammanlagda till ett hamnfogdedistrikt.

Besigtning af fartyg från kolerasmittad ort. Åt hamnkaptenen har tillsvidare uppdragits att låta å fartyg, som ankomma från kolerasmittad ort, anställa den besigtning, som om-

förmåles i § 3 af kungl. förordningen den 19 mars 1875 angående åtgärder mot införande och utbredning af smittosamma sjukdomar bland rikets inbyggare.

H) Gatureglerings-, byggnads- och bostadsförhållanden.

a) **Gatureglering.** I de för olika delar af hufvudstaden fastställda regleringsplaner hafva stadsfullmäktige beslutat följande ändringar och tillägg, hvilka blifvit af Eders Kungl. Maj:t godkända.

Norrmalm. Vid sammanträde den 1 juni 1886 beslöto stadsfullmäktige, att Målaregatan skulle mellan Kungs- och Appelbergsgatan på östra sidan vidgas till 37 fots bredd. Detta beslut blef af Eders Kungl. Maj:t den 23 juni samma år fastställt.

Sedan i anledning af gjord framställning af Rörstrands aktiebolag angående upptagande i stadsplanen för Norrmalm af tre nya gator genom de nämnda bolag tillhöriga kvarteren Gjutaren och Kadetten, aftal den 1 juni 1886 träffats med styrelsen för nämnda bolag om kostnadsfri upplåtelse åt staden af den mark, som fordrades för ej mindre dessa gator, än äfven de i sammanhang dermed under ärendets handläggning hos stadsfullmäktige ifrågasatta utvidgningar af Rörstrandsgatan och Solnavägen, beslöto stadsfullmäktige den 18 juni samma år sådana tillägg till stadsplanen för Norrmalm, att

en 18 meter bred gata upptoges från hörnet af Karlbergsvägen och Thorsgatan till Rörstrandsgatan midtför porten till Rörstrand;

en ny 18 meter bred gata upptoges mellan Karlbergsvägen och Rörstrandsgatan på ungefär halfva afståndet mellan nyss omförmälda gata och Norrbackagatan;

en ny med Karlbergsvägen jemnlöpande 18 meter bred gata upptoges från Thorsgatan till Rörstrandsgatan;

Rörstrandsgatan vidgades på norra sidan till 24 meter mellan Norrbackagatan och jernvägen; samt

Solnavägen vidgades på östra sidan till 24 meter mellan Karlbergsvägen och Rörstrandsgatan.

Detta beslut blef af Eders Kungl. Maj:t den 13 augusti 1886 fastställt.

För att tillgodose behofvet af en allmän trafikled, som skulle sammanbinda Norrmalm och Östermalm, beslöto stadsfullmäktige den 13 juni 1887 det tillägg till stadsplanen, att Kungsgatan på södra sidan vidgades till 18 meters bredd å stycket mellan Hötorget och Stora Badstugatan och derifrån utdroges med samma bredd till Stureplanen, först i en kurva och sedan rätt ut, upptagande i sig den å ömse sidor vidgade Lutterns gata. Det sålunda beslutade tillägget till stadsplanen vann den 29 juli nyssnämnda år Eders Kungl. Maj:ts fastställelse.

Jemlikt nådigt bref till Öfverståthållareembetet den 1 maj 1889 har Eders Kungl. Maj:t godkänt stadsfullmäktiges den 12 november 1888 fattade beslut, att Teknologgatan skulle med oförändrad bredd af 48 fot framdragas öfver kvarteret Barnhusväderqvarnen till Tegnérslunden.

På förslag af Drätselnämndens första afdelning beslöto stadsfullmäktige den 1 april 1890 det tillägg till stadsplanen, att Regeringsgatan mellan Jutasbacken och den utdragna Kamakaregatan skulle rätas och utvidgas till en bredd af 18 meter genom utdragande på vester sida af Roslagsgatans vestra linie,

till dess den träffade Jutasbacken, samt dragande på östra sidan, med 18 meters afstånd från nämnda linie, af en dermed jemnlöpande linie, mellan Roslagstorg och Jutasbacken; — och fann Eders Kungl. Maj:t jemlikt nådigt bref till Öfverståthållareembetet den 13 juni ofvannämnda år godt fastställa nyssberörda beslut att lända till efterrättelse under de genom nådiga brefvet den 17 oktober 1879 angående stadsplan för vissa delar af Östermalm och Norrmalm stadgade förbehåll.

Den 21 november 1890 meddelade Eders Kungl. Maj:t nådig fastställelse å stadsfullmäktiges den 1 förutgångne oktober fattade beslut om sådan ändring i stadsplanen, att Berzelii parks östra hörn afskures i rät fortsättning af Birger Jarls gatas vestra gatulinie.

Kungsholmen. Med hänsyn till det gagn för den allmänna rörelsen, som Pipersgatans utdragning norrut genom kvarteret Härolden skulle medföra, beslöto stadsfullmäktige den 28 november 1885 det tillägg uti den af Eders Kungl. Maj:t den 10 november 1880 fastställda stadsplan för Kungsholmen, att Pipersgatan skulle framdragas från Kungsholmsgatan till Fleminggatan med en bredd af 14-25 meter och östra gatulinien sammanfallande med den förutvarande gatans östra linie utdragen. Jemlikt nådigt bref till Öfverståthållareembetet blef detta beslut den 22 januari 1886 af Eders Kungl. Maj:t fastställt.

Uppå gjord framställning om utläggning af en gata genom kvarteret Skörden, parallel med Fleming- och Kungsholmsgatorna, till åstadkommande af förbindelse mellan å ena sidan Pilgatan och å den andra Agnegatan, hvilka i stadsplanen vore dragna öster och vester om samma kvarter, beslöto stadsfullmäktige den 17 juni 1887 det tillägg i stadsplanen, att i densamma skulle upptagas genom kvarteret Skörden en med Fleminggatan jemnlöpande gata om 48 fots bredd, hvars södra sida sammanföle med den utdragna södra linien för Kronobergets norra gränsgata. Detta tillägg till stadsplanen blef af Eders Kungl. Maj:t den 5 augusti ofvannämnda år godkänt.

Sedan stadsfullmäktige uti sitt Eders Kungl. Maj:ts pröfning underställda förslag till stadsplan för Kungsholmen af den 7 juni 1880 upptagit, bland annat, dels att en 18 meter bred strandgata skulle anläggas mellan nya och gamla Kungsholmsbron, dels ock att Handtverkaregatan skulle vidgas från serafimerlasarettets dävarande inkörsport österut på norra sidan, så att hon å stycket framför Eldqvarnen finge en bredd af 13-4 meter, med östligaste delen af lasarettets tomt afskuren, men Eders Kungl. Maj:t jemlikt nådigt bref till Öfverståthållareembetet den 10 december 1880, vid fastställande af plan för nämnda stadsdel, från stadfastelse undantagit, bland annat, de gator och gatudelar, hvilka berörde mark, som innehades af serafimerlasarettet, anhöllo stadsfullmäktige, efter det beslut fattats om, att lasarettets kulle med bidrag af Riksdagen, Stockholms stad och Stockholms län om- och tillbyggas på ifrågavarande mark, att Eders Kungl. Maj:t måtte meddela fastställelse å stadsfullmäktiges ofvan omförmälda förslag till stadsplan, i hvad detsamma afsåge de öfver serafimerlasarettets tomt dragna delar af den beslutna strandgatan, numera benämnd »Kungsholms strand», och af den vidgade Handtverkaregatan; och fann Eders Kungl. Maj:t jemlikt nådigt bref till Öfverståthållareembetet den 22 mars 1889 skäligt fastställa stadsfullmäktiges ofvan berörda, nu underställda beslut.

Östermalm. Enär Styrmansgatan, som ej mindre på sträckan mellan Strandvägen och Riddaregatan än äfven på sträckan mellan Linnégatan och Kommendörsgatan blifvit enligt fastställd

plan utvidgad till 18 meters bredd och som, jemlikt af stadsfullmäktige fattadt, men af Eders Kungl. Maj:t från pröfning undantaget beslut, skulle på sträckningen från Storgatan till Linnégatan erhålla samma bredd, således endast vid kvarteret Styrmannen, eller mellan Riddaregatan och Storgatan, ännu bibehålla sin gamla oansenliga bredd, och då mellan nordöstra delen af Östermalm och Nybroviken en trafikled af större bredd, än de nuvarande gatorna innehade, inom kort syntes af behovet påkallad samt Styrmansgatans lutningsförhållanden vore de gynsamaste, som torde kunna beredas för en trafikled från Nybroviken till samma stadsdel, beslöto stadsfullmäktige den 11 november 1887, att Styrmansgatan skulle mellan Riddaregatan och Storgatan vidgas på östra sidan till 18 meters bredd. Beslutet blef den 10 februari 1888 af Eders Kungl. Maj:t godkändt.

Genom stadsfullmäktiges beslut den 28 februari 1890, af Eders Kungl. Maj:t fastställt den 9 maj samma år, bestämdes, att Artillerigatan dels emellan Linné- och Storgatorna, dels ock söder om Riddaregatan skulle vidgas på vestra sidan genom rätt utdragnings af den fastställda gatulinien norr om Linnégatan, samt att Sibyllegatan söder om Riddaregatan skulle på östra sidan vidgas till en bredd af 18 meter.

Jemlikt nådigt bref till Öfverståthållareembetet den 13 juni 1890 har Eders Kungl. Maj:t meddelat stadfästelse å stadsfullmäktiges den 1 förutgångne april fattade beslut om det tillägg till den för Östermalm gällande stadsplan, att Smålandsgatan med oförändrad bredd af 12 meter skulle framdragas till Nybrogatan genom att öfver kvarteret Skrafvelberget mindre, Grefthuregatan och kvarteret Skrafvelberget större rätt utdraga de båda gatulinierne, äfvensom att Grefthuregatan skulle igenläggas mellan Styckjunkaregränden och Nybrogatan; och skulle detta beslut lända till efter rättelse under de genom nådiga brefvet den 17 oktober 1879 angående stadsplan för vissa delar af Östermalm och Norrmalm stadgade förbehåll.

Sedan i anledning deraf att i det på grund af Eders Kungl. Maj:ts beslut den 18 oktober 1889 mellan kronan och Stockholms stad upprättade kontrakt angående byte af mark vid Artilleriplanen för uppförande af hofstall stadgats, att staden skulle söder om hofstallstomten hålla ett 18 meter bredt område öppet till gata, stadsfullmäktige den 16 maj 1890 beslutat göra det tillägg till stadsplanen, att söder om den för det nya hofstallet afsedda tomten skulle mellan Sibyllegatan och Artillerigatan framdragas en ny 18 meter bred gata, fann Eders Kungl. Maj:t genom beslut den 26 juni samma år skäligt att till efter rättelse fastställa detta tillägg till stadsplanen.

Södermalm. Den 16 november 1888 har Eders Kungl. Maj:t fastställt stadsfullmäktiges den 28 februari samma år fattade beslut, att Hornsgatan skulle på sträckan mellan Ragvalds-gatan och kvarteret Rosendal mindre utvidgas på södra sidan till en bredd af 24 meter.

Stadens utgifter för gaturegleringar, hvilka utgifter till största delen bestridts med lånta medel, utgjorde:

År 1886.....	1,759,051.75 kronor
• 1887.....	1,625,215.95 "
• 1888.....	1,302,351.64 "
• 1889.....	1,461,429.20 "
• 1890.....	2,720,507 — "

Åren 1886—1890..... 8,868,555.54 kronor

• 1881—1885..... 14,319,961.05 "

Af de för gaturegleringens genomförande förvärfvade fastigheter *försålles*, efter fränstyckning af erforderliga gatuområden, äfvensom *utlades till gator eller öppna platser*:

År.	Försålles:		Utlades till gator m. m.:	
	Antal.	Värde i kronor.	Antal.	Värde i kronor.
1886.....	2	282,671.84	3	204,661.92
1887.....	2	414,056.28	10	166,336.50
1888.....	4	416,818.30	3	203,076.15
1889.....	5	448,514.03	— ¹⁾	310,904.10
1890.....	5	387,822.71	22	902,886.83
Åren 1886—1890	18	1,940,883.16	38	1,787,865.50
• 1881—1885	23	2,386,954.21	35	1,170,724.61

Af de fastigheter, staden förvärfvat för gaturegleringens genomförande, *hade* den *qvar*:

Den 31 december	Antal.	Värde i kronor.
1885.....	306	13,048,916.88
1886.....	342	14,559,967.94
1887.....	376	16,077,554.08
1888.....	396	17,125,730.52
1889.....	425	18,352,931.99
1890.....	451	20,076,942.18

Ifrågavarande fastigheters *afkastning* har lemnat staden en nettovinst, som, beräknad i procent af fastigheternas medelvärden vid årens början och slut, uppgick till: 2.91 % år 1886, 2.68 % år 1887, 2.60 % år 1888, 2.48 % år 1889 och 2.33 % år 1890.

Kostnaden för förberedande arbeten för gators och gatudelars iordningställande har utgjort: 776,359.62 kronor år 1886, ²⁾ 478,011.29 år 1887, ³⁾ 472,016 år 1888, 430,490.34 år 1889 och 208,195.51 kronor år 1890, eller under hela perioden tillsammans 2,365,072.76 kronor.

b) **Stadens och andra offentliga byggnader.** Jemte det Öfverståthållareembetet under denna rubrik upptager såväl de under perioden tillkomna nybyggnader, som äro afsedda för stadens behof, som ock viktiga arbeten för dylika byggnaders utvidgande eller förändring, har Öfverståthållareembetet ansett sig jemväl böra i korthet omnämna sådana offentliga och enskilda byggnadsarbeten, som under samma tid blifvit verkställda och hvilkas ändamål eller arkitektur göra dem särskildt anmärkningsvärda.

Under femårsperioden hafva följande *stadens byggnadsarbeten* utförts och fullbordats, nemligen:

a) under åren 1886 och 1887: nytt fattighus å Södermalm och ombyggnad af Maria sjukhus; anordning af mindre brandstation inom egendomen n:r 53 Hornsgatan; ombyggnad af egendomen n:r 2 vid Blekingegatan, hvarest ny kasern för renhållningsverket blifvit anordnad, inrymmande stall, logement, badafdelning, samt bostad för en föreståndare; utsträckning af en tullpaviljong på Skeppsbron; en skolhusbyggnad af trä för 50 barn vid stadens stenhuggeri vid Stenhamra; nytt badhus på pontoner vid Glasbruksgränden; samt anordnande af sillmagasin å Djurgården genom anbringande af väggar omkring en del jernvågsbockar i f. d. gamla jernvägen;

¹⁾ Delar af fastigheter.

²⁾ Här af 46,020.58 kronor för nödhjulsarbeten.

³⁾ " 81,767.77 " " d:o.

b) under åren 1888 och 1889: nytt tull- och packhus i Stadsgården; sjukhuset S:t Görän; stationshus och godsmagasin vid Riddersviks jernvägsstation; nytt reningshus och vattentorn vid Löfsta jemte om- och tillbyggnader af förut befintliga böningshus derstädes för anordning af bostäder för renhållningsverkets arbetspersonal; samt

c) under åren 1889 och 1890: tillbyggnad af bagerilokalerna vid Allmänna försörjningsinrättningen; ny växthusbyggnad, jemte trähusbyggnad till förvaring af torf, äfvensom kasernbyggnad af trä och smedja af sten vid norra begravningsplatsen; nytt stall för ridande polisen inom egendomen n:r 36 Kammakaregatan; ny entrébyggnad vid Sabbatsbergs sjukhus; ny köks- och tvätt-husbyggnad vid Sabbatsbergs fattighus; om- och tillbyggnad af gamla kurhuset inom egendomen n:r 13 vid Handtverkaregatan; förändringar inom f. d. pantlåneinrättningens lokaler å Riddarholmen för anordning af stadens arkiv derstädes; boställs- och betjeningshus vid egendomen Riddersvik; samt fullbordande af nya realläroverksbyggnaden i kvarteret Roslagen. Derjemte hafva arbetena för den nya latinläroverksbyggnaden å Södermalm långt framskridit samt sprängnings- och grundläggningsarbeten blifvit påbörjade för anläggning af ett nytt epidemisjukhus i kvarteret Ruddammen.

Angående de märkligare af dessa byggnadsarbeten må här anföras följande kortfattade beskrifningar. I fråga om den nya realläroverksbyggnaden får Öfverståthållareembetet hänvisa till afdelningen Undervisningsväsendet i det föregående.

Södermalms fattighus. Den 1 februari 1885 anslogo stadsfullmäktige medel till uppförande af den nya fattighusbyggnaden, som upptager hela kvarteret Vattenpasset. I tomtens midt är administrationsbyggnaden förlagd. Symmetriskt och på ömse sidor härom med en sakta sluttning från midten till öster och vester samt på ett afstånd af 18 meter från mittelbyggnaden äro de 2 logementsbyggnaderna uppförda, rymmande hvardera 300 hjon. Söder om mittelbyggnaden och i nivå med densammans källarvåning ligger ekonomibyggnaden. Tomten är på detta sätt genom byggnaderna delad liksom i tvenne delar, endast sammanhängande i öster och vester genom cirka 3-6 meter breda vägar.

Den norr om byggnaderna belägna delen af tomten är försedd med planteringar och utgör promenadplats för anstaltens invånare. Den söder om byggnaderna belägna delen af tomten, hvilken till följd af terrängförhållanden ligger cirka 3-6 meter lägre än tomtdelen åt norr, är använd som ekonomigård, med ingång från Skånegatan. På ömse sidor om denna ingång äro mindre byggnader af sten uppförda i tomtgränserna. Den ena innehåller stall, slöjdsalar, vagnshus, vedbodas m. m. och den andra likrum och jordfästningsrum äfvensom vedbodas m. m.

Arbetet, som påbörjades år 1885, nådde sin fullbordan under år 1887. Ritningarna äro å stadens byggnadskontor uppgjorda i enlighet med af arkitekterna Axel och Hjalmar Kumlien uppgjorda esquisser, samt hela byggnadsarbetet uppfördt af Drätsel-nämndens 2:dra afdelning genom stadens byggnadskontor. Kostnaderna härför hafva uppgått för de särskilda arbetena till inalles 821,026-97 kronor.

Maria sjukhus. Med ingången af år 1876 öppnades detta sjukhus, beläget vid Vollmar Yxkullsgatan, för sjuka, med i början 125 sjuksängar, som snart ökades till 130. Emellertid voro lokalerna inom sjukhusets hufvudbyggnad, hvilken förut

användts till dels fabrik och dels skolrum, icke så inredda, att de omedelbarligen kunde apteras till ett ändamålsenligt sjukhus, ehuruval lägenheterna vid det dåvarande behovet kunde iordningställas för mottagande af sjuka. En ombyggnad af huset ingick därför från början uti planen, och redan år 1877 uppgjordes ritningar till en förändring, som emellertid icke kom till utförande. År 1883 upptogs frågan ånyo och uppgjordes ritningarna, i syfte att ombilda byggnaden till ett sjukhus efter korridorsystemet. Planen godkändes af stadsfullmäktige, som den 15 december 1883 anslogo medel för dess genomförande. Med anledning af behöfliga gränsregleringar å tomtens östra sida, der enskilda personer tillhöriga tomter insköto på det för sjukhuset behöfliga området, till följd hvaraf hvarken det fria läge kunde komma den östliga delen af byggnaden till godo ej heller en del lokaler få den belägenhet, som ansågs vara nödvändig, kunde ombyggnadsarbetet taga sin början först på hösten år 1885, och fullbordades detsamma, så att sjukhuset, som utrymdes den 1 april 1886, åter kunde mottaga sjuka i början af november samma år. Arbetet utfördes i sin helhet genom stadens byggnadskontor, som äfven uppgjort ritningarna för ombyggnaden.

De väsentligaste åtgärder, som vidtogos för att omdana sjukhusets hufvudbyggnad till ett ändamålsenligt korridorsjukhus voro: uppförande af en korridor längs byggnadens södra, mot gården belägna långsida, anordning af trapphus i de båda korta, mot gårdsplanen sig sträckande flygelbyggnaderna, aflägsnande af köket och badet ur hufvudbyggnaden, samt det senares placering i en ny envåningsutbyggnad. Husets sidopartier påbygdes utefter gatan till samma höjd som midtelpartiet, hvarigenom byggnaden i hela sin längd erhöi 3 våningar, bottenvåningen inberäknad.

Sjukhusets om- och tillbyggnader under åren 1885 och 1886 hafva uppgått till en kostnad af 149,270-74 kronor.

Sjukhuset S:t Görän. Sjukhuset S:t Görän är beläget å Kungsholmen i stadens vestra del och i början af den stora med barrskog bevoxna bergås, som af gammalt bär namnet Stadshagen. Sjukhustomten har en areal af 42,900 qvm. och byggnadskomplexen består af följande byggnader: förvaltningsbyggnaden, tre byggnader för de sjuka (hufvudbyggnaden och två flygelbyggnader), kök och bad sammanbygda, maskinhus med desinfektionslokal, samt tvätthus, uppfördt intill det förra, likhus och uthusbyggnad sammanbygda. Hela anstalten är omgifven af ett 3 meter högt plank af trä.

De från byggnader fria delarne af tomten äro dels försedda med gräsmattor, dels bära de skog, i hvilken gångar äro anordnade till promenadplats, och marken mellan byggnaderna liksom uppfartsvägen äro grusade.

Förvaltningsbyggnaden intager midten af tomtens östra sida åt Mariebergsgatan, från hvilken en väg leder upp till det högre liggande sjukhuset. Vid denna byggnads södra sida finnes hufvudingången till sjukhuset, hvilken leder till alla de för de sjuka afsedda byggnaderna, medan en vid tomtens norra gräns anlagd väg går till maskinhus, tvätthus, kök m. m. Hufvudbyggnaden intager södra, de begge flygelbyggnaderna östra och vestra sidan af byggnadskomplexen.

I hufvudbyggnaden och den östra flygelbyggnaden vårdas sjuka män, i den vestra flygelbyggnaden kvinnor. Genom ett särskildt stängsel är den vestligaste delen af tomten afskild från det öfriga, och här är promenadplats anordnad för kvinnorna, medan männen hafva tillgång till större delen af parken

och den öppna planteringen. De tre sistnämnda byggnaderna äro förenade genom en täckt, med cement belagd sammanbindningsgång af 2·7 meters bredd och 3·1 meters höjd. Den är rikligt försedd med fönster och kan uppvärmas medels på bestämda afstånd uppsatta värmeelement. Dess längd mellan begge flygelbyggnaderna utgör 83·6 meter och från hufvudbyggnaden 19·9 meter. Till midten af dess norra sida sluta sig omedelbart kök och bad. Norr om dessa samt skilda genom en mindre gårdsplan ligga maskin- och tvätthus samt uthusbyggnaden med likhus.

Alla byggnaderna äro uppförda af tegel, med undantag af tvätthuset och likhuset samt uthusbyggnaden, hvilka äro af trä, men liksom de öfriga på sockel af huggen granit. De äro alla täckta med galvaniserad plåt på 31 mm. yttertakpanel.

Allt det vatten, som åtgår inomhus, med undantag för förvaltningsbyggnaden, hvilken har direkt ledning, tages från en på vinden till hufvudbyggnaden befintlig jerncistern, som rymmer 40,000 liter. Vattnet ditledes direkt från vattenledningens mätare genom en flottörventil, som stänger tillloppet, innan cisternen blir fylld. Enär byggnaderna äro så högt belägna, att under de tider af dygnet, då vattenåtgången i staden är stor, vattnet ej stiger upp i cisternen, har särskild vattenuppföring till densamma blifvit anordnad.

Arbetet med sjukhusanläggningen tog sin början år 1886 och afslutades år 1888. Kostnaden, inberäknadt planeringsarbeten, har i sin helhet uppgått till 826,761·76 kronor. Ritningarna äro uppgjorda å stadens byggnadskontor, som äfven utfört alla byggnadsarbetena.

Stockholms stads och läns kurhus. Å den vid Handtverkaregatan belägna tomten äro ifrågavarande sjukhus belägna och utgöras af ett större sjukhus för stadens sjuka, samt ett mindre för länets. Som dessa båda byggnader från sextonhundratalet blifvit uppförda för helt andra ändamål än dem, hvartill de sedermera blifvit använda, och då dessutom byggnaderna befunnos i mycket bristfälligt skick, blef en ombyggnad af behovet påkallad. En sådan tog sin början i april 1889, och den 1 augusti 1890 kunde sjukhuset åter öppnas för emottagande af patienter. De väsentligaste åtgärder, som vidtagits för att omdana det större sjukhuset, äro: uppförande af en korridor längs byggnadens södra sida, anordning af tvenne nya trappuppgångar, samt i hvardera ändan af hvarje våning i korridoren en mindre utbyggnad. Detta sjukhus är afsedt för 100 sjuka.

Ritningarna till ombyggnaderna äro uppgjorda å stadens byggnadskontor, genom hvars försorg äfven alla arbeten blifvit utförda. Inberäknadt erforderliga nyuppförda skjul, uthusbyggnader och stängselplank, reparationer af gamla åbyggnader, planteringar å tomten med grusning af gångar m. m., har kostnaden i sin helhet uppgått till 217,641·29 kronor.

Sabbatsbergs sjukhus. Beslut om uppförande af en observationsbyggnad samt en entrébyggnad med tillhörande sammanbindningsgång fattades af stadsfullmäktige dels den 17 december 1888 och dels den 1 april 1889; och sedan ritningarna härtill blifvit godkända, togo sprängningsarbetena omedelbart sin början, hvarefter under det senare årets lopp byggnaderna blefvo uppförda, samt taklagen uppsatta och täckta med jernplåt. Under år 1890 fullbordades byggnaderna.

Ritningarna till nybyggnaderna äro uppgjorda å stadens byggnadskontor, som äfven utfört alla byggnadsarbeten. Kostnaderna för ifrågavarande arbetens utförande, inberäknadt planeringsarbeten, stensättning och grusning samt stängselplank och portar, hafva i sin helhet uppgått till 125,125·87 kronor.

Sabbatsbergs fattighus. Under åren 1889 och 1890 har inom Sabbatsbergs fattighusinrättning blifvit uppförd en ny sammanbygd köks- och tvätthusbyggnad.

Byggnadsarbetena äro utförda genom stadens byggnadskontor, som äfven uppgjort ritningarna för byggnaden. Kostnaden, inberäknadt planering af platsen och byggnaden, läggning af rännenstenar, grusning m. m., har uppgått till 69,206·78 kronor.

Tull- och packhus i Stadsgården. Denna byggnad, anordnad i likhet med tull- och packhuset vid Blasieholmen, innehåller ett rum för packhus, som med sin större höjd, 7 meter, bildar byggnadens midtelparti, samt å ömse sidor derom lägre, 4·8 meter höga byggnader, innehållande vaktrum, rum för betjeningen, förrådsrum m. m.

Ritningarna till byggnaden äro uppgjorda å stadens byggnadskontor och arbetet har betingat en kostnad af 57,218·09 kr. Byggnadsarbetet tog sin början år 1888 och afslutades år 1889.

Andra offentliga byggnader. Då de vid slutet af förra femårsperioden pågående och i Öfverståthållareembetets berättelse för samma period omnämnda kyrkobyggnadsarbeten numera blifvit fullbordade, finner Öfverståthållareembetet en redogörelse för desamma böra här meddelas.

Johannes nya kyrka. Den gamla år 1636 af rådmannen Johan Ericsson Furubohm å Norrmalm uppygda kyrkan af trä, benämnd S:t Johannes kyrka, hvilken begagnades såsom kapell till S:t Jakobs kyrka, erhöi i slutet af 1600-talet och början af 1700-talet åtskilliga tillbyggnader och undergick flere reparationer. Redan år 1761 var emellertid kyrkan så bristfällig, att församlingen ansåg en ny sådan af sten böra uppföras och anhöll för sådant ändamål hos Riksdagen om något allmänt understöd, hvilket dock ej beviljades. Sedermera erhöi likväl genom kungl. resolution den 4 februari 1779 byggnadshjelp af allmänna medel till uppförande af en ny kyrka, och ritningar till en sådan, en korskyrka af sten, utarbetade af dåvarande hofintendenten Rehn, blefvo af Kungl. Maj:t fastställda. Den 14 september 1783 blef grunden till den nya kyrkan af konung Gustaf III högtidligen lagd. Efter två år afstannade emellertid den påbörjade kyrkobyggnaden och den gamla träkyrkan fortfor att begagnas till gudstjenster, sedan den tid efter annan iståndsatts.

Inför församlingens kyrkoråd anmäldes den 18 februari 1879, att å kyrkan erfordrades åtskilliga ej obetydliga reparationsarbeten, äfvensom att de tillkallade besigtningmännen uttalat den åsigt, att kyrkan i sitt dåvarande skick ej vore värd större reparationer, enär den vore låg och vanprydlig, utan borde endast nödortfigt underhållas, till dess en ny kyrka kunde komma att uppföras; och beslöt kyrkorådet hos församlingen hemställa om bifall till detta utlåtande, hvilket å kyrkostämman den 3 mars samma år äfven godkändes.

Såsom grundplåt för en ny kyrkobyggnad i Johannes församling skänkte kyrkoherden teologie doktor Johan Gustaf Lundberg å sin 81:sta födelsedag den 11 mars 1880 ett belopp af 10,000 kronor, hvarjemte några församlingsmedlemmar för samma ändamål å utlagda listor tecknade bidrag.

Sedan, i sammanhang med det sålunda gifna uppslaget till åstadkommande af en ny kyrka, äfven inom kyrkorådet uppstått fråga om församlingens delning, uttalade kyrkorådet vid sammanträde den 29 november 1880 såsom sin åsigt, att Johannes gamla kyrka, oafsedt dess alltför otillräckliga utrymme, jemväl i öfrigt, enligt hvad allmänt erkänt vore, befunne sig i ett så bristfälligt skick, att en ny kyrkobyggnad i den närmaste framtiden vore af behovet oundgängligen påkallad, samt att det icke skäligen syntes böra ifrågasättas, att Johannes församling skulle såsom eget gäll afsöndras, så länge ännu icke kyrkobyggnadsfrågan blifvit bragt till en tillfredsställande lösning. Med bifall till kyrkorådets härå grundade förslag beslöt församlingen å kyrkostämma den 14 december 1880, dels att en ny kyrka skulle uppföras i stället för Johannes gamla kyrka, dels ock att åt kyrkorådet uppdrages att gå i författning om anskaffande af ritning och kostnadsförslag, för att kyrkostämman framdeles till granskning och antagande föreläggas.

I början af år 1881 vidtog kyrkorådet åtskilliga förberedande åtgärder, förnämligast i fråga om platsen för den nya kyrkan. Platsen bestämdes af kyrkorådet till nordöstra hörnet af den nuvarande kyrkogården, och för att vinna erforderligt utrymme för kyrkobyggnaden, utan att inkräkta å enskilda grafvar, inköptes sedermera och förenades med kyrkogården angränsande delar af kvarteren Hägerberget och Johannes mindre, hvarjemte församlingen af Stockholms stad tillbytte sig delar af närliggande gator. Innan denna reglering af kyrkogårdens område trädde i verket, utfärdade emellertid kyrkorådet, enligt beslut den 5 juli 1881, offentlig inbjudning till inlemnande af projektritningar till kyrkobyggnaden. Inom den utsatta tiden, den 1 januari 1882, inkommo sex förslag till ritningar, bland hvilka den af arkitekten Carl Möller ingifna af den tillsatta prisnämnden belönades med första priset; hvarefter kyrkorådet den 28 i samma månad uppdrog åt arkitekten Möller att i detalj och med iakttagande af de utaf nämnden framställda anmärkningar och påminnelser utarbete den af honom ingifna ritningen samt uppgöra fullständigt kostnadsförslag dertill.

Detaljitningarna och kostnadsförslaget, det senare slutande å 500,000 kronor, framlades den 6 april 1883 inför kyrkorådet, som med några smärre förändringar för sin del gillade ritningarna. Sedan ritningarna, med iakttagande af dessa ändringar, samt kostnadsförslaget blifvit å kyrkostämma den 29 maj 1883 af församlingen godkända, bemyndigades kyrkorådet att i enlighet med desamma, sedan de blifvit af Eders Kungl. Maj:t fastställda, låta verkställa kyrkobyggnaden, samt att för ändamålet å församlingens vägnar, under närmare angifna villkor, upptaga ett amorteringslån af 500,000 kronor. Efter upplysning, att de medel, som till kyrkobyggnaden enskildt insamlats, jemte ett af framlidne kyrkoherden doktor Lundberg genom testamente lemnadt ytterligare belopp, uppginge till sammanlagdt 29,555-80 kronor, beslöt församlingen tillika, att sagda medel finge, på sätt kyrkorådet funne för godt, användas till kyrkans prydnade.

Genom nådigt bref den 27 juli 1883 godkände Eders Kungl. Maj:t församlingens beslut om upptagande af lån för kyrkobyggnaden och fastställde den 14 september 1883 de af kyrkostämman antagna ritningarna.

Den högtidliga grundläggningen af kyrkan egde rum den 29 maj 1884 i närvaro af Hans Maj:t Konungen, H. K. H. Prins Eugen, medlemmar af statsrådet m. fl. Då de två in-

komna anbudet å uppförande af kyrkobyggnaden med grundläggningskostnaden slutade å belopp, öfverstigande af församlingen anslagna medel, medgaf församlingen å kyrkostämma den 14 juli 1884, att berörda medel, 500,000 kronor, finge i mån af behof öfverskridas med högst 50,000 kronor, hvarefter kyrkorådet antog ett afgifvet anbud å kyrkobyggnadens uppförande mot en kostnad af 368,000 kronor. Sista gudstjensten i den gamla kyrkan hölls söndagen den 9 november 1884, hvarefter densamma med Eders Kungl. Maj:ts bifall refs.

Under de följande åren fortgingo arbetena. Byggnaden var i det väsentliga färdig i oktober 1889, vid hvilken tid arbetet med inredningen tog sin början.

Då det befans, att förut anslagna medel, tillhopa 550,000 kronor, icke förslogo till kyrkans fullständiga utrustande på ett den vackra stilen fullt värdigt sätt, beslöt församlingen, på kyrkorådets hemställan, att till kyrkobyggnaden anslå ytterligare 150,000 kronor. Den sammanlagda kostnaden för kyrkan har alltså uppgått till 700,000 kronor, oberäknadt ofvan omförmälda, särskildt donerade medel, som användts till ytterligare erforderliga prydnader.

Pingstdagen den 25 maj 1890 var utsatt till kyrkans högtidliga invigning. Denna förrättades i närvaro af Hans Maj:t Konungen, H. K. H. Kronprinsen, H. K. H. Prins Eugen, statsrådets ledamöter, Riksdagens talmän med flere särskildt inbjudne, af herr erkebiskopen, doktor A. N. Sundberg, assisterad af flertalet af hufvudstadens kyrkoherdar.

Den nya kyrkan är, såsom redan omnämnts, belägen å Johannes kyrkogårds nordöstra del, 91 fot öfver slusströskeln, med längdaxel i norr och söder, samt på en terrass mot söder, 15 fot öfver kyrkogårdens plan, tillgänglig på en 40 fot bred yttertrappa om 26 steg. Å ömse sidor om trappan äro uppförda tvenne femsidiga hvälfda kapell af finhuggen sandsten, det ena för begrafningar och det andra för bisättningar. Terrassen är i öfrigt planterad och omgifven af en häck.

Kyrkan, bygd till största delen af tegel och i sin helhet hvälfd, är uppförd i gotisk stil från 13:de århundradet. Planen, den traditionela korsformen, utgöres af ett treskeppigt långhus, invändigt 135 fot långt och 64 fot bredt, framför koret afskuret af ett tvärskepp, 93 fot långt och 31 fot bredt. Korafslutningen utgöres af fem sidor i en regulier åttkant.

Hufvudskeppet, invändigt 31 fot bredt och 71 fot högt, i korset 74 fot högt, uppbäres af fyra större pelare i korset och åtta mindre emellan tvärskeppet och tornet. Samtliga dessa pelare äro rikt dekorerade.

Sidoskeppen, 15 fot breda och 43 fot höga, stödas utvändigt af gafvelkrönta och med pinakler afslutade contreforter, från hvilka gå sträfbågar upp emot hufvudskeppet; två dylika contreforter, något större, förekomma i hvardera af långhusets fyra hörn; vid tvärskeppets och tornets hörn äro på enahanda sätt anordnade, men betydligt större contreforter.

Sidoskeppen äro utvändigt afslutade med en bladlist, krönt af en balustrad. Från desammas tak nedfaller regnvattnet genom gapet på djurformade utkastare.

Tornet, uppfördt i söder framför hufvudskeppet, är till hela sin höjd muradt och har en total höjd af 310 fot. Å ömse sidor om detsamma ligga tvenne svängda trappor, den ena ledande till orgelläktaren och den andra till ringarnes rum. Å ömse sidor om hufvudportalen, hvars tredelade tympanon i

midtfältet prydes af en sittande, välsignande Kristusfigur i relief, naturlig storlek, äro å contreforternas framsida på små kolonnetter och under baldakiner uppsatta två 8 fot höga figurer: Petrus och Paulus. Bakom hufvudportalens gafvel ligger ett blindgalleri och öfver detta ett större rosettfönster, hvilket öfver orgeln ger ljus till kyrkans hufvudskepp. Öfver ringarnes rum är klockrummet. Här äro upphängda dels de tre af H. K. H. Kronprinsessan Victoria skänkta gjutstålsclockorna, dels högre upp församlingens äldre tre bronsklockor. — Öfver klockrummet befinner sig urverket i ett särskildt rum. Takflorna med en diameter af $10\frac{1}{4}$ fot äro utförda af emaljerad stålplåt i fyra färger; visarne äro af koppar, förgyllda. Öfver urverkets rum reser sig den åttkantiga, i mönster af rött och eldfast gult och brunt tegel murade spiran, och 245 fot öfver kyrkogårdens plan uppe i den af åtta gafflar omgifna s. k. kronan finnes ett utsigtsrum. Den murade spirans öfversta del är utförd af finhuggen granit till 12·5 fots höjd, och öfver denna del reser sig det förgyllda jernkorset till ytterligare 20 fots höjd. — Öfver korsskärningen mellan kyrkans hufvud- och tvärskepp reser sig till 180 fots höjd en med koppar beklädd s. k. takryttare, öfverst prydd med en förgylld tupp. Torn och takryttare äro försedda med åskledare. Längs nocken af hufvudskeppets och tvärskeppets tak, hvilka äro täckta med skiffer i mönster, löper ett galler af smidt jern, $3\frac{1}{2}$ fot högt.

Till kyrkan leda utifrån trenne ingångar. Hufvudingången är förlagd till tornets södra sida och förer in i en med krysshalf öfverhvälfd vestibul. Ytterportarne äro utförda af ek och försedda med rikt dekorerade gångjern, spikhufvuden, låsskyltar m. m. af smidt jern. Från nämnda vestibul leda tvenne dörröppningar in till kyrkan. Å tvärskeppets i öster och vester belägna gafflar finnas å hvardera en gafvelkrönt ingång, försedd med grindar af smidt jern, ledande till hvälfda vestibuler. Å ömse sidor om hvardera af dessa yttre vestibuler ligga tvenne inre vestibuler, från hvilka man kommer såväl till läktaretrapporna som till kyrkans tvärskepp.

Sakristian, genom en 9 fot hög afskrankning skild från kyrkan, är förlagd bakom altaret med utgång åt norr. Trenne mindre läktare förekomma i kyrkan, en högre liggande öfver hufvudingången genom tornet och en öfver hvardera af ingångarne i tvärskeppet. Till dessa senare uppkommer man genom tvenne spiraltrappor till hvardera; alla tre läktarne äro af trä och hvila på konsoler af ek samt äro försedda med skulpterade barrierer af samma träslag. Förutom genom det nämnda rosettfönstret i tornet inströmmar dagsljuset i kyrkan genom 14 sidoskeppsfönster, 2 fyrdelade större transeptfönster, 5 tredelade höga korfönster och 16 tredelade hufvudskeppsfönster. Alla dessa fönster äro spetsbågformade samt försedda med blyinfattade glasmålningar.

Med afseende å materielen är kyrkan uppförd hufvudsakligast af s. k. små tegel från Skåne samt fogstruken ut- och invändigt. — Alla lister, fall, murbetäckningar, baser och kapitäl, socklar, barrierer, utkastare, statyer, baldakiner, pinakler, tympanon, hvalfslutar, fönstrens murverk m. m. äro utförda af stampadt cement. Utvändigt förekommer å teglet endast en färg, starkt röd, under det att invändigt förefinnes tegel af tre olika färger. Hvalfkupor och nischbottnar äro putsade och målade »al fresco», allt med rika orneringar i briljanta färger, delvis förstärkta med guld.

Kyrkans golf är öfverallt lagdt på krysshalf och under bänkarne i hufvudskeppet äfvensom i koret och i sakristian af

plank. I ventilationen och i alla gångarne äro golflen utförda af cementmosaikplattor i mönster.

Yttertaken å hufvudtvärskepp och kor, äfvensom å trappornen äro täckta med engelsk skiffer. Sidoskeppen äro täckta med galvaniserad plåt. Under koret är värmekammaren belägen med direkt tillgång utifrån på en granittrappa. Uppvärmningen sker enligt Kockums varmluftsystem.

I fråga om kyrkans inredning torde böra omnämnas följande:

Predikstolen, som är åttkantig i planfasen och utförd af bonad, rikt skulpterad ek, är placerad vid den sydöstra af korets 4 pelare, med uppgång från kyrkans östra sidogång. Den är fristående och utan tak. Altaret är fristående och uppfördt i koret samt består af tre delar: undre delen, bordet och sjelfva altaruppsatsen. Undre delen utgöres af en $12\frac{1}{2}$ fot hög och 11 fot bred muruppställning af finhuggen engelsk sandsten, mot hvilken altarbordet stöder sig. — Ofvan bordet finnes inhuset i muren ett gafvelkrönt, rikt siradt och smyckadt sakramentskåp med dörr af drifven koppar. Ofvantill är denna uppställning afslutad medels en rik, delvis förgylld, bladlist, och under denna list finnes en målad fris, i hvilken å ömse sidor om skåpets gafvel de fyra evangelisternas emblem, lejonet och engeln, örnen och oxen, finnas utförda i relief på förgylld botten. Under denna fris finnes på guldgrund en så lydande inskription: »Jesu Christi Guds sons blod renar oss från all synd».

Altarbordet, äfven detta af engelsk sandsten, uppbäres fram till af 4 mörkröda polerade kolonnetter med baser och kapitäl af grönaktig mörk tälgst. De mellan dessa kolonner belägna fälten prydas af i midten I. H. S., till venster en vinranka och till höger en axknippa — allt på blå botten, delvis förgylld. — Altarduken prydes i den nedhängande delen af — förutom hopflätade drufrankor och axknippen — ett bibelspråk: »Den som törstar han komme, och den som vill han tage lifvets vatten för intet».

Sjelfva altaruppsatsen, utförd i ek, utgöres af ett sakramentshus med figurer, rikt snidade gafflar, pinakler, torn, m. m. och är 13 fot långt samt försedt med fjälltäckt tak. Det smäckra, rikt sönderdelade midteltornet reser sig till en höjd af $39\frac{1}{2}$ fot från korets golf. Å det gafvelkrönta midtfältet å uppsatsens framsidor synes under en rikt sönderdelad baldakin ett krucifix omgifvet af en hela figuren omfattande gloria af fint smidt jern i små snirklar och till det mesta förgylldt. Kristusfiguren, 2 fot hög, är utförd af brons och försilfrad, samt korset af snidad ek och; i likhet med hela altaruppsatsen för öfrigt, rikt förgylldt. Å ömse sidor om nämnda midtfält förekomma tvenne gafvelkrönte nischer. I dessa fyra nischer stå följande figurer skurna i ek och 4 fot höga: Abel, Melchisedek, Aron och Isak. Framför altaret står altarringen, fristående och af bonad ek, delvis förgylld.

Dopfunten är utförd af engelsk sandsten samt smydd med de 4 evangelisternas emblem jemte näckrosor i hög relief. Locket af brons prydes öfverst af en statuett, föreställande Johannes Döparen. Förutom de fyra evangelisternas bilder i relief synes å nedre kanten ett bibelspråk: »Alle vi som äro döpte till Christus Jesus äro döpte till hans död». Dopfunten är på en af smidesjerngaller inhägnad plats uppställd på tvärskeppets vestra kortsida.

Orgeln, hvilken har 32 stämmor, är uppställd på läktaren öfver vestibulen i tornet. Dess framsida är af bonad, snidad och delvis förgylld ek och de synliga piporna af tenn.

Hufvudskeppets hela bredd upptages af fasta bänkar, hvilka rymma sittplatser för 580 personer. Längs ytterväggarna och mellan sidogångarne å tvärskeppets östra kortsida finnas lösa bänkar med 150 sittplatser. På transeptläktarne finnas 150 sittplatser och å orgelläktaren 35 d:o. Sammanlagdt finnas i kyrkan, stolplatser inberäknade, sittplatser för 985 personer.

Vid gudstjenst efter mörkrets inbrott upplyses kyrkan medels gas. För detta ändamål finnes dels i hvardera af sidoskeppens 12 krysshvalf anbragt en större krona för 12 lågor, dels i hufvudskeppet i hvarje af de 8 mindre pelarne en arm för 4 lågor och dels i hvarje af de 4 större pelarne i korset en rikare arm för 8 lågor; derjemte finnas 2 fyrålgiga armar i koret, 2 dylika å orgelläktaren och 4 å hvardera transeptläktaren, hvartill komma dels 2:ne tvåålgiga i tvärskeppet, dels lyktor i alla vestibuler, samt kandelabrar vid räcken i alla trapporna, förutom en del enkla lågor i trapporna m. fl. ställen.

Nummertafloerna, 6 till antalet, äro utförda af svartmålad tjock jernplåt med rikt skurna ramar af bonad ek.

Sakristian, belägen bakom altaret, utgör i plan hälften af en åttkant. Bakom altärvägen äro tvenne brandfria skåp och dessutom väggfasta skåp af furu.

Klara kyrkas torn. Sedan Klara församling på kyrkostämman den 4 juli 1881 fattat beslut om anbringande af en tornspira eller annan passande påbyggnad på dess kyrka samt om vidtagande i sammanhang dermed af möjligen behöflig förändring af kyrkans tak, äfvensom uppdragit åt sitt kyrkoråd att anskaffa nödiga ritningar och kostnadsförslag, framlades af kyrkorådet på kyrkostämman den 27 februari 1882 en af öfverintendenten H. Zettervall uppgjord ritning, omfattande ej allenast tornbyggnaden och taket, utan äfven hela kyrkans restauration i en stil, som motsvarade tiden för kyrkans första uppbyggande, samt afseende dess utvidgning å norra och södra sidorna. Församlingen ansåg likväl den till 430,000 kronor beräknade utgiften för ifrågavarande arbeten alltför hög och uppdrog åt särskilda komiterade, att, för nedsättning af kostnaden, inkomma med nya förslag, hvilka meddelades församlingen på kyrkostämman den 5 juni 1882, då församlingen, med anslutning till ett af dessa beslöt att endast låta uppföra ny tornbyggnad, med spira af granit eller, derest de gamla tornmurarne vid undersökning visade sig sakna tillräcklig bärighet för en sådan spira, af annat lämpligt materiel.

Den 18 augusti 1882, — eller 600 år sedan konung Magnus Birgersson år 1282 lade grunden till Klara klosterkyrka, på hvars ruiner den nuvarande kyrkan är uppförd, — blef ofvannämnda ritning, så vidt tornbyggnaden angick, af Eders Kungl. Maj:t fastställd, med uttryckt förklarande, att Eders Kungl. Maj:t antog, att byggnadsarbetet inom en icke allt för aflägsen framtid komme att utföras enligt den af öfverintendenten Zettervall uppgjorda ritningen i dess helhet.

Innan härefter tornbyggnadsarbetet börjades, lemnades ytterligare tillfälle åt sakkunniga personer att afgifva yttranden i fråga om det för spiran lämpligaste byggnadsämne, och dessa afstyrkte murad spira, men förordade användandet af valsadt och smidt jern med kopparbetäckning. — Med iakttagande häraf har också ifrågavarande arbete blifvit, under ledning af professoren F. G. A. Dahl, utfördt under åren 1883—1886 för en kostnad af omkring 255,000 kronor, hvartill komma 5,000 kronor för nytt tornur.

Tornets totala höjd från marken utgör 354 fot, hvaraf stentornet 150 fot och den kopparklädda jernspiran återstoden. Stentornet är beklädt med flensburgertegel; lister, portal m. m. äro af huggen granit. Det skulpturarbete i huggen sten, som pryder kyrkans hufvudportal i tornets nedre del, är en gåfva af enskild person.

Om detta stillfulla och storartade tornbyggnadsarbete hafva vederbörande revisorer vitsordat, att det blifvit i alla afseenden omsorgsfullt planlagdt och utfördt. Utom de vackra murnings-, stenhuggnings-, plåtbeklädnads- och andra arbeten har särskildt framhållits det förtjenstfulla sätt, hvarpå arbetets måhända svåraste del eller tornspirans jernstomme utförts.

Beträffande Klara kyrkas ifrågasatta ombyggnad och utvidgning, hvarför kostnaden beräknats uppgå till omkring 330,000 kronor, har församlingen på kyrkostämman den 13 november 1886, med bifall till derom af kyrkorådet gjord hemställan, beslutat att dermed skall tills vidare anstå.

Tyska kyrkans torn. Den vålded, som natten till den 7 oktober 1878 ödelade den gamla, i många afseenden märkvärdiga tornbyggnaden å Tyska kyrkan, har uti Öfverståthållareembetets berättelse för femårsperioden 1876—1880 blifvit utförligt omnämnd.

Redan på tredje dagen efter eldsolyckan hade Tyska församlingens kyrkoråd beslutat att uppföra en ny tornbyggnad i den nedbrunnas ställe samt uppgjort utkast till densamma äfvensom utfärdat inbjudning till inlemnande af ritningar dertill. Detta kyrkorådets beslut vann å kyrkostämman den 17 påföljande november församlingens stadfästelse. Eburu inom den utsatta tiden ej mindre än 31 ritningar inkommit, af hvilka två belönades med de utsatta prisen och en ansågs böra erhålla ett extra pris, fann kyrkorådet likväl nödigt att före byggnadsfrågans definitiva afgörande inhemta yttrande af någon framstående auktoritet och vände sig för detta ändamål till kungl. preussiska geheimebyggnadsrådet professor F. Adler, hvilken vid kyrkorådets sammanträde den 3 juni 1879 personligen afgaf detta yttrande samt föreslog att öfverlemnna byggnadsarbetena åt kungl. preussiska byggnadsrådet professor Raschdorff i Berlin. Efter ett besök härstädes insände denne projektritningar, hvilka förelades församlingen å kyrkostämman den 14 december nyssnämnda år, hvarefter församlingen vid förnyadt sammanträde å kyrkostämman den 30 mars 1880 beslöt att uppföra tornet och restaurera kyrkan i öfverensstämmelse med professor Raschdorffs plan och enligt dervid fogade ritningar, samt bemyndigade kyrkorådet ej mindre att förfoga öfver de till arbetet anslagna medel, än äfven att genom lån anskaffa derutöfver erforderliga belopp, ej öfverstigande 75,000 kronor.

Efter det ritningarne blifvit af Eders Kungl. Maj:t godkända och entreprenörer för byggnaderna antagna, kunde arbetet taga sin början. Elden hade inskränkt sig till tornet och kyrkans takresning och man hoppades därför att kunna uppföra det nya tornet på de kvarstående undre delarne af det gamla, men detta visade sig outförbart, i det skadorna å desamma i följd af branden voro så betydliga, att icke blott det gamla murverket måste helt och hållet nedrifvas, utan jemväl ny grund beredas för hela tornbyggnaden. Efter slutade grundgräfnings- och andra härför erforderliga arbeten lades under öfliga högtidligheter första grundstenen till tornbyggnaden den 14 april 1882.

Tornets murstomme af fogstruket tegel, rohbau, med rika ornamenteringar af grå gotlandssandsten, var färdig på hösten 1884, och den 1 maj 1885 tog uppförandet af spirans jernkonstruktion sin början. Kopparbetäckningen och uppsättningen af de särdeles rika kopparornamenten jemte gallerierna, balustraderna och småtornen m. m., allt i drifven koppar, följde härefter och på hösten år 1887 var tornbyggnaden färdig.

Tornets hela höjd från marken till spirans yttersta spets utgör 325 fot, hvaraf 125 fot belöpa sig på murstommen och 200 fot på kupolen och spiran.

Kyrkoklockorna, 4 till antalet och vägande tillsammans 11,000 kilogram, äro gjutna hos firman J. G. Grasse i Dresden.

Klockspelet, som består af tvenne i förbindelse med hvarandra stående inrättningar, så att mekanismen kan afkopplas och klaviaturen användas i stället, innehåller 35 mindre och 4 större klockor, omfattande tre oktaver. Det har i sin helhet bekostats af en enskild församlingsmedlem och spelade för första gången den 1 december 1887.

Hela tornbyggnaden jemte kyrkans yttre och inre reparation, klockor, klockspel, tornur m. m. har kostat 380,000 kronor.

Kasernetablissemnetet för fotgardena. Ut i förra femårsberättelsen har Öfverståthållareembetet omnämmt de tillägg till stadsplanen för Östermalm, som betingades af det utaf chefen för lifgardesbrigaden år 1883 på nådig befallning afgifna förslag om beredande af ändamålsenliga kasernetablissemnet för gardesregementena genom försäljning till byggnadstomter af delar utaf de dåvarande kasernområdena, samt Riksdagens år 1885 derom fattade beslut.

Med början af år 1886 vidtogo de omfattande arbetena med kasernernas uppförande och bedrefvos med den raskhet, att af det vestra etablissemnetet, afsedt för Kungl. Svea lifgarde, den östra flygeln på hösten år 1887 var färdig till inflyttning och öfriga dithörande byggnader fullbordades under påföljande år, då efter vestra flygelns uppförande samt sedan nödiga inredningsarbeten blifvit verkställda och omgifningarna planerats och ordnats, regementet i oktober månad inflyttade i den nya kasernen.

I afseende å belägenheten och inredningen af den nya kasernen torde följande böra omnämnas.

Från den utvidgade Linnégatan leda gräsbevuxna sluttningar samt bekväma uppfarter och trappor upp till en något högre belägen, bred esplanad längs södra fasaden af etablissemnetet. Det på midten af fasaden belägna kanslihuset, 4 våningar högt, innehåller förutom vaktrum de för regementets administration nödiga lokaler samt sjukrum för manskapet. På ömse sidor om denna byggnad kommer man genom breda portaler in på den rymliga kaserngården, som dock ej är mer än lagom stor för bekväm uppställning af regementets båda bataljoner bredvid hvarandra.

Närmast till höger och venster har man då de båda i vinkel brutna kasernflyglarna, uppförda i tvenne våningar, med undantag af hörn- och ändpartier, som äro en våning högre. Hvardera flygeln rymmer bekvämt en bataljons stammanskap (400 man), med två kompanier i hvarje våning.

På kaserngården märkas i öfrigt längre bort till venster det rymliga gymnastik- och exercishuset och der midt emot till höger musikkompaniets kasern, samt midt på kortsidan en större byggnadskomplex, innehållande skol- och matsalar, manskapskök

och marketenteri. Mera undanskynda, längst bort i hörnen, ligga arrestbyggnad, trossbodas och andra nödiga uthus.

Den för Kungl. Andra lifgardet afsedda östra delen af kasernetablissemnetet, fullkomligt lik den nyssnämnda, togs af regementet i besittning i oktober månad 1890. Kasernetablissemnetet i dess helhet utmärker sig för stor ändamålsenlighet och utgör en prydad för hufvudstaden.

Trångbataljonens kasern. Sedan Riksdagen år 1884 beviljat anslag till uppsättande af en trångbataljon, samt det blifvit bestämdt, att denna skulle förläggas till Marieberg, flyttades samma år Artilleri- och Ingeniörhögskolan från läroverks-huset derstädes till den nya byggnaden vid artillerigården, hvar efter arbetena för den nya kasernen under hösten påföljande år vidtogo med påbyggnad och inredning af läroverks-huset. Den nya kasernbyggnaden uppfördes härefter och var färdig på senhösten år 1887, hvarefter truppen, som under uppsättningstiden varit inlogerad i läroverksbyggnaden, förlades i kasernen, medan läroverks-huset inrymmer bataljonens beväring.

Byggnaden af sten, med högre och framskjutande midtelparti och flyglar, är uppförd i parken utmed gränslinien till Adolfsberg och inredd efter nutidens fordringar och den erfarenhet, man förvärfvat sig i afseende å uppförande af dylika kasernetablissemnet, samt innehåller tvenne våningar. Midtelpartiet och flyglarna äro en våning högre. Dessutom finnes en källarevåning, innehållande hushålls- och vedkällare för underofficerslägenheterna inom kasernen, äfvensom vedkällare för bataljonens behof.

Etablissemnetet är afsedt att inrymma den i tjänst varande stamstyrkan jemte 100 man beväring, hvarjemte utrymme i byggnaderna finnes äfven för kläder, persedlar och materiel för fredsstyrkan.

Etablissemnetet å Marieberg är deremot icke afsedt att inrymma de förråd, som äro erforderliga för mobiliseringen af de kolonner, flyttande sjukhus m. m., hvilka af bataljonen skola uppsättas vid krigstillfälle.

Den nya riksarkivbyggnaden har under perioden blifvit fullbordad. Byggnaden har sin fasad emot den å Riddarholmen blifvande strandgatan, Arkivgatan, utefter jernvägen och Riddarholmskanalen, samt en flygel emot den efter tomtens norra gränslinie tillämnade nya gatan, Tryckerigatan. Planen för anläggningen är så uppgjord, att då en utvidgning af Riksarkivet i en framtid blir nödvändig, denna kan åstadkommas genom hufvudbyggnadens fortsättande åt söder på Riksgäldskontorets nuvarande tomt, hvarigenom den åt Birger Jarls torg nu belägna delen af Riksarkivet blefve för andra statens ändamål disponibel.

Byggnaden, hvars yttersidor dekoreras i tegel, huggen sten eller gjuten cement, är uppförd af sten och jern med hvälfda jernbjelklag samt isolerad till sina olika delar fullständigt, så att kommunikation dem emellan blott eger rum genom jerndörr-lufter och jerntrappor. Golfven i arkivrummen äro lagda i cement, i förstugor och korridorer af tiles eller cement i färger, i mellanbottnar och balkonger af jern samt endast i embetsrummen af trä. Alla fönsterlufter utgöras uteslutande af jern och glas.

I källarvåningen inrymmas bostäder för betjening, värmeledningens pannor etc., förvaringsrum för bränsle m. m. Botten-våningen, i två höjdafdelningar, lemnar rum för uppsättande af cirka 3,270 sträckmeter hyllor. Våningen 1 trappa upp inne-

håller alla forskningssalar och embetslokaler med erforderliga kommunikationstrappor, hissar, toalettafdelningar m. m., hvarjemte balkongerna här äro afsedda för boksamlingen. Våningen 2 trappor upp i tre höjdafdelningar erbjuder plats för cirka 5,650 sträckmeter hyllor. Den monumentala och prydliga vestibulen, hvars hufvudingång är från nyssnämnda strandgata, går genom de båda nedre våningarna.

Antalet monument i hufvudstaden hafva ökats med *Oxenstiernastoden*, som fått sin plats på Riddarhusets gård och hvars aftäckning egde rum den 10 mars 1890, samt *Svensksundsmonumentet* å Skeppsholmen, hvilket aftäcktes den 9 juli nyssnämnda år.

Enskilda byggnader. Hit räknas sådana under perioden tillkomna byggnader, som, ehuru ej i strängaste mening afsedda för enskilda ändamål, blifvit af enskilda personer, bolag eller föreningar uppförda. Bland sådana hafva under perioden fullbordats:

F. d. Beskowska skolan, som, uppförd af aktiebolaget Minerva å tomten n:r 9 och 11 i kvarteret Norrtelje vid Engelbrektsgatan och sedan hösten år 1887 inrymmande nyssnämnda skolas elever, på ett i alla afseenden värdigt sätt ansluter sig till de förträffliga läroverkshus, som på senare tider uppstått i hufvudstaden.

Östermalms saluhall. Uppförandet af denna byggnad, hvilket i följd af beskaffenheten af den tomt i hörnet af Humlegårdsgatan och Östermalmstorg, hvarå hallen är belägen, kräft synnerligen stora och dyrbara grundläggningsarbeten, fullbordades på hösten år 1888. Af nämnda tomt, som i areal innehåller omkring 34,000 kvadratfot, och som af Aktiebolaget Östermalms saluhall inköptes för 400,000 kronor, upptages en del af en bakgård och en del af ett tvåvåningshus å Humlegårdsgatan. Återstoden täckes af den stora saluhallen, som inrymmer 153 salustånd, hvilka hvart och ett hafva sin egen källare, i och ur hvilken varorna föras medels hissinnättning. — De för fiskförsäljning afsedda salustånden äro dessutom försedda med i marmor inklädda cementbassiner, i hvilka den lefvande fisken förvaras och som med tillhjälp af en vattenledningskran, som uppsuger komprimerad luft, fyllas med ständigt tillströmmande vatten. — Saluhallen öppnades den 1 december ofvannämnda år.

Saluhallar äro under år 1889 uppförda inom egendomarne n:r 13 kvarteret Sjökattn (vid Badstugatan) och i n:r 24 kvarteret Adlern mindre (vid Norrtullsgatan) samt under år 1890 i n:r 16 kvarteret Rosendal större vid Hornsgatan. I afseende å såväl dessa som Östermalms saluhall har Stockholms stads helsovårdsnämnd lemnat föreskrifter rörande de sanitära anordningarne.

Cirkusbyggnaden vid Karlavägen, hvilken öppnades för allmänheten på hösten 1888, upptager hela kvarteret Brandvaken, begränsadt af Karlavägen samt Kommendörs-, Artilleri- och Skeppargatorna. Den är uppförd i österländsk stil, och till sitt yttre särdeles prydlig samt beräknad att rymma 3,000 personer.

Rundmålningsbyggnaden å Djurgården, uppförd på föranstaltande af rundmålningsaktiebolaget å Kaptensudden, fullbordades på hösten 1889, då det der inrymda panorama öppnades för allmänheten.

Försäkringsbolaget Skandias hus, i hörnet af Mynttorget och Vesterlånggatan, intager på grund af sin storslagna stil och väldiga proportioner ett synnerligen framstående rum bland de

på senare tider i hufvudstaden uppförda hus. Arbetena med denna byggnad afslutades på hösten 1889.

c) *Den privata byggnadsverksamheten.* Början af ifrågavarande femårsperiod visade ett ganska tvärt tillbakagående i byggnadsverksamheten, jemförd med det sista året i föregående period. Så utvisade år 1886 ett *anmält* antal boningsrum och kök af 5,857, under det att år 1885 anmälles icke mindre än 14,432 boningsrum och kök. Mot slutet af perioden visade sig en ökning i verksamheten, hvilken ökning dock var af öfvergående natur, så att år 1890 antalet anmälda boningsrum och kök var i det närmaste liknande med år 1886.

Antalet anmälda boningshus, rum och kök har utgjort:

Å r e n.	Boningshus.	Boningsrum och kök.	Rum och kök pr boningshus.
1871—1875	265	5,528	20.9
1876—1880	662	22,298	33.7
1881—1885	1,209	57,208	47.0
1886—1890	646	32,589	50.4
1886	109	5,857	53.8
1887	117	5,274	45.1
1888	128	6,337	49.5
1889	188	9,346	49.6
1890	104	5,775	55.4

Af öfversigten framgår, att de byggnader, som på sista tiden uppförts, äro betydligt större än de, som uppfördes i början af 1870-talet. Spekulationsbyggnaderna hafva så godt som utträngt sådana byggnader, som af egare till tomter uppföras för egen räkning eller för ett särskildt behof.

Lägenheternas medelstorlek framgår af följande tabell:

Å r e n.	A n m ä l d a.		
	Rum.	Kök.	Rum pr kök.
1871—1875	4,600	928	4.96
1876—1880	17,081	5,217	3.28
1881—1885	40,759	16,449	2.48
1886—1890	24,907	7,682	3.24
1886	4,338	1,519	2.85
1887	4,088	1,186	3.36
1888	4,746	1,591	2.98
1889	7,196	2,150	3.35
1890	4,539	1,236	3.67

Af ofvanstående tabell synes, som behovet af smålägenheter skulle blifvit fylldt under föregående period samt tendens uppstått att anordna större lägenheter, om ock ett eller annat hus för arbetare blifvit uppfördt äfven under den nu senast gångna perioden.

Antalet *afsynade* boningsrum och kök utvisar under de flesta åren en ganska märkbar skilnad, beroende dels derpå att en del anmälda byggnader icke komma till utförande, dels derpå

att de under året anmälda rummen och köken i de flesta fall afsynas först ett kommande år.

Förhållandet mellan anmälda och afsynade boningsrum och kök samt mellan afsynade rum och kök äfvensom de afsynade lägenheternas medelstorlek framgår af nedanstående tabell:

Å r e n.	Nya boningsrum och kök.		A f s y n a d e.		
	Anmälda.	Afsynade.	Boningsrum.	Kök.	Rum pr kök.
1881—1885.....	57,208	46,284	33,581	12,703	2.64
1886—1890.....	32,589	32,251	24,228	8,023	3.02
1886.....	5,857	6,846	5,024	1,822	2.76
1887.....	5,274	6,111	4,478	1,633	2.73
1888.....	6,337	6,317	4,761	1,556	3.06
1889.....	9,346	5,355	4,047	1,308	3.09
1890.....	5,775	7,622	5,918	1,704	3.47

Nedrifna eller i följd af andra orsaker försvunna boningsrum och kök belöpa sig under denna tid till följande:

Åren.	Boningsrum.	Kök.
1881—1885.....	3,481	1,115
1886—1890.....	3,352	1,040
1886.....	304	117
1887.....	632	183
1888.....	621	160
1889.....	770	242
1890.....	1,025	338

Om man utgår från 1880 års rumräkning, utgjorde *hela antalet boningsrum och kök* i Stockholm:

År.	Boningsrum.	Kök.	Summa.
1880.....	92,335	26,199	118,534
1885.....	122,435	37,787	160,222
1890.....	143,311	44,770	188,081

Dessa tal skilja sig betydligt från det resultat, som framgår af den vid slutet af år 1890 företagna bostadsräkningen.

Orsaken härtill torde få tillskrifvas först och främst primäruppgifternas origtighet, beroende af att husegarne, som sjelfva skola uppsätta desamma, dels hafva olika uppfattning om, under hvilken rubrik den eller den lägenheten skall hänföras, dels ock missuppfattat ändamålet med bostadsräkningen och derföre med vilja uppgifvit origtiga siffror. En annan orsak, att här angifna resultat skiljer sig från det, hvartill man hunnit vid 1890 års bostadsräkning, är, att vid denna senare en del boningsrum och kök blifvit använd till andra ändamål än det ursprungligen tillämnade och sålunda återfinnes under andra rubriker än boningsrum.

1) Afloppstrummor, gatuläggning, lyshållning, vattenledning, renhållning, planteringar m. m.

a) Afloppstrummor. Den utsträckning, trummor och ledningar för aflopps ordnande erhållit, framgår af nedan anförda siffer-

uppgifter. De större trummor af huggen granit, som under perioden blifvit anlagda, äro följande: i Sveavägen från Tegnérsgatan till Freygatan, hvarvid dock tillsvidare anlagts provisorisk ledning mellan Marquards- och Kungstensgatorna, emedan staden ej förvärfvat den för hufvudtrummans framdragande erforderliga marken; i Roslagsgatan från Solnavägen till Brunnsviken; i Narvavägen från Linnégatan till Ladugårdslandsviken; i Oden-gatan vesterut från Dalagatan, samt derefter i S:t Eriksplan och Torsgatan till jernvägens förrådshus, hvarifrån afloppet tillsvidare afledes genom en äldre sprängstenstrumma till Barnhusviken; i Skånegatan från Götgatan till förut befintlig trumma i Vestgöta-gatan; samt i Torkel Knutsons gata från Krukmakaregatan till Mälaren. Förmedels sistnämnda trumma har ett stort och tätt befolkadt område af Maria församling erhållit sitt aflopp till Mälaren, i stället för att, såsom förut skett, allt spillvatten från denna trakt afbördats genom Krukmakaregatan, Zinkensdam och Jakobsbergs egor till Liljeholmsvikens stillastående vatten.

Bland de smärre afloppsledningarne, af glacerade stengodsror, torde särskildt förtjena omnämnas den, som anlagts genom Karl XV:s port. Denna ledning har blifvit lagd till större djup än vanligt, mot bidrag af kronan, för att från artillerikasernen kunna mottaga all flytande orenlighet, hvilken dessförinnan af-rann till den norr om nämnde kasern belägna Starrbäckensängen. I sammanhang härmed har äfven denna äng, som egentligen utgjorde ett träsk, genom påfyllning med sten och jord blifvit höjd 2 till 5 meter öfver grundvattenytan. Af öfriga ledningar hafva flertalet anlagts inom Östermalms östra och norra delar samt uti åtskilliga nya gator inom öfre Norrmalm, vester om Norrtullsgatan.

Oberäknadt sidoledningar till tomter och rännstensbrunnar funnos vid femårsperiodens utgång:

15,422 meter trummor af huggen granit
660 " " af sprängsten
80,479 " ledningar af glaceradt stengods
Summa 96,561 meter för en anläggningskostnad af 4,335,293 kronor.
Häraf nedlades under femårsperioden:
2,667 meter trummor af huggen granit och
24,017 " ledningar af glaceradt stengods
Summa 26,684 meter för en anläggningskostnad af 1,032,117 kronor.

Antalet tomter, som genom senast omförmälda utsträckning af trumssystemet erhållit underjordiska afloppsledningar, har uppgått till: 303 år 1886, 232 år 1887, 138 år 1888, 121 år 1889 och 125 år 1890, eller tillsammans 919.

b) Gators planering och beläggning m. m. Planeringsarbetena för nya gators ordnande hafva under perioden hufvudsakligen omfattat följande trafikleder:

Å Norrmalm och Östermalm: Vanadisvägen, Freygatan, Karlbergsvägen, Oden-, Kungstens- och Rådmansgatorna, Tegnérsgatan i närheten af Tegnérslunden jemte gatorna invid denna, S:t Eriksplan, Tors-, Uppsala-, Sigtuna-, Helsing-, Dala-, Vestmanna-, Upplands- och Teknologgatorna, Ingemars-, Surbrunnsoch Rensgatorna, Valhallavägen vester om Engelbrektsgatan samt öster om Nybrogatan, Karlavägen öster om Artillerigatan, Karla-plan samt östra delen af Kommendörsgatan, Birger Jarlsplan

norr om Odengatan, Sture-, Brahe-, Nybro-, Sibylle- och Artillerigatorna norr om Östermalms- och Tyskbagaregatorna, Narvavägen samt Banér-, Torstensons- och Storgatorna inom de förra gardestomterna.

Å Kungsholmen: Kungsholmsgatan vester om Fridhems-gatan samt mellan Schéele- och Kungsgatorna, Mariebergsgatan mellan Kungsholms- och Fleminggatorna, Kungsgatan mellan Kungsholmsgatan och Kungsbron samt Norr Mälarstrand mellan Eldqvärn och Parmmätaregatan.

Å Södermalm: Stadsgården öster om Renstjernasgatan, Åsögatan mellan Renstjernas- och Erstagatorna, Borgmästaregatan mellan Bonde- och Åsögatorna, Södermannagatan mellan Skåne- och Hammarbygatorna, Söder Mälarstrand vesterut från Mariahissen, uppfartsvägen från Söder Mälarstrand i Torkel Knutsonsgatan, Hornsgatan vesterut från Hornskroken, Brännkyrkagatan framför Högalidsberget samt Årstastrand invid och öster om jernvägsbron.

Omfattningen af under senare tider utförda planeringsarbeten inhemtas af nedanstående uppgifter:

Åren.	K u b i k m e t e r .			
	Berg- sprängning.	Jord- schaktning.	Fyllning.	Stenmur.
1861—1875.....	12,729	40,707	— ¹⁾	4,571
1876—1880.....	18,705	21,949	125,066	4,013
1881—1885.....	195,247	137,102	769,872	5,884
1886—1890.....	372,823	119,796	801,519	26,698

Som af denna tabell synes, hafva planeringsarbetena i betydlig grad stegrats under de senaste tio åren, men så hafva också under denna tid flere viktiga hufvudtrafikleder, såsom Kungsgatan, Vasagatan, Fleminggatan, Narvavägen och uppfartsvägen från Söder Mälarstrand blifvit ordnade hvarjemte trenne stadsdelar försetts med hela nät af nya gator nemligen: Ladugårdslands församling norr om Humlegården och Kommendörs-gatan, Johannes församling i trakten af Roslagsgatan, samt Adolf Fredriks församling vester om Drottninggatans öfre del och Norrtullsgatan. Vidare framgår af förenämnda uppgifter, att planeringsarbetena i kvantitativt hänseende för den senaste femårsperioden i hög grad öfverskjutit den närmast föregående och sannolikt dermed äfven uppnått sitt maximum för en ganska lång tid. Utgifterna för planeringsarbetena under åren 1886—1890 hafva, i rundt tal, uppgått till 2,350,000 kronor, då motsvarande siffra för närmast föregående femårsperiod ej uppgick till fullt 750,000 kronor.

Nya trafikleder. Genom förenämnda planeringsarbeten samt ett mer eller mindre fullständigt ordnande i öfrigt har under perioden i fråga ett flertal nya gatudelar kunnat upplåtas för trafik. Sedan den nya stadsplanen började genomföras, eller år 1874, har tillökningen i gatuarealen blifvit så betecknande för hufvudstadens utveckling, att några sifferuppgifter i detta hänseende och en jämförelse med närmast föregående år böra tillmätas ett visst intresse. Efterföljande tabell H (sid. 77) utvisar gatornas tillväxt i längd och areal från och med år 1866, eller under de senaste tjugofem åren.

Under de senaste tio åren hafva i sammanhang med eller till följd af nya gators öppnande följande äldre gator enligt stadsplanen blifvit *igenlagda* eller delvis ingått i nya trafikleder:

¹⁾ Före år 1876 hafva icke några anteckningar blifvit gjorda angående kubikmassan af verkställda fyllningsarbeten.

		Meter.	Qvadratmeter.
<i>Östermalm.</i>			
År 1881.	Lad. Tullgata (Nybrog.—Villagatan).....	540	5,289
• 1883.	Vestra Humlegårdsg. (Humlegårdsg.—Lad. Tullg.)	716	5,548
• 1885.	Nya gatan (Skeppareg.—Grefgatan).....	—	238
• 1886.	Grefgatan (tillagd qvart. Minan).....	—	138
• „	Gumshornsgatan	386	2,640
• „	Lad. Tullgata (vesterut fr. Villagatan).....	68	408
• „	Linnégatan (tillagd qvart. Lyran).....	—	107
• „	V. Humlegårdsg. (Surbrunnsg.—Östermalmsg.)..	320	2,560
Summa		2,030	16,928
<i>Norrmalm.</i>			
• 1883.	Upplandsgatan (n. om Parisgränd).....	238	1,276
• „	Perlstickaregränd (Nya vägen—Rådmanng.).....	78	507
• 1885.	Snickaregränd (L. Surbrunnsg.—Roslagsg.).....	68	416
• 1886.	Joh. n. kyrkogata (Döbelnsg.—Johannesg.).....	110	660
• „	Perlstickaregränd (Rensg.—Kungstensg.)	75	450
• 1889.	V. Qvarngränd (Upplandsg.—Vestmannag.).....	76	570
Summa		645	3,879
<i>Kungsholmen.</i>			
• 1886.	Väg och öppen plats mell. nya och gamla Kungsholmstull (tillagd qvart. Arbetaren)	110	660
<i>Södermalm.</i>			
• 1885.	Tjärhofsgatan (tillagd qvart. Buketten)	—	46
• 1886.	Hornstullsgatan (fr. Varfsgatan vesterut tillagd qvart. Spettet).....	—	308
Summa		—	354
Summa minskad gatulängd och areal		2,785	21,821

Minskas de i tab. H anförda siffror med de nu senast angifna, blifver hela tillökningen i gatornas längd och areal åren 1866—1890 21,292 längdmeter och 605,222 qvadratmeter.

Vid slutet af år 1890 utgjorde den totala gatulängden 134,632 meter och den totala gatuarealen 1,962,644 qv.meter; den förra har således från år 1866, eller väsentligen från år 1878, ökat med c:a 20 och den senare med c:a 44 procent. Att gatuarealen ökat i betydligare mån än längden, beror naturligtvis derpå, att de nya gatorna ega en större bredd än de äldre.

Trafikens storlek. Att ega kännedom om den allmänna gaturörelsens storlek och beskaffenhet i de olika trafiklederna är till stort gagn för bedömandet af det lämpligaste belägningsämnet samt vid jämförelser af underhållskostnaden och har naturligtvis äfven sitt allmänna intresse. Trafikräkningar angående körande hafva därför på senaste åren börjat verkställas. Resultatet häraf, hvars återgifvande här dock skulle blifva för vidlyftigt, finnes offentliggjordt i »Berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning år 1890», tabell n:r 80.

Gatulägningsarbeten. Under denna period hafva icke några anmärkningsvärda ändringar blifvit gjorda med afseende å metoderna för gatubeläggning. Det torde dock böra anmärkas, att i anseende till gatuarealens utomordentliga tillväxt man varit nödsakad för de nya gatorna hufvudsakligen använda de billigaste belägningsämnen, såsom fältgrus och makadam. Att sistnämnda belägningsämne fått en relativt stor användning motiveras äfven

deraf, att stora massor makadamgrus måst tillverkas de senare vintrarne för afhjelpande af arbetsbristen. Med hänsyn till dessa förhållanden har det äfven ansetts nödigt att anskaffa flere gatuvältar, samt för behörigt underhåll af de makadamiserade och grusade gatorna öka antalet vattenvagnar och sopmaskiner. Vid slutet af år 1890 egde staden sålunda af dessa redskap: 3 ångvältar, en på 10 och två på c:a 18 tons vikt; 2 hästvältar; 20 vattenvagnar af olika storlek och konstruktion, samt 13 vägskrapor och sopmaskiner.

Träbeläggningen har icke erhållit någon större utsträckning, utan äro Kungsgatans viadukt och Vasabron fortfarande de enda trafikleder, som dermed blifvit belagda. Asfalten har deremot fått ökad användning, nemligen vid gångbanor, saluplatser och åkarestationer.

Utförda belägningsarbeten hafva fördelat sig sålunda med afseende å olika slag af *belägningsämnen*:

Åren.	Tuktad sten. Qvm.	Fältsten. Qvm.	Asfalt. Qvm.	Makadam. Qvm.
1866—1870.....	84,995	92,780	3,248	7,447
1871—1875.....	128,926	84,895	—	16,697
1876—1880.....	114,877	23,870	4,551	40,351
1881—1885.....	109,172	51,453	6,213	18,227
1886—1890.....	146,089	9,648	28,374	79,813

Den relativa utsträckning, till hvilken gatuytan inom olika stadsdelar och vid olika tidpunkter varit belagd med de särskilda slagen af belägningsämnen, framgår af *tabell 1* (sid. 78).

Tab. H.

Gatornas tillväxt i längd och areal åren 1866—1890.

År.	Östermalm. ¹⁾		Norrmalm.		Kungsholmen.		Staden inom broarne och Riddarholmen.		Södermalm.		Hela staden.	
	Meter.	Qvadratmeter.	Meter.	Qvadratmeter.	Meter.	Qvadratmeter.	Meter.	Qvadratmeter.	Meter.	Qvadratmeter.	Meter.	Qvadratmeter.
1866.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4,950	—	4,950
1867.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1868.....	—	83	—	—	—	—	—	—	—	—	—	83
1869.....	210	2,520	—	—	—	—	—	4,750	—	—	210	7,270
1870.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1866—1870.....	210	2,603	—	—	—	—	—	4,750	—	4,950	210	12,303
1871—1874.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1875.....	—	—	—	4,040	—	—	—	—	—	—	—	4,040
1871—1875.....	—	—	—	4,040	—	—	—	—	—	—	—	4,040
1876.....	78	702	—	1,001	—	—	—	—	—	—	78	1,703
1877.....	—	—	—	302	—	—	—	724	—	—	—	1,026
1878.....	1,110	33,920	295	7,816	371	4,408	—	393	350	6,486	2,126	53,023
1879.....	—	—	—	215	—	—	—	—	—	—	—	215
1880.....	141	7,484	678	14,611	—	—	—	—	—	—	810	22,093
1876—1880.....	1,329	42,106	973	23,945	371	4,408	—	1,117	350	6,486	3,023	78,062
1881.....	456	9,550	68	944	—	—	—	—	—	6,756	524	17,250
1882.....	798	13,489	656	11,433	—	—	—	—	557	18,652	2,011	43,574
1883.....	800	30,204	1,000	19,329	—	—	—	—	41	475	1,841	50,008
1884.....	80	4,458	—	381	—	—	—	—	120	2,160	200	6,999
1885.....	260	7,716	554	15,676	—	4,800	—	4,885	350	14,486	1,164	47,563
1881—1885.....	2,394	65,417	2,278	47,763	—	4,800	—	4,885	1,068	42,529	5,740	165,394
1886.....	2,467	38,843	4,929	101,561	252	17,534	—	—	88	7,819	7,736	165,757
1887.....	1,439	32,523	580	11,321	605	8,610	—	—	351	6,929	2,975	59,393
1888.....	214	5,536	715	18,238	—	1,885	—	—	—	407	929	26,066
1889.....	1,139	63,004	690	13,833	272	6,110	—	—	692	10,329	2,793	93,276
1890.....	—	2,947	292	6,738	238	4,695	103	1,221	38	7,161	671	22,702
1886—1890.....	5,259	142,853	7,206	151,091	1,367	38,834	103	1,221	1,169	32,645	15,104	367,244
1866—1890.....	9,192	252,970	10,457	227,439	1,738	48,042	103	11,973	2,587	86,610	24,077	627,043

¹⁾ För redighets skull räknas hela Birger Jarls gatan med området öster derom till Östermalm.

Kostnaderna för gatu- och trumbyggnadsarbetena hafva utgjort:

Åren.	Kronor.	År.	Kronor.
1866—1870.....	1,717,503	1886.....	2,101,769
1871—1875.....	2,393,309	1887.....	1,393,157
1876—1880.....	3,985,933	1888.....	1,252,046
1881—1885.....	4,804,954	1889.....	1,310,848
1886—1890.....	7,135,256	1890.....	1,077,436
1866—1890.....	20,030,955	1886—1890.....	7,135,256

c) *Gatubelysning. Gasverket vid Klara sjö.* Behovet af ökad utrymme vid gasverket, i synnerhet för anskaffande af större kontorslokaler och för beredande af boställslägenheter hade redan länge gjort sig gällande, då gasverkets styrelse i början af

år 1885 beslöt att hos stadsfullmäktige förorda antagandet af det anbud, som gjorts styrelsen, att för 275,000 kronor komma i besittning af den intill gasverket gränsande egendomen nr 1 i kvarteret Gäddan. Sedan stadsfullmäktige den 9 mars 1886 antagit det af styrelsen uppgjorda förslag till köpekontrakt, inköptes egendomen för en köpesumma, som med lagfartskostnader m. m. uppgick till 277,021 kronor 70 öre.

Under nyssnämnda år gjordes nödiga förändringar för inredning af kontorslokal, ingenjörsbyrå och sessionsrum för styrelsen samt behöfliga boställsvåningar, hvarjemte åtskilliga in- och utvändiga reparationer, som då ej medhunnits, företogs under det följande året.

Kollossningsanstalten vid Värtan. Intill år 1886 hade å denna anstalt blifvit nedlagdt ett kapital af 41,660 kronor 99 öre och för anstaltens utvidgning voro 15,000 kronor upptagna i 1886 års stat. Då erfarenheten emellertid visat, att det blef betydligt billigare att lossa kolen vid Värtan och derifrån i mån af behof forsla dem på banvagn till gasverket än att sjöledes föra dem direkt till gasverkets kaj, beslöt styrelsen att i än vidsträcktare mån utvidga nämnda lossningsapparat. I följd häraf nedlades å dessa utvidgningsarbeten under år 1886 en summa af 36,606 kronor 18 öre. Detta oaktadt visade sig besparingen i följd af kolens lossning vid Värtan i stället för vid gasverket uppgå till öfver 19 % af hela det å lossningsanstalten vid 1886 års slut nedlagda kapital, hvilket hade till följd, att äfven under åren 1888, 1889 och 1890 utvidgningar å denna anstalt egde rum, — alltjemt medförande växande besparing i kostnaden för kolens transport till gasverket. Från och med år 1888 har derfor gasverkets hela behof af kol lossats vid Värtan och derifrån i mån af behof transporterats å jernvägsvagn till gasverket. Kostnaden i sin helhet för kollossningsanstaltens anordnande har intill år 1891 uppgått till 98,969.04 kronor.

Bland *öfriga utvidgningsarbeten*, som under åren 1886—1890 företagits inom gasverket, må nämnas byggande af en ny scrubber, 3 stycken Münchenergeneratorugnar, 12 stycken retortugnar enligt Hasse & Vacherots system, ett par kokskrossar jemte skjul för den krossade koksen, anläggande af en slamcistern för renandet af det vatten, som för gasberedningens behof uppumpas från Klara sjö, inredning af tvätt- och matrum för eldarne, diverse dränerings- och vattenledningsarbeten m. m.

Gaspriset. De vid 1885 års ingång bestämda gasprisen hafva, med undantag för den till kraftbehof förbrukade gasen, under perioden bibehållits oförändrade, hvadan sålunda för den offentliga belysningen fortfarande betalas 15 öre pr kbm. för brännare, som konsumerar 150—500 liter i timmen, och 12 öre för brännare, som konsumerar mera än 500 liter i timmen. För all den gas, som förbrukas till belysningsändamål enligt mätare, betalas som förut 20 öre pr kbm., men för gas, som användes till kokning eller eldning, 15 öre pr kbm., hvaremot genom stadsfullmäktiges beslut af den 1 april 1889 priset å den gas, som från den 1 juli 1889 förbrukas i gasmaskiner, blifvit nedsatt till 10 öre pr kbm., dock utan beviljande af rabatt å denna gas. I afseende å rabatt å den gas, som förbrukas såsom lyse eller bränsle, äfvensom rörande gasens ljusstyrka gälla fortfarande de bestämmelser, som under förra femårsperioden, 1881—1885, tillämpades och för hvilka Öfverståthållarembetet i sin berättelse rörande denna period lemnat redogörelse.

Tab. I. *Arealen för olika belägningsämnen i % af hela gatuytan.*

Stadsdel.	Tuktad och huggen sten m. m. ¹⁾	Fältsten.	Grusning.
Staden inom broarna:	%.	%.	%.
År 1871	42.02	57.07	0.91
• 1875	55.21	43.88	0.91
• 1880	66.38	32.71	0.91
• 1885	74.79	22.80	2.41
• 1890	79.72	15.42	4.86
Norr- och Östermalm:			
År 1871	17.81	46.95	35.24
• 1875	28.95	39.15	31.90
• 1880	39.21	31.15	29.64
• 1885	44.92	25.19	29.89
• 1890	45.49	13.42	41.09
Kungsholmen:			
År 1871	6.60	30.91	62.49
• 1875	12.22	27.80	59.98
• 1880	17.17	22.13	60.70
• 1885	18.16	19.77	62.07
• 1890	39.06	12.70	48.24
Södermalm:			
År 1871	9.70	55.70	34.60
• 1875	12.76	52.99	34.25
• 1880	21.62	45.13	33.25
• 1885	27.21	40.45	32.34
• 1890	33.20	35.18	31.62
Hela staden:			
År 1871	17.35	49.95	32.70
• 1875	25.88	43.28	30.84
• 1880	35.50	35.00	29.50
• 1885	41.22	29.07	29.71
• 1890	44.85	19.12	36.03

¹⁾ Hit räknas alla bearbetade eller konstgjorda belägningsämnen, såsom tuktad sten, makadam, asfalt och träkubb, samt huggen kant- och rännsten.

Under den nu tillryggalagda femårsperioden har *användningen af gas* såsom bränsle och drifkraft blifvit alltmera allmän, så att vid 1890 års slut icke mindre än 9,022 apparater för kokning och eldning m. m. med gas befunnos i bruk och 98 gasmaskiner med tillsammans 268 hästkrafter funnos uppsatta. Medan under år 1885 förbrukades för kokning, eldning och drifkraft endast 141,066 kbm. gas, utgörande 1·6 % af årets hela tillverkning, har förbrukningen för samma ändamål under år 1890 varit 1,219,786 kbm., utgörande 10·54 % af årets hela tillverkning. Under år 1890 har således gasförbrukningen för kokning, eldning och drifkraft varit mer än 8½ gånger så stor som under år 1885 — ett resultat som vältaligt nog visar verkningarna af den i förra berättelsen omnämnda, af gasverket anordnade utställning af de för dessa ändamål erforderliga apparater, hvilken utställning från den 1 oktober 1890 blifvit öfverläten å enskild person.

Om gaslysningsväsendets utveckling i hufvudstaden under perioden 1886—1890 lemna nedanstående sifferdata upplysning.

Rörledningens längd i meter utgjorde vid slutet af nedanstående år:

År.	Hela rörledningen.	Deraf	
		Hufvudrör.	Spisningsrör till gaslyktor.
1885.....	189,605	153,917	35,688
1886.....	200,335	160,469	39,866
1887.....	208,838	166,304	42,534
1888.....	217,451	173,708	43,743
1889.....	225,351	179,228	46,123
1890.....	230,418	182,321	48,097

Under denna period har alltså ledningen utsträckts med bortåt 22 %.

Den af staden bekostade gatubelysningen (med gas) omfattade under perioden nedanstående antal *lyktor* (som begagnats under *hela* lysåren — periodiska lyktor alltså ej inberäknade):

År.	Gaslyktor.		Oljelyktor.
	Med brännare å 150 liters konsumtion.	Med större brännare.	Med Vilanders lampor.
1885.....	4,598	37	206
1886.....	4,891	43	223
1887.....	5,076	58	241
1888.....	5,208	59	244
1889.....	5,426	67	240
1890.....	5,610	67	236

Dessutom funnos vid 1890 års slut följande antal periodiska lyktor, nemligen 31 gaslyktor och 43 oljelyktor, förutom 16 elektriska bågglampor.

Antalet gaslyktor har således sedan år 1885 ökat med nära 23 %. Oljelyktornas antal har deremot endast obetydligt ökat och är sedan år 1889 åter i nedgående, såsom ock förut varit fallet intill år 1886.

Inom stadens olika delar utgjorde antalet lyktor, som begagnats under hela lysåren 1885 och 1890:

Stadsdel.	Gaslyktor.		Oljelyktor.	
	År 1885.	År 1890.	År 1885.	År 1890.
Storkyrkoförsamlingen.....	617	647	—	—
Klara församling.....	605	640	—	—
Kungsholms d:o.....	265	429	19	21
Adolf Fredriks d:o.....	478	690	12	10
Jakobs d:o.....	559	599	—	—
Skeppsholms d:o.....	27	27	—	—
Johannes d:o.....	190	293	7	3
Ladugårdslands d:o.....	632	856	39	59
Djurgårdens d:o.....	108	114	—	—
Katarina d:o.....	671	750	104	102
Maria d:o.....	483	632	25	41
Summa	4,635	5,677	206	236

De stadsdelar, som företrädesvis varit skådeplatsen för byggnadsverksamheten under perioden, framträda tydligt i ofvanstående tabell genom den starka tillökningen i deras gatubelysning. Så hafva inom hvardera af Ladugårdslands och Adolf Fredriks församlingar mer än 200 nya gaslyktor blifvit uppsatta, inom hvardera af Kungsholms och Maria församlingar omkring 150.

Gaslägor för *enskild* förbrukning äfvensom antalet gasmätare utgjorde vid slutet af nedannämnda år:

År.	Gaslägor.	Gasmätare.
1885.....	112,107	9,684
1886.....	117,165	10,459
1887.....	121,594	11,437
1888.....	128,177	12,920
1889.....	134,793	14,730
1890.....	139,928	17,383

Hela *förbrukningen* af gas utgjorde:

År.	Hela förbrukningen. Kubikmeter.	Deraf	
		Allmän.	Enskild.
1885.....	8,504,478	1,725,260	6,779,218
1886.....	8,993,519	1,991,092	7,002,427
1887.....	9,444,459	2,122,221	7,322,238
1888.....	9,969,545	2,220,943	7,748,602
1889.....	10,479,567	2,302,290	8,177,277
1890.....	11,197,157	2,499,426	8,697,731

Medelförbrukningen (allmän och enskild) utgjorde pr invånare under perioden 44·9 kubikmeter. Åren 1881—1885 utgjorde medelförbrukningen omkring 35 kbm.

Stadens utgifter för hela den offentliga belysningen medels gas, olja och elektricitet hafva uppgått till följande belopp:

År 1886.....	315,226·83 kronor
• 1887.....	336,798·69
• 1888.....	348,869·26
• 1889.....	357,883·95
• 1890.....	386,573·80

Elektriska belysningen vid Slussen och Karlavägen. De båda elektriska belysningsanläggningarna vid Slussen och å Karla-

vägen hafva under perioden fungerat, utan att hafva undergått några synnerligen stora förändringar. Så uppsattes år 1887 å östra delen af Karlavägen 2 bågglampor af samma system, som der förut var användt; år 1888 tillkom ännu 1 bågglampa. — I Stadsgården uppsattes 6 bågglampor af Thomson Honstons system.

För att här i landet vinna någon erfarenhet om användning vid elektrisk belysning af s. k. transformatorer, eller sådana apparater, medels hvilka elektrisk ström af hög tension och låg strömstyrka kan förvandlas till ström af låg tension och större strömstyrka och såmedels strömmen fortledas på större afstand i ledningar af jemförelsevis liten genomskärning, antog gasverksstyrelsen ett af nämnda systems patentinnehafvare, firman Ganz & Co i Budapest, ingifvet anbud att på försök få använda dess för sådant ändamål hitsända apparater. En mindre försöksstation inrättades därför år 1887 vid gasverket, och strömmen leddes genom luftledning till de lokaler, som enligt öfverenskommelse skulle upplysas. Ehuru afståndet från dynamomaskinen till lamporna var cirka 1,100 meter, leddes strömmen genom en koppartråd af endast 4.5 mm. diameter. Anläggningen, som hölls i gång ända till den 15 maj 1888, fungerade utan den ringaste felaktighet, lemnande ett godt vittnesbörd om det använda systemets ändamålsenlighet och ovedersägliga fördelar för mindre anläggningar, der belysningen skall användas på långt afstand från kraftkällan.

Tändningstiden. En ny af gasverkets öfveringenjör uppgjord lykttändningstabell, baserad på uppgifter från härvarande observatorium om skymnings- och dagningsinträdande, har af drätselnämnden antagits och trädde i kraft från och med 1890 års början.

Nytt gasverk. Genom den i förra femårsberättelsen omnämnda provisoriska utvidgningen af det gamla gasverket hade staden förskaffat sig rådrom för ordnandet af den trängande frågan om byggandet af ett nytt, större och tidsenligare gasverk, som utan en skadlig och farlig forcering af produktionen skulle kunna tillgodose gasbehovet under en längre följd af år.

Under år 1889 upptogs ånyo frågan om anläggandet af det behöfliga nya gasverket. Redan den 5 mars nämnda år hade nemligen gasverksstyrelsen uti skrifvelse till stadsfullmäktige påvisat det nuvarande gasverkets otillräcklighet för upprätthållande af den alltjemt växande gaskonsumtionen, men hade då ej kunnat framlägga bestämdt förslag till utvidgning, emedan någon passande tomtplats ej fans disponibel. Då det emellertid kunde ifrågasättas, huruvida icke en utvidgning af det nuvarande gasverket kunde ske genom inköp af närgränsande tomter, beslöt gasverksstyrelsen att uppdraga åt gasverkets öfveringenjör att låta verkställa undersökningar och beräkningar öfver såväl utvidgning af det nuvarande gasverket å närgränsande tomter som ock uppförande af ett nytt gasverk å den plats vid Värtan, som styrelsen funnit vara den enda lämpliga, nemligen Hjorthagens norra del, begränsad af Lilla Värtan, Husarviken samt Lilla och Stora Jägarbackarna.

Sedan på grund af dessa undersökningar förslag upprättats i såväl det ena som det andra hänseendet och det af dessa undersökningar framgått, att en utvidgning af nuvarande gasverket genom inköp af angränsande tomter hvarken med säkerhet och för rimlig kostnad läte sig göra eller ens kunde till behöflig omfattning ske, beslöt styrelsen den 21 okt. 1889 att hos

stadsfullmäktige hemställa, att ett nytt gasverk, afsedt för en maximitillverkning pr dygn af 60,000 kbm., skulle uppföras vid Lilla Värtan å Hjorthagen och angränsande mark. — Denna styrelsens hemställan bifölls också af stadsfullmäktige den 13 december samma år, och blef beslutet derom af Öfverståthållarembetet fastställt den 2 januari 1890.

Planen för anläggningen i sin helhet är uppgjord för en maximitillverkning pr dygn af omkring 240,000 kbm., men för närvarande är endast afsedt att bygga en fjerdedel deraf, eller för en tillverkning af 60,000 kbm. per dygn. En del af byggnaderna och planeringsarbetena skall dock utföras för halfva verket, men alla apparaterna endast för fjerdedelen. Äfven rörledningen till staden är afsedd att för närvarande utföras endast för denna del af hela anläggningen.

Den valda belägenheten i Hjorthagen är synnerligen lämplig, i ty att, efter utförande af nödig kajanläggning, fartyg af ända till 7 meters djupgående kunna, genom lossningsapparater och ett till största delen själfverkande system af linledningar eller ock rälsbanor, lossa direkt in uti bredvid liggande kolhus, hvilka blifva så rymliga, att kolen komma att uteslutande lagras under tak. Beqväm spårförbindelse anordnas inom verket och anslutes till statens jernvägar.

Då dessutom hela verket kommer att anordnas på ett långt mera rationellt sätt, än som varit möjligt vid blott en eventuel utvidgning af gamla gasverket, och dertill genom möjlighet af ytterligare utvidgningar hufvudstadens hela gasfabrikation kan der i framtiden koncentreras, så synes den under en följd af år brännande frågan om sättet för gasverkets ordnande hafva blifvit på bästa sätt löst.

De definitiva undersökningsarbetena börjades redan den 30 december 1889 och, sedan en del förarbeten voro afslutade, togo planeringsarbetena för det nya gasverket sin början den 1 april 1890. Enligt stadsfullmäktiges beslut skulle den första anläggningen vara färdig till hösten 1892, men i anseende till svårigheten och olägenheterna af att utföra arbetet å den jemförelsevis korta tiden af 2 $\frac{1}{2}$ år har uppskof meddelats till hösten 1893, — ett uppskof som så mycket lättare kunnat medgifvas, som det visat sig att deraf icke kan komma att vållas någon olägenhet med afseende på gastillgången inom hufvudstaden under tiden.

Elektriska belysningen och elektriska centralstationen. Redan under år 1884 inkommo till stadsfullmäktige från flere enskilda personer ansökningar om tillåtelse att få uti stadens gator och allmänna platser nedlägga kablar för elektrisk belysning och andra industriella ändamål. Sedan frågan remitterats till behandling af drätselnämndens andra afdelning, infordrade denna yttrande af gasverksstyrelsen, som då, hufvudsakligen på grund af öfveringenjörens vid gasverket utlåtande, helt och hållet afstyrkte hvarje meddelande åt enskilda af sådan tillåtelse. På grund häraf afstyrkte såväl drätselnämnden som ock stadsfullmäktiges beredningsutskott ansökningarnas beviljande. Emellertid var genom nämnda ansökningar frågan om en vidsträcktare elektrisk belysning inom de förnämsta stadsdelarna på allvar bragt å bane, och gasverksstyrelsen skyndade ock att på initiativ af verkets öfveringenjör hos stadsfullmäktige anhålla om uppdrag och medel för anställande af försök i större skala med elektrisk belysning för såväl gator som enskilda lokaler, utgående från en mindre centralstation. Stadsfullmäktige beviljade

för år 1886 ett belopp af 8,000 kronor till förberedande åtgärder för anläggning af en centralstation för belysning medels glödljus, hvarefter gasverkets styrelse uppdrog åt öfveringenjören att med biträde af en särskild, i elektroteknik sakkunnig person utföra erforderliga undersökningar och beräkningar samt derefter inkomma till styrelsen med förslag, omfattande anordnande af en sådan centralstation dels för nedre Norrmalm och dels för Staden inom broarne. Sedan sakkunnigt biträde åt gasverkets öfveringenjör blifvit utsedd, anmodades denne att under en tid af 3 månader besöka de förnämsta centralstationer för elektrisk belysning å kontinenten samt i England och Amerika, i ändamål att taga noggrann kännedom om den elektriska belysningsteknikens dåvarande ståndpunkt, och efter afgifven reseberättelse i samråd med gasverkets öfveringenjör och med ledning af de utomlands gjorda erfarenheterna upprätta förslag till en elektrisk centralstation, afsedd för nedre Norrmalm. Ett förslag, afseende anläggandet af en centralstation för till en början 4,000 lampor, men med möjlig utvidgning till 8,000, blef härpå framlagdt för stadsfullmäktige, men vann ej deras godkännande, hufvudsakligen af det skäl att man, då den elektriska belysningstekniken befunno sig i stark utveckling, befarade, att den dyrbara anläggningen skulle snart nog befinnas otidsenlig, samt att, då det område, som afsågs, vore blott en mindre del af staden, anspråk snart nog skulle framkomma på dylika anläggningar äfven från andra stadsdelar, hvarjemte äfven en och annan ansåg ljusets pris vara för högt och för öfrigt hela behovet af sådan belysning tvifvelaktigt.

Emellertid väcktes ånyo inom stadsfullmäktige den 18 mars 1887 förslag om inrättandet af en elektrisk centralstation, och hemställdes deruti, att gasverkets styrelse måtte erhålla uppdrag att inkomma med nytt förslag till anläggning af en dylik station.

Efter sålunda förnyadt uppdrag inkom styrelsen den 7 november samma år med sitt andra förslag i ämnet, hufvudsakligen af samma omfattning och efter samma system som det första förslaget. — Den 5 mars 1889 gjorde gasverkets styrelse ånyo frågan om elektrisk belysning till föremål för stadsfullmäktiges pröfning. Betonande, hurusom förhållandena med afseende på behovet af elektrisk belysning i hufvudstaden på de sista åren så avancerat, att det ej vore rådligt, att Stockholms kommunalstyrelse längre vidhölle sin dittills intagna rent negativa ståndpunkt, så vida det öfver hufvud skulle blifva möjligt för kommunen att utan allvarsamma svårigheter inskrida och taga angelägenheten i sin hand, fann styrelsen i högsta grad angeläget, att utan uppskof kraftiga åtgärder vidtogos i och för en slutlig utredning af den allt mera påträngande frågan, om kommunen för egen räkning skulle anlägga elektrisk centralstation, eller öfverlemna åt den enskilda företagsamheten att i större skala förse hufvudstaden med elektriskt ljus; och ansåg styrelsen, på samma gång den allt fortfarande vidhölle sin tidigare uttalade åsigt, att kommunen själf för framtiden borde taga denna sak om hand, — en grundlig lösning af saken kräfva, att en af fullt kompetent fackman i detalj utarbetad plan till anläggning af ett elektricitetsverk i stor skala anskaffades, samt hemställde, att stadsfullmäktige måtte för detta ändamål af gasverkets medel anslå 15,000 kronor till bestridande af härmed förenade kostnader.

Sedan denna hemställan blifvit af stadsfullmäktiges beredningsutskott tillstyrkt, beviljade stadsfullmäktige den 1 april

ofvannämnda år det begärda anslaget. — Efter det gasverkets öfveringenjör under en på styrelsens uppdrag företagen resa till Tyskland och Frankrike tagit del af de förslag till centralstationer, som af Europas mest framstående firmor på elektroteknikens område utarbetats för flere större städer i utlandet, utarbetades derefter en fullständig plan med kostnadsförslag till elektrisk centralstation för nedre Norrmalm, hvilket förslag, baserad på användandet af likriktad ström, treledningssystem och accumulatorer, och numera afseende en anläggning för 10,000 samtidigt brinnande lampor samt med möjlighet för ett senare utvidgande till 20 å 30,000, den 21 oktober 1889 inlemnades till stadsfullmäktige, för att underställas deras pröfning, och den 13 december af stadsfullmäktige gillades och antogs.

Sedan af gasverksstyrelsen föreslaget inköp af tomten n:r 6 i kvarteret Hästen blifvit af stadsfullmäktige godkänt och nämnda tomt inköpt för en köpeskilling af 360,000 kronor, kunde en definitiv plan för verket uppgöras samt program för anläggningen utfärdas och på grund af detta program kostnadsförslag å de olika delarna infordras. Efter en noggrann utredning af frågan och med afseende fäst å den inköpta tomtens dimensioner samt med stöd af de erfarenheter om den senaste utvecklingen af den elektriska belysningstekniken i utlandet, hvilka vunnits under de resor, som gasverkets öfveringenjör och elektrotekniker företagit, ansågos en del ändringar i den förut framlagda planen vara behöfliga, såsom att ifrån början uppföra byggnaderna för den beräknade utsträckningen till 30,000 lampor, att använda tripplexpansionsmaskiner i stället för compoundsmaskiner samt framför allt användande af accumulatorer i en vida större skala.

Sedan sålunda det uppgjorda förslaget efter dessa ändringar blifvit bragdt i full öfverensstämmelse med den nuvarande ståndpunkten för elektriska centralstationers anläggning, hemställde styrelsen den 30 oktober 1890, att stadsfullmäktige måtte besluta, att det förut bestämda elektricitetsverket skulle å den derför inköpta tomten af gasverksstyrelsen utföras i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de af styrelsen vid detta tillfälle öfverlemnade ritningar och program mot en beräknad kostnad af 1,706,000 kronor (eller, med inberäkning af tomten, 2,066,000 kronor) och att deraf måtte beviljas att utgå under år 1891 en summa af 1,500,000 kronor. Emellertid blef ärendet af stadsfullmäktige till gasverksstyrelsen återförvisadt med anmodan att uppgöra en driftsberäkning och en alternativ plan, med hänsyn till att kostnaderna måtte, så vidt möjligt vore, nedsättas. Beträffande sjelfva planen för stationens anordning och det system, hvarå densamma grundats, kunde styrelsen dock ej föreslå någon förändring, då dessa både i tekniskt och ekonomiskt hänseende lofva det gynsammaste resultat, enligt hvad erfarenheten rörande elektriska centralstationer under senaste tid visat. Ehuru styrelsen sålunda icke kunde förorda någon förändring i den föreslagna planen, ansåg styrelsen likväl möjligt att, om väsentlig vikt lades å besparing i första anläggningskostnaden, verkställa några inskränkningar vid utförandet af den första delen af anläggningen. För sådan händelse framlade styrelsen den 24 november 1890 tvenne alternativa förslag, det ena, med en beräknad anläggningskostnad af 1,560,000 kronor (med inberäkning af tomten 1,920,000 kronor), afseende byggnadernas och ledningsnätets utförande endast för 10,000 lampor i stället för, såsom i det ursprungliga förslaget, byggnaderna för 30,000 och ledningsnätet för 15,000 lampor, och det andra alternativet med

en anläggningskostnad af 1,244,000 (eller med tomt 1,604,000 kronor), afseende ångpannor, maskiner och accumulatorer endast för 5,000 lampor, men byggnader och ledningsnät för 10,000.

Sedan stadsfullmäktiges beredningsutskott den 8 december 1890 tillstyrkt antagandet af det sistnämnda af de tvenne ofvan anförda alternativen, blef detsamma af stadsfullmäktige gilladt och till utförande antaget den 19 december samma år.

Redan förut hade emellertid gasverksstyrelsen efter derom framställd anhållan genom särskildt beslut af den 1 oktober 1890 erhållit bemyndigande att nedrifva de å den inköpta tomten befintliga byggnaderna samt låta påbörja gräfnings- och grundläggningsarbetena. Rifningen af byggnaderna tog därför sin början redan den 4 oktober och gräfningsarbetena påbörjades den 27 i samma månad, och hafva dessa och grundläggningsarbetena för byggnaderna alltsedan med all möjlig skyndsamhet bedrifvits. Centralstationen är afsedd att öppnas under loppet af vintern 1892—93.

Utförandet af den rent elektriska utstyrseln såsom dynamos, accumulatorer, ledningsnät m. m. är genom kontrakt öfverlemnadt till firman Siemens & Halske i Berlin, hvaremot ångpannor, ångmaskiner m. m. komma att levereras dels af en engelsk och dels af svenska firmor.

d) Vattenledning. Vattenförbrukningen har under de gångna fem åren utgjort:

År.	Kubikmeter.
1886	6,441,205
1887	6,723,709
1888	7,163,452
1889	6,908,198
1890	7,380,578

Såsom synes, har vattenåtgången under femårsperioden i betydlig mån ökat. En följd häraf har varit, att åtskilliga utvidgningsarbeten måste utföras vid vattenverken. Så uppsattes år 1886 ännu ett ångpumpverk med tillhörande ångpanna i det år 1884 fullbordade maskinhuset vid Eriksdal. Pumpverket, af 116 indikerade hästkrafters effekt samt förfärdigadt och uppsatt af Bergsunds mekaniska verkstads aktiebolag, igångsattes den 28 maj 1887. Kostnaden härför uppgick till 80,239 kronor 94 öre. Vattenverken förfoga härigenom öfver sex ångpumpverk, hvilka hafva en sammanlagd effekt af 510 indikerade hästkrafter och kunna uppfordra tillsammans 1,696 kbm. vatten per timme.

För att med tillräcklig noggrannhet kunna filtrera denna kvantitet, måste antalet filterbassiner ökas, och påbörjades därför under år 1889 byggandet af 3 nya sådana. Af dessa, som utfördes af cementbeton med jerninlägg, blefvo två fullbordade samma års höst, under det den tredje kom i bruk våren 1890. Kostnaden för dessa bassiner uppgick till 125,215 kronor 44 öre. Tillsammans finnas nu 15 filterbassiner med en area af 9,278 qvm.

På samma gång, som dessa arbeten utförts för tillgodoseende af den ökade vattenåtgången, hafva äfven åtgärder vidtagits för att förbättra vattnets beskaffenhet och förhindra dess förorenande. För sådant ändamål anlades år 1886 en aflopsledning från de söder om Årstaviken belägna slagterierna, för att afleda deras affallsvatten till Hammarbysjö, hvilken icke har något samband med Årstaviken. I sammanhang med anläggandet af Södra uppfartsvägen i Torkel Knutsons gata nedlades åren 1888—1890 en

ny hufvudtrumma för den vestra delen af Södermalm, som förut haft sitt aflopp till Årstaviken utanför jernvägsbanken.

I ändamål att förekomma anläggning vid Årstaviken af industriella verk, hvilka möjligen kunde komma att menligt inverka på vattnets beskaffenhet, beslöto stadsfullmäktige år 1886 att inköpa egendomen Årsta holmar för en summa af 50,000 kronor. Af samma skäl förvärfvades år 1889 egendomen Sundsta, som är belägen intill det redan förut staden tillhöriga Grundsberg, för en summa af 65,195 kronor. Inom Sundsta egor, der friskt och klart källvatten påträffades, har sedermera, år 1890, anlagts en samlingsbrunn och vattenverkens sugrör framdragits till densamma.

Vattnets beskaffenhet före och efter filtreringen har, liksom förut, utrönts medels kemiska analyser enligt professor Franklands metod, hvilka månatligen utförts af vattenledningens kemist. Derjemte hafva sedan år 1887 verkstälts regelbundna bakteriologiska undersökningar å såväl vattenledningsvattnet som ock vattnet i Årstaviken och i Norrström vid Strömparterren. Dessa undersökningar hafva påvisat, att genom filtreringar bakteriernas antal i hög grad nedsattes, såsom framgår af nedanstående siffror öfver antalet bakterier i medeltal på hvarje kubikcentimeter vatten:

År.	Vattenledningen.	Årstaviken.	Norrström.
1887.....	209	840	1,248
1888.....	99	514	1,458
1889.....	272	1,146	1,972
1890.....	119	748	1,254

Stadens snabba tillväxt har äfven nödvändiggjort årliga utsträckningar af rörrätet.

År 1886 tillkommo sålunda	5,094 meter
» 1887 »	3,725 »
» 1888 »	4,966 »
» 1889 »	2,093 »
» 1890 »	2,070 »
Summa 17,948 meter	

Vid femårsperiodens slut utgjorde rörrätets sammanlagda längd 155,615 meter och funnos utsatta 906 afstängningsventiler, 1,228 brandposter, 62 allmänna vattenkastare, 10 dricksbrunnar och 3 fontäner. Vid samma tidpunkt utgjorde antalet spisningsrör till egendomar 5,213, emot 4,515 vid 1885 års slut.

För att rörrätet med alla dess tillbehör på ett nöjaktigt sätt måtte kunna öfvervakas och uppkommande läckor å det samma skyndsamt afhjelpas, beviljade stadsfullmäktige år 1887 anslag till en vattenledningsstation, att uppföras å tomten n:r 6 i qv. Johannes mindre. Byggnaden, som betingade en kostnad af 43,689 kronor 71 öre och blef fullt färdig år 1889, inrymmer reparations- och mätareverkstad, smedja, förrådsrum samt 8 bostadslägenheter om 1 rum och kök och 2 ungarlsrum. Å tomten finnas, utom nödiga uthus, stall för 2 hästar. Inom den bredvid liggande egendomen n:r 7 i ofvan nämnda kvarter hafva förhyrts rum för ett afdelningskontor och bostäder för befälet. Afdelningskontoret hålles öppet för telefonanmälningar hela dygnet om, och i händelse af läcka kunna manskap och befäl skyndsamt utsändas till densammans afhjelpande.

Ofvan berörda utvidgningar och inköp jemte diverse andra smärre arbeten hafva under den förflutna femårsperioden ökat vattenledningens bokförda värde från 5,296,184 kronor 76 öre till 5,957,746 kronor 57 öre.

Denna summa fördelar sig på de olika femårsperioderna efter vattenledningens anläggning sålunda:

Åren.	Kronor.
1857—1861.....	1,151,039 ⁵⁶
1862—1865.....	357,832 ³⁹
1866—1870.....	513,357 ⁶⁶
1871—1875.....	762,537 ⁵⁴
1876—1880.....	872,397 ⁸⁶
1881—1885.....	1,639,019 ⁷⁵
1886—1890.....	661,561 ⁸¹
Summa	5,957,746 ⁵⁷

Af öfriga, vattenledningens utveckling belysande siffror må anföras följande:

Vattenförbrukningens storlek har efter vattenledningsverkets öppnande den 1 juli 1861 varit;

År.	Kubikmeter.	Liter i medeltal per dygn och person.
1861—1865.....	2,324,533	10
1866—1870.....	7,783,960	31
1871—1875.....	11,500,582	43
1876—1880.....	15,141,813	50
1881—1885.....	23,392,114	67
1886—1890.....	34,617,142	84

Fördelningen af vattenförbrukningen åren 1886—1890 samt rörnätets utveckling från år 1861 framgå af tabell K (här nedan) och tabell L (sid. 84).

Vattenledningens inkomster och utgifter hafva utgjort:

Åren.	Inkomster. Kronor.	Utgifter. Kronor.	Öfverskott. Kronor.
1861—1865.....	562,082 ⁰²	478,700 ⁹⁶	83,381 ⁰⁶
1866—1870.....	1,080,888 ⁹⁰	551,798 ⁸²	529,090 ⁰⁸
1871—1875.....	1,274,469 ⁹²	905,370 ⁰⁵	369,099 ⁸⁷
1876—1880.....	1,721,432 ⁰²	1,107,311 ³⁴	614,120 ⁶⁸
1881—1885.....	2,374,635 ⁰⁸	1,340,056 ⁶³	1,034,578 ⁴⁵
1886—1890.....	3,025,892 ⁹⁰	1,197,056 ²²	1,828,836 ⁶⁸
Summa	10,039,400 ⁸⁴	5,580,294 ⁰²	4,459,106 ⁸²

e) Renhållningsväsendet. I redogörelsen för de åtgärder, hvilka under förra femårsperioden vidtogos för ordnande af renhållningsväsendet i hufvudstaden, har Öfverståthållareembetet omnämnt det af drätselnämnden i skrifvelse den 11 augusti 1885 stadsfullmäktiges pröfning underställda förslag till *anläggande af jernväg till Riddersvik* samt beredande af laststationer inom staden och nödiga anordningar vid ändstationerna, äfvensom nämndens i sammanhang dermed gjorda hemställan, att, för den händelse de föreslagna anordningarna gillades, begäran måtte hos Eders Kungl. Maj:t framställas om nådigt tillstånd till jernvägsanläggningar, för expropriation af dertill behöflig mark, som ej egdes af staden.

Vid behandling af detta förslag beslöt stadsfullmäktige den 3 november 1885: att, för beredande af möjlighet till afträdesorenlighets samt affallsämnens forsling till förvaring vid och lastning från Löfsta och Riddersvik, bevilja 270,000 kronor till nedan omförmälda jernväg från Spånga station, 335,000 kronor till tre laststationer för sopor och afträdesorenlighet inom staden, 274,000 kronor till anordningarna vid Löfsta och Riddersvik för orenligheternas mottagande och lastning, samt 221,000 kronor till anskaffande af vagnar för forslingen på jernväg, allt i öfverensstämmelse med ritningar och kostnadsförslag; att hos Kungl. Maj:t anhålla om rätt för Stockholms kommun ej mindre att i enlighet med uppgjorda ritningar anlägga mellan Spånga station å Stockholm—Vesterås—Bergslagens jernväg och stranden af Löfsta egendom en för person- och varurörelse afsedd jernväg med samma spårvidd och öfverbyggnad, som å nämnda hufvudbana, än ock att, i den ordning gällande förordning angående jords och lägenhets afstående för allmänt behof stadgar, förvärfva den enskilde tillhöriga mark, som fordrades såväl för sagda jernväg från Spånga station som ock för den laststation, som skulle af kommunen anläggas vid statens jernväg på en i dit hörande ritning utmärkt plats emellan Albano och östra stationen, och för vägen mellan denna laststation och Valhallavägen; att tillika hos Kungl. Maj:t anhålla, att Stockholms kommun måtte på de vilkor, som kunde finnas därför böra uppställas, få sig upplåten den kronans mark, som behöfdes ej mindre för sagda laststation än ock för en dylik station å Karlbergs kungsgårds mark å den plats mellan jernvägen och Solnavägen, som fanns angifven å dithörande ritning; samt att lemna drätselnämndens första afdelning uppdrag att, efter för-

Tab. K.

Fördelning af vattenförbrukningen åren 1886—1890.

År.	För hushålls- förbrukning m. m., utan mätare. Kbm.	För industriella ändamål, genom mätare. Kbm.	För kommunens behof.							Summa. Kbm.	
			Vattning af maka- damiserade och grusade gator. Kbm.	Vattning af salutorg, åkare- stationer, allmänna platser och rännstenar. Kbm.	Allmänna vatten- kastare, vatten- konster, dricks- brunnar. Kbm.	Stadens plan- teringar. Kbm.	Urinkurar.		Diverse eldsläck- ning, spol- ning af afloppsled- ningar m. m. Kbm.		Summa. Kbm.
							Antal.	Kbm.			
1886	3,802,167	1,080,522	43,736	22,161	195,213	24,191	52	409,560	863,655	1,558,516	6,441,205
1887	4,069,900	1,112,152	45,760	21,340	224,762	32,195	53	391,090	826,510	1,541,657	6,723,709
1888	4,444,600	1,131,358	31,980	9,730	226,009	10,301	53	363,680	945,794	1,587,494	7,163,452
1889	4,591,300	1,237,951	47,130	8,430	218,210	19,330	56	417,600	368,247	1,078,947	6,908,198
1890	4,903,500	1,266,100	54,170	7,180	250,120	7,340	65	475,510	416,658	1,210,978	7,380,578

nyad pröfning af ett, af särskilda komiterade uppgjortt, förslag till hufvudgrunder för ordnande af hufvudstadens renhållningsväsende, inkomma med förslag till de ändringar i ordningsföreskrifterna för Stockholm, hvilka borde, när anordningarna vid Löfsta och Riddersvik samt jernvägsförbindelsen till denna egendom blifvit färdiga, införas, för att få renhållningsväsendet ordnadtt på ett fullt tillfredsställande sätt.

Öfver dessa beslut anfördes besvär, hvilka af Öfverståthållareembetet ogillades genom utslag den 10 december 1885. Besvären fullföljdes hos Eders Kungl. Maj:t, men jemlikt nådigt bref till Öfverståthållareembetet den 12 mars 1886 fann Eders Kungl. Maj:t icke skäl till ändring i det öfverklagade utslaget.

Sedan vederbörande myndigheter blifvit öfver ansöknungen hörda, meddelade Eders Kungl. Maj:t den 22 oktober 1886 nådig resolution af innehåll, att Stockholms stad berättigades att anlägga och till allmänt begagnande för person- och varutrafik upplåta jernväg med 1,435 meters spårvidd från Spånga station å Stockholm—Vesterås—Bergslagsbanan till Mälarens strand vid Löfsta, enligt inlemnade plan- och profilritningar; att för detta ändamål exproprieras och med full eganderätt tillträda den enskilda personer, menigheter och inrättningar tillhörande mark, som för jernvägens anläggning erfordrades; att för jernvägen erhålla det skydd, som enligt lag tillkommer dylika af staten utförda anläggningar, med vilkor, bland annat, att staden skulle antingen själf anskaffa erforderliga lokomotiv, person- och godsvagnar, eller ock styrka, att behörigt aftal blifvit träffadt om trafikens uppehållande på annat sätt; samt att å ändstationen vid Mälaren uppföra behöfliga byggnader för den allmänna person- och godstrafikens bedrifvande, med iakttagande i öfrigt af de föreskrifter, som i allmänhet äro gällande för enskilda jernvägars anläggning; hvarjemte stadgades, att arbetet med banans byggande skulle börja senast den 1 juni 1886 och bedrifvas så, att jernvägen skulle vara färdig att till trafik upplåtas senast den 31 oktober 1888. Vid den föreskrifna tiden var banan färdig till trafikering, men då laststationernas afslutande blifvit fördröjd genom opåräknade hinder vid expropriation m. m., beviljades, på derom gjord ansökan, anstånd med banans öppnande ett år, eller till den 31 oktober 1889.

Angående de allmänna anordningarne vid jernvägens byggande torde böra omnämnas, att vid utgångspunkten, eller Spånga station, ett tredje spår måst utläggas, för hvilket terrasseringsarbetena varit rätt betydliga, samt dervarande godsmagasin och godsplattform med tillhörande väganläggning flyttas. Vid sjelfva banans utläggning måste, ej långt från Spånga station en mosse

passeras, som, oaktadt banan vid den permanenta utstakningen dragits så nära som möjligt till ena kanten, för att ernå större fasthet, likväl visade sig icke ega den bärighet, som först antogs, utan medförde jernvägens nedsjunkande till fast botten, sedan terrassereringen förmodades vara afslutad och medan ballastning med lokomotiv pågick. Öfriga arbeten hafva varit jemförelsevis lindriga och terrasseringsarbetena på det hela obetydliga. Deremot har det i koncessionen fastställda villkoret om anläggning af en station för gods- och passageraretrafik förorsakat ej obetydligt ökade arbeten och kostnader. Med vederbörligt tillstånd anlades denna station bakom de egentliga aflastningsstationerna å den för terrängförhållandena mest gynsamma platsen, för att tillika begagnas som rangeringsbangård för de blandade tågen från Stockholm, och erhöi namn af Riddersviks station. Härifrån utgå tvenne spår, ett till sopstationen och ett till latrinstationen, den senare invid Mälarens strand vid Löfsta. Sop-aflastningsstationen, belägen mellan Riddersviks qvarnbäck och Löfsta, omfattar en areal af 24,800 qvm., hvarå enligt beräkning kunna uppläggas 85,000 kbm. sopor, eller en quantitet ungefär motsvarande hvad som på ett år måste bortföras från staden. Öfver detta område föres jernvägen å en hög, 237 m. lång viadukt på jernbockar. Från denna viadukt nedstjelpas soporna direkte ur vagnarne samt forslas derefter å sopplanet på rörliga spår enligt Decauville's system till en afstjelpningsbrygga utbygd i sjön, vid hvilken samtidigt två pråmar och en segelskuta kunna lasta. Latrinstationen omfattar, förutom kajer och lastbryggor, en större byggnad, uppförd invid kajen, för rening och tömning af kärnen, samt en provisionel byggnad för anställande af försök med torfmullsberedning.

I och för jernvägens anläggning äro inalles följande terrasseringsarbeten utförda: för bildande af banvall och stationer 40,541 kbm. jordskärning i linien, 11,792 kbm. jordskärning och 8,831 kbm. sidoskärning för utvidgning af stationerna, samt 6,444 kbm. bergsprängning i öppet schakt och 656 kbm. för stationerna. Uti sjövikens vid sopstation äro uppmuddrade 29,703 kbm. sand till 3.0 meters vattendjup och vid stranden till latrinstationen utfyllda 4,154 kbm. jord och sten i sjöbank. Under jernvägen äro för vattnets afledande 17 trummor murade, deribland en större dubbeltrumma för Spångaån, hvarjemte en omgräfnings på 595 meters längd af en bäck utförts vid Riddersviks station. För vägars framdragande äro 16 öfvergångar anordnade i banans plan, en vägbro uppförd och 1,236 m. nya vägar anlagda, dels till Riddersviks rangeringsbangård och dels förbi sopstationen. Till banans öfverbyggnad har åtgått 13,615 kbm. ballastgrus, levererad af Stockholm—Vesterås—Bergslagsbanan, 12,270 st. syllar och 20,120 ton räler af stål samt 11 växlar och 1 vändskifva. Till stängsel äro på båda sidor om banan uppförda stenmurar på 1,013 meter och gärdesgård af trä på 13,286 meter, hvarjemte telegraf- och telefonledning ar äro uppsatta längs med banan samt en banvaktarestuga med nödiga uthus uppförd ungefärligen vid midten af banan.

Enligt koncessionen skulle tre laststationer anläggas, nemligen en för Södermalm, sydväst om södra jernvägsstationen mellan Torkel Knutsons- och Svedenborgsgatorna, med utgångspunkt från statens jernvägsspår vid Tantogatan, en för Norrmalm, å angifven plats mellan Värtabanan och Solnavägen, å mark tillhörig Karlbergs kungsgård, och en för Östermalm, mellan Albano och östra jernvägsstationen.

Tab. L. Utvecklingen af vattenledningens rörnät.

Vid slutet af år	Rörnätets längd. Meter.	Antal spisningsrör till egendom.	Antal allmänna brandposter.	Antal afstängningsventiler.	Antal vattenmätare.	Antal taxerade rum.
1861.....	31,027	85	288	181	14	2,157
1865.....	58,786	1,220	569	227	27	33,680
1870.....	73,808	2,156	707	283	30	53,285
1875.....	89,409	2,678	815	350	158	87,712
1880.....	110,974	3,442	942	509	279	109,295
1885.....	137,667	4,515	1,115	720	337	148,820
1890.....	155,615	5,213	1,228	906	573	180,242

För södra sopstationen, hvartill erforderlig mark erhöles till en del genom byte med Kungl. Styrelsen för statens jernvägs- trafik och till en del å stadens eget område, äro schaktade 27,228 kbm. jord och fyllnadsämnen, hvilka forslats dels till de nya anläggningarna för Tantolunden och dels till den bredvidliggande fattighustomten. Tvenne plattformar till samma höjd som vagnarnas bottnar äro derefter uppförda, den ena afsedd för lastning af sopor och den andra för latrinkärnen. Den förra är grundlagd å fast mark, till större delen beredd genom insprängning i berg samt försedd med sidomurar af granit, den senare på lösare mark, å 1,311 kvadratmeters rustbädd samt försedd med sidostöd af trä medels nedkraning af pålar och plank. Derjemte äro uppfartsvägar till sopplattformen anlagda, för hvilket ändamål 900 kbm. jord blifvit bortschaktade, 682.5 kbm. berg undansprängda och 937.2 kbm. sten utfyllda. För jernvägsspåren äro omkring 5,000 qvm. rustbädd utlagda och 82 kbm. berg bortsprängda, hvarefter 3,960 kbm. ballastgrus blifvit utfyllda och 1,066 m. spår utlagda; för vattenafledningen äro tvenne större trummor anlagda och det gamla stadsdicket på en längd af 220 m. fördjupadt medels schaktning och sprängning.

Såsom nyss är nämndt, erfordrades för norra sopstationen ett till Karlbergs kungsgård hörande område, hvartill genom kontrakt den 24 augusti 1795 nyttjanderätten upplåtits till egarne af Rörstrands porslinsfabrik, mot det att kungsgården å sin sida med nyttjanderätt innehaft den plats å Rörstrands egor, der Karlbergs vårdshus är uppfördt. Då stadsfullmäktige hos Eders Kungl. Maj:t gjorde framställning om kostnadsfri upplåtelse af den för norra sopstationen erforderliga mark, hemställde i anledning häraf Kungl. Kammarkollegium, hvars utlåtande infordrats, att den begärda upplåtelsen icke måtte beviljas, med mindre Stockholms stad till kungsgården med full eganderätt öfverlemnade ett område af Rörstrands mark, hvaraf staden skulle år 1888 komma i besittning, nemligen 95,020 qv.fot i kvarteret Röda berget. Genom nådigt bref till Öfverståthållareembetet den 25 februari 1887 förklarade härefter Eders Kungl. Maj:t den begärda upplåtelsen icke kunna beviljas, samt anbefalde Öfverståthållareembetet att öfver Kammarkollegii nyssberörda utlåtande infordra stadsfullmäktiges yttrande. Uti detta yttrande, som afgafs den 4 februari 1888, förklarade sig stadsfullmäktige villiga att ingå på de af Kammarkollegium uppställda villkor, hvarefter Eders Kungl. Maj:t hos Riksdagen gjorde framställning om bemyndigande till öfvermålade byte, hvilken proposition bifölls. Arbetena hade genom dessa underhandlingar blifvit fördröjda och kunde först år 1888 påbörjas, men voro dock färdiga i november månad 1889 samt omfattade 8,690.7 kbm. jordschaktning och 2,499.1 kbm. bergsprängning för hufvudspårets framdragande, uppförande af tvenne plattformar för lastning i likhet med de vid södra stationen befintliga, båda här dock försedda med sidomurar, samt för vattnets afledande 483.9 kbm. jordschaktning och 35 kbm. bergsprängning, anläggning af en öppen trumma och 41 m. underjordisk ledning, samt slutligen utfyllning af 5,913 kbm. ballastgrus och utläggning af 1,261 m. spår.

Östra stationen skulle, enligt första förslaget, förläggas å ett område tillhörigt Stockholm—Rimbo jernvägsaktiebolag, som vid banans anläggning genom expropriation från Kungl. Djurgården deraf kommit i besittning, men då stadsfullmäktige hos Eders Kungl. Maj:t i underdånighet anhöllo, att för den händelse

godvillig öfverenskommelse om markens upplåtande ej kunde träffas, få expropriera området, och styrelsen för nämnda bolag motsatte sig denna anhållan, under förklaring, att platsen vore behöflig för en blifvande utvidgning af östra stationen, fann Eders Kungl. Maj:t icke skäligt bifalla stadsfullmäktiges ansökan. I följd häraf måste stationsplanets läge förändras och anordnas längre norrut på den oreglerade tomten i qv. Ruddammen, sedan likväl först utbyte af mark med Rimbobanan försiggått dels för sjelfva bangården och dels för vägen derifrån till Valhallavägen. Genom dessa underhandlingar fördröjdes äfven dessa arbeten och kunde ej börja förr än i juli månad 1889, men voro dock afslutade den 1 november 1890. Tillsammans äro här schaktade 8,919 kbm. jord och utsprängda 11,429 kbm. berg, en vägbro är uppförd öfver jernvägsspåren och tvenne plattformar liksom å öfriga sopstationer anordnade på ömse sidor om hufvudspåret. Af dessa är sopplattformen anlagd i höjd med jernvägsvagnarnas tak och latrinplattformen i höjd med deras botten. För ändamålet äro tillsammans 6,540 kbm. murar uppförda å båda sidor. Slutligen äro 2,902 kbm. ballastgrus utfyllda och 874 m. spår utlagda.

För banans trafikerande äro inköpta dels 27 täckta latrinvagnar och 41 öppna sopvagnar samt 2 s. k. cisternvagnar, dels ock 1 personvagn och 1 täckt godsvagn. Kontrakt äro afslutade såväl med Kungl. Styrelsen för statens jernvägsstrafik om forslingen från laststationerna till Tomtebodastation, som ock med styrelsen för Stockholm—Vesterås—Bergslagens jernvägsaktiebolag om vidare befordran från Tomtebodastation till Riddersvik och Löfsta samt åter. Dessa kontrakt innehålla hufvudsakligen, att tvenne tåg dagligen skola utgå från Stockholm och dit återvända, framförda å statens jernvägar af dess lokomotiv och å den öfriga delen med Vesteråsbanans, mot erläggande af vissa afgifter pr vagn, samt vidare att Stockholm—Vesterås—Bergslagsbanans trafikaktiebolag åtagit sig Spånga—Löfsta jernvägens underhåll mot en ersättning af 900 kronor pr bankilometer och år, hvori dock icke ingår underhåll af husbyggnader, viadukter, lastkajer och öfriga speciella anordningar vid stationerna. Aftalet med Kungl. Jernvägsstyrelsen gäller i 5 år från och med den 1 januari 1888, och med Stockholm—Vesterås—Bergslagsbanan i 10 år från och med den 1 november 1889, samt derefter till en tid af ett år efter å någondera sidan skedd uppsägning.

I och för den allmänna trafiken hade stadsfullmäktige i skrifvelse till Eders Kungl. Maj:t hemställt, att å den nya banan finge tillämpas de taxebestämmelser, som voro gällande för Stockholm—Vesterås—Bergslagsbanan. Denna framställning blef af Eders Kungl. Maj:t den 10 februari 1888 med en mindre förändring bifallen, under förklaring tillika, att denna taxa skulle lända till efterrättelse intill utgången af år 1895, hvarefter nytt förslag till taxa, jemte sammandrag af jernvägens räkenskaper öfver de med taxans tillämpning årligen influtna inkomster och dermed bestridda utgifter, skulle genom Öfverståthållareembetet till Eders Kungl. Maj:t insändas, hvarvid vederbörande trafikanter jemväl skulle beredas tillfälle att yttra sig och Konungens Befallningshafvande i Stockholms län höras.

Sedan jernvägen jemte södra och norra laststationerna i oktober 1889 blifvit vederbörligen besigtigade och befunnits vara utförda i enlighet med fastställd plan och öfriga af vederbörande gifna föreskrifter, meddelade Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen afsyningsbetyg och tillstånd till trafikerande, med villkor

att tågastigheten icke finge öfverskrida femtio kilometer i timmen, hvarefter trafiken den 1 november 1889 tog sin början.

Kostnaderna för dessa anläggningar hafva uppgått till: jernvägen från Spånga till Löfsta med rangeringsbangården vid Riddersvik 379,636 kronor 32 öre, aflastningsstationerna vid Riddersvik och Löfsta tillsammans 306,649 kronor 55 öre, sopstationerna i Stockholm tillsammans 462,542 kronor 83 öre och rullande materielen 198,607 kronor 55 öre, eller tillsammans 1,347,436 kronor 25 öre.

f) **Planteringar.** Bland de arbeten, som under perioden blifvit verkställda för hufvudstadens förskönande medels planteringar, må nämnas följande: under år 1886 uppläggning af matjord för blifvande plantering å Ansgarieberget; under år 1887 förberedande arbeten för planteringar i Stadshagen och å Valhallavägen; under år 1888 planteringar å Valhallavägen mellan Engelbrektsgatan och Floragatan, i Tegnérslunden, å Södra begravningsplatsen (den s. k. kolerakyrkogården), hvilken planerades och ordnades samt planterades med barr- och löfträd, samt å Norra begravningsplatsen, hvarest början gjordes med ordnandet af sydvestra partiet (den s. k. Lindhagens backe) medels större schaktnings- fyllnings- och planeringsarbeten, hvartill fyllning erhöles genom att samtidigt upptaga en större väg genom skogsbacken midt för Katolska kyrkogården; under år 1889 fortsättning af planteringarne å Valhallavägen mellan Floragatan och Grefturegatan, förändring och omläggning af Berzelii park i följd af Hamngatan's böjning och utvidgning mellan Norrmalmstorg och Nybron, anordning af planteringar vid Södermalms nya fattighus och sjukhuset S:t Görans samt fortsättning och afslutande af de under näst föregående år påbörjade fyllnings- och planeringsarbetena å Nya kyrkogården; samt år 1890 plantering å norra delen af Humlegården och å Karlavägen mellan Artillerigatan och Grefsgatan.

Härjemte hafva de under förra perioden påbörjade arbetena med anläggning af parker i Tantolunden, Danvikslunden, Tegnérslunden och å Kronoberget under perioden fortgått med fyllning, planering, anläggning af gångar och vägar samt plantering.

För vård och underhåll under sommarmånaderna har staden år 1886 mottagit Maria och Ladugårdslands församlingars kyrkogårdar, mot en ersättning för den förra af 660 och för den senare 460 kronor årligen. Likaledes har staden år 1890 mot en årlig ersättning af 1,040 kronor åtagit sig att sommartiden vårda och underhålla Katarina församlings kyrkogård.

Växthusen äro till ett antal af 8 inrättade inom stadens egendomar n:r 34 och 44 vid Döbelnsgatan, n:r 74 vid Sveavägen samt å en tomt i hörnet af Dala- och Odengatorna. Antalet af de i dessa växthus samt i öfvervintringskasterna förvarade krukväxter, hvilka år 1885 utgjorde 68,400, uppskattade till ett värde af 40,183 kronor, uppgick vid periodens slut till 170,800, till ett värde af 70,000 kronor. Samtliga fönster till växthus, öfvervintringskaster samt varm- och kallbänkar uppgå till 1,345.

Blomstergrupperna upptogo år 1890 omkring 1,400 qvm., hvaraf omkring 885 qvm. ombyttes med växter två till fem gånger under året. Å det hela utplanterades under samma år 80,000 st. blad- och blomsterväxter och omkring 26,600 lökar. Dessutom voro å 13 st. grupper utplanterade 470 högstamiga och 710 lågförädlade rosor, hvaraf omkring 200 thearosor.

I trädskolan vid Stora Blecktornet befintliga träd och buskar utgjorde vid periodens slut 1,550 större och mindre träd samt 2,090 buskar till ett värde af 8,310 kronor.

Samtliga kostnaderna för stadens planteringar, som för perioden 1881—1885 uppgingo till 341,241 kronor 49 öre, hafva under denna period utgjort för nyanläggningar och underhåll tillsammans 351,776 kronor 79 öre. Statens bidrag till underhållskostnaden har fortfarande utgått med 5,500 kronor, hvaraf 5,000 kronor äro anslagna till underhåll af Kungsträdgården.

Jemförd med förra perioden, visar denna period en minskning i kostnaderna för nyanläggningar af 38,002 kronor 59 öre, men en höjning i underhållskostnaderna af 48,537 kronor 89 öre. Förhållandet mellan kostnaderna för nyanläggningar och underhåll samt statens och stadens bidrag till de senare för periodens olika år framgår af följande tabell:

År.	Ny-anläggning. Kronor.	Underhåll. Kronor.	Statens bidrag till underhåll. Kronor.	Stadens kostnad för underhåll. Kronor.
1886.....	17,378.20	52,559.34	5,500	47,059.34
1887.....	16,353.38	53,969.19	5,500	48,469.19
1888.....	15,035.06	53,620.40	5,500	48,120.40
1889.....	9,426.82	54,252.51	5,500	48,752.61
1890.....	21,824.50	57,357.39	5,500	51,857.39
Summa	80,017.96	271,758.83	27,500	244,258.83

K) Bostadsföreningar och bostadsaktiebolag.

Den under 1870-talet ihufvudstaden rådande stora bristen på bostäder yttrade sig känbarast i saknaden af tillräckligt antal tjenliga bostäder för arbetsklassen och framkallade därför nyssnämnda slag af föreningar. Dessa voro till en början af två slag, nemligen dels sådana, hvilka, till största delen bestående af kroppsarbetare, antingen redan förvärfvat fastigheter, afsedda att af föreningens egna medlemmar bebos, dels ock sådana, som till hufvudsakligt syfte hade uppstått att uppföra byggnader, för att till arbetare eller andra med dem likställda uthyra bostadslägenheter. Sistnämnda slag af föreningar hafva, der de ej redan från början varit grundade på aktier, ombildats till aktiebolag med af Eders Kungl. Maj:t fastställda bolagsordningar och torde, synnerligen sedan den ursprungliga anledningen till deras bildande ej numera förefinnes, icke kunna anses annat än som aktiebolag för industriella ändamål. De hafva därför ej heller tagits i beräkning vid den redogörelse för bostadsföreningar tillhörande fastigheter, som här nedan lemnas, utan afser denna redogörelse endast bostadsföreningar i egentlig bemärkelse, eller sådana, hvilkas fastigheter bebos af föreningens egna medlemmar.

Rörande dessa föreningars rättsförhållanden hafva några lagliga bestämmelser ännu icke blifvit meddelade, men, på sätt Öfverståthållareembetet i förra femårsberättelsen jemväl framhöll, hafva de flesta på senare tider tillkomna föreningar af detta slag, och jemväl andra sådana, grundats på aktier i öfverensstämmelse med kungl. förordningen den 6 oktober 1848.¹⁾ De hafva därför här ofvan upptagits under rubriken bostadsföreningar och bostadsaktiebolag.

¹⁾ De rättigheter och skyldigheter, som tillkomma aktieegarne i dessa bolag, äro af Öfverståthållareembetet i förra femårsberättelsen omnämnda.

Vid femårsperiodens slut egdes af bostadsföreningar och bostadsaktiebolag 57 fastigheter till ett taxeringsvärde af 8,595,800 kronor. Dessa fastigheter fördelade sig på följande sätt mellan stadens församlingar:

Församling.	Antal fastigheter.	Taxeringsvärde. Kronor.
Nikolai	—	—
Klara	—	—
Kungsholms	4	554,500
Jakobs	—	—
Johannes	4	462,000
Östermalms	20	3,017,200
Adolf Fredriks	14	2,470,000
Katarina	3	650,100
Maria	12	1,442,000
Summa	57	8,595,800

L) Enskilda bolag, föreningar och inrättningar.

Bland de under perioden tillkomna nya enskilda bolag, föreningar och inrättningar, angående hvilka någon redogörelse icke lemnats på annat ställe i denna berättelse, torde följande böra omnämnas:¹⁾

Olycksfallsförsäkringsaktiebolaget Skandinavien har, enligt bolagsordning, som af Eders Kungl. Maj:t fastställdes den 10 september 1886, till ändamål att utöfva olycksfallsförsäkring och försäkring mot förlust genom sådant afbräck i personlig arbetsförmåga, som uppkommit annorledes än genom olycksfall.

Allmänna lifförsäkringsbolaget, med stadgar antagna den 10 februari 1887, och

Skandinaviska allmänna lifförsäkringsföreningen, med stadgar som antagits den 16 maj nyssnämnda år, hafva båda till föremål för sin verksamhet lifförsäkringsrörelse samt lifränte- och kapitalförsäkring.

Olycksfallsförsäkringsaktiebolaget Norden, hvars verksamhet omfattar enahanda försäkringsgrenar som ofvan förstnämnda bolag, har genom Eders Kungl. Maj:ts resolution den 18 februari 1888 fått sin bolagsordning fastställd.

Nordiska ömsesidiga olycksfallsförsäkringsföreningen Bore har, enligt stadgar antagna den 13 januari 1888, till ändamål att på grundvalen af ömsesidig ansvarighet mellan föreningens medlemmar meddela olycksfallsförsäkring.

Svenska lifförsäkringsanstalten Oden meddelar åt svenska eller inom Sverige boende män och kvinnor lifförsäkring. Det för anstalten gällande reglemente är antaget den 30 april 1888.

Brandförsäkringsaktiebolaget Fenix, hvars bolagsordning blifvit af Eders Kungl. Maj:t fastställd den 2 november 1888, meddelar försäkringar mot skador, förorsakade af eld och brand, åskslag eller explosion.

Brandförsäkringsbolaget Thor, med reglemente, som af Eders Kungl. Maj:t faststälts den 9 november 1888, är stiftadt

i ändamål att bereda ersättning för skada, som genom brand, åska, explosion, eldsläckning eller bergning sker å egendom, hvilken är i bolaget försäkrad.

Aktiebolaget Sjöassuranskompaniet meddelar, enligt af Eders Kungl. Maj:t den 6 december 1889 fastställd bolagsordning, sjö- och landtransportförsäkringar af alla slag.

Hästförsäkringsaktiebolaget Sleipner, bildadt den 8 juli 1890.

Försäkringsbolaget Svenska Brand, hvilket enligt reglemente, som antagits den 26 september 1890, bereder ersättning för skada, förorsakad af brand, åska, explosion, eldsläckning eller bergning under brand af egendom, som i bolaget är försäkrad.

Skandinaviska kreatursförsäkringsbolaget, med reglemente antaget den 28 oktober 1890.

Vid periodens slut voro till det hos Öfverståthållareembetet förda handelsregister anmälda 27 bolag och föreningar för bedrifvande af försäkringsverksamhet. Af dessa meddela 6 lifförsäkringar, 4 olycksfallsförsäkringar, 6 brandförsäkringar, 1 lif- och brandförsäkringar, 4 försäkringar mot sjöskada, 3 försäkringar å hästar, 1 å kreatur, 1 å glas och 1 återförsäkringar.

Antalet *aktiebolag för industriel eller annan verksamhet*, hvilka under perioden fått sina bolagsordningar af Eders Kungl. Maj:t fastställda och på grund af föreskrifterna i 16 § 2 mom. firmalagen blifvit hos Öfverståthållareembetet anmälda, uppgå till 141. Sammanlagda aktiekapitalet har utgjort högst 88 millioner och lägst 40¹/₂ millioner. Det inbetalda beloppet har uppgått till nära 45 millioner. Öfver dessa bolag lemnas några närmare specifikationer i *tabell M* (sid. 88).

Fredrika—Bremer-förbundet. Denna af Öfverståthållareembetet i förra femårsberättelsen omnämnda förening har under perioden tagit ett nytt steg till utveckling, i det förbundet bildat en *sjukkasse* med syfte att åt deltagarne lemna penningeunderstöd, då någon af dem i följd af sjukdom är oförmögen till arbete. Delaktighet i kassan kan erhållas af hvarje qvinna, som är lärarinna eller har en ställning och verksamhet jemförliga med lärarinnans, fylt 18 och icke uppnått 50 år, vid inträdet företer läkarebetyg om normalt helsotillstånd och erlägger stadgade afgifter.

Kassans tillgångar utgöras af delegarnes inträdesavgifter och årsbidrag samt möjligen gåfvor och donationer. Den består tills vidare af två fonder: understödsfonden och reservfonden, om hvilka stadgarne närmare upplysa.

Afgifterna till kassan bestå dels af sådana, som erläggas vid inträdet en gång för alla, dels af årliga bidrag, hvilkas storlek bestämmes af åldern vid inträdet, så att från fyllda 18 till 25 års ålder erläggas 3 kronor i inträde och 12 i årsavgift samt i förhållande derefter under följande åldersperioder ända till 45—50 år, då inträdesavgiften är 8 kronor och årsavgiften 17.

På kassans styrelse må bero att i undantagsfall och mot ökade afgifter intaga personer med icke fullt normalt helsotillstånd eller öfver femtio år gamla.

Sjukhjelpen utgår med 1 krona 50 öre om dygnet, för en tid af högst tretton veckor. Om kassans tillgångar det medgifva, kan på styrelsens beslut tiden för sjukhjelpens utbetalande något utsträckas, dock aldrig öfver tjugu veckor.

Kassan förvaltas af en styrelse af fem medlemmar, hvilka jemte tre suppleanter väljas hvarje år af Fredrika-Bremer-förbundets styrelse. Hvarje år i april hålles allmän sammankomst.

¹⁾ Försäkringsbolagen äro fördelade efter den olika arten af deras verksamhet i den tabellariska öfversigt, som i tabellbilagan lemnas öfver nya och äldre i hufvudstaden befintliga försäkringsinrättningar, och upptagas af denna anledning här efter tiden, då deras stadgar blifvit antagna eller, i fråga om aktiebolag, af Eders Kungl. Maj:t fastställda.

Svenska likbränningsföreningen stiftades den 31 maj 1883 och tillhör sålunda egentligen den föregående femårsperioden, men då föreningen först under den tid, som omfattas af denna femårsberättelse, hunnit förverkliga sitt förnämsta mål, nemligen att här i landet få till stånd en likbränningsanstalt, har det synts Öfverståthållareembetet lämpligt att nu göra densamma till föremål för ett omnämnande.

För den nya likförbränningsanstalten har föreningen å mark, som för ändamålet arrenderats från egendomen Frösunda i Solna socken, nära Stockholms stads norra begravningsplats låtit uppföra en provisorisk byggnad, hvilken inrymmer brännapparaten. Denna har sin plats i midten af huset och består af en fyrkantig tegelbyggnad, 2·20 meter lång, 2 meter bred och 4·50 meter hög.

Tab. M. Aktiebolag, som blifvit hos Öfverståthållareembetet anmälda åren 1886—1890.

	Antal bolag.	Aktiekapital i kronor.		
		Maximum.	Minimum.	Inbetaldt.
Försäkringsaktiebolag	7	4,900,000	3,000,000	3,550,000
Rederiaktiebolag.....	6	4,420,000	1,185,000	1,485,000
Öfriga trafikaktiebolag.....	3	1,300,000	600,000	677,000
Industriela aktiebolag.....	98	70,412,400	32,646,500	36,062,725
Byggnadsaktiebolag.....	8	4,120,000	1,890,000	1,890,000
Badinrättningsaktiebolag.....	1	300,000	90,000	90,000
Handelsaktiebolag.....	10	1,655,000	676,000	711,140
Öfriga aktiebolag	8	1,080,000	341,000	398,000
Summa	141	88,187,400	40,428,500	44,863,865
De industriela aktiebolagen fördelade sig sålunda:				
Bergsbruksaktiebolag	13	24,260,000	14,560,000	15,074,000
Sågverks- och träförädlingsaktiebolag	3	1,300,000	580,000	600,000
Mek. verkstads- och varfsaktiebolag	11	4,590,000	2,260,000	2,292,000
Spinneri- och väfveraktiebolag	2	500,000	135,000	135,000
Boktryckeri- och förlagsaktiebolag ..	8	1,115,000	557,500	564,775
Mejeriaktiebolag	3	430,000	95,000	102,500
Bryggeriaktiebolag	3	18,000,000	7,160,000	7,815,000
Qvarnaktiebolag.....	2	3,000,000	1,800,000	2,000,000
Bageri- konfekt-, konserv- och slagteriaktiebolag	6	1,650,000	330,000	340,000
Tobaksfabriksaktiebolag	1	150,000	12,000	142,000
Tändsticksfabriksaktiebolag	1	500,000	275,000	275,000
Aktiebolag för gödningsämnen tillverkning	2	250,000	120,000	165,500
Kemiskt-tekniska fabriksaktiebolag..	3	300,000	255,000	287,000
Jäst- och spritförädlingsfabriksaktiebolag	2	1,650,400	75,000	1,580,200
Fiskeriaktiebolag	1	300,000	15,000	60,000
Murbruks- och lergodsfabriksaktiebolag	5	630,000	230,000	230,000
Elektricitetsaktiebolag	2	800,000	300,000	300,000
Fabriksaktiebolag för hvarjehanda ändamål.....	30	10,987,000	3,887,000	4,099,750
Summa	98	70,412,400	32,646,500	36,062,725

I öfvervåningen, som är föga upphöjd öfver markens plan, befinner sig sjelfva den hvalfda brännugnen, i hvilken liket jemte den öppnade kistan införes på en med sex låga hjul försedd vagn af jern och eldfast tegel. I ugnens inre ända är en stor öppning för insläppande af den flere hundra grader varma brännluften; i dess andra, nära ingången, är en öppning i botten, der all eld jemte osunda produkter af förbränningen nedledes till den derunder befintliga rökbränningsapparaten.

I undre våningen eller källaren finnas de båda eldstäderna, den första för antändningselden, som derifrån ledes upp till brännugnen, dock ej såsom låga, utan blott såsom omkring 800 à 1,000 grader stark hetta. Denna blandas under uppstigandet till ugnen med frisk luft i lagom proportion, så att första antändningen gifver endast hetta, derefter, så snart kistan och liket komma i brand, nästan endast frisk luft, och för de mjuka delarnes sista utbränning kan man slutligen lätt genom två spjäll reglera brännluftens friskhet och värmeförhållande efter behof.

Den andra delen är rökbränningselden, der alla från likugnen uppstigande produkter under tillsats af ny frisk luft undergå en renande ombränning, så att vid utdraget i skorstenen ingen rök får synas eller osund lukt vara kännbar. Mellan nämnda båda eldstäder i apparatens mellersta del är luftströmningsrummet, som är uppfyllt af vertikala tackjerusrör, i hvilka frisk luft är i ständigt stigande upp till det rum, derifrån den första elden, ytterligare försatt med hetta, skall insläppas i brännugnen. I rören erhåller denna luft en stark uppvärmning af den gas, som från rökbränningen får sin afledningsväg mellan jernrören till skorstenen.

Alla yttermurarne äro dubbla och deras mellanrum fylla med rörlig luft, som öfverallt har sin afledning inåt apparaten, der den slutligen kommer att ingå såsom brännluft. Genom denna anordning har den yttersta muren, äfven efter många dygns fortsatt eldning, kunnat bibehållas alldeles kall, och de inre murarnes rörelse vid uppvärmning och afkylning har icke verkat någon sprängning i de yttre.

Tiden för ett liks bränning är omkring 4 timmar och kostnaden för bränslet, som är koks från gasverket, omkring 7 kronor, men båda dessa tal komma sannolikt att förminskas.

Likförbränningsanstalten blef för första gången använd för sitt ändamål den 15 oktober 1887.

Stockholms zoologiska trädgårdsförening, som har till ändamål att främja anläggandet af en zoologisk trädgård i hufvudstaden, stiftades den 13 april 1889.

Alliance française. Detta samfund stiftades den 20 april 1887 och utgör enligt de dervid antagna stadgarne en afdelning af den i Paris år 1883 bildade franska föreningen med samma namn samt har till ändamål att, oberoende af politiska och religiösa åsikter, i Sverige främja kännedom om franska språket och litteraturen samt i Frankrike sprida kunskap om svenskt språk och svenska förhållanden. — I dessa syften verkar samfundet genom samkväm, föredrag på franska och svenska, diskussioner, praktiska undervisningskurser, uppsatser i tidningar och tidskrifter m. m.

De blindas förening bildades efter mönstret af döfstumme-föreningen i juni månad 1889 och har till uppgift att sätta sig i förbindelse med blindas, som under olika tider varit intagna vid blindinstitutet, för att dels genom förädlade och uppmuntrade samkväm och dels genom nyttiga öfverläggningar rörande egna

angelägenheter hindra dem ifrån att återfalla i ett förslappadt tillstånd, hvilket ej sällan förekommer, då blinda lemnas åt sig sjelfva och ensamheten.

Teaterbyggnadskonsortiet. Det värdiga upprätthållandet af verksamheten vid den Kungl. Lyriska scenen hade, med åren och i den mån anspråken stego, mötts af allt större ekonomiska svårigheter, och då Riksdagen på våren år 1888 beslöt att icke, såsom dittills under en följd af år egt rum, bevilja något anslag, till uppehållande af verksamheten å de Kungl. Teatrarna, blefvo utsigterna än mera mörka. Härtill kom, att känslan af den fara, som vid en eldsvåda eller annan olyckshändelse inom den tränga och åldriga operabyggnaden måste för allmänheten uppstå, blef alltmera medveten, väckt af de fruktansvärda tilldragelser, som under senare tider timat vid åtskilliga teatrar i utlandet.

Att få den gamla otidsenliga lokalen ersatt af en ny, som fylde de berättigade krafven på säkerhet till lif och helsa och samtidigt möjliggjorde ett bättre ekonomiskt resultat af operaverksamheten genom beredande af, om möjligt, flere åhörareplatser och nedbringande af de löpande utgifterna medels förenkling af en del anordningar, blef med hvar dag ett mera tvingande behof. Då något initiativ eller mera direkt ingripande från Riksdagens sida icke var att förvänta och ej heller Stockholms stad, oaktadt det intresse och den välvilja, som denna fortfarande hyste för teatern, syntes vilja eller kunna ensam påtaga sig de betydliga kostnader, som kräfdes för anskaffande af en tidsenlig lokal samt nödigt rörelsekapital för operaverksamhetens fortsatta bedrivande på ett för konsten fullt värdigt sätt, bildades i början af år 1889 af enskilde män ett konsortium, som till sitt mål uppställde lösningen af den invecklade teaterfrågan.

I den utstakade planen ingick att å den gamla operabyggnadens tomt med den utvidgning, som kunde erfordras och af staden medgåfves, med tillgodoseende af tidens fordringar, uppföra en nybyggnad för Kungl. Operan, inrymmande jemväl till uthyrning afsedda lokaler, hvilkas afkastning skulle användas till fyllande af utgifterna för operaverksamhetens bedrivande. Medel för byggnadens uppförande ansåg man kunna anskaffas genom utgifvande af ett premieobligationslån, såsom t. ex. i Tyskland skett för Kölnerdomens fullbordande, hvarförutom konsortiet vågade påräkna ett ej obetydligt bidrag från Stockholms stad.

Sedan professoren E. Jacobsson efter honom gifvet uppdrag till konsortiet aflemnad förslagsritningar till ny byggnad å operahusets tomt, enligt hvilket förslag, med bibehållande af dåvarande fasaden åt Gustaf Adolfs torg, sjelfva teaterbyggnaden skulle förläggas å tomtens östra del, ett hotell eller liknande etablissement förläggas å vestra tomtdelen, och butiker, operakällare och kafé skulle inrymmas i nedre våningen å södra, norra och vestra sidorna, samt kostnaderna approximativt beräknats till 2,500,000 kronor, beslöt konsortiet att lägga detta förslag, som dock icke vore att anse såsom definitivt, till grund för en underdånig framställning, att Eders Kungl. Maj:t ville tillåta samt utverka Riksdagens medgifvande dertill, att operahusets hela tomt finge af konsortiet för ofvan angifna ändamål disponeras. Tillika beslöts att söka utverka tillåtelse till utgifvande af ett premieobligationslån å nominelt belopp af 10,000,000 kronor, fördeladt i 500,000 obligationer å 20 kronor hvardera, hvilka obligationer skulle inlösas efter utlottning inom 57 år med minst 30 kronor för hvarje obligation; och hade för ändamålet med ett kon-

sortium af banker aftal träffats om lånets öfvertagande på vilkor, som slutligen sålunda bestämdes, att till teaterkonsortiet skulle inbetalas tillhopa 3,250,000, kronor, som beräknats utgöra vinsten af företaget, efter afdrag af nödiga kostnader och skälig ersättning till bankerna för deras arbete och besvär. Slutligen skulle jemväl framställning göras om anvisande från Stockholms stad af ett bidrag till byggnadens uppförande af 600,000 kronor samt ett årligt ordinarie anslag från riksstaten för teaterverksamhetens bedrivande af 60,000 kronor.

Underdånig skrifvelse härom afläts till Eders Kungl. Maj:t den 28 februari 1889; och sedan Eders Kungl. Maj:t från Stockholms stadsfullmäktige infordrat yttrande, huruvida staden åtog sig de förbindelser, hvilka af konsortiet ifrågasatts, samt stadsfullmäktige i anledning deraf den 18 nästföljande mars förklarar staden villig att med ett anslag af den begärda storleken underlätta bemödandena att sätta Kungl. Operan i tillfälle att fortfarande ega bestånd, äfvensom medgifva att en del af Ström-gatan och den igenlagda Operahusgränden lades till teatertomten, mot det att Arsenalsgatan på södra sidan vidgades, åtminstone på det sätt, att längs det nya husets hela norra sida bildades en 5·2 meter bred arkadgång, föredrogs ärendet inför Eders Kungl. Maj:t och afläts proposition till Riksdagen den 26 i samma månad, med förslag att operatomten finge för det angifna ändamålet af konsortiet disponeras under de vilkor, som i kontrakt mellan Eders Kungl. Maj:t och kronan samt konsortiet framdeles kunde komma att närmare bestämmas, äfvensom att det ifrågasatta årliga anslaget af 60,000 kronor måtte å ordinarie stat uppföras.

Riksdagen biföll, hvad sålunda blifvit af Eders Kungl. Maj:t föreslaget, dock under vissa förutsättningar och vilkor.

Sedan jemväl Eders Kungl. Maj:t den 31 maj 1889 i meddelad resolution lemnat konsortiet tillstånd att utgifva det ifrågasatta premieobligationslånet, hvars emission redan den 5 nästföljande juni tog sin början, var företagets ekonomiska sida i möjligaste mån betryggad.

Emot de vid konsortiets förenämnda till Eders Kungl. Maj:t ingifna förslag fogade ritningar till den nya operabyggnaden hade emellertid af Öfverintendentsembetet flere väsentliga anmärkningar framstälts i fråga om byggnadernas såväl inredning som yttre arkitektur. Konsortiets omtanke rigtades därför nu på omarbetning af sagda ritningar; och den 9 november 1889 framlades för konsortiet tre särskilda nya förslagsritningar, efter uppdrag utarbetade en af professoren M. Isæus och två af arkitekten A. Anderberg, hvilken senare af konsortiet satts i tillfälle att utomlands studera nyare byggnadsföretag af hithörande art. Dessa ritningar undergingo granskning af en utaf konsortiet utsedd nämnd. Denna fann emellertid ingen af ritningarna kunna i oförändradt skick till antagande förordas, hvaremot nämnden lät med biträde af arkitekten Anderberg, som emellertid antagits till konsortiets arkitekt, uppgöra ny planritning. Sedan härefter ytterligare esquisser af Anderberg utförts och dessa efter vidare granskning i hufvudsak af konsortiet godkänts, blefvo på grund af dessa esquisser fullständiga byggnadsritningar af Anderberg utarbetade och den 20 december 1890 för konsortiet framlagda, hvarvid beslöts, att hos Eders Kungl. Maj:t anhålla om fastställelse å dem.

Enligt dessa ritningar skall den nya operabyggnaden förläggas med fasad åt Gustaf Adolfs torg samt förenas med en åt

Karl den tolfte torg vettande annexbyggnad, försedd med en större fri terrass; huset skall uppföras af tegel samt beklädas till bottenvåningens höjd med naturlig sten i s. k. rustic och i öfrigt med kalkrappning eller s. k. puts, likväl så, att alla hörn och fönsterinfattningar utföras af naturlig sten. Operasalongen, som i den gamla byggnaden gaf plats för omkring 980 teaterbesökande, skall i den nya inrymma omkring 1,240 platser, fördelade på parkett och tre rader. Huset i öfrigt skall innehålla åtskilliga till uthyrning bestämda lägenheter, afsedda till restaurations- och affärslokaler, hotell eller dylikt, samt har beräknats gifva i årliga hyror minst 100,000 kronor. — Byggnadskostnaderna hafva blifvit beräknade till 3,800,000 kronor.

Jemsides med förenämnda arbeten hade konsortiet att afhandla de mera tekniska frågorna om operahusets uppförande, dess inre utrustning, anordnandet af teatermaskineriet m. m. Då dessa med flere frågor voro af alltför omfattande och mångsidig beskaffenhet för att lämpligen kunna behandlas direkt af konsortiet i dess helhet, tillsattes en komité af delegerade för byggnadsärendenas beredning; hvarjemte ett särskildt byggnadskontor upprättades och chef för byggnadsföretaget samt kontrollant antogs.

Oaktadt således konsortiet varit i full verksamhet, hafva intill 1890 års utgång endast förberedande arbeten kunnat verkställas. I det yttre har endast grundgräfnings å den till operahuset hörande öppna tomten åt Karl den tolfte torg kunnat påbörjas, hvarjemte konsortiet gått i författning om uppförande å för ändamålet upplåten plats å Ladugårdsgärdet af magasin för förvaring af kulisser och dekorationer, i stället för det å operatomten befintliga förrådshuset.

Operaverksamheten har således kunnat obehindrad af konsortiets åtgärder fortgå i sin gamla lokal; och detta så mycket hellre, som det definitiva öfverlemnandet till konsortiet af den gamla operabyggnaden icke inom 1890 års utgång egt rum. Först den 20 december nämnda år kunde förslag till kontrakt mellan Eders Kungl. Maj:t och kronan, å ena, samt teaterkonsortiet, å andra sidan, angående öfverlåtandet å konsortiet af operabyggnaden till konsortiets godkännande framläggas.

Enligt i nämnda förslagskontrakt förekommande bestämmelser skulle konsortiets rätt till operabyggnaden inträda den 1 juli 1891; och förband sig konsortiet att sist före utgången af år 1896 till statsverket fritt öfverlemba teaterbyggnaden med inredning; att tillika för anskaffande af dekorationer och attributer ställa till Eders Kungl. Maj:ts förfogande ett belopp af 75,000 kronor; samt att för bildande af en reservfond till understödjande af den framtida verksamheten i nya teaterbyggnaden ställa till Eders Kungl. Maj:ts disposition det kontanta öfverskott, som, efter fullgörande af konsortiets åtaganden, förefunnes af de till konsortiets förfogande ställda medel, med hufvudsakligen de villkor, att derest reservfonden, som ej finge understiga 500,000 kronor, skulle öfverskjuta 1,000,000 kronor, öfverskottet intill ett belopp af 200,000 kronor skulle tillfalla Kungl. Teatrarnas pensionskassa och Kungl. Hofkapellets pensionsinrättning.

Detta förslagskontrakt hade ännu vid 1890 års utgång icke blifvit af Eders Kungl. Maj:t slutligen pröfvadt.

M) Allmän helso- och sjukvård.

a) Helsovården. I förra femårsberättelsen har Öfverståthållarembetet lemnat en framställning om sättet, hvarpå, i

öfverensstämmelse med Eders Kungl. Maj:ts nådiga helsovårdsstadga den 25 september 1874, inseendet öfver den allmänna helsovården i hufvudstaden är anordnad och i sammanhang dermed om helsovårdsnämndens sammansättning samt om de för första och andra stadsläkaren gällande instruktioner. Ut i de föreskrifter, som i berörda afseende meddelats, hafva under perioden några förändringar ej blifvit gjorda. Öfverståthållarembetet öfvergår därför till en redogörelse för de viktigaste åtgärder till utveckling af helso- och sjukvårdsväsendet, som under perioden vidtagits.

Helsopolisen. I helsopolisens personal har under femårsperioden ingen förändring vidtagits, utan utgöres den som förut af en sundhetsinspektör (läkare) såsom chef, en veterinär, en biträdande veterinär, en kommissarie och tio tillsyningsmän. På grund af ökad arbete har dock under sommarmånaderna en eller två extra tillsyningsmän måst anställas. Åtta af tillsyningsmännen, fördelade på hvar sin af hufvudstadens territoriella församlingar, hafva, såsom förut, haft sig anförtrödd den närmaste sundhetspolisen inom sitt distrikt.¹⁾ De öfriga tillsyningsmännen hafva användts vid tillfälliga, oftast mera magtpåliggande uppdrag. Med distriktstjenstgöringen har dock den förändring vidtagits, att hvarje distrikt indelats i smärre kretsar eller trakter, så afpassade i storlek, att de i regel kunnat på en dag grundligt inspekteras. Tillsyningsmännen hafva derefter för hvarje dag beordrats till en bestämd trakt af distrikten, hvarigenom deras verksamhet kunnat dels lättare öfvervakas, dels koncentreras på de trakter, som bäst behöfva tillsyn. Öfver sin verksamhet hafva tillsyningsmännen lemnat dagliga rapporter, hvilka månatligen sammanförts till summariska uppgifter.

Af dessa redogörelser framgår, att i allt hafva af helsopolisen under femårsperioden verkställts *besigtningar* till ett antal af 770,995. Dessa hafva omfattat bostadslägenheter (791 fall), gårdar (266,621 fall), afträden (279,937 fall), afstjelpningsplatser (294), afloppstrummor och diken (744), grafkor (587), slagterier och korffabriker (2,198), svinhus (1,345), fähus (2,283), stall (46,950), lumpupplag o. s. v. (2,290), fabriker (188), salutorg (17,442), bondqvarter och jernvägsstationer (7,754), fartyg, hvarå födoämnen hållits till salu (23,750) och slutligen salubodar för födoämnen (117,821).

Dessutom hafva tillsyningsmännen utfört en hel del andra uppdrag, såsom delgifvande till personer af helsovårdsnämndens beslut, bevisnings förebringande i instämnda mål, oskadliggörande af anhållna födoämnen, desinfektioners verkställande, biträde vid smittosjukas transport till sjukhus, skrifbiträde m. m.

Som antalet i staden befintliga *afträden* utgjorde 53,367 år 1885 och 66,320 år 1890, framgår af ofvanstående redogörelse, att nära nog årlig besigtning af hvarje afträde egt rum. Såsom en följd af dessa tidt och ofta påkommande besigtningar torde förtjena framhållas, att afträden med bristfälliga underlag år 1886 förefunnos inom 293 egendomar med 1,973 kärl, men att vid 1890 års slut antalet genom förbättringar nedbragts till 108 egendomar med 642 kärl.

Genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga skrifvelse till Öfverståthållarembetet den 31 december 1886 har för Stockholms stads helsovårdsnämnd blifvit medgifven rättighet att tillåta anordnande af underjordiska afträden, under villkor att genom lämpliga åtgärder

¹⁾ Ladugårdslands församling har sedermera på grund af sin stora tillväxt delats i två.

gärder är väl sörjdt för isolering, rengöring, ventilation och belysning. Vid slutet af år 1890 lågo i enlighet härmed 866 afträden i 134 gårdar lägre än den angränsande markens yta.

Ett karakteristiskt drag för det senast förflutna decenniet är, att afträdenas antal vuxit i betydligt starkare fart än befolkningens, och framför allt att afträdenas antal inom hus ökats. Ungefär 3 gånger flere afträden ligga år 1890 inom våningarna, än hvad händelsen var år 1880. Flertalet afträden ligga dock alltjemt på gårdarna, der de vålla stora olägenheter.

Vattenklosetter. Frågan om möjligheten att i Stockholm införa det från sanitär synpunkt så fördelaktigt ansedda vattenklosett-systemet har under perioden genom helsovårdsnämndens försorg underkastats en genomgående granskning. Härvid har uppmärksamheten hufvudsakligen egnats åt den förorening, som vattnet i Norrström lider af det deri utrinnande kloakvattnet, samt det inflytande, detta slags orenlighet vid uppsjö tilläfventyrs kunde utöfva på källan till stadens vattenledning, Årstaviken. Undersökningar härom hafva genom helsovårdsnämndens försorg egt rum och de dervid erhållna resultaten kunna sammanfattas i följande punkter:

Vid nedsjö kan med undantag för några mindre områden vattnet i Stockholms hamn utan skada emottaga innehållet från kloakerna, både sådana dessa tillflöden nu äro och sådana de skulle blifva genom upptagande af den latrin, som nu genom hemtning bortföres i tunnor. Medelföroreningen af det genom Norrström utrinnande vattnet, som nu belöper sig till ej fullt 2 milligram fasta ämnen på litern, skall genom utsläppande i strömmen af stadens samtliga latrinämnen i stället uppgå till 2.6 milligram.

Vid uppsjö kan det uti Mälaren inrinnande vattnets förorening beräknas till 2.53 milligram pr liter, en förorening, som genom upptagande derjemte af stadens alla latrinämnen skulle växa till omkring 4 milligram. Den del häraf, som såsom förorening kan nå vattenverket på kortare tid än 3 veckor, uppgår till bråkdelar af en procent och den deri innesluta kloaksmutsen reducerar sig till 100- eller 1,000-delar af en milligram pr liter vatten, således en fullkomligt betydelselös kvantitet. Föroreningen kan heller icke i något fall genom kemiska medel identifieras med kloaksmuts och kan icke anses medföra någon som helst fara. Detsamma bekräftas af en af förste stadsläkaren företagen undersökning: »Inverkar uppsjö menligt på stadens sundhet?», hvaraf framgår, att såväl allmänna helsotillståndet förbättrats som särskildt dödligheten i sådana sjukdomar, som kunde tänkas spridas, om kloakvatten hade tillträde till vattenledningsvattnet, långt ifrån att ökas, oupphörligen aftagit i samna män, som kloaknätet tillväxt, och detta alldeles oberoende deraf, om uppsjö förekommit eller icke. Vattenklosetten, som för närvarande tillåtits allenast såsom undantag, torde således hädanefter blifva vanligare.

Svinhus funnos vid periodens början till ett antal af 50. Mot 28, som upphört, hafva 14 nya tillkommit, hvadan antalet vid periodens slut nedgått till 36. Hvarje svinhus har i medeltal blifvit besigtigadt 6 gånger om året.

Ladugårdarnes antal utgjorde vid 1885 års slut 101. Tillkommit hafva 12, och 57 hafva upphört, så att antalet vid 1890 års slut belöpte sig till 56. I medeltal har hvarje ladugård besigtigats 6 gånger om året.

Af *stall* funnos vid periodens början 1,260 och vid dess slut 1,256. Mot 195 nyinrättade hafva 199 upphört. Hvarje stall har i medeltal besigtigats 7 gånger om året. I öfverensstämmelse med helsovårdsstadgans föreskrift hafva särskilda bestämmelser blifvit utarbetade att tjena till efterrättelse vid dylika lägenheter anordnande, i syfte att göra dem mera ljusa, rymliga och ventilerade och bättre motsvarande sundhetens och snygghetens fordringar, än hvad hittills plägat iakttagas.

För bristande renhållning har i 15,380 fall anmärkning framstälts till vederbörande husegare, och i 1,657 fall har anmälan härom gjorts till allmänna polisen.

Vidare har helsopolisen utöfvat en omfattande verksamhet för att hålla tillsyn öfver till salu utbudna *födoämnen*. Så hafva i allt under femårsperioden i 5,027 fall beslag gjorts å födoämnen, deraf å kött af storboskap 479 fall, kalvkött 1,781 fall, fårkött 127 fall, fläsk 893 fall, hästkött 83 fall, inelfvor 1,057 fall, tamfögel 27 fall, villebråd 54 fall, fisk och andra vattendjur 83 fall, ägg 6 fall, smör och flott 20 fall, ost 17 fall, korf och andra beredda animaliska födoämnen 367 fall och slutligen vegetabilier 33 fall.

I 1,190 fall har beslaget gjorts till följd af förskämning, dålig beredning eller skadlig inblandning, 3,119 gånger till följd af sjukliga förändringar inom de slagade djurens organ, deraf 570 för tuberkulos och 2 för mjeltbrand, samt 718 gånger till följd af trikiner, dynt och andra parasitsjukdomar.

I 856 fall har säljaren af den beslagtagna varan varit bosatt i Stockholm, i 1,269 fall uti hufvudstadens närmaste omnejd, i 2,649 fall annorstädes i landsorten samt i 191 fall i utlandet, sistnämnda siffra hufvudsakligen gällande amerikanskt fläsk. I öfriga 62 fall var säljarens bosättningsort okänd.

Öfver *slagterier och korytillverkningslokaler* har likaledes hållits noggrann uppsigt. Slagteriernas antal i hufvudstaden uppgick vid 1886 års början till 28. Mot 5, som under perioden tillkommit, hafva icke mindre än 14 upphört, hvadan deras antal vid periodens slut sjunkit till 19. Detta förhållande finner sin förklaring deri, att slagteriidkarne genom att flytta sin verksamhet till hufvudstadens närmaste omgifning söka undgå den för dem besvärliga kontrollen af helsopolisen. Visserligen har på uppdrag af kommunalnämnderna i angränsande socknar helsopolisen genom upprepade besök å dylika ställen sökt öfvervaka deras skötsel, men på grund af stora distanser och af andra göromål strängt upptagen tid hafva dessa inspektioner ej kunnat blifva så talrika, som önskvärdt vore. Också hafva vid dessa besök å nästan alla slagterier i hufvudstadens omgifningar missförhållanden påträffats, ja i ett stort antal fall rent af upprörande brott mot ordning och snygghet. Förskämda eller på annat sätt till föda otjenliga varor hafva härvid oskadliggjorts och de gjorda anmärkningarne för laga beifran insändts till Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i länet.

Behovet af kraftiga åtgärder för ordnande af slagteriväsendet och marknadshandeln med kreatur i Stockholm har i följd af ofvan angifna omständigheter blifvit allt mera trängande. Helsovårdsnämnden har också i sammanhang med från drätsel-nämnden infordradt yttrande angående lämpligheten af föreslagen plats i Hjorthagen å Kungl. Djurgården för uppförande af offentligt slagthus, med godkännande i allo af den föreslagna platsen låtit utarbeta nytt, fullständigt program för ett dylikt etablissemment.

Mjölkkontrollen har, sedan Öfverståthållareembetet den 24 april 1886 fastställt af stadsfullmäktige antagna föreskrifter angående mjölkhandeln i Stockholm, blifvit väsentligen ordnad. Hufvudinnehållet af dessa föreskrifter är följande:

Skriftlig anmälan skall göras hos helsövärdsnämnden innan försäljningen börjar.

Lokalen skall vara sund, ljus, luftig och ändamålsenligt inredd, samt hållas i rent och snyggt skick. Den får icke begagnas till bostad, sofrum, kök eller till förvaring eller försäljning af sådant, som kan gifva mjölken bismak eller befordra dess förskämning. Ej heller får den för sitt ändamål användas, utan att den blifvit af helsövärdsnämnden godkänd.

Mjölken skall vara fri från tillsats af vatten eller annat främmande ämne, och till dess förvaring få endast användas rena och snygga kärl.

För hindrande af smittosamma sjukdomars spridning med mjölken är skyldighet föreskrifven att till helsövärdsnämnden anmäla bland personalen inträffade sjukdomsfall, om hvilka finnes anledning antaga, att de äro af smittosam beskaffenhet, äfvensom förbud meddeladt att i afvakten på nämndens beslut härutinnan utlemna mjölk.

Derjemte är helsopolisen tillförsäkrad tillträde till lokalerna och rättighet att taga prof af varorna. Hvarje butik skall utvändigt vara försedd med skylt, och i försäljningsrummet skall ett exemplar af föreskrifterna finnas anslaget.

Dessa föreskrifter hafva också haft till följd, att mjölkbutikerna blifvit betydligt förbättrade med afseende på snygghet och renlighet. De i dessa lokaler förr ingalunda ovanliga artiklarne lump och lysoljor hafva numera alldeles försvunnit och lokalerna användas nu uteslutande för handel med mjölk och matvaror.

Rätt att idka mjölkhandel har sedan ordningsföreskrifternas utfärdande sökts för 2,235 butiker. Af dessa ansökningar hafva 242 afslagits, 415 återkallats eller af andra anledningar afskrifvits och 1,578 bifallits. För hvarje beviljad ansökan utlemnas tillståndsbevis, åtföljdt af särskilda föreskrifter angående mjölkbutikernas skötsel.

Vid 1886 års slut funnos 973 dylika butiker, vid slutet af år 1890 uppgingo de till 1,126. Enligt af mjölkförsäljarne sjelfva lemnade uppgifter utgjorde mjölkkonsumtionen år 1887 14,800 liter oskummad och 46,821 liter skummad mjölk, samt år 1890 resp. 19,949 och 58,364 liter, allt pr dag.

1,042 mjölkprof hafva blifvit inköpta och underkastade kemisk analys till utrönande af deras godhet. Af dessa hafva 509 (49 %) befunnits mycket goda, 365 (35 %) goda, 125 (12 %) medelmåttiga och 43 (4 %) underhaltiga. Genom tidningarne har undersökningens resultat bragts till allmänhetens kännedom.

Köttbesigtningabyråernas verksamhet har efter oförändrad plan fortgått. 276,188 besigtningar hafva utförts med afseende på trikiners förekomst. Af dessa voro

		Under- sökta.	Trikin- haltiga befunna.	D:o på 1,000 undersökta.
Svenskt	fläsk	258,259	213	0.8
Amerikanskt	»	16,576	137	8.3
Annat utländskt	»	1,353	3	2.2
Summa		276,188	353	1.3

De hygieniska förhållandena inom hufvudstadens samtliga fabriker och andra *industriella etablissement* hafva i och för uppgifters meddelande till den af Eders Kungl. Maj:t tillsatta Arbetareförsäkringskomitén blifvit grundligt undersökta, och anmärkningarna med anledning häraf till komitén insända.

Bagerierna och särskildt de inom dem befintliga *arbetarelogementen* hafva äfven varit föremål för en detaljerad undersökning, som bland annat omfattat utrymmet pr arbetare, inredning och snygghet, uppvärmning och ventilation, dagerförhållanden och belysning m. m. Vid 1890 års slut hade dock ännu inga åtgärder hunnit vidtagas med anledning af de missförhållanden, som genom undersökningen kommit i dagen.

En inom hufvudstaden ofta upprepad och måhända ej oberechtigtad klagan öfver obehag till följd af *stenkolsrök* från de äfven i tätt bebyggda trakter allt mera talrika fabriksskorstenarne har äfven varit föremål för åtgärder. Så har i några fall försök gjorts till provisorisk förbättring genom förlängning af skorstenarne. Vidare har frågan på uppdrag af helsövärdsnämnden varit föremål för utredning af en komité af tekniskt bildade personer, hvars betänkande i ämnet i tryck utdelats till härvarande industriidkare jemte ett cirkulär, hvari uttalades en förhoppning, att hvar och en, som saken rör, skall genom att vidtaga de åtgärder, som på honom ankomma, söka i sin mån bidraga till hufvudstadens befriande från de öfverklagade olägenheterna. Vidkommande dessa åtgärder kunde de enligt komiténs åsigt bestå antingen i val af lämpligt bränsle eller ändamålsenligt konstruerade eldstäder.

Å *prostitutionsbyråns medicinska afdelning* hafva under perioden 108,137 besigtningar blifvit verkställda.

Desinfektion af bostäder medels svafvelrökning och efterföljande rengöring har genom helsopolisens försorg verkställts uti 1,237 lägenheter. Det i förra berättelsen omnämnda desinfektionsherberget, som har till ändamål att bereda tillfällig bostad åt personer, hvilkas kläder och bostäder till följd af bland samboende inträffade fall af smittosamma sjukdomar behöft undergå desinfektion, har tagits i anspråk af 331 personer under 814 dagar.

För desinfektion af kläder har en ny desinfektionsugn, konstruerad för desinfektion med strömmande vattenånga, anskaffats och befunnits arbeta tillfredsställande. I densamma hafva 1,195 personer på eget initiativ eller på helsopolisens uppmaning låtit från smittämnen befria kläder och andra effekter, utgörande tillsammans 42,566 persedlar. Ugnen har härefter varit i bruk 556 dagar med sammanlagdt 2,655 desinfektioner, motsvarande 4 å 5 om dagen.

Af öfriga under denna period till helsövärdens befrämjande vidtagna åtgärder torde följande böra omnämnas:

Vaccinationen. I likhet med hvad under nästföregående period egt rum, har staden aflönat fyra läkare, hvilka hafva till skyldighet att hålla mottagningar för kostnadsfri vaccinering inom resp. vaccinationsdistrikt af personer, som för ändamålet hos dem inställa sig eller inställas. Under hela perioden har helsövärdsnämnden genom nominationsuppgifter från rotemännen inhemtat upplysning om antalet två år gamla barn, som icke voro antecknade såsom vaccinerade. Denna undersökning utföll så, att sammanlagdt 12,644 barn af 2 års ålder angäfvos såsom ovaccinerade. Af dem befunnos dock 2,885 vaccinerade, ehuru anteckning derom i mantalsböckerna saknats. Af de återstående

blefvo nu 8,261 vaccinerade, eller alla som icke redan genom döden afgått (168), genom flyttning från staden eller af annan orsak icke kunde anträffas (1,088), eller genom sjukdom vore förhindrade att infinna sig (242). I allt hafva under perioden veterligen 22,276 barn blifvit vaccinerade, hvilket utgör 60 % af alla under perioden i Stockholm lefvande födde.

Redan år 1884 började helsovårdsnämnden låta ympa kalvvar för att få *animal vaccin*. Detta ympämne har under perioden vunnit allt större förtroende och användning, så att af ofvan nämnda 22,276 ympningar icke mindre än 16,915 utförts med *animal vaccin*. Sådan har ock kunnat lemnas åt enskilde så i hufvudstaden som i landsorten och till och med i grannländerna, likasom Kungl. Medicinalstyrelsen från helsovårdsnämndens ympanstalt försett sig med icke obetydliga kvantiteter kalvvaccin att tillhandahållas depoterna i landsorten och militärläkare vid rekryters revaccination.

*Mot barnsängsfebern*s spridning har från och med år 1887 arbetats, derigenom att karbolsyra på stadens bekostnad tillhandahålles barnmorskorna för bruk vid förlösningsar i de fattigas hem. Under de fyra åren 1887—1890 har detta skyddsmedel sålunda kommit 792 barnaföderskor till godo. Hvilken andel åtgärden kan hafva haft i sjukdomens minskade frekvens, är ej lätt att med säkerhet afgöra. Dock förtjenar det erinras, att medeltalet dödsfall af barnsängsfeber i Stockholm åren 1887—1890 var allenast 14.5, mot 24.7 under åren 1881—1886.

Luftundersökningar. För utrönande af verksamheten hos ventilationsanordningarna inom högre realläroverket vid Roslagsgatan ¹⁾ hafva anställts luftundersökningar, hvilkas resultat varit i hög grad tillfredsställande, då de jemföras med motsvarigheter från äldre, ofullständigt ventilerade skolrum. Detta omdöme gäller äfven öfriga under de senare åren uppförda elementarläroverks- och folkskolebyggnader, hvilka samtliga äro försedda med goda centraluppvärmnings- och ventilationsanordningar.

Saluhallarne. I sammanhang med redogörelsen för de enskilda saluhallar, som under perioden blifvit uppförda, har Öfverståthållareembetet omnämnt de hygieniska fordringar, hvilka af helsovården uppställts vid dylika byggnadsföretag.

Minderåriges användande i fabriker. För de inspektioner i detta afseende, som enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga förordning den 18 november 1881 ankomma på helsovårdsnämnden och under perioden egt rum, hafva af den inspekterande läkaren lemnats detaljerade redogörelser till helsovårdsnämnden. — De iakttagelser, som derunder gjorts, sammanfattas i följande slutomdöme:

»Af ofvanstående synes, att anledningar till anmärkningar varit ganska många och flere af högst väsentlig art, hvartill jag räknar sådana, som der minderåriga användts i nattarbete och der arbetstiden varit oskäligen lång. Ehuru jag har anledning tro, att de uppmaningar till förändring i enlighet med författningen, hvilka vid besöken lemnats, i flere fall skola följas, har jag också genom föregående erfarenhet i den vägen skäl att tro, att i ännu flere fall så ej blir händelsen. Att för närvarande använda den myndighet helsovårdsnämnden eger att vid öfverträdelse af författningens bestämmelser anmäla arbetsgifvarne till åtal, och i synnerhet i någon större utsträckning, hvartill måhända anmärkningarna gifva anledning, torde likväl vara

mindre lämpligt. Följden här af blefve nemligen endast en större motvilja än hittills mot författningen och, efter hvad jag haft tillfälle att höra, afskedande af minderåriga, i synnerhet vid de fabriker, der de lättast kunna undvaras, men der de arbeta under relativt bättre hygieniska vilkor, såsom vid mekaniska verkstäder o. d. Författningen bör i min tanke först få ett bättre fäste, innan några tvångsåtgärder kunna vidtagas, eljest kommer hela det med densamma afsedda ändamålet att sväfv i fara. Att i ett och annat undantagsfall dock dylika åtgärder böra och kunna vidtagas, vill jag ej bestrida, men nu likasom hittills blifva väl tidtals gjorda besök och uppmaningar i det speciella fallet det bästa, som näst arbetsgifvarnes goda vilja kan något uträtta för de minderåriga arbetarne».

De hygieniska förhållandena i fabrikerne hafva jemte frågan om skyddsåtgärder mot yttre skador genom arbetsmaskiner m. m., särskildt med anledning af Arbetareförsäkringskomiténs begäran om upplysningar, under perioden varit föremål för undersökning af sakkunniga personer. Då uppgifter rörande resultaten af dessa undersökningar finnas intagna ej mindre i de berättelser om allmänna helsotillståndet i Stockholm, hvilka af helsovårdsnämnden årligen afgifvas till Kungl. Medicinalstyrelsen, än äfven i den uti Arbetareförsäkringskomiténs betänkande ingående sammanfattningen af de genom helsovårdsnämnden från 205 fabriker insamlade upplysningarna i hvad de röra deras hygieniska tillstånd, anser sig Öfverståthållareembetet kunna underlåta att här återgifva desamma.

Anmärkningsvärda sjukdoms- och dödsfall. En del sådana kunna sättas i samband med industrien, såsom förgiftningsfall genom natronlut, som under namn af »floralut» förts i handeln såsom tvättmedel. Under år 1889 till midten af sommaren förekommo i hufvudstaden omkring 50 förgiftningsfall, af hvilka ett mindre antal med dödlig utgång. Dessa olycksfall föranledde helsovårdsnämnden att förbjuda lutens försäljning på vanliga buteljer, hvilket ledt till förvexlingar. Efter förbudets utfärdande upphörde förgiftningsfallen. Af lysgasförgiftningsfall hafva 8 dödsfall orsakats. 6 af dessa inträffade under år 1886 och uppkommo derigenom, att gas från ett i gatan sprunget gasrör nattetid inträngde i ett boningshus. Flere olyckstillbud af samma anledning hafva under periodens kalla årstider förekommit, men aflupit lyckligt.

Apotek. Tvenne nya sådana hafva under perioden tillkommit, nemligen ett på Södermalm, som under namn af Bäfvern öppnades den 13 december 1888 i huset nr 75 vid Hornsgatan, och ett annat, benämndt Örnen, till hvars inrättande tillstånd meddelades genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 28 juni 1889. Detta sistnämnda, bestämdt att förläggas inom Adolf Fredriks församling invid eller norr om Odensgatans södra gatulinie och invid eller vester om Norrtullsgatan, var vid periodens utgång ännu ej öppnadt. Apotekens antal i Stockholm har härigenom ökat till 18.

Begravningsplatser. Med utgången af år 1884 utgick den af Eders Kungl. Maj:ts nådiga helsovårdsstadga medgifna frist af 10 år, efter hvilkas utgång lik ej vidare finge jordas inom stad annat än i familjegravar. — Antalet lik, som derefter blifvit begrafna inom Stockholms stad, uppgick år 1885 till 32, sjönk år 1886 till 23 och har derefter ytterligare aftagit. Begravningsplatsen utanför Norrtull hade således (bortsedt från garnisonens enskilda) blifvit Stockholms så godt som enda be-

¹⁾ För denna byggnad är på annat ställe i denna berättelse redogjort.

grafningsplats.¹⁾ Vid den hastiga folkökningen har denna redan visat sig otillräcklig, och stadsfullmäktige hafva därför, på förslag af kyrkogårdsnämnden, anskaffat en ny begravningsplats söder om staden, för hvilket ändamål inköpts ett från egendomen Enskede inom Brännkyrka socken afsöndradt område, beläget på omkring 2,300 meters afstånd från Skanstull. Detta område, som innehåller omkring 14·8 hektar eller 30 tunnland, har be-tingat en köpesumma af 50,000 kronor, med skyldighet för staden att godtgöra arrendatorerna af två derå befintliga lägenheter för mistad arrenderätt med 3,000 kronor. Tillträdet till området i dess helhet egde rum den 1 oktober 1890.

b) **Sjukvården.** Jemte det Öfverståthållareembetet i afseende härå hänvisar till de berättelser, som årligen aflemnas från resp. sjukvårdsinrättningar, har Öfverståthållareembetet ansett följande hufvudsakliga uppgifter vara af det allmänna intresse, att de här må meddelas.

Sjukhuset S:t Görän, hvaröfver beskrifning är lemnad å annat ställe i denna berättelse, öppnades den 24 oktober 1888, då 110 patienter dit öfverflyttades från Stockholms stads (och läns) kurhus. För sjukhusets utredning hade stadsfullmäktige anslagit en summa af 71,000 kronor. — Genom beslut den 21 september samma år fördelade helsovårdsnämnden sjukhuset på två afdelningar med hvardera sin öfverläkare, bestämde sjukvårds-afgiftens storlek för betalande patienter å de olika rumkategorierna samt uppdrog åt styrelsen att vidtaga lämpliga anordningar, på det att vård måtte kunna beredas äfven för hudsjukdomar, och bemyndigade öfverläkarna att till vård emottaga patienter med sjukdomar i urinvägarne, i den mån lämpliga metoder för be-handling af dessa sjukdomar kunna å sjukhuset anordnas.

Styrelsen, som beslutit att sjelf ombesörja mathållningen för de sjuke, fastställde spisordning och antog stadgar för ordningen inom sjukhuset.

I skrifvelse af den 1 maj 1888 hade kanslern för Uppsala akademi och Karolinska mediko-kirurgiska institutet, på grund af begäran af institutet och med hänvisning till dess lärare-kollegiums yttrande, hos Eders Kungl. Maj:t gjort framställning om åtgärders vidtagande för beredande vid sjukhuset S:t Görän af tillfälle till klinisk undervisning åt institutets lärjungar. I sin inlaga till kanslern hade institutet hemställt om hans med-verkan dertill: dels att en afdelning af omkring 80 sjukplatser, 40 för män och 40 för qvinnor, måtte ställas till Karolinska institutets disposition i och för undervisning i syfilidologi å det nya sjukhuset i Stadshagen; samt dels att till en af öfverläkare-befattningarna vid sjukhuset måtte antagas e. o. professorn i syfilidologi vid institutet, hvilken skulle vara skyldig att för sådant fall befattningen emottaga, hvarvid i tillämpliga delar borde lända till efterrättelse de i kungl. brefvet den 29 oktober 1867 angående förening af e. o. professuren i syfilidologi vid Karolinska institutet och öfverläkaretjensten vid Stockholms stads och läns kurhus meddelade föreskrifter i afseende å de der om-förmälda förenade befattningarnas tillsättande.

Sedan Öfverståthållareembetet till fullgörande af Eders Kungl. Maj:ts befallning infordrat stadsfullmäktiges yttrande öfver denna framställning, beslöto stadsfullmäktige i öfverensstämmelse

med helsovårdsnämndens och beredningsutskottets hemställan den 15 juni 1888;

att klinisk undervisning i de veneriska sjukdomarne må, tillsvidare och intill dess stadsfullmäktige annorlunda besluta, på sjukhuset i Stadshagen meddelas af läraren i syfilidologi vid Karolinska mediko-kirurgiska institutet,

samt att för sådant ändamål bemyndiga helsovårdsnämnden:

att för ändamålet upplåta en afdelning för män och en för qvinnor, hvardera med högst 40 sängar;

att fastställa ordningsregler och de öfriga bestämmelser för kliniken, nämnden kan finna sig böra lemna, för att bland annat bestämma den kliniske lärarens ställning till sjukhusets administration och förekomma hvarje rubbning i den normala gången i sjukhusets verksamhet; samt

att, såvida helsovårdsnämnden anser särskilda hinder icke möta för förening af en öfverläkarebefattning vid sjukhuset med lärarebefattningen i syfilidologi vid Karolinska institutet, in-ställa alla på nämnden ankommande åtgärder för besättande af öfverläkarebefattningen och till öfverläkare antaga bemälda lärare, på sätt i öfrigt för öfverläkaretjenster vid kommunens sjukhus är eller varder bestämdt.

Genom Kungl. Maj:ts nådiga bref af den 31 augusti samma år blef detta beslut fastställt.

Epidemisjukhus. Härtill har alltsedan år 1878 användts ett gammalt hus vid Hornsgatan, der fordom det s. k. bysätt-ningshäktet var inrymdt. Då denna byggnad såväl till läge som till inredning högst ofullständigt uppfyllt sitt ändamål, har frågan om anskaffande af ett nytt epidemisjukhus länge stått på dagordningen. Sedan stadsfullmäktige dels den 1 december 1886 och dels den 1 december 1888 beslutit inköpa ett oregleradt område i kvarteret Ruddammen mellan norra delen af Roslags-gatan och Rimbojernbanan, reserverades genom fullmäktiges be-slut den 27 februari 1889 nordliga delen af detta område, vid pass 700,000 kvadratfot, för ifrågavarande ändamål, och på samma gång lemnades helsovårdsnämnden i uppdrag att upp-göra och underställa stadsfullmäktige ritningar och kostnads-förslag till ett epidemisjukhus derstädes. Detta skedde mot årets slut, och den 28 mars 1890 godkändes förslaget, i det 680,000 kronor anslogos för uppförande af ett epidemisjukhus, bestående af 5 sjukpaviljonger med sammanlagdt 162 sängplatser, 1 observationspaviljong med 8 isolerade rum, förvaltningsbyggnad, köksbyggnad, tvätt- och desinfektionshus m. m., hvarför den närmare redogörelsen torde tillhöra nästa femårsberättelse.

För det trängande behovet af nytt epidemisjukhus talar bland annat den anmärkningsvärda stegring i skarlakansfeber-sjukligheten under år 1890, då icke blott hela Katarina sjukhus måste upplåtas för denna sjukdom, utan äfven ett provisoriskt sjukhus för samma ändamål inrättas i stadens södra kasern, hvilket började sin verksamhet den 7 december 1890.

Dårstuga. Då det enligt 1 § 2 mom. i Eders Kungl. Maj:ts nådiga stadga angående sinnessjuke den 2 november 1883 låg Stockholms kommun att bereda vård för de sinnessjuke från staden, hvilka icke kunde få plats på statens anstalter för sinnessjuke, och utrymmet på dessa under hela femårsperioden varit strängt upptaget, så inrättades redan under sommaren 1886 af helsovårdsnämnden en provisorisk vårdanstalt för hospitals-berättigade patienter, för hvilka plats söktes på hospital, men icke genast kunde erhållas. Anstalten, som derefter under hela

¹⁾ Den af enskild person hyrda begravningsplatsen utom Norrtull är af obe-tydligt omfång.

perioden varit i bruk, är belägen vid Jakobsberg nära Hornstull och rymde, i ett äldre för ändamålet inredt hus, i början 24 patienter. Platsantalet har genom en senare vidtagen ändring ökats till 28. — Under åren 1886—90 hafva på dårstugan vårdats 406 sinnessjuke, af hvilka 196 efter längre eller kortare väntningstid vunnit inträde på rikets hospital. De återstående hafva tillfrisknat, uttagits af anhöriga, aflidit eller flyttats till försörjningsanstalt.

Polikliniker. Bland sjukvårdsanstalterna i Stockholm hafva de s. k. poliklinikerna, eller offentliga mottagningslokaler, der — åt obemedlade kostnadsfritt — ambulatorisk sjukvård meddelas, både till antal och omfattning under perioden fått ökad betydelse, hvadan en kort redogörelse för dem synes vara på sin plats.

Sedan lång tid tillbaka har ambulatorisk sjukvård meddelats på Allmänna barnhuset och på Serafimerlasarettet i sammanhang med den medicinska undervisningen på dessa anstalter. Äfven vid Stockholms stads sjukhus, Sabbatsberg och Maria sjukhus meddelas ambulatorisk sjukvård i stor och ständigt växande utsträckning. Så ock vid kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn. — Detta slags sjukvård har småningom tagit sådan utsträckning, att särskilda åtgärder vid flere vårdanstalter måst vidtagas antingen för deras befriande från en verksamhet, som syntes göra intrång på deras egentliga ändamål, eller för den polikliniska verksamhetens inordnande såsom en berättigad, integrerande del af anstalten.

Sedan *Allmänna barnhuset* ¹⁾ år 1885 flyttats till nybyggnaderna vid Norrtullsgatan, upphörde nyssnämnda polikliniska sjukvård vid inrättningen och i stället anordnades, till en början med bidrag af barnhusets medel, en särskild mottagningslokal i huset n:r 16 Tegnérsgatan, der lärarne i pediatrik vid Karolinska institutet fortsatte den undervisning, de förut meddelat vid barnhuset. Men redan i oktober 1887 flyttade polikliniken till en ny, rymlig och synnerligen ändamålsenlig lokal i n:r 30 Kungsgatan, der den fortfarande är inrymd. Inrättningen, som nu är fullt själfständig, underhålles sedan nämnda tid genom ett årligt anslag, dels af statsverket (för medicinska undervisningens främjande) och dels af Stockholms stad, hvartera på 2,800 kronor, och är mycket talrikt besökt af hjälpsökande sjuka barn.

Från *Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt* för sjuka barn, der utvärtes sjuka fortfarande behandlas polikliniskt, afsöndrades i slutet af år 1886 polikliniken för invärtes sjukdomar och förlades till huset n:r 8 Pilgatan, der den under hela perioden varit inrymd och underhållits dels af nämnda vårdanstalt och dels af Stockholms stad, som därför årligen anslagit 1,600 kronor.

Serafimerlasarettets poliklinik har utvecklats derigenom, att vid sjukhusets under perioden påbörjade nybyggnad en byggnad med rymliga mottagningslokaler afsetts särskildt för densamma. Beskrifningen öfver denna torde tillhöra nästa femårsberättelse.

Fullt oberoende af andra vårdanstalter äro polikliniken på Södermalm och den s. k. allmänna polikliniken. Den förra, *polikliniken på Södermalm*, som fortgått sedan den 3 februari 1871 samt förut varit af mera enskild natur och uteslutande behandlat ögonsjukdomar, utvidgades på stadens bekostnad från och med år 1886, så att der af olika läkare behandlas äfven barn- och qvinnosjukdomar. Den är inrymd i huset n:r 7 B

vid Folkungagatan, der den disponerar 3 rum utom rum och kök för en sköterska, samt underhålles genom ett årligt anslag af 3,600 kronor från Stockholms stad. Med denna poliklinik förändrades den 1 januari 1889 en dylik anstalt för tandsjukdomar, ¹⁾ hvilken egt bestånd sedan 1860-talet och af staden understöddes med 500 kronor såsom hyreshjelp, men i öfrigt frivilligt uppehållits af tandläkare. Under åren 1886—1890 hafva här vårdats för ögonsjukdomar 6,007, barnsjukdomar 6,515, qvinnosjukdomar 1,941 samt tandsjukdomar 3,675 fall.

Allmänna polikliniken har inrättats helt och hållet af enskilde läkare. Den är belägen i huset n:r 18 vid Biblioteksgatan och understöddes af staden med 1,500 kronor om året. Der hafva under perioden 6 å 7 läkare behandlat 21,603 sjukdomsfall.

På de trenne *barnbördshusen* i hufvudstaden intogos under perioden sammanlagdt 11,905 barnaföderskor. På dessa anstalter har omkring $\frac{1}{3}$ af samtliga under denna tid i Stockholm födda barn kommit till världen.

Distriktsläkarne besörja fattigsjukvården i staden. Sedan deras antal under år 1886 ökades med en, äro 14 sådana läkare anställda. Af stadens församlingar utgöra Storkyrkoförsamlingen samt Klara och Kungsholms hvar sitt distrikt, hvaremot Jakobs och Johannes, Adolf Fredriks, Ladugårdslands och Maria hvardera äro delade i två distrikt samt Katarina församling i tre. En del af Adolf Fredriks församling tillhör Klara distrikt.

Omfattningen af distriktsläkarnes verksamhet framgår deraf, att under femårsperioden de i hemmen vårdade sjukas antal uppgått till 110,238, eller årligen omkring 10 % af hela folkmängden. Af dessa hafva 4,804 aflidit, eller 4.4 %.

Utgifterna för medicin, som på stadens bekostnad genom distriktsläkarne utskrifvits från apoteken åt de fattige, hafva under perioden sammanlagdt utgjort 107,170 kronor 48 öre.

Sjukvårdsinrättningar stående under helsovårdsnämndens inseeende. Omfattningen af dessas verksamhet framgår efter följande tal, som utgöra summor för samtliga åren 1886—1890:

Inrättning.	Intagne patienter.	Utgångne såsom		Aflidne.
		friska eller förbättrade.	ej botade.	
Sabbatsbergs sjukhus:				
Medicinska afdelningen.....	8,449	7,055	429	960
Kirurgiska »	6,033	5,429	249	347
Gynekologiska »	1,260	965	221	72
Summa	15,742	13,449	899	1,379
Sjukhuset St Göran (1889—90) ²⁾	3,466	3,311	64	46
Katarina sjukhus.....	5,574	4,654	164	803
Maria »	5,876	4,940	289	592
Epidemisjukhuset	3,091	2,645	15	423
Summa	33,749	28,999	1,431	3,243

¹⁾ Ej att förväxla med *statens poliklinik för tandsjukdomar*, der tandläkare-elever erhålla undervisning.

²⁾ Härtill komma under de tvenne månader 1888, hvarunder sjukhuset var i verksamhet: intagne 432, utgångne förbättrade eller friska 259 och döde 2.

¹⁾ Se föregående femårsberättelse sid. 93.

Antalet underhållsdagar har utgjort: på Sabbatsbergs sjukhus 511,684, på Katarina 174,768, på Epidemisjukhuset 36,610, på S:t Göran ¹⁾ 125,646 och på Maria sjukhus 169,161, eller tillsammans 1,017,869.

Helsotillståndet i Stockholm har också under 5-årsperioden 1886—1890 varit på det hela mycket tillfredsställande. Bland anmärkningsvärda sjukdomsföreteelser derunder förtjenar först och främst att antecknas den *influensaepidemi*, som efter att förut hafva uppträtt i Ryssland och Finland nådde Stockholm i början af december 1889. Ehuru man icke förr än den 3 eller 4 december med säkerhet visste, att influensaepidemin var här, har dock genom senare efterforskningar med säkerhet utrönt, att ett icke obetydligt antal spridda fall förekommit under senare hälften af november. Ja, somliga läkare anse sig redan under förra hälften af november hafva haft att göra med fall af denna art, ehuru de då icke hade tillräcklig anledning att tyda sjukdomssymptomen som influensa. Sjukdomsbilden var så skiftande, att ännu i december, i synnerhet i månadens början, ett stort antal hithörande sjukdomsfall blefvo uppförda under andra rubriker, allteftersom det ena eller andra symptomet var förhärskande. Detta framgår bäst af följande öfversigt af antalet hos Svenska läkaresällskapet under veckorna, som slutade den ¹⁶/₁₁ 1889—¹/₂ 1890, anmälda fall af influensa och de öfriga sjukdomar, som härvidlag hufvudsakligen komma i betraktande:

Anmälda sjukdomsfall.	Veckan, som slutade											
	¹⁶ / ₁₁	²³ / ₁₁	³⁰ / ₁₁	⁷ / ₁₂	¹⁴ / ₁₂	²¹ / ₁₂	²⁸ / ₁₂	⁴ / ₁	¹¹ / ₁	¹⁸ / ₁	²⁵ / ₁	¹ / ₂
Influensa.....	—	—	—	—	3,546	2,045	998	602	305	127	105	54
Bronkit.....	435	356	423	659	623	491	408	346	286	301	271	244
Halsfluss.....	93	76	180	249	141	77	65	94	88	113	88	87
Lunginflammation.....	38	31	43	51	73	140	108	77	30	39	32	41

Från och med första veckan af december hade sjukdomen emellertid fått sådan spridning, att epidemiens härvaro var ögonskenlig. I kaserner, skolor, fabriker o. s. v. uppträdde sjukdomsfallen massvis. Om den snabbhet, hvarmed epidemin utvecklade sig, och om dess något långsammare aftagande får man ett godt intryck af siffror, hvilka sammanförts ur redogörelser, som af 32 läkare till läkaresällskapet inlemnats beträffande deras privatpraktik och till största delen redan offentliggjorts i sällskapets tidskrift. På epidemiens olika veckor fördela sig dessa sjukdomsfall sålunda:

Före 1 december.....	92	5—11 januari.....	99
1—7 „.....	703	12—18 „.....	46
8—14 „.....	1,854	19—25 „.....	39
15—21 „.....	1,470	26 jan.—1 febr.....	26
22—28 „.....	534	2—8 februari.....	11
29 dec.—4 jan.....	218		

Af gjorda iakttagelser och beräkningar kan man sluta, att omkring 60 procent af stadens invånare under epidemiens lopp varit lindrigare eller svårare angripna. De båda könen hafva

¹⁾ Här ingå icke de 2 månaderna under år 1888, då sjukhuset var i verksamhet.

lidit ungefärligen i samma grad. Minst utsatta för sjukdomen voro barn i första lefnadsåret samt mycket gamla personer.

Influensa uppgifves under epidemien 1889—90 såsom dödsorsak i allenast 56 fall. Att emellertid denna sjukdoms inflytande på hufvudstadens mortalitet ej kan vara begränsad till denna siffra, det finner man af den höjd, hvartill dödlighets-siffrorna uppgingo för de veckor, som närmast följde epidemiens ankomst öfverallt, hvar han drog fram. För Stockholm och 5 af de största landsortsstäderna i riket framgår detta förhållande tydligt af nedanstående tabell:

Döda på 1,000 invånare (på år räknadt).	Veckan, som slutade									
	³⁰ / ₁₁	⁷ / ₁₂	¹⁴ / ₁₂	²¹ / ₁₂	²⁸ / ₁₂	⁴ / ₁	¹¹ / ₁	¹⁸ / ₁	²⁵ / ₁	¹ / ₂
Stockholm.....	17.1	18.2	31.7	41.2	41.0	27.3	20.9	20.5	18.0	19.1
Gefle.....	11.8	26.0	18.9	37.8	47.2	26.0	27.6	29.9	20.7	20.7
Göteborg.....	16.0	20.0	23.0	36.0	30.0	49.0	33.0	37.0	31.0	25.0
Malmö.....	12.3	19.1	14.6	12.3	45.0	45.2	40.8	40.8	23.1	26.4
Norrköping.....	19.6	9.8	19.6	31.1	27.0	27.0	60.5	36.0	16.4	16.4
Uppsala.....	23.9	16.7	26.3	21.5	33.5	50.2	42.7	56.9	35.6	28.4

För en dylik höjning af dödlighets-siffrorna för Stockholm fordras många gånger sagda siffra. Dödsfall af influensa eller stående i sammanhang dermed dölja sig således under andra rubriker, och man finner utan svårighet, att dessa äro lunginflammation och lungrot. Ger man nemligen akt på månatliga dödligheten i dessa åkommor under åren 1888 och 1889, så inregistrerades följande antal fall:

	Januari.	Februari.	Mars.	April.	Maj.	Juni.	Juli.	Augusti.	September.	Oktober.	November.	December.
Lunginflammation år 1888...	69	65	73	67	43	28	35	23	22	20	26	27
„ „ 1889...	34	48	31	42	37	24	23	26	12	30	36	151
Lungrot år 1888.....	85	71	81	72	77	70	54	56	34	52	54	66
„ „ 1889.....	61	63	63	58	71	60	70	63	54	50	52	137

Den stora höjningen i december 1889, som — om man ville antaga, att under denna månad bort inträffa så många fall, som utgöra medeltalet för de föregående 11 månaderna — representerar för den förra sjukdomen 120 och för den senare 77, eller tillsammans 197 fall, bör således rätteligen läggas influensaepidemin till last. Enligt detta betraktelsesätt har epidemin under december 1889 orsakat åtminstone 217 dödsfall.

Vidare är en *mässlingsepidemi* anmärkningsvärd, som härjade under förra hälften af år 1887 och under det året borttryckte i det närmaste 300 personer. — Af smittosamma sjukdomar föröfrigt voro *skarlakansfeber* (värst 1890) och *difteri* gängse under hela perioden.

Dödlighetens aftagande i Stockholm framhölls redan i förra femårsberättelsen såsom en för perioden 1881—1885 utmärkande företeelse. Samma glädjande förhållande har fortfarit äfven under åren 1886—1890, hvarunder dödstalet ytterligare nedgått till 20.8 ‰, mot 24.2 ‰ under den förra perioden. Huru *dödligheten* och dess aftagande fördelar sig på de olika dödsorsaks-

grupperna, framgår af nedanstående i tabell N lemnade sammandrag af hälsovårdsnämndens mortalitetsstatistik för de 4 femårsperioderna 1871—1890.

Den ojemförligt viktigaste af dödsorsaksgrupperna är den, som omfattar andningsorganens sjukdomar, dit lungsot och lunginflammation samt bröstkatarr räknas. Hitt hör fullt en tredjedel af alla dödsfall. Närmast i betydelse komma matsmältningsorganens sjukdomar, innefattande 18 % af alla dödsfall. För båda dessa grupper har dödligheten minskats under alla tjugo åren, och icke minst under de senaste fem. Infektionssjukdomarnes grupp, med 13 % af samtliga dödsfallen, visar också betydlig minskning, dock endast från farsotsperioden 1871—1875. Under de trenne sistförflutna femårsperioderna har dödligheten här af varit ungefär lika stor. Minskning visar för öfrigt äfven flertalet af de andra dödsorsaksgrupperna. Ökad dödlighet har inträffat endast på sinnessjukdomarnes och sjelfmordens grupper. Visserligen omfattar ingen af dem något större antal dödsfall; de förtjena dock ganska stort afseende, då de kunna anses hänföra till sociala missförhållanden af ingripande betydelse.

Dödsorsakerna inom olika åldersgrupper framgå för perioden 1886—1890, i kortfattadt sammandrag, af tabell O (sid. 98).

Tab. N. Dödligheten inom dödsorsaksgrupperna i Stockholm åren 1871—1890.

Dödsorsaksgrupper.	På 10,000 invånare dogo årligen.					% af alla döda 1871—1890.
	1871—1875.	1876—1880.	1881—1885.	1886—1890.	1871—1890.	
Medfödda bildningsfel och sjukdomar.....	11.50	11.07	12.11	10.32	11.19	4.4
Hög ålder.....	6.40	6.84	7.89	6.75	6.99	2.7
Infektionssjukdomar.....	59.71	27.55	28.73	27.63	34.32	13.4
Konstitutionella sjukdomar.....	12.65	4.54	6.20	5.95	7.04	2.7
Förgiftningsjukdomar (kroniska).....	3.86	1.55	1.37	1.18	1.85	0.8
Sinnessjukdomar.....	0.34	0.40	0.42	0.68	0.48	0.2
Sjukdomar i hjärna, ryggmärg och nervsystem.....	33.17	22.75	20.78	17.40	22.63	8.8
D:o i sinnesorganen.....	0.18	0.26	0.33	0.33	0.29	0.1
D:o i cirkulationsorganen.....	11.10	11.77	11.15	11.11	11.26	4.5
D:o i andningsorganen.....	119.60	87.55	82.75	68.15	86.58	33.7
D:o i matsmältningsorganen.....	63.48	53.53	42.06	34.26	46.44	18.1
D:o i urinorganen.....	12.51	10.86	10.64	9.20	10.61	4.1
D:o i fortplantningsorganen.....	1.77	3.59	3.29	2.80	2.90	1.1
D:o i rörelseorganen och benen.....	0.96	1.32	1.46	1.17	1.24	0.5
D:o i hud och bindväfssystem. Svulster.....	4.38	3.81	3.17	2.85	3.45	1.3
Olyckshändelser.....	7.41	6.17	5.97	5.24	6.07	2.4
Sjelfmord.....	2.28	2.53	2.77	3.04	2.71	1.0
Mord och dråp.....	0.42	0.44	0.29	0.28	0.35	0.1
Lagligt aflifvande.....	—	—	0.02	—	0.005	0.002
Ej uppgifna dödsorsaker.....	0.95	0.31	0.12	0.08	0.32	0.1
Samtliga dödsorsaker.....	332.67	256.84	241.52	208.42	256.725	100

K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1886—1890. Stockholms stad.

N) Allmän fattigvård. Fromma stiftelser.

a) Fattigvården. Öfverstyrelsen för hufvudstadens fattigvårdsväsen tillkommer den af stadsfullmäktige valda fattigvårdsnämnden. Under dess inseeende och i enlighet med gällande föreskrifter handhafves den omedelbara fattigvården af styrelserna i de 8 med territorialförsamlingarnas områden sammanfallande fattigvårdsdistrikten. Då för fattigvårdsanstalterna äfven finnas särskilda af fattigvårdsnämnden tillsatta styrelser — en för hvardera af här nedan med litt. a—e upptagna, en gemensam för anstalterna under litt. f och en för de med litt. g betecknade — så utgör antalet fattigvårdsstyrelser inom hufvudstaden 15. Under perioden hafva af fattigvårdsnämnden följande nya reglementen blifvit fastställda, nemligen för arbetsinrättningen den 15 februari 1886, för fattigasylen den 20 december 1886 och för Södermalms fattighus den 21 november 1887, hvarjemte ny instruktion för distriktens fattigvårdsstyrelser utfärdades sistnämnda dag.

Fattigvårdsanstalterna äro till antalet 9, med utrymme vid 1890 års slut för sammanlagdt 3,980 personer, nemligen: a) Sabbatsbergs fattighus (Torsgatan), med platser för 1,010 personer tillhörande Storkyrkoförsamlingen och de fem norra distrikten; b) Södermalms fattighus (Skånegatan), inrättadt i stället för de gamla fattighusen i Katarina och Maria samt färdigbyggt under år 1888 med en kostnad af 828,061 kronor; upplåtet till begagnande samma år för 400 personer, under år 1889 för 450 och under år 1890 för 550 personer från de båda södra fattigvårdsdistrikten; c) Allmänna försörjningsinrättningen (Fleminggatan 22) jemte filial (f. d. Militär försörjningsinrättningen, Östgötagatan 49 och 51), tillsammans inrymmande 1,400 personer; d) Arbetsinrättningen (Nytorgsgatan 2), med platser för 810 personer; e) Fattigasylen för barnaföderskor tillhörande främmande kommun (Prestgårdsgatan 17), afsedd för 5 personer; f) Uppfostringsanstalterna, den ena (Tjärhofsgatan 12) med platser för 90 gossar, den andra (Barnängstvärgatan 7 B) för 50 flickor; samt g) Barnhemmen: n:r 2 (Södermannagatan 29) afsedd för 30 gossar, och n:r 1 (Rådmansgatan 33) för 35 flickor.

Fattigunderstöd meddelas på flere olika sätt. Äldre, orkeslösa personer, i synnerhet kvinnor, intagas å fattighusen, så långt utrymmet medgifver, och erhålla der underhåll äfvensom sjukpenningar, ofta med hjälp af släktingar, andra personer, samfund eller kassor. Till intagande i allmänna försörjningsinrättningen hänvisas sådana fattiga, som på grund af särskilda olycksfall, anhörigas frånfälle eller andra omständigheter äro i behof af understöd, men få ock i mån af förmåga arbeta för anstaltens räkning. Å arbetsinrättningen mottagas deremot i allmänhet ej andra än arbetsföra personer, företrädesvis män, hvilka för inrättningens räkning sysselsättas med diverse handtverkeriarbeten. Obemedlade, främmande kommun tillhörande barnsängskvinnor erhålla efter utskrifning från barnbördshus under en kortare tid försörjning och vård i fattigasylen. Föräldralösa och annars värnlösa barn inlösas å barnhuset samt blifva genom dess eller fattigvårdsstyrelsernas försorg utackorderade, eller ock intagas de i stadens uppfostringsanstalter eller barnhem och åtnjuta der fullständig vård och undervisning i såväl vanliga skolämnen som handslöjd. Öfriga behöfvande, som icke äro intagna i någon af fattigvårdsanstalterna, erhålla efter ansökan hos distriktens fattigvårdsstyrelser understöd in natura, såsom

ved under vintertiden och matportioner (soppa med bröd), samt hyreshjelp med 1—3 kronor i månaden. Äfven för barn (under 15 års ålder) utgår dylikt understöd, hvilket då vanligen i form af månatligt uppfostringsbidrag lemnas till någon af föräldrarna.

Understödstagarne, hvilka särskiljas i direkta, eller sådana äldre personer och barn som åtnjuta omedelbart understöd, och indirekta, hvartill räknas minderåriga, hemmavarande barn, tillhörande äldre, af kommunen understödda personer, utgjorde såväl absolut som i förhållande till stadens mantalsskrifna folk-mängd efterföljande antal:

År.	Direkta understöds- tagare.	Indirekta understöds- tagare.	Summa understöds- tagare.	Understöds- tagare på 1,000 inv.
1875.....	7,871	1,861	9,732	67.1
1880.....	8,669	1,887	10,556	62.9
1885.....	10,197	2,660	12,857	60.9
1890.....	12,816	3,740	16,556	67.5

Under hvart och ett af den senaste femårsperiodens år tedde sig förhållandet sålunda:

År.	Direkta understöds- tagare.	Indirekta understöds- tagare.	Summa understöds- tagare.	Understöds- tagare på 1,000 inv.
1886.....	10,865	3,015	13,880	64.0
1887.....	11,619	3,246	14,865	67.1
1888.....	12,517	4,051	16,568	72.6
1889.....	12,732	3,699	16,431	69.5
1890.....	12,816	3,740	16,556	67.5

Det relativa antalet understödstagare tillväxte alltså intill midten af perioden, hvarefter talen åter synas vara i fallande.

Angående fattigpersonalen i öfrigt torde efterföljande öfversigt af förhållandena i början och slutet af femårsperioden samt vid 1880 års utgång vara tillräckligt upplysande.

Huru understödstagarne fördelade sig på de 8 *fattigvårds-distrikten*, såväl absolut som i förhållande till hvarterders folk-mängd, visar sig af nedanstående uppgifter:

Distrikt.	Antal understödstagare.			Understödstagare på 1,000 invånare.		
	1880.	1885.	1890.	1880.	1885.	1890.
Storkyrkoförsamlingen.....	818	1,020	1,072	61.3	82.1	92.7
Klara församling...	593	635	817	30.9	34.0	44.0
Kungsholmens » ...	854	1,097	1,324	62.4	54.4	50.8
Adolf Fredriks » ...	1,230	1,505	2,478	66.1	50.0	59.2
Jakobs och Johannes » ...	1,065	1,426	2,175	50.5	56.2	71.7
Ladugårdslands » ...	1,988	1,953	2,355	62.5	47.0	48.7
Katarina » ...	2,450	3,337	4,274	92.8	98.9	113.7
Maria » ...	1,481	1,834	1,968	62.4	63.1	63.5
Fj uppgifvet distrikt.....	77	50	93	—	—	—

Högst på skalan och långt framför de öfriga distrikten kommer under alla tre jämförelseåren Katarina distrikt, hvars relativa siffra för år 1890 är betydligt mer än dubbelt så hög som för hvarterdera af Klara, Ladugårdslands och Kungsholms distrikt. I öfrigt framgår bland annat, att understödstagarnes antal sedan år 1880 till väsentlig grad ökats i Storkyrkoförsamlingen, Katarina, Klara samt Jakobs och Johannes distrikt, medan siffrorna för Ladugårdslands, Kungsholmens och Adolf Fredriks distrikt visa sig lägre än tio år förut, och proportionen för Maria är i det närmaste oförändrad.

Efter *understödet*s beskaffenhet eller sättet för dess meddelande kunna understödstagarne indelas i tvenne större klasser,

Tab. O.

Dödsorsakerna åldersvis 1886—1890 enligt helsovårdsnämndens berättelse.

Ålder.	Medel-folk-mängd. ¹⁾	Hela antalet dödsfall.		Sjukdomar i andningsorganen.			Sjukdomar i matsmältningsorganen.			Farsoter (utom diarré) incl. strypsjuka.			Våda, självmord, brott.			Andra dödsorsaker.		
		Antal.	% af medel-folk-mängden årligen.	Antal.	%.	% af alla dödsors.	Antal.	%.	% af alla dödsors.	Antal.	%.	% af alla dödsors.	Antal.	%.	% af alla dödsors.	Antal.	%.	% af alla dödsors.
0—1 år	6,081	6,298	²⁾ 207.0	1,504	49.5	24	2,200	72.3	35	841	27.6	13	37	1.2	1	1,716	56.4	27
1—5 »	18,561	3,680	39.6	1,053	11.3	29	320	3.4	9	1,438	15.5	39	67	0.7	2	802	8.7	21
5—10 »	17,582	821	9.3	181	2.0	22	18	0.2	2	331	3.8	40	43	0.5	5	248	2.8	31
10—20 »	30,104	672	4.5	289	1.9	43	38	0.2	6	80	0.5	12	68	0.5	10	197	1.4	29
20—40 »	90,522	3,435	7.6	1,844	4.1	54	177	0.4	5	242	0.5	7	337	0.7	10	835	1.9	24
40—60 »	43,966	3,796	17.3	1,530	7.0	40	495	2.3	13	95	0.4	3	270	1.2	7	1,406	6.4	37
60—80 »	14,964	3,617	48.4	1,045	14.0	29	515	6.9	14	45	0.6	1	87	1.2	3	1,925	25.7	53
Öfver 80 »	948	820	173.0	121	25.5	15	50	10.5	6	6	1.3	1	10	2.1	1	633	133.6	77
Okänd	—	82	—	23	—	28	3	—	3	—	—	—	36	—	44	20	—	25
Summa	222,728	23,221	20.8	7,590	6.8	33	3,816	3.4	16	3,078	2.8	13	955	0.8	4	7,782	7.0	34

¹⁾ Beräknad på grund af mantalsskrifna folkmängden vid början af hvarje år.

²⁾ På 1,000 lefvande födde: 169.6.

nemligen personer i och utom fattigvårdsanstalt, hvarjemte förstnämnda klass specificeras efter de särskilda slagen af fattigvårdsanstalter och den senare omfattar dels utackorderade och af sina föräldrar med uppfostringsbidrag vårdade barn och dels äldre personer, som erhålla understöd i hemmen. En dylik indelning utfaller beträffande direkta understödstagare så, som nedanstående tabell *P* utvisar.

Under det antalet i fattigvårdsanstalter befintliga personer öfver hufvud taget nedgått, visar sig å andra sidan en ganska betydande tillväxt för öfriga understödstagare, särdeles för »utackorderade och dylika», hvilkas antal sedan år 1880 mycket mer än fördubblats och ensamt under perioden 1886—1890 ökats med fullt 58 procent.

Omsättningen af fattigpersonalen är i det hela ganska liflig. Exempelvis må härom anföras, att från år 1889 funnos i direkt fattigvård qvarvarande 9,012 personer, utgörande 70 % af summan för år 1890. Under sistnämnda år tillkommo 3,804 (30 %), hvaremot 3,455 (27 %) afgingo, deraf 562 (4·4 %) genom dödsfall och 2,893 (22·6 %) på annat sätt, hvadan hela personalen vid årets slut uppgick till 9,361 (73 %), eller 349 flere än vid början af året. Minst är omsättningen å fattighusen och störst bland dem, som åtnjuta understöd i hemmen.

I afseende på understödstagarnes kön, hvarom uppgifter föreligga endast beträffande direkta understödstagare, meddelas följande data:

	Direkta understödstagare.			Procent af samtl. (dir. und.-tag.)		
	1880.	1885.	1890.	1880.	1885.	1890.
Mankön	3,795	4,395	5,429	43·8	43·1	42·4
Qvinkön	4,874	5,802	7,387	56·2	56·9	57·6

Mankönets relativa antal synes alltså vara i jemnt nedgående. Bland barn äro de båda könen nästan lika till antalet, medan bland äldre personer mankötet stannade vid blott 38 % under det sist anförda året.

Tab. P. Direkta understödstagares fördelning efter understödssättet.

K l a s s e r.	Direkta understödstagare.			Procent af samtliga.		
	År 1880.	År 1885.	År 1890.	År 1880.	År 1885.	År 1890.
<i>I fattigvårdsanstalt:</i>						
Fattighus	1,454	1,415	1,701	16·8	13·9	13·3
Försörjningsinrättning	1,846	2,079	1,975	21·8	20·4	15·4
Arbetsinrättning	1,413	1,053	638	16·3	10·3	5·0
Fattigasyl	—	3	22	—	0·1	0·1
Uppfostringsanstalter	178	175	267	2·0	1·7	2·1
Barnhem	—	55	87	—	0·5	0·7
Summa	4,891	4,780	4,090	56·4	46·9	36·6
<i>Utom fattigvårdsanstalt:</i>						
Utackorderade o. dyl.	1,878	2,804	4,457	21·7	27·5	34·8
I sina hem understödda	1,900	2,613	3,669	21·9	25·6	28·6
Summa	3,778	5,417	8,126	43·6	53·1	63·4

Efter *civilstånd* fördelade sig antalet direkta understödstagare så, som nedanstående tabell *Q* utvisar.

Den redan förut anförda tillväxten af antalet understödda barn gäller, såsom här af framgår, i första rummet äkta barn och endast till en mindre grad de oäkta, hvilkas procenttal qvarstår nästan oförändradt från år 1885. Bland äldre personer förete de gifta numera en något högre procentsiffra än förut, under det att ogifta samt enklingar, enkör och fränskilda utgöra en relativt mindre del af fattigpersonalen än under föregående år.

En närmare redogörelse för direkta understödstagares *ålder* utfaller på sätt, som i tabell *R* här nedan angifves, hvarvid likväl torde böra anmärkas, att fördelningen af personalen öfver och under 15 år icke för åren 1880 och 1885 fullt öfverensstämmer med ofvan meddelade uppgifter om antalet barn och äldre personer,

Tab. Q. Direkta understödstagares fördelning efter civilstånd.

C i v i l s t å n d.	Direkta understödstagare.			Procent af samtliga (dir. understödstagare).		
	År 1880.	År 1885.	År 1890.	År 1880.	År 1885.	År 1890.
<i>Barn:</i>						
Äkta	1,387	2,087	3,436	16·0	20·5	26·8
Oäkta	669	947	1,175	7·7	9·3	9·2
Summa	2,056	3,034	4,611	23·7	29·8	36·0
<i>Äldre personer:</i>						
Ogifta	3,312	3,344	3,446	38·2	32·8	26·9
Gifta	1,153	1,451	2,066	13·3	14·2	16·1
Enklingar, enkör och fränskilda	2,116	2,310	2,671	24·4	22·6	20·8
Med okänt civilstånd	32	58	22	0·4	0·6	0·2
Summa	6,613	7,163	8,205	76·3	70·2	64·0

Tab. R. Direkta understödstagares fördelning efter ålder.

Å l d e r.	Direkta understödstagare.			Procent af samtliga (dir. understödstagare).		
	År 1880.	År 1885.	År 1890.	År 1880.	År 1885.	År 1890.
Under 5 år	811	1,201	1,904	9·4	11·8	14·9
5—15 »	1,215	1,791	2,707	14·0	17·6	21·1
15—25 »	334	228	318	3·9	2·2	2·5
25—35 »	497	532	601	5·7	5·2	4·7
35—45 »	974	1,075	1,149	11·2	10·5	9·0
45—55 »	1,258	1,329	1,226	14·5	13·0	9·6
55—65 »	1,579	1,605	1,801	18·2	15·7	14·0
65—75 »	1,360	1,678	2,119	15·7	16·5	16·5
75—85 »	584	651	882	6·8	6·4	6·9
Öfver 85 »	53	87	103	0·6	0·9	0·8
Okänd ålder	4	20	6	0·0	0·2	0·0

	År 1886. Kr.	År 1887. Kr.	År 1888. Kr.	År 1889. Kr.	År 1890. Kr.
Bidrag till enskilda anstalter och stiftelser.....	30,210	32,111	31,961	35,350	29,750
Öfriga utgifter (förbrukn- persedl., ränt. o. diverse)	36,118	42,960	106,263	99,909	101,260
Summa	898,440	921,491	1,002,167	1,111,900	1,234,548

b) Fromma stiftelser. Uti tabell 8 äro sammanförda de insamlade uppgifterna angående i hufvudstaden befintliga fromma stiftelser, stipendiifonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jemförliga inrättningar. — En öfversigt af samtliga stiftelserna, fördelade uti hufvudgrupper efter de med stiftelserna afsedda ändamål, lemnas i slutet af samma tabell.

Stockholm i Öfverståthållareembetets Kansli den 31 december 1891.

GUST. TAMM.

J. Berlin.

Tab. 1.

FOLKMÄNGDEN I STOCKHOLMS STAD ÅREN 1886—1890.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
År.	Den 31 december, enligt prester- skapets uppgifter.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid början af nästföljande år. ¹⁾					
				Hela folkmängden.			Deraf frie från mantals- penningar.		
	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.
1886.....	102,784	120,279	223,063	98,440	118,367	216,807	35,891	34,760	70,651
1887.....	104,736	123,228	227,964	100,215	121,336	221,551	36,772	36,226	72,998
1888.....	107,716	127,274	234,990	102,900	125,218	228,118	37,971	38,211	76,182
1889.....	111,884	131,616	243,500	106,848	129,502	236,350	40,005	39,882	79,887
1890.....	111,826	134,628	246,454	111,253	134,078	245,331	41,975	41,312	83,287

¹⁾ Mantalslängderna upprättas i Stockholm, liksom i Göteborg, vid årets början.

Tab. 2.

ALLMÄNNA VÄGAR OCH SKJUTSNING I STOCKHOLMS STAD ÅREN 1886—1890.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	
Särskilda slag af vägar.	Längd af hvarje vägslag vid 1890 års slut.	Deraf under åren 1886—1890		Kostnad för under åren 1886—1890				Längd af indelade, med skjutsan- stalter för- sedda vä- gar vid 1890 års slut.	Skjutsanstalter (vid 1890 års slut)			
		fulländade och afsy- nade nya vägar.	omlagda eller be- tydligt för- bättrade väg- sträckor.	fulländade nya vägar.		omlagda eller betyd- ligt förbättrade väg- sträckor.			med entreprenad.		utan entrepre- nad.	
				Af stats- medel.	Af kom- munens medel.	Af stats- medel.	Af kom- munens medel.		Gästgif- verier.	Skjuts- stationer.		
	Nymil.	Nymil.	Nymil.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Nymil.	Antal.	Antal.	Antal.	
I staden.....	2.25	1)	1)	—	1)	—	1)	2.25	—	—	1	
Skjutslegan per nymil utgick vid 1890 års slut med:												
1.87 kr., hvilket är öfver maximilegan.....									vid	—	—	1
									I kunga- och krono- skjuts.	Vid gäst- gifverier med entre- prenad.	Vid skjuts- stationer med entre- prenad.	Vid skjuts- anstalter utan entre- prenad.
Antal utgångna hästar under år 1886.....									—	—	—	87
» » » » » 1887.....									—	—	—	76
» » » » » 1888.....									—	—	—	76
» » » » » 1889.....									—	—	—	71
» » » » » 1890.....									—	—	—	54
Summa (hästar)									—	—	—	364

Jemför berättelsens text sid. 33.

Tab. 3.

TOMTER M. M. I STOCKHOLMS STAD ÅR 1890.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Stockholms stad.	Hela antalet nybygda boningshus 1886—1890.	Mantal.		Antal landerier, jordlotter eller andra brukningsdelar.	Tomter.		Befintliga boningshus 1890.	Verk och inrättningar.	Kyrkor och andra offentliga byggnader.	Taxeringsvärdet (i kronor)	
		Oförmedlade.	Nuvarande.		Bebygda.	Obebygda.				å jordar.	å hus och tomter.
Storkyrkoförsamlingen	—	—	—	—	491	—	—	—	—	—	50,050,200
Klara församling	—	—	—	—	451	23	—	—	—	—	72,652,000
Jakobs o. Johannes »	—	—	—	—	650	90	—	—	—	—	84,872,900
Ladugårdslands »	—	—	—	—	896	209	—	—	—	60,000	129,294,095
Adolf Fredrika »	—	—	—	—	586	529	—	—	—	—	72,101,900
Kungsholms »	—	—	—	—	396	126	—	—	—	137,500	38,587,800
Katarina »	—	—	—	—	834	155	—	—	—	—	43,915,800
Maria »	—	—	—	—	677	99	—	—	—	—	43,678,300
Summa	1)	—	—	—	4,981	1,231	1)	—	—	197,500	535,152,995
Deraf fri från bevillning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30,000	69,376,855

1) Öfver antalet tillkomna boningsrum och kök åren 1886—1890 samt antalet befintliga boningsrum och kök år 1890 se berättelsens text sid. 74—75.

Tab. 4.

FIDEIKOMMISSSEGENDOMAR JEMTE DERAS INNEHAFVARE I STOCKHOLMS STAD ÅR 1890.

1.	2.	3.
Innehafvare af fideikommisset.	Fideikommissets namn och belägenhet.	Fideikommissets taxeringsvärde. Kronor.
Friherre T. Adelswärd	Huset n:r 4 i kvarteret Lejonet	106,000
» C. J. Bonde	Huset n:r 2 i kvarteret Rosenbad	220,000
» C. De Geer af Leufsta	Huset n:r 8 i kvarteret Spektern	280,000
(Adl.) Th. Ankarcrona	Huset n:r 5 i kvarteret Spektern	217,000
» P. F. Celsing	Huset n:r 2 i kvarteret Vinstocken	338,000
» H. af Peterséns	Huset n:r 1 i kvarteret Aurora	364,300
» C. D. von Schinkel	Huset n:r 1 i kvarteret Charon	221,400
» D:o	Huset n:r 2 i kvarteret Cerberus	200,000
» C. H. von Stockenström	Huset n:r 5 i kvarteret Fyrfotan större och n:r 1 i kvarteret Elefanten	130,000
f. d. Löjtnanten H. A. Westerberg	Huset n:r 40 i kvarteret Blasieholmen	305,000
	Summa	2,381,700

Anm. Enligt Kungl. Maj:ts utslag den 29 juni 1883 har den fideikommisssegenskap, som ansetts vidlåda egendomen n:r 12 i kvarteret Riddaren inom Ladugårdslands församling, fått öfverflyttas på en inom Vesterås stads område belägen fastighet.

Tab. 5.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I STOCKHOLMS STAD ÅR 1890.

1.		2.		3.		4.		1.		2.		3.		4.					
Aktiebolagets namn.		Qvarter och nummer.		Taxeringsvärdet (i kronor)				Aktiebolagets namn.		Qvarter och nummer.		Taxeringsvärdet (i kronor)							
				å jord- bruks- fastighet.	å annan fastighet.							å jord- bruks- fastighet.	å annan fastighet.						
Storkyrkoförsamlingen.								Johannes församling.											
Försäkringsaktiebolaget Skandia	Neptunus större 10.....	—	700,000	Aktiebolaget för arbetarebostäder i Stockholm	Österbotten 8.....	—	77,000												
Stockholms pantaktiebank	Cassiopea 8.....	—	142,600	Bostadsaktiebolaget David	Johannes mindre 7.....	—	150,000												
Sjöförsäkringsaktiebolaget Agir.....	Phæton 1.....	—	250,000	Aktiebolaget S:ta Birgitta	Vätan 1—5, 14—16.....	—	289,500												
Stockholms elektriska belysningsaktiebolag.....	Europa 4.....	—	50,000	Stockholms nya spårvägsaktiebolag.....	Spårvagnen 1; Smeden 1.....	—	700,500												
Aktiebolaget Carlsson & Stenberg.....	Glaucus 5.....	—	70,000	Bostadsaktiebolaget Unionen n:o 1.....	Geten 12.....	—	123,000												
Wallbergs fabriks aktiebolag.....	Pyramus 6—7.....	—	160,000	Bostadsaktiebolaget Unionen n:o 2.....	D:o 14.....	—	112,000												
Skandinaviska kreditaktiebolaget	Mercurius 1—2, 10—11.....	—	480,000	Norra renhållningsaktiebolaget	Baggen 1.....	—	50,000												
Liförsäkringsaktiebolaget Thule.....	D:o 6—7.....	—	301,400	Stockholms nya tomtaktiebolag.....	Väduren 4, 10—11, Staren 3— 17; Ingemar 7, 9, 12, 14.....	—	201,200												
Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner.....	Riddarholmen 18.....	—	900,000	Fastighetsaktiebolaget Birger Jarl	Väduren 7.....	—	195,000												
				Försäkringsaktiebolaget Skandia	Ingemar 2.....	—	80,000												
Klara församling.								Ladugårdslands församling.											
Stockholms inteckningsgarantiaktiebolag.....	Johannes större 1, 8.....	—	1,070,000	Stockholms badhusaktiebolag	Sperlingens backe 32.....	—	400,000												
Stockholms badhusaktiebolag	Brunkhufvudet 1.....	—	465,000	Aktiebolaget Minerva.....	Norrtelje 15.....	—	162,000												
Brand- och liförsäkringsaktiebolaget Svea.....	Loen 6.....	—	190,000	Stockholms nya spårvägsaktiebolag.....	Perlan	—	40,000												
A. L. Normans boktryckeriaktiebolag.....	Sköldpaddan 1, Uggleborg 9—10.....	—	742,500	Stockholms nya tomtaktiebolag.....	Trasten 4—5, 9—11, 15—16, 18—21; Morkullan 3—6, 9 —16, 22—25; Beckasinen 2—16.....	—	378,900												
Stockholms Dagblads aktiebolag	Sköldpaddan 3.....	—	200,000	Bostadsaktiebolaget Patrioten.....	Näktergalen 3.....	—	177,000												
Liförsäkringsaktiebolaget Victoria.....	Wahrenberg 1.....	—	300,000	Bockholms-Sättra aktiebolag	D:o 8.....	—	135,000												
Aftonbladets aktiebolag.....	Fyrfonten mindre 8.....	—	240,000	Bostadsaktiebolaget Hjorten	Hjorten 19.....	—	152,000												
Centralfastighetsaktiebolaget i Stockholm.....	Uggleborg 1.....	—	85,000	Bostadsaktiebolaget Sture	D:o 20.....	—	107,000												
Nya Dagligt Allehandas tidningsaktiebolag.....	D:o 6.....	—	115,000	Bostadsaktiebolaget Esplanaden.....	D:o 21.....	—	242,000												
W. 6 byggnadsaktiebolag	Kajan 4.....	—	677,000	Yrhults stenhuggeriaktiebolag.....	Morkullan 20.....	—	19,600												
Svanbäcks boktryckeriaktiebolag.....	Gripen 10.....	—	420,000	Bostadsaktiebolaget Bävern	Bävern 8.....	—	185,000												
J. & C. G. Bolinders mekaniska verkstads aktiebolag	Gösen 7.....	—	69,000	Aktiebolaget Sölscher & ki	Renen 17.....	—	173,000												
Aktiebolaget Klara badinrättning	Braxen 10.....	—	268,000	Aktiebolaget Östermalms saluhallar	Riddaren 3.....	—	1,050,000												
Aktiebolaget Stockholms pantaktiebank	D:o 11.....	—	75,000	Aktiebolaget Östermalms tvättanstalt.....	Repslagaren 25.....	—	57,000												
Liförsäkringsaktiebolaget Nordstjernan.....	Skotten 4—5, Tigern 3.....	—	1,450,000	Apotekarnes mineralvattensaktiebolag	Rudan större 10; Guldfisken 2.....	—	268,000												
Aktiebolaget Providentia	Hästhufvudet 7—8.....	—	90,000	Aktiebolaget Ladugårdslands högre läroanstalt för flickor.....	Flundran 10.....	—	135,000												
Aktiebolaget Athenaeum för flickor	D:o 15.....	—	222,000	Stockholms pantaktiebank	Skrävelberget större 9—10.....	—	280,000												
Stockholm—Vesterås—Bergslagens trafikaktie- bolag	Lagerbärsträdet 32—33, Pal- men 1.....	—	105,000	Aktiebolaget för arbetarebostäder i Stockholm	Falken 8.....	—	27,000												
Aktiebolaget Norrmalms tvättnrättning	Lagerbärsträdet 35.....	—	155,000	Liförsäkringsaktiebolaget Thule	Edelman större 4—12.....	—	1,560,000												
Kungsholms församling.								Katarina församling.											
A. Svanberg & C:s qvarnaktiebolag	Eldqvarnen 1.....	—	900,000	Göransons mekaniska verkstads aktiebolag	Styrmannen 18—19.....	—	100,000												
J. & C. G. Bolinders mekaniska verkstads aktiebolag	Pilträdet 7; Bergsklippan min- dre 1—3; Bergsklippan större 7—8, 16—18, 20—24, 37— 39; Timsternen 1—4 och Ket- tingen 5.....	—	1,290,000	Bostadsaktiebolaget Kommendören.....	Lyran 4.....	—	108,600												
Aktiebolaget Sölscher & Ci.....	Vattuormen 6.....	—	110,000	Stockholms ångslupsaktiebolag	Halsen 5—6; Grönland 1—2.....	—	255,000												
Mobergs gjuteri och mek. verkstads aktie- bolag	Drabanten 6.....	—	75,000	Teaterns å Kungl. Djurgården aktiebolag.....	—	—	55,000												
St Eriks bryggeriaktiebolag	Bergamoträdet 6—7, 11; Asp- lunden 1—4.....	—	818,500	Allmänna rundmålningsaktiebolaget	—	—	100,000												
Aktiebolaget Separator	Tegelslagaren 20.....	—	375,000	Stockholms norra jästaktiebolag	—	—	150,000												
Åkerlindska kakelfabriks aktiebolag.....	Päronträdet 1, 4—5.....	—	310,000	Kopparbergs-Avesta aktiebolag	—	—	8,000												
Bryggeriaktiebolaget Svea	Morellträdet 11.....	—	230,000	Stockholm—Rimbo jernvägsaktiebolag.....	—	—	50,000												
Aktiebolaget Stockholms vapenfabrik	Göken 20.....	—	400,000	Nya aktiebolaget Tivoli	—	—	125,000												
				Fernissaktiebolaget	Ruddammen 12.....	—	95,000												
								W. Lindbergs verkstads och varfs aktiebolag								Tegelviken större 1—3; Tegel- viken mindre 3; Tjärhovet mindre 6—7, 19—22.....			
																—			
																191,800			

Cementgjuteriaktiebolaget Thor.....	Väktaren 19.....	—	55,000	Aktiebolaget Stockholms svafvelsyrefabrik.....	Tegelvikens större 3.....	—	155,000
Aktiebolaget Stockholms mosaik- och cementgjuteri.....	Arbetaren 9.....	—	60,000	Liljeholmens stearinfabriks aktiebolag.....	Tegelvikens mindre 3; Danviken 1—3; Kyrkogården 1—2; Barnängsbacken mindre 1—6.....	—	288,200
Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner.....	Grinden 4.....	—	40,000	Aktiebolaget Barnängens tekniska fabrik.....	Oljan 1, 4—9; Jernet 3—4.....	—	208,000
Aktiebolaget Kungsholms tvättinrättning.....	Roddaren 13.....	—	100,000	Försäkringsaktiebolaget Skandia.....	Lampan 4.....	—	117,000
Industri-kreditaktiebolaget i Stockholm.....	Ankaret 4.....	—	102,000	Södermalms byggnadsaktiebolag.....	Barnängen större 3.....	—	95,000
Hornsbergs stärkelse-industriaktiebolag.....	Mälaren 18.....	—	110,000	Stockholms bomullsspinneri- och väfveriaktiebolag.....	D:o 4—5, Vinter-tullen yttersta 1.....	—	611,400
Byggnadsaktiebolaget S:t Erik.....	(Stadshagslott).....	—	36,000	Mosebacke gångbroaktiebolag.....	Tranbodarne.....	—	140,000
Stockholms tändsticksfabriksaktiebolag.....	Knoppen 1—10.....	—	100,000	Stockholms magasinsaktiebolag.....	Glasbruket mindre 1—2.....	—	600,000
Tomtaktiebolaget Hornsberg.....	Friden 1—7; Glädjen 1—5; Fristaden 1—3; Trefnaden 1—5; Tillflykten 1—5; Lyckan 1—8; Lugnet 1—5; Paradiset 1—6; Lustgården 1—5; Tjället 1—5; Stugan 1—3; Gladan 1; Nötskrikan 1; Talgoxen 1; Hackspetten 1; Bölnken 1; Grönsiskan 1; Steglitsan 1; Hämplingen 1 och Ärlan.....	289,000	—	Aktiebolaget Stockholms handelsbank.....	Fiskaren större 18.....	—	235,600
Aktiebolaget Stora Bryggeriet.....	Hornsberg 1.....	—	110,000	Stockholms södra jästfabriksaktiebolag.....	Pelarebacken mindre 11.....	—	52,000
<i>Adolf Fredriks församling.</i>				Stockholms södra ångqvarns- och vedsågeri-aktiebolag.....	Stenbodarne större 7, Stenbodarne mindre 1.....	—	200,000
Försäkringsaktiebolaget Skandia.....	Barnhuset 3—4; Flygaren 13 och Bergsmannen mindre 6.....	—	861,400	Slakteriaktiebolaget i Stockholm.....	Gräberget 8, 10.....	—	155,000
Aktiebolaget Stockholms bryggerier.....	Oxryggen 1—3; Oxen mindre 8—9; Riddarsporren 6 samt Pukslagaren 9 och 12.....	—	2,485,500	Aktiebolaget Stockholms bryggerier.....	Bryggaren 8.....	—	85,000
Stockholms ntskänkningsaktiebolag.....	Berget 3.....	—	35,000	Stockholms borstbinderiaktiebolag.....	Fatbursholmen mindre 7.....	—	123,000
Stockholms mjölkförsäljningsaktiebolag.....	Läkaren 1, 3.....	—	309,500	Gaturenåhållningsaktiebolaget i Stockholms stad inom broarne.....	Vägaren 5, 9—10; Formannen 4—6.....	—	908,000
Bostadsaktiebolaget Balder.....	Flygaren 9.....	—	147,000	J. E. Erikssons mekaniska verkstads aktiebolag.....	Vägaren 8.....	—	44,000
Bostadsaktiebolaget Svithiod.....	D:o 10.....	—	162,200	Bjurholms bryggeriaktiebolag.....	Båtsmannen större 6, 8.....	—	53,000
Bostadsaktiebolaget Jägaren.....	Jägaren 20.....	—	115,200	Aktiebolaget Vicanders korkfabriker.....	Soldaten 8—9.....	—	111,500
Byggnadsaktiebolaget S:t Erik.....	Adlern mindre 13—15.....	—	188,000	Byggnadsaktiebolaget S:t Erik.....	Bondetorpet större 1—2, Harfven 7.....	—	698,000
Bryggeriaktiebolaget Svea.....	Sandåsen större 1; Sandgropen 1.....	—	173,000	<i>Maria församling.</i>			
Bryggeriaktiebolaget Föreningen.....	Palmträdet 1—2.....	—	300,000	Stocklassas borstbinderiaktiebolag.....	Nederland mindre 1—2, 11.....	—	160,000
Aktiebolaget Svea saluhallar.....	Sjökatten 13.....	—	200,000	Bostadsaktiebolaget Bellman.....	Småland 2.....	—	160,000
Rörstrands aktiebolag.....	Jätten 1; Gjutaren 10, 19; Kadetten 2—9, 12—16; Formmen 1, 6; Modellen 1—14; Eldaren 1—17; Smältan 1—13; Ugnen 1—14; Volontärerna 1—27 och Porslinsträdet 1—3.....	—	1,559,000	Stockholms bageriaktiebolag.....	Rosendal större 7.....	—	110,000
Aktiebolaget Atlas.....	Jätten 3; Gjutaren 2—5, 7—9 och Freja 4.....	—	1,209,000	Aktiebolaget Stockholms bryggerier.....	Dykärret mindre 6; Dykärret 10—11; Stören 14; Draken 1, 10—11.....	—	2,238,500
Bostadsaktiebolaget Enighet.....	Planeten 1.....	—	160,000	Bostadsaktiebolaget Draken.....	Draken 13.....	—	80,000
Aktiebolaget Arbetareringens bank.....	Nebulosan 18.....	—	130,000	Bostadsaktiebolaget Presto.....	D:o 16.....	—	80,000
Bostadsaktiebolaget Wasa.....	Sirius 1.....	—	200,000	Bockholms-Sätra aktiebolag.....	D:o 18.....	—	50,000
Bostadsaktiebolaget Sirius.....	D:o 3.....	—	172,600	Aktiebolaget J. O. Wengströms snickerifabrik.....	Rosendal mindre 5, Tanto mindre 8.....	—	280,000
Aktiebolaget Bergianska trädgården.....	Rosen 1—14, 16—21 och Kamelian 1—25.....	—	361,300	B. H. Lundgrens kakelfabriks aktiebolag.....	Hageu 1, 10, 15.....	—	357,000
<i>Jakobs församling.</i>				Bostadsaktiebolaget Neptunus.....	D:o 6—7.....	—	200,000
Lifförsäkringsaktiebolaget Victoria.....	Torviggen 1.....	—	551,000	Tanto aktiebolag.....	Årsta 1—2; Tanto mindre 4—5; Rosendal mindre 7.....	—	597,500
Aktiebolaget Hotell Kung Karl.....	D:o 4.....	—	240,000	Bostadsaktiebolaget Jakobsberg.....	Släggan 2.....	—	85,000
Atelierbyggnadsaktiebolaget.....	Kungl. Trädgården 4.....	—	195,000	Aktiebolaget Stockholms skofabrik.....	D:o 5.....	—	75,000
Aktiebolaget Nya Casino.....	D:o 6.....	—	164,000	Ligna nya snickeriaktiebolag.....	Hornsbruk 12.....	—	100,000
Stockholms allmänna telefonaktiebolag.....	Åskslaget 14.....	—	490,000	Bergsunds mekaniska verkstads aktiebolag.....	Tobaksspinneriet 2, 6—8; Långholmsbron 6—9, 11; Tobaksspinneriet.....	—	559,000
Aktiebolaget Hamngatan nr:s 13 och 15.....	D:o 15, 20—21.....	—	663,000	Sockerbruksaktiebolaget.....	Mälaren 1.....	—	400,000
Guldsmidsaktiebolaget.....	Torsken 15.....	—	271,000	Maria hiss- och magasinsaktiebolag.....	Bössan 1, 8.....	—	270,000
Wennberg & Ramstedts ångqvarnsaktiebolag.....	Jericho 1—4, 16—19; Bocken 21.....	—	848,000	Ludvigsbergs verkstads aktiebolag.....	Skinnarviksberget mindre 16; Ludvigsberg 1; Skinnarviken 1.....	—	341,500
Aktiebolaget Blasieholmen.....	Blasieholmen 26.....	—	600,000	Münchens bryggeriaktiebolag.....	Skinnarviken yttersta 1; Skinnarviksberget mindre 6.....	—	520,000
Höganäs stenkolsaktiebolag.....	D:o 38—39.....	—	55,000	Aktiebolaget Vicanders korkfabriker.....	Haren större 5.....	—	225,000
Lifförsäkringsaktiebolaget Thule.....	D:o 47.....	—	230,000	Stockholms södra spårvägsaktiebolag.....	Haren 1.....	—	86,000
Aktiebolaget S:ta Birgitta.....	Kåkenhusen 5—6.....	—	73,000	Aktiebolaget Stockholms pantaktiebank.....	Viggen 1, 10.....	—	112,000
P. Herzogs bokbinderi- och bokförlagsaktiebolag.....	Polacken 16.....	—	110,000	Bostadsaktiebolaget Idog.....	Ufven 20.....	—	193,000
Isaac Marcus boktryckeriaktiebolag.....	D:o 18.....	—	205,000	Summa 289,000 50,240,000			

Tab. 6.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE FRÄMMANDE MAGTERS UNDERSÅTAR, I STOCKHOLMS STAD ÅR 1890,
ENLIGT LAGFARTER MEDDELADE ÅREN 1876—1890.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Främmande magtens och undersåtens namn.	Egendomens namn.	Belägenhet. Församling.	M a n t a l.					Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	Antal verk och inrättningar (fastigheter i städer).	Taxeringsvärdet (i kronor)			S u m m a.
			Krono.	Skatte.	Frälse.		Summa.			å jordbruksfastighet.	å annan fastighet.	å frälse-ränta.	
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	All-mänt frälse.							
Holländske undersåten Wilhelm Freijer	Qv. Tallen n:r 20.....	Ladugårdslands	—	—	—	—	—	—	1	—	85,000	—	85,000
Storbritanniske undersåten generalkon-sul Robert Drummond Hay.....	Qv. Helsan n:r 6	{ Jakobs och Johannes }	—	—	—	—	—	—	1	—	240,000	—	240,000
Finske undersåten presidenten E. Lönn-blads omyndiga döttrar Sigrid Vil-helmina, Gertrud Charlotta, Elin Au-gusta Tyra Rosalie och Augusta Emilia.....	Qv. Humlegården n:r 25.....	Ladugårdslands	—	—	—	—	—	—	1	—	140,000	—	
D:o enkefru Julie Lohrmann	Qv. Sjömannen n:r 12		—	—	—	—	—	—	1	—	100,000	—	
D:o godsegaren Georg Borgströms hu-stru Hilda Lovisa Charlotta, f. Hag-strömer	1/3 af qv. Jupiter större n:r 1	Maria	—	—	—	—	—	—	—	—	25,200	—	265,200
		Summa	—	—	—	—	—	—	4	—	590,200	—	590,200

Anm. Amerikanske undersåten, biträdande statssekreteraren i staten Minnesota Carl Herman von Stockenström innehar dessutom de i tab. 4 omnämnda fideikommissegendomar.

Tab. 7.

FÖRSÄKRINGSINRÄTTNINGARNES I STOCKHOLM VERKSAMHET ÅREN 1886—1890.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.					12.	13.
Inrättningens namn och verksamhets- område.	År då verk- sam- heten bör- jade.	Inflyttna försäkrings- avgifter (eller utdebiterade belopp). 1886—1890.	Öfriga inkomster. 1886—1890.	Utbetalda ersättningar. 1886—1890.	Afsättningar till fonder. 1886—1890.	Öfriga utgifter. 1886—1890.	Befintliga fonder eller till- gångar vid slutet af år 1890.	Försäkringsbelopp		Utdebiteringsgrund. Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp.					Antal fall för hvilka under 1886 —1890 ut- betalts er- sättning.	Anmärkingar.
								tecknad under loppet af år 1890.	qvar- stående vid slutet af år 1890.	1886.	1887.	1888.	1889.	1890.		
I. Brandförsäkringsinrättningar.		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	öre.	öre.	öre.	öre.	öre.	Eldsvådor.	
Stockholms stads brand- försäkringskontor.....	Fast egendom	1746	1,326,396	3,905,413	187,251	1,147,390	1,642,377	20,441,193	9,641,374	338,084,756	—	—	—	—	161	1)
Allmänna brandförsäk- ringsverket för bygg- nader å landet	Fast egendom	1782	1,398,255	1,249,108	611,300	5,390,266	1,248,307	8,010,347	4,693,324	84,046,519	—	—	—	—	143	2)
Städernas allm. brand- stodsbolag.....	Fast egendom	1828	9,900,898	306,321	9,842,864	—	899,748	2,020,373	3,964,702	258,339,920	—	—	3)	3)	438	3)
Stockholms stads brand- stodsbolag till försäk- ring af lösegendom...	Lös egendom	1844	368,415	370,601	110,380	359,940	268,696	1,869,307	18,292,900	95,271,500	—	—	—	—	167	4)
Försäkringsaktiebolaget Skandia	Fast och lös egendom....	1855	13,297,383	2,524,548	14,659,598	273,895	9,374,612	18,354,042	982,817,121	968,564,179	—	—	—	—	9,984	5)

Tab. 7. (Forts.) FÖRSÄKRINGSINRÄTTNINGARNES I STOCKHOLM VERKSAMHET ÅREN 1886—1890.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.					12.	13.	
Inrättningens namn och verksamhetsområde.	År då verksamheten började.	Influtna försäkringsavgifter (eller utdebiterade belopp). 1886—1890.	Öfriga inkomster. 1886—1890.	Utbetalda ersättningar. 1886—1890.	Afsättningar till fonder. 1886—1890.	Öfriga utgifter. 1886—1890.	Befintliga fonder eller tillgångar vid slutet af år 1890.	Försäkringsbelopp		Utdebiteringsgrund. Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp.					Antal fall för hvilka under 1886—1890 utbetalts ersättning.	Anmärkingar.	
								tecknad under loppet af år 1890.	qvarstående vid slutet af år 1890.	1886.	1887.	1888.	1889.	1890.			
IV. Sjöförsäkringsinrättningar.								Kr.	Kr.	öre.	öre.	öre.	öre.	öre.	Skador.		
Stockholms sjöförsäkringsaktiebolag.....	Fartyg och last	1867	1,493,689	343,236	829,421	152,904	563,918	662,853	35,533,853	2,798,000	—	—	—	—	—	2,103	21)
Sjöförsäkringsaktiebolaget Ägir	I Sverige.....	1873	761,902	—	1,421,994	—	—	—	6,057,176	1,201,131	—	—	—	—	—	2,239	
	Varor, frakt etc.		1,755,432	—		—	—	—	—	—	—	—	—				
	Utrikes.....		878,739	—		—	—	—	—	—	—	—	—				
	Varor, frakt etc.		858,855	—		—	—	—	—	—	—	—	—				
	Summa		4,251,928	394,402		2,759,934	86,365	884,170	1,105,000	119,747,968	3,660,567	—	—	—	—		
Deraf:	för egen risk	687,040	—	1,064,625	—	—	—	5,753,688	1,250,877	—	—	—	—	—	413	22)	
	Varor, frakt etc.	771,513	—		—	—	—	—	—	—	—	—					
	för återförs...	953,601	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—				
Sjöförsäkringsaktiebolaget Vega	Fartyg och last	1883	1,745,386	159,867	777,680	135,000	218,314	233,000	73,975,696	1,000,000	—	—	—	—	—		
Samtliga sjöförsäkringsinrättningar			7,494,003	897,505	4,367,035	374,269	1,666,402	2,000,853	229,257,517	7,458,567	—	—	—	—	—	4,755	
V. Återförsäkringsinrättning.																	
Återförsäkringsaktiebolaget Holmia, för sjöförsäkring	Fartyg och last	1885	542,768	37,890	199,677	116,750	166,895	133,000	28,917,987	?	—	—	—	—	—	413	
VI. Hästförsäkringsinrättningar.																	
Sveriges hästförsäkringsaktiebolag		1876	258,803	20,822	164,043	2,777	94,891	92,427	2,220,410	2,220,410	—	—	—	—	—	539	
Hästförsäkringsbolaget Sleipner		1890	5,135	21	638	1,593	2,604	321	323,575	322,937	—	—	—	—	200	2	
Summa			263,938	20,843	164,681	4,370	97,495	92,748	2,543,985	2,543,347	—	—	—	—	—	541	
VII. Glasförsäkringsinrättning.																	
Svenska glasförsäkringsaktiebolaget.....		1884	67,349	2,890	26,508	5,191	38,540	19,401	775,028	652,794	—	—	—	—	—	667	23)

Anmärkingar.

1) I kol. 5 ingå på återförsäkrade risker 26,515 kr. — 2) I kol. 3 ingå för återförsäkring 22,093 kr. och af summan i kol. 10 äro i svenskt bolag återförsäkrade 698,930 kr. Brandförsäkringsinrättningen, hvars verksamhet före år 1809 jemväl omfattade Finland, ansvarade vid 1890 års utgång i derstädes från denna tid qvarstående försäkringar för ett belopp af 270,798 kr. — 3) Återförsäkring förekommer icke. Utdebiteringen utgöres i förhållande till inträdesavgiften i den klass, den försäkrade egendomen tillhör. Åren 1888 och 1889 fingo de försäkringstagare, som i minst tre år tillhört bolaget, i extra afgifter utbetalda, det förra året 3 gånger och det senare 0:3 gånger inträdesavgifterna. I medeltal för alla klasserna uppgingo de

årligt belopp å 78,094 kr., hvaraf 5,054 kr. voro återförsäkrade, och för kapital- och utstyrsel-försäkringar till ett belopp af 80,804 kr. — 4) I kol. 3 ingå för återförsäkring 320,542 kr., i kol. 5 ersättning af reassuradörer med 26,017 kr. och i kol. 10 återförsäkradt belopp för 2,367,651 kr. För lifräntor ansvarade bolaget vid 1890 års slut till ett årligt belopp af 40,694 kr. och för kapital- och utstyrsel-försäkringar till ett belopp af 74,742 kr. — 5) I kol. 3 ingå för återförsäkring 249,640 kr., i kol. 5 ersättning af reassuradörer med 42,000 kr. och i kol. 10 återförsäkradt belopp med 1,408,391 kr. För lifräntor ansvarade bolaget vid 1890 års slut till ett årligt belopp af 18,081 kr. och för kapital- och utstyrsel-försäkringar till ett belopp af

extra afgifterna under de nämnda åren till resp. 250 och 2 1/2 öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp. — *) Uppgifterna omfatta perioden 1 oktober 1885—30 september 1890. Återförsäkradt i utländskt bolag 27,000 kr., med 810 kr. i premie för 5 år. — *) Bolaget idkar äfven lif-, lifränte- och kapitalförsäkringsrörelse. De inkomster, utgifter och fonder, som ej kunnat uppdelas på bolagets särskilda verksamhetsgrenar, äro förda till brandförsäkringsrörelsen. Af premiebeloppet i kol. 3, hvaraf 3,769,743 kr. influtit för försäkringar i utlandet, utgjorde 6,239,789 kr. återförsäkringspremier. I kol. 4 ingår ett för bolagets hela rörelse gemensamt inkomstbelopp af 2,223,586 kr. Af brandskadebeloppet i kol. 5, hvaraf 3,071,418 kr. utgått för utländska försäkringar, hafva 8,847,056 kr. ersatts af reassuradörer. I kol. 6 ingå för bolagets hela rörelse gemensamma afsättningar till fonder till ett sammanlagdt belopp af 68,000 kr. och i kol. 7 ett för bolagets hela rörelse gemensamt utgiftsbelopp af 1,513,776 kr. Af beloppet i kol. 8 är största delen, 16,668,000 kr., gemensamt för bolagets hela affärsrörelse. Af beloppet i kol. 9, hvaraf 373,554,372 kr. tecknades i utlandet, voro 362,101,907 kr. reassurerade. Af beloppet i kol. 10 voro 319,904,278 kr. tecknade i utlandet. Af fallen i kol. 12 inträffade 8,515 i utlandet. — *) Bolaget upphörde med sin egentliga verksamhet med utgången af år 1888, hvarefter dess affärer under derpå följande år afvecklades. Uppgifterna i tabellen afse årsperioden 1886—1889. I kol. 3 ingå för återförsäkring 1,422,355 kr. och i kol. 5 af reassuradörer ersatta 2,838,453 kr. — *) I kol. 3 ingå för återförsäkring 1,184,502 kr. — *) I kol. 9 och 10 ingå återförsäkringar i utländska bolag med 1,694,030 kr. — *) Jfr anm. 5 här ofvan. I kol. 3 ingå återförsäkringar med 1,331,283 kr. och i kol. 10 med 7,946,420 kr. Bolaget ansvarade vid 1890 års slut äfven för lifräntor till ett sammanlagdt årligt belopp af 459,481 kr. och för kapital och utstyrselersäkringar till ett belopp af 213,107 kr. — *) Uti summan i kol. 3 ingå för återförsäkring 956,684 kr. och i summan i kol. 5 ersättning af reassuradörer med 204,108 kr. Af beloppet i kol. 9 voro 326,500 kr. återförsäkrade. Af ansvarsbeloppet för lifförsäkringar voro 5,342,922 kr. återförsäkrade. För lifräntor ansvarade bolaget vid 1890 års utgång till ett sammanlagdt

149,599 kr. — *) Af lifförsäkringspremierna utgingo 146,684 kr. för återförsäkring. I kol. 5 ingå af reassuradörer erlagda dödefallersättningar med 90,000 kr. Af summan i kol. 9 var återförsäkradt för 389,450 kr. och i kol. 10 för 1,213,550 kr. För lifräntor ansvarade bolaget vid 1890 års slut till ett sammanlagdt årligt belopp af 27,060 kr. och för kapital- och utstyrselersäkringar till ett belopp af 25,040 kr. — *) Beloppet i kol. 4 räntor. — *) I summan i kol. 3 ingå för återförsäkring 6,453 kr. Af summan i kol. 10 återförsäkradt för 165,000 kr. — *) I kol. 3 ingå för återförsäkring 156,189 kr., i kol. 5 ersättning af reassuradörer med 113,160 kr. och i kol. 10 återförsäkradt belopp med 10,880,600 kr. — *) I kol. 3 ingå för återförsäkringar 66,480 kr., i kol. 5 ersättning af reassuradörer med 113,160 kr., i kol. 9 återförsäkring med 8,576,500 kr. och i kol. 10 återförsäkring med 6,894,900 kr. — *) I kol. 3 ingå för återförsäkring 16,949 kr. och i kol. 10 för återförsäkradt belopp 3,107,966 kr. — *) Af beloppet i kol. 10 återförsäkradt för 1,953,500 kr. — *) Vid 1890 års slut belöpte sig föreningens skulder till 48,800 kr., till hvilkas betäckande den endast egde 16,193 kr. — *) I kol. 3 ingå för återförsäkring 229,548 kr. och i kol. 5 ersättningar af reassuradörer med 96,307 kr.; af beloppet i kol. 9 voro återförsäkrade 4,593,081 kr. — *) I kol. 3 ingå för återförsäkringar 1,184,754 kr. Af det i tabellen uppgifna premiebeloppet utgjorde 562,415 kr. premier för i utlandet tecknade försäkringar. Af beloppet i kol. 5 ersatt af reassuradörer 572,974 kr. Ersättningsbeloppet för i utlandet tecknade försäkringar utgjorde 250,916 kr. Af summan i kol. 9 återförsäkradt för 45,057,688 kr. För försäkringar i utlandet ansvarade bolaget under år 1890 till ett belopp af 24,148,200 kr. Talet i kol. 10 approximativt. — *) Utländska försäkringen utgjorde: försäkringsavgifter 1,999 kr.; utbetalda skadeersättningar 1,536 kr.; under år 1890 tecknad försäkringsbelopp 27,410 kr. och vid årets slut kvarstående 24,477 kr. I kol. 3 ingå för återförsäkring 859 kr. Af beloppet i kol. 5 ersatta af reassuradörer 185 kr. Af summorna i kol. 9 och 10 återförsäkrade 4,265 kr.

Tab. 8.

FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER, SJUKKASSOR OCH DERMED JEMFÖRLIGA INRÄTTNINGAR I STOCKHOLMS STAD ÅR 1890.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.		Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkningar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.		
I. Af kyrkliga och församlingarnas styrelser förvaltade, för olika ändamål afsedda fonder.									
Georgiska fonden.	Understöd åt fattiga fruntimmer.	Okändt.	Okända.	4	40	1,000	—	Stockholms stads konsistorium.	
Jungbladiska d:o.	Pensioner åt prestenkor.	Prosten B. Jungblad.	1832 ⁶ / ₅	3	180	3,296	—	D:o.	
Bergstenska d:o.	D:o åt enkör efter prester och lärare.	Enkefru M. L. Bergsten.	1826 ¹² / ₁₁	3	214	4,043	—	D:o.	
Lagus fond.	D:o åt kyrkoherdeenkor.	Doktorinnan C. U. Lagus.	1851 ²³ / ₇	1	240	6,000	—	D:o.	
Possiethska fonden.	Stipendier vid Uppsala akademi.	Kyrkoherden Joh. Possieth.	1728 ⁹ / ₂	11	1,000	23,897	—	D:o.	
Soopiska d:o.	Understöd åt gamla tjänarinnor.	Grefvinnan Anna Maria Soop.	1734 ⁸ / ₄	8	636	40,553	19,500	D:o.	
Renströmska d:o.	Pensioner åt enkör efter civile tjenstemän.	Sekreteraren Olof Renström.	1818 ³¹ / ₁₂	9	750	16,216	—	D:o.	
Sahlstedtska d:o.	D:o åt fattiga prestdöttrar.	Mamsell U. R. A. Sahlstedt.	1868 ²³ / ₁₁	1	70	1,500	—	D:o.	
Häggmanska d:o.	D:o d:o.	Mamsell O. N. Häggman.	1870 ²³ / ₉	2	150	3,000	—	D:o.	
Flodinska d:o.	Förbättring af lärarnes i djurgårdsskolan lönevilkor.	Komminister Flodin.	1816 ⁹ / ₈	—	65	1,281	—	D:o.	

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.		Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.		
Reuckners fond.	Pensionsutdelning.	Handelsbokhållaren N. G. Reuckner.	—	3	100	2,000	—	Nikolai kyrkoråd genom förs. ensk. fattigvård.	
Beronii d.o.	D.o.	Handlanden K. B. Beronius.	1870 ⁶ / ₈	3	120	3,070	—	D.o.	
S. L. Norstedts d.o.	Vård af värlösa barn, bidrag till barnkrubba och syförening.	Enkefru S. L. Norstedt.	1878 nov.	3	185	5,444	—	D.o.	
Hebbes donation.	Bidrag till barnkrubba och diakonissa.	K. sekter J. P. Hebbe.	1868 ¹ / ₅	—	450	10,000	—	D.o.	
Arrhenii d.o.	Utdelning till församlingens hjon å Sabbatsbergs fattighus.	F. klädeshandlanden A. W. Arrhenius.	1872	166	291	6,000	—	D.o.	
F. d. Riddarholmsförsamlingens pensionskassa.	Pensioner åt fruntimmer.	—	—	5	125	3,487	—	D.o.	
Kollektmedelkassan för fattiga nattvardsbarns beklädnad.	Beklädnad.	—	—	—	300	3,503	—	D.o.	
Otterska fonden.	Understöd åt fattiga.	Enkefru M. L. Otter.	1861 ¹⁵ / ₈	16	975	22,000	—	D.o.	
Boijeska d.o och Wildts testamente.	Pensioner.	—	—	5	750	18,000	—	D.o.	
Söderströms fond.	Till fattiga folkskolebarn och andra fattiga.	Skomakaren C. U. Söderström.	1871	—	200	4,000	—	D.o.	
Pfeils testamente.	Pensioner åt fruntimmer.	Revisor J. E. Pfeil.	1797 ¹³ / ₅	2	33	1,000	—	D.o.	
Rogstadii d.o.	D.o.	Handlanden M. Rogstadius.	1764 juni	6	23	500	—	D.o.	
Kreys d.o.	Pensionsutdelning.	Assessor Fred. Krey.	1807 ¹⁴ / ₁₁	2	118	2,362	—	Nikolai kyrkoråd.	
Touténs d.o.	Till nödlidande.	Grossh. Isak Touténs enka, Maria Tottie.	1791 ² / ₅	4	23	556	—	D.o.	
Zetterstens d.o.	D.o.	Enkefru Zettersten.	1791 ¹ / ₄	1	3	50	—	D.o.	
Wadströms d.o.	D.o.	Mamsell U. Wadström.	1789 ¹⁶ / ₁₀	4	10	250	—	D.o.	
Michaelssons d.o.	Till fattiga.	Grossh. Michaelsson.	1825 ¹ / ₈	2	25	500	—	D.o.	
Okänd gifvares fond.	D.o.	Medlem af församlingen.	1854	—	30	600	—	D.o.	
Schewes testamente.	D.o.	Grossh. R. F. Schewe.	1845 ¹⁸ / ₈	—	30	750	—	D.o.	
Arfvedssons d.o.	D.o.	Direktör K. Arfvedsson.	1856 ²⁹ / ₈	—	375	7,500	—	D.o.	
Metzgers d.o.	D.o.	Handl. F. Metzger.	1850 ¹ / ₁₂	—	175	3,500	—	D.o.	
Brogrens d.o.	Pensionsutdelning.	Uppbördskommisarien C. Brogren.	1876 ¹⁰ / ₂	1	50	1,000	—	D.o.	
Reuckners fond.	Understöd åt fattiga.	Enkefru S. L. Reuckner.	1878 ¹⁶ / ₁₀	1	50	1,399	—	D.o.	
Scharpska donationen.	D.o.	Grossh. J. H. Scharp och hans hustru.	1888 ³⁰ / ₁₁	3	75	2,000	—	D.o.	
Ekebergs Nils Wilh. fond.	Understöd åt behöfvande.	Källarmästaren Nils Wilh. Ekeberg.	1889 ¹⁸ / ₅	2	200	5,123	—	D.o.	
Fatima Hertzers d.o.	D.o.	Enkefru F. Hertzer.	1889 ⁸ / ₃	2	120	4,137	—	D.o.	
Augusta Åkerlunds d.o.	Understöd åt fattiga.	Fröken A. U. A. Åkerlund.	1882 ¹⁶ / ₄	2	120	3,022	—	D.o.	
Westzyntii d.o.	Till nödlidande.	Konsul W. J. Westzyntius.	1890 ⁷ / ₅	—	100	8,000	—	D.o.	
Nikolai församlings kyrkofattigkassa.	Utdelning åt fattiga.	—	—	—	110	30,087	—	D.o.	
Fröken Carol. Norstedts fond.	Pension.	Fröken Carolina Norstedt.	—	1	120	3,074	—	D.o.	
Krafftiska skolan.	Fri undervisning åt fattiga borgarbarn.	Instrumentmakaren M. P. Krafft.	1867 ¹⁹ / ₁₀	—	2,294	62,676	—	Nikolai skolråd.	
Pinchards fond.	Beklädnad åt fattiga skolbarn.	Grossh. A. Pinchard.	1821 ⁷ / ₁₁	1	25	500	—	D.o.	
Erik Boman Erikssons gåfva.	Räntan att användas till Nikolai folkskolas bästa.	Erik Boman Eriksson.	1878 ¹⁵ / ₃	—	—	1,500	—	D.o.	
Westzyntii fond.	Räntan till middagsspising åt fattiga skolbarn.	Konsul W. J. Westzyntius.	1890 ¹⁰ / ₅	—	27	1,000	—	D.o.	
Nikolai församlings barnkrubba.	Vård af minderåriga barn.	—	—	Dagl. 16	2,258	20,017	—	Särskild styrelse.	
Boktryckare C. Norstedts fond.	Understöd åt nödlidande, företrädesvis boktryckerifaktorer och boktryckeriarbetare samt deras enkor och barn.	Boktryckare C. Norstedt.	1860 ¹⁷ / ₁₂	8	451	10,000	—	Nikolai fattigvårdsstyrelse.	
Mamsell G. Kumlings d.o.	Understöd åt fattiga i Nikolai.	Mamsell Gustafva Kumling.	1848 ²⁷ / ₁₁	2	72	1,500	—	D.o.	
Segelmakare C. Godus d.o.	Pensioner till 2 åldriga fruntimmer inom Riddarholmsförsamlingen.	Segelmakaren C. Godu.	1801 ²⁹ / ₆	2	29	556	—	D.o.	
Kryddkr. Nils Holmbergs d.o.	Till blinda fattighjon å Sabbatsbergs fattighus.	Kryddkramh. N. Holmberg.	1853 ²⁸ / ₅	8	67	1,500	—	D.o.	
Lagmansenkan Geijers d.o.	Till fattiga inom Nikolai.	Lagmanskan Geijer.	—	3	60	1,500	—	D.o.	
Strähles d.o.	Till 2 fattiga fruntimmer, företrädesvis slägt.	Kamrerskan H. Strähle.	1829 ²⁸ / ₃	2	150	3,000	—	D.o.	
Edbergs lifrüntefond.	Skodon åt fattige på Sabbatsberg.	Fattighjonet Wilmina Edberg.	—	8	30	675	—	D.o.	
Falks fond.	Till å Sabbatsbergs fattighus intagna personer från Finland.	Enkefru M. M. Falk.	1860 ²⁸ / ₁₂	5	36	800	—	D.o.	

Engstedts fond.	Lifränta åt en stiftarinnans tjänare, men sedan till fattiga inom församlingen.	Enkefru J. Engstedt.	1880 ¹⁸ / ₁₁	1	40	380	—	Nikolai fattigvårdsstyrelse.
Makarne Käbergs d.o.	Till fattiga inom Nikolai.	Enkefru A. Käberg.	1889 ¹ / ₈	8	140	3,000	—	D.o.
A. C. Anndals d.o.	Understöd till julen åt fattiga.	Enkefru A. C. Anndal.	1879 ³ / ₁	9	900	33,000	—	D.o.
Enkefru Reuckners d.o.	D:o till fattiga i Nikolai.	Enkefru S. L. Reuckner.	1878 ¹⁰ / ₁₀	40	383	10,000	—	D.o.
Sporrongs d.o.	Den 20 jan. till å Sabbatsberg intagna fattighjon från Klara.	Enkefru U. E. Sporrong.	1824 ¹⁵ / ₉	155	135	3,000	—	Klara fattigvårdsstyrelse.
Strähles d.o.	I januari till 2 tjenstemansenkor.	Enkefru H. Strähle.	1829 ²⁸ / ₃	2	135	3,000	—	D.o.
Meuniers d.o.	Halfärsvis till 2 gummor å Sabbatsberg.	Mamsell S. M. Meunier.	1840 ⁶ / ₅	2	135	3,000	—	D.o.
Holmbergs d.o.	Bättre kost åt blinda fattighjon.	Handl. N. Holmberg.	1853 ²⁸ / ₅	—	68	1,500	—	D.o.
Hülphers d.o.	Den 12 jan. till 12 fattiga enkor.	Handl. J. W. Hülphers.	1812 ³⁰ / ₄	12	270	6,000	—	D.o.
Qvidings d.o.	Den 7 febr. till pauvres honteux inom Klara, med minst 50, högst 100 kr., genom kyrkoherden.	Enkefru B. C. Qviding.	1859 ²⁴ / ₃	—	1,440	32,000	—	D.o.
J. W. Qvidings d.o.	Fattigas understöd.	Presidenten kan J. W. Qviding.	1859	25	1,280	32,000	—	D.o.
E. Lindgrens d.o.	Ränta å 300 kr. till enka med de flesta barnen; d:o å 500 kr. påskafon till Klara fattighjon å Sabbatsberg, samt å 500 kr. till middag åt Klara fattigvårdsstyrelsens ledamöter.	Direktör E. Lindgren.	1802 ¹ / ₁₂	160	59	1,300	—	D.o.
Bolins d.o.	Till påsk åt Klara fattighjon å Sabbatsberg.	Handl. A. Bolin.	1796 ¹⁹ / ₄	155	30	658	—	D.o.
Fuhrmans d.o.	Räntan utdelas påskafonen till fattighjon å Sabbatsberg från Klara och Adolf Fredrik.	Källarmästaren P. H. Fuhrman.	1772 ¹ / ₂	155	27	597	—	D.o.
En ärlig mans d.o.	Räntan utbetalas i juni månad till det fattigaste hushåll med de flesta barn.	En ärlig man.	1785 ¹⁷ / ₃	En familj.	27	600	—	D.o.
Tunelii d.o.	Halfärsvis lika belopp till 4 fattiga enkor eller jungfrur.	Kryddkramhandl. J. Tune-lins.	1833 ²² / ₆	4	270	6,000	—	D.o.
Godus d.o.	Halfärsvis lika belopp åt 2 fattiga qvinnor.	Segelmakaren Godus enka.	1787 ¹⁴ / ₄	2	25	556	—	D.o.
Pihlgrens d.o.	Halfärsvis till 2 fattiga och dygdiga flickor.	Mamsell U. E. Pihlgren.	1813 ⁹ / ₈	2	68	1,500	—	D.o.
Lundblads d.o.	I juni till någon familj med barn.	Hofslagaren J. Lundblad.	1843 ¹⁰ / ₈	En familj.	15	344	—	D.o.
Lieberts d.o.	³ / ₄ af räntan betalas midsommar och jul till fattighjon å Sabbatsberg från Klara, ¹ / ₄ lägges till kapitalet.	Segelmakaren J. F. Liebert.	1832 ¹⁸ / ₁₂	155	169	5,647	—	D.o.
En ärlig mans d.o.	Räntan ärligen till en fattig, ärbär flicka, som underhåller sina föräldrar.	En ärlig man.	1789 ¹ / ₁₁	1	20	450	—	D.o.
Ugglas d.o.	I okt. till 3 fattiga inom Klara.	Grefve af Ugglas.	1855 ³¹ / ₁₀	3	90	2,000	—	D.o.
Berggrens d.o.	Till kläder åt Klara fattighjon å Sabbatsberg.	Hyrkusken M. Berggren.	1857 ¹⁴ / ₃	155	338	7,500	—	D.o.
Wiers d.o.	Räntan utbetalas den 9 dec. till fattighjon å Sabbatsberg från Klara och Adolf Fredrik.	Bryggaren A. M. Wiers enka.	1783 ¹² / ₁₂	155	76	1,682	—	D.o.
Forsmans d.o.	Lifstidspension åt 2 borgareenkor med minderåriga barn.	Tapetseraren C. G. Forsman.	1858 ¹⁰ / ₂	2	68	1,500	—	D.o.
Bergqvists d.o.	Räntan betalas ärligen till en ogift dotter, som försörjer sin moder.	Mamsell M. C. Bergqvist.	1861 ² / ₅	1	45	1,000	—	D.o.
Sätherströms d.o.	Till fattiga.	Karduansmakaren Sätherström.	—	3	28	630	—	D.o.
F. d. Kolerafonden.	Till behöfvande inom församlingen.	—	—	6	36	802	—	D.o.
Brobergs fond.	Lifränta till C. Broberg och M. L. Wahlberg; efter deras död till fattiga i Klara.	Viktualiehandl. C. J. Broberg.	1845 ² / ₆	2	495	11,000	—	D.o.
Hoppenstedts besparingsfond för fattiga flickor.	Af räntan bildas en fond, som användes till lifräntor.	Friherrinnan Adlersparre.	1871 ¹⁶ / ₅	—	—	104	—	D.o.
Hoppenstedts lifräntefond för fattiga flickor.	Insättningar i Stockholms ränte- och kapitalförsäkringsanstalt.	Densamma.	—	1	15	300	—	D.o.
Nordströms testamente.	Lifränta till fru M. Nordström, sedan till 2 borgardöttrar i Klara.	Enkefru Matilda Nordström.	1881 ³⁰ / ₆	1	90	2,000	—	D.o.
Isbergs fond.	Lifränta åt C. C. Björkegren; efter hennes död till Klara fattighjon å Sabbatsberg.	Presidenten M. G. Isberg.	1872 ¹⁰ / ₅	1	150	3,000	—	D.o.
Schönes d.o.	Räntan lemnas den 20 maj till Klara skyddsförening till utdelning åt fattiga.	Enkefru Schöne.	1889 ¹ / ₁₁	—	95	2,500	—	D.o.
von Löwens d.o.	Halfva räntan till 12 och andra hälften till 20 fattiga inom församlingen.	Presidenten frih. J. v. Löwen.	1774 ¹⁹ / ₁₂	32	150	3,333	—	Klara kyrkoråd.
Segercronas d.o.	Till 12 enkor af »pauvres honteux» i Klara.	Statssekreterare E. C. Segercrona.	1787 ¹⁷ / ₁₂	12	225	5,000	—	D.o.
Mörners d.o.	Till 3 sjuka enkor i församlingen.	Fröken U. Mörner.	1810 ¹⁰ / ₁₀	3	67	1,500	—	D.o.
Stjerngranats d.o.	Till enkor och barn i församlingen.	Enkefru Stjerngranat, f. Mutzow.	1819	3	216	4,800	—	D.o.
Hallgrens d.o.	Till 3 sjuka personer.	Assessorskan enkefru Hallgren.	1828	3	67	1,500	—	D.o.
Gothers d.o.	Till någon behöfvande.	Mamsell Gother.	1838 ¹⁷ / ₅	1	34	750	—	D.o.
Nordfors d.o.	D:o d.o.	Öfverstinnan enkefru Nordfors.	1842 ¹² / ₄	1	22	500	—	D.o.
Hallgrens d.o.	Till ett eller flere behöfvande fruntimmer, företrädesvis sjuka och ofärdiga.	Mamsell Hallgren.	1841 ²⁵ / ₁₀	1	67	1,500	—	D.o.
Ekströms d.o.	Till behöfvande fruntimmer i församlingen.	Grosshandlaren H. E. Ekström.	1842 ¹⁶ / ₂	10	675	15,000	—	D.o.
Bagges d.o.	Understöd åt fattiga.	Mamsell F. E. Bagge.	1833 ² / ₅	1	135	3,000	—	D.o.
Bernegaus d.o.	D:o.	Kamreraren G. W. Bernegaus.	1852 ⁴ / ₁	1	1,350	30,000	—	D.o.
Krutmeijers d.o.	D:o.	Kanslirådinnan B. Krutmeijer, f. v. Scheele.	1854 ¹⁰ / ₁₁	1	300	8,000	—	D.o.

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.		Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.		
Wadströms fond.	Åt fattiga jultiden.	Jungfru Wadström.	1791	30	62	1,385	—	Klara kyrkoråd.	
Pukes d:o.	Till pauvres honteux i församlingen.	Enkegrefvinnan Puke.	1860 ⁷ / ₉	1	45	1,000	—	D:o.	
Cederschölds d:o.	Understöd åt fattiga.	Departementschefen R. T. Cederschöld.	1862 ¹⁵ / ₆	4	100	2,000	—	D:o.	
Öbergs d:o.	Till 5 eller 6 fattiga fruntimmer.	Mamsell C. Öberg.	1872 ¹⁰ / ₄	5	225	5,000	—	D:o.	
Krutmeijers d:o.	Till de mest behöfvande bland församlingens fattighjon.	Enkefru B. Krutmeijer, f. von Scheele.	1854 ²³ / ₁₂	155	127	2,832	—	D:o.	
Roos d:o.	Understöd åt fattiga.	Enkefru U. Roos.	1878 ¹⁶ / ₁₁	2	100	2,000	—	D:o.	
Rambachs d:o.	Till behöfvande inom församlingen.	Enkefru E. Rambach, f. Dehm.	1880 ¹⁵ / ₅	1	45	1,000	—	D:o.	
Åhrbergs d:o.	Understöd åt fattiga.	Jungfru M. L. Åhrberg.	1858 ²⁷ / ₈	1	450	10,000	—	D:o.	
Hanes d:o.	Fattigas understöd.	Mamsell U. E. Hane.	1874 ¹⁰ / ₆	1	200	4,000	—	D:o.	
Tvenne systars testamente.	D:o d:o.	Fröknarne A. M. och E. C. Acrel.	1876 ²⁷ / ₁₀	2	320	8,000	—	D:o.	
Hoffmans fond.	Pensionsutdelning.	Hofintendenten J. Hoffman.	1872 ² / ₁₁	1	888	22,200	—	D:o.	
Sundblads d:o.	Till församlingens fördel och nytta, sedan årliga räntan tilldelats en person under dennes lifstid.	Johan och Mathilda Sundblad.	1882 ² / ₂	1	20	500	—	D:o.	
Barnhjelpsfonden.	Att bispisa och kläda fattiga barn.	Grefve C. de Geer m. fl.	1836 ⁴ / ₁	—	1,014	15,000	—	Jakobs och Johannes fattigvårdsstyrelse.	
Benedicks testamentsfond.	Hjelp åt fattiga.	Brukspatron E. O. Benedicks.	1876 ²⁵ / ₁	—	—	2,000	—	D:o.	
De Geers donationsfond.	Till fortsättande af församlingens arbetshus.	Kammarherren friherre C. de Geer.	1796 ¹⁷ / ₅	—	100	2,500	—	D:o.	
D:o d:o.	Understöd åt fattiga utöfver antalet å församlingens fattighus.	Excellensen greve C. de Geer.	1850 ² / ₄	12	720	15,150	—	D:o.	
D:o d:o.	Till fattiga barn inom församlingen.	Densamme.	1859 ¹⁶ / ₇	10	215	7,500	—	D:o.	
Eckholms testamentsfond.	Till enkör och barn 30 kr. årligen.	Guldsmeden J. Ekholm.	1806 ⁵ / ₆	4	120	2,523	—	D:o.	
Fuhrmans d:o.	Undfagnad midsommaraftonen åt församlingens fattighushjon.	Hofkällarmästaren P. H. Fuhrman.	1772 ²² / ₂	—	15	383	—	D:o.	
Godus d:o.	Till 2 fruntimmer inom församlingen.	Segelmakarenskan C. Godu.	1791 ¹² / ₂	2	33	556	—	D:o.	
Gyldenstolpes donationsfond.	Till sjuka, helst å församlingens fattighus.	Grefve A. G. Gyldenstolpe.	1855 ³⁰ / ₁₁	4	72	1,800	—	D:o.	
Hederhjelm testamentsfond.	Hvarje halfår till fattiga, födda inom Jakobs församling.	Kamm.-rev.-råd G. O. Hederhjelms.	1797 ²² / ₂	2	40	1,000	—	D:o.	
Helins donationsfond.	Till fattighushjon i församlingen.	Enkefru L. Helin.	1815 ¹⁹ / ₆	—	120	3,000	—	D:o.	
Holmbergs testamentsfond.	Till förökande af kosten för blinda fattighjon.	Kryddkramh. N. Holmberg.	1853 ²⁸ / ₅	—	60	1,500	—	D:o.	
Horns d:o.	Understöd åt »pauvres honteux», helst lytta.	Grefvinnan A. S. Horn, f. Blomstedt.	1858 ²⁰ / ₁	5	162	4,500	—	D:o.	
Kihlströms d:o.	Räntan utdelas den 12 dec. till församlingens fattighushjon.	Slagtaren J. G. Kihlström.	1830 ¹¹ / ₁₁	—	141	3,537	—	D:o.	
Noréens pensionsfond.	Till tjenstemäns enkör och döttrar.	Kanslirådet J. E. Noréen.	1834 ²³ / ₁₂	94	2,232	52,500	—	D:o.	
Normans testamentsfond.	Räntan utdelas årligen till församlingens fattighushjon.	Hushållerskan B. M. Norman.	1803 ⁶ / ₆	—	60	1,500	—	D:o.	
»En okänd gifvares donationsfond».	Till fattiga, vanlottade barn i församlingen.	Okända.	1811 ²⁷ / ₁₂	2	100	3,000	—	D:o.	
P—s donationsfond.	Till en gifva åt de fattiga i d:o.	D:o.	1829 ⁶ / ₅	—	500	—	—	D:o.	
Reinsteds d:o.	Till 5 namngifna personer och efter deras död till behöfvande embetsmäns enkör och döttrar.	Testamentslagare efter enkefru Reinstedt.	1865 ⁵ / ₁₂	5	330	8,250	—	D:o.	
Sandbergs testamentsfond.	Till ett fruntimmer i församlingen.	Fröken C. Sandberg.	1846 ¹ / ₉	1	51	1,275	—	D:o.	
Schewes d:o.	Till församlingens fattighushjon.	Grosshandlaren R. F. Schewe.	1812 ⁹ / ₇	—	30	750	—	D:o.	
Schultzes d:o.	Till någon behöfvande.	Fröken C. v. Schultze.	1845 ¹⁸ / ₆	1	12	300	—	D:o.	
Schwartzers d:o.	Till fattiga vid jultiden.	Öfverste J. v. Schwartz.	1845 ⁵ / ₅	—	12	300	—	D:o.	
Sundströms gifvomedel.	Den 31 dec. till 3 obotligt sjuke handlande, deras enkör, handverkare m. fl.	Handlanden C. G. Sundström.	1808 ²⁷ / ₁	3	76	1,900	—	D:o.	
Söderströms testamentsfond.	Den 15 maj till församlingens fattighjon.	Mamsell S. Söderström.	1869 ³ / ₈	—	40	988	—	D:o.	
Wetterdahls d:o.	Till behöfvande inom församlingen.	Prostinnan E. C. Wetterdahl.	1860 ²⁵ / ₃	1	12	300	—	D:o.	
Wittings d:o.	Michaelsmessodagen till 3 enkör och 3 faderlösa barn i församlingen.	Enkefru M. B. Witting.	1782 ²³ / ₁₂	6	17	431	—	D:o.	
Åkerblads donationsfond.	Till jul- och nyåregåfvor till fattighjon.	Spegelfabrikör J. Åkerblad.	—	—	3	83	—	D:o.	
Reuckners testamentsfond.	Till en grafs underhåll, samt till en lifränta å 200 kr.	Enkefru S. L. Reuckner.	1777	1	200	5,000	—	D:o.	
De Geers (Ribbings) donation.	Till 6 fruntimmer i församlingen.	Friherrinnan C. de Geer, f. Ribbing.	1878 ¹⁶ / ₁₀	6	135	2,250	—	Jakobs och Johannes kyrkoråd.	
Ziervogels d:o.	Till 3 ogifta döttrar eller enkör efter embetsmän.	Justitierådet C. Ziervogel.	1783 ¹⁴ / ₈	3	375	7,500	—	D:o.	
Lundblads d:o.	Till 2 fattiga nativbarn.	Mamsell C. C. Lundblad.	1824 ²⁷ / ₅	2	60	1,000	—	D:o.	

K. Maj:s Befallningshafvandes femårsberättelsen 1880—1890. Stockholms stad.

Wahlskogs donation.	Understöd till obemedlade ynglingar, som studera till prest.	Enkefru L. M. Wahlskog.	1818 ¹² / ₄	1	300	6,000	—	Jakobs och Johannes kyrkoråd.
Fru Alms d.o.	Till fattiga i församlingen.	Enkefru S. Alm, f. Brandt.	1874 ²⁰ / ₁₀	—	100	2,000	—	D:o.
Godlunds testamentsfond.	Till 12 fattiga och orkeslösa i d.o.	Direktören J. Godlund.	1868 ²¹ / ₄	12	240	4,000	—	D:o.
Behrens donation.	Till skollärarne i d.o.	Gördelmakaren J. F. Behrens.	—	1	42	700	—	D:o.
Sebaldts d.o.	Till embetsmäns enkor och döttrar m. fl.	Justitiekanslerinnan U. E. Sebaldt.	1797 ¹⁹ / ₈	20	500	8,333	—	D:o jemte kyrkoherden.
Hedrénska premiefonden.	Premier i Jakobs skola.	Biskop J. J. Hedrén.	—	—	36	600	—	D:o kyrkoråd.
Hillbergs stipendiefond.	Stipendium åt elev vid d.o.	Okänd gifvare.	1865 ²⁵ / ₂	1	50	1,000	—	D:o.
Noréns donation.	Understöd åt fattiga enkor.	Kamrer J. Norén och fru L. F. Norén.	1837 ²⁴ / ₈	2	75	1,500	—	D:o.
Brandells d.o.	Till 4 enkor samt 2 ogifta qvinnor i församlingen.	A. M. Brandell.	1795 ²⁵ / ₇	6	135	2,700	—	D:o.
Carlbohms d.o.	Till en borgarenka med flere små barn.	Direktör J. A. Carlbohm och fru.	1819 ¹⁶ / ₁₀	1	7	125	—	D:o.
Lindgrens d.o.	Premier.	Fröken E. C. Lindgren.	1866 ²⁹ / ₁₀	6	60	1,000	—	D:o.
Zetterstens d.o.	Församlingens fri- och fattigskola.	Kryddkr. G. Zettersten P:son.	1836 ¹⁵ / ₈	—	750	15,000	—	D:o.
Nödhjelpsfonden för värnlösa flickors uppfostran.	Till uppfostran & diakonissinrättningen af 3 flickor från församlingen.	Direktionen öfver förs. fruntimmersskyddsförening.	1870 ¹⁵ / ₁	3	530	10,600	—	D:o.
Jakobs-Johannes folkskolebyggnads invigningsfond.	Understöd åt folkskolebarn.	Fonden bildad genom insamling vid invigning af nya folkskolan.	1879 ³¹ / ₁₂	7	22	575	—	D:o.
Syskolefonden.	Materialier till skolan.	Lärare och lärarinnor vid folkskolan.	1870 ⁴ / ₁	—	100	2,000	—	D:o.
Lundbergs donation.	Till barnkrubba i församlingen.	Dr J. G. Lundberg.	1878 ²⁷ / ₈	—	200	4,000	—	D:o.
D:o d.o.	Till hushållsskolan i d.o.	Densamme.	1878 ²⁷ / ₈	—	200	4,000	—	D:o.
D:o d.o.	Till premier i folkskolan.	Densamme.	1878 ²⁷ / ₈	—	200	4,000	—	D:o.
D:o d.o.	Till d:o i Jakobs elementarläroverk.	Densamme.	1878 ²⁷ / ₈	—	100	2,000	—	D:o.
D:o d.o.	Pensioner.	Densamme.	1878 ²⁷ / ₈	1	320	8,000	—	D:o.
D:o d.o.	Till Malmqvistska inrättningen.	Densamme.	1878 ²⁷ / ₈	—	200	4,000	—	D:o.
D:o d.o.	Till idiothemmet.	Densamme.	1878 ²⁷ / ₈	—	200	4,000	—	D:o.
Steinertska donationen.	Understöd.	Fröken H. C. Steinerts.	1866 ¹² / ₁₁	1	180	4,000	—	D:o.
Anders Sundéns donation.	Premier.	A. Sundén.	1887 ⁴ / ₈	22	45	1,000	—	D:o.
Liljenbergs d.o.	Understöd.	Målaremästaren G. E. o. fru H. Liljenberg.	1882 ³⁰ / ₉	120	2,382	59,547	—	D:o.
Stahres d.o.	D:o.	Komminister N. och fru J. Stahre.	1882 ²² / ₅	—	—	72,000	—	D:o.
Wennbergs fond.	Till skollofskolonierne.	Grosshandlaren A. Wennberg.	1886 ¹⁶ / ₄	—	450	10,000	—	D:o.
Wennbergs donation.	Till bibliotek åt Grewesmühlska friskolan.	Densamme.	1861 ⁹ / ₁₂	—	50	1,000	—	D:o.
Böttigers d.o.	Till kläder åt barn i d.o.	Mamsell F. Böttiger.	1861 ⁹ / ₁₂	—	30	500	—	D:o.
Ruckmans pensionsfond.	Understöd.	J. G. och M. C. Ruckman.	1887 ¹ / ₆	—	1,000	20,000	—	D:o.
Sjömans donation.	Kläder åt fattiga barn, samt underhåll af stiftarens graf.	Fröken B. G. Sjöman.	1860 ⁷ / ₈	—	90	3,000	—	D:o.
Ströms d.o.	Lifranta.	Mamsellerna C. och A. Ström.	1864 ²⁷ / ₅	1	400	10,000	—	D:o.
Godlunds beklädnadsfond.	Kläder åt fattiga folkskolebarn.	Direktör J. Godlund.	1868 ²¹ / ₄	—	240	4,000	—	D:o.
Franckes fond.	Till skollofskolonier och fattiga barns bespisande.	Fru O. Francke.	1889 ¹⁴ / ₁	—	400	10,000	—	D:o.
Lundbergs donation.	Till räddningshemmet för vanvårdade flickor.	Dr J. G. Lundberg.	1878 ²⁷ / ₈	—	200	4,000	—	D:o.
Lejas välgörenhetsstiftelse.	Understöd åt Jakobs-Johannes församlings fattiga.	Hofoptikus Benjamin Leja.	1864 ⁴ / ₁₀	—	1,371	20,000	—	En direktion med pastor i Jakob till ordförande.
Johannes kyrkobyggnads donation.	Till kyrkobyggnad i Johannes.	Dr J. G. Lundberg.	1878 ²⁷ / ₈	1	600	2,298	—	D:o.
Mankellska fonden.	Premier.	Professor G. Mankell.	1871 ¹² / ₆	—	50	1,000	—	D:o.
Jakobs och Johannes fri- och fattigskola (= Grewesmühlska).	Kostnadsfri undervisning och beklädnad åt skolbarn.	Grosshandlaren C. A. Grewesmühl.	1812 ¹ / ₄	—	—	224,402	23,802	D:o.
Karells fond.	Till aflidne prestmäns fattiga barn.	Enkefru C. M. Karell, f. Hedendahl.	1849 ²⁹ / ₇	10	450	10,000	—	Kyrkoherdarne i Klara och Jakob.
Wirrwachs d.o.	Pensioner åt ofrälse mäns enkor.	Apotekarenkan K. E. Wirrwach.	1788 ¹² / ₄	11	356	8,333	—	Maria fattigvårdsstyrelse.
Sweders d.o.	Åt svenska klädesgarnsspinnerkor.	Rådman M. Sweder.	1772 ²² / ₂	3	50	1,600	—	D:o.
Strähles d.o.	Till 2 enkor i församlingen.	Enkefru H. Strähle, f. Schmidt.	1829 ²⁸ / ₃	2	113	3,000	—	D:o.
Godus d.o.	Till 5 fruntimmer.	Segelmakarenkan C. Godu.	1791 ¹² / ₂	4	67	1,667	—	D:o.
Fuhrmans d.o.	Fattighushjons förplägning midsommardagen.	Hofkällarmästaren P. H. Fuhrman.	1772 ²¹ / ₂	240	13	325	—	D:o.
Gåfva af en okänd.	Köp och utdelning bland fattiga af Arndts Paradis lustgård.	Okänd.	1796 ²⁰ / ₆	—	—	125	—	D:o.
Gösches fond.	Fattighushjons förplägning å regerande konungens födelsedag.	Grosshandlaren J. H. Gösche.	1781 ²² / ₁₀	240	68	1,500	—	D:o.
Sahlbergs d.o.	D:o d.o.	Stadsmäklaren J. Sahlberg.	1803 ¹¹ / ₂	240	22	485	—	D:o.
Ostergrens d.o.	Förplägning jultiden åt sjuka och blinda fattighushjon.	Hamnfogden L. E. Ostergren och h. h.	1852 ²⁹ / ₅	—	20	500	—	D:o.
Petrejus d.o.	Till 10 nödställda i församlingen.	Skeppsklareraren P. Petrejus.	1847 ²¹ / ₄	10	60	1,500	—	D:o.
Grundbergs d.o.	Till behöfvande i församlingen.	Grosshandlaren A. Grundberg o. h. syster fru Asplund.	1852 ⁹ / ₈	16	80	2,000	—	D:o.

15

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890	af nedanstående hela belopp.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.	Deraf värde af fastigheter.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	Kronor.	Kapital. Kronor.	Kronor.		
Holmbergs fond.	Dagliga kostens förökande för blinda å fattighuset.	Kryddkramhandlanden N. Holmberg.	1853 ²⁸ / ₅	5	60	1,500	—	Maria fattigvårdsstyrelse.	
Törnemens och Wistrands fond.	Till behöfvande inom församlingen.	Assessor J. A. Törneman och professor A. H. Wistrand.	1859 ² / ₂	—	—	688	—	D:o.	
Wertmüllers fond n:o 1.	Till 2 värlösa barn inom församlingen.	Bryggaren G. Wertmüller.	1864 ⁶ / ₈	2	100	2,000	—	D:o.	
D:o d:o n:o 2.	Fattighjones förplägning å testators födelsedag d. 23 febr.	Densamme.	1864 ⁶ / ₈	240	90	2,000	—	D:o.	
Rothoffs d:o.	Församlingens fattiga.	Öfverstelöjtnanten F. A. Rothoff.	1862 ⁶ / ₈	2	100	2,000	—	D:o.	
Abrahamsons lifräntefond.	Insättning i ränte- och kapitalförsäkringsanstalt för flickor vid Prins Karls inrättning och vid Philipsénska skolan.	Badarmästaren J. O. Abrahamson.	1870 ²⁸ / ₂ 1871 ³¹ / ₃	1	15	603	—	D:o.	
Sandahls fond.	Till fattiga inom församlingen.	Uppbördskomm. J. Sandahl.	1878 ²⁸ / ₄	4	80	2,000	—	D:o.	
Tjugufemte-junifonden.	Till behöfvande inom d:o.	Okända.	1885 ²⁸ / ₂	4	40	1,000	—	D:o.	
Reuckners fond.	Till behöfvande.	Enkefru S. L. Reuckner.	1878 ¹⁶ / ₁₀	12	120	3,000	—	D:o.	
Beklädnadsfonden.	För fattiga nattvardsbarn.	Maria fattigvårdsstyrelse samt okända gifvare.	1882 ³¹ / ₅	6	90	2,000	—	D:o.	
Haglinds fond.	Till sjuka åldriga fattighushjon.	Trädgårdsmästaren G. Haglind och hans hustru.	1875 ²⁶ / ₁₁	20	20	1,073	—	D:o.	
Petterssons d:o.	Till fattiga inom församlingen.	Grosshandlaren A. Pettersson.	1885 ²² / ₁₀	—	—	3,000	—	D:o.	
Östermans d:o.	Till behöfvande inom d:o.	V. Österman.	1779 ³⁰ / ₁₁	4	407	9,036	—	Maria kyrkoråd.	
Möllers d:o.	Till underhållstagare i d:o.	Kamreraren J. Möller.	1796 ¹⁹ / ₁₁	3	83	1,668	—	D:o.	
Didrikssons d:o.	Till premier vid högre allmänna läroverket å Södermalm.	H. Didriksson.	1812 ¹¹ / ₈	—	75	1,500	—	D:o.	
Öhmans d:o.	Stipendium vid d:o.	H. Öhman.	1791 ¹⁶ / ₂	—	40	800	—	D:o.	
Apelgrens d:o.	Till rektor vid d:o för premiers utdelande.	S. L. Apelgren.	1811 ¹⁴ / ₂	—	75	1,500	—	D:o.	
Hallgrens d:o.	Till understödstagare i församlingen.	M. S. Hallgren.	1841 ²⁵ / ₁₀	—	75	1,500	—	D:o.	
Dahlqvists d:o.	D:o d:o.	C. Dahlqvist.	1784 ¹⁷ / ₁₀	2	27	338	—	D:o.	
Widmans d:o.	Till församlingens fattiga.	Grosshandl. P. U. Widman.	1859 ²⁸ / ₉	—	55	1,000	—	D:o.	
Hults d:o.	Till understödstagare i församlingen.	A. H. Hult.	1808 ²³ / ₉	—	55	1,100	—	D:o.	
Körners d:o.	Till fattiga blinda i d:o.	Landbrukaren J. G. Körner.	1860 ¹⁶ / ₁₁	6	180	3,000	—	D:o.	
Norbergs d:o.	Till understödstagare i d:o.	A. M. Norberg.	1861 ²³ / ₅	—	75	1,500	—	D:o.	
Femte-marsfonden.	Till behöfvande.	—	1876 ²⁰ / ₄	—	40	925	—	D:o.	
Cabanis fond.	Till understödstagare i församlingen.	A. Cabanis.	1869 ⁶ / ₇	—	114	2,400	—	D:o.	
1853 års kolerafond.	D:o d:o.	—	1853	—	150	3,000	—	D:o.	
Botins el. Schönbergs fond.	D:o d:o.	Grefve J. Gyllenborg.	1831 ¹² / ₁₀	6	450	9,000	—	D:o.	
1884 års fond för fattiga nattvardsbarn.	Till fattiga nattvardsbarn.	—	1884 ⁹ / ₅	—	75	1,500	—	D:o.	
Levins fond.	Till beklädnad åt fattiga skolbarn.	Fabrikören J. P. Levin.	1856	—	—	1,500	—	Maria skolråd.	
Netherwoods d:o.	Till uppmuntran åt ett fattigt skolbarn.	Bankokommissarien W. Netherwood.	1867	—	—	200	—	D:o.	
Petregus d:o.	Kläder åt fattiga skolbarn.	Skeppsklareraren P. Petregus.	1847	—	—	6,000	—	D:o.	
Törnebohms d:o.	Att användas af öfverstyrelsen för skolan.	Assessor E. Törnebohm.	1831	—	—	3,000	—	D:o.	
Gravallius d:o.	Uppmuntran i handelslörd åt fattiga flickor.	C. O. Gravallius.	—	—	—	1,500	—	D:o.	
Godus d:o.	Pension åt 4 fruntimmer.	Segelmakaren C. Godu.	1797 ¹² / ₂	4	67	1,333	—	Katarina fattigvårdsstyrelse.	
En okänd gifvares d:o.	Till fattighushjonen.	Okänd.	1804 ²² / ₁₁	145	8	150	—	D:o.	
Nyströms d:o.	D:o.	Rustmästaren Carl Nyström.	1817 ¹⁰ / ₁	280	300	7,500	—	D:o.	
Roos d:o.	Undfögnad åt d:o.	Handelsbokhållaren Johan Carl Roos.	1818 ¹⁶ / ₇	280	60	1,500	—	D:o.	
Hedströms d:o.	Utdelning åt fattig- och försörjningshjon.	Sidenfabrikör Carl Hedström.	1822 ¹⁶ / ₂	380	120	3,000	—	D:o.	
Ringqvists d:o.	Ökad underhåll åt d:o.	Apotekaren C. F. Ringqvist.	1832 ¹⁴ / ₉	280	300	7,500	—	D:o.	
Gäderins d:o.	Utdelning åt d:o.	Husgerådskammarbetjenten A. Gäderin.	1836 ²² / ₄	—	180	4,500	—	D:o.	
Zetterstens d:o.	Ökad kost åt fattighushjonen.	Garfvaren J. H. Zettersten.	1836 ¹¹ / ₄	145	45	750	—	D:o.	
Lettströms d:o.	Undfögnad åt d:o.	Fattigläkaren G. A. Lettström.	1843 ¹³ / ₃	280	120	3,000	—	D:o.	
Steinmetz d:o.	D:o d:o.	Grosshandlaren J. F. Steinmetz.	1855 ¹³ / ₁	280	120	3,000	—	D:o.	
Brooströms d:o.	Utdelning till d:o.	—	1844 ²¹ / ₁₂	280	80	2,000	—	D:o.	
Holmbergs d:o.	Utdelning åt blinda fattighushjon.	Kryddkramhandlanden N. Holmberg.	1853 ²⁸ / ₅	15	90	1,500	—	D:o.	
Bångs d:o.	Lifräntor, fattiga barns beklädnad, undfögnad åt fattighushjon.	Direktören Gustaf Bång.	1854 ⁷ / ₁₀	290	1,095	25,500	—	D:o.	

5)

Östergrens fond	Åt sjuka, blinda fattighushjon.	Hamnfogden L. E. Östergren.	1852	25	25	500	—	Katarina fattigvårdsstyrelse.
Tengströms d.o.	Pension åt 4 enkör och 4 tjenstehjon.	Kamrer C. A. Tengström.	1864 ⁶ / ₁	8	400	10,100	—	D.o.
Godus d.o n:r 1.	Utdelning åt fattighushjon.	Segelsömmarenkan C. Godu.	1789 ²⁹ / ₁₀	280	8	150	—	D.o.
D:o d.o n:r 2.	Utdelning af pensioner.	Densamme.	1797 ¹² / ₂	4	67	1,333	—	D.o.
Östbergs d.o.	D:o d.o.	Öfvervägaren F. J. Östberg.	1813 ²⁷ / ₂	1	24	400	—	D.o.
Boman E:sons d.o.	Utdelning af ved.	Viktualiehandlaren E. Boman E:son.	1822 ²⁸ / ₂	100	225	4,500	—	D.o.
Almgrens d.o.	Pensioner åt civile tjenstemäns enkör eller döttrar.	Advokatfiskal J. P. Almgren.	1821 ⁹ / ₄	2	53	1,050	—	D.o.
Strähles d.o.	Pensioner åt 2 tjenstemäns enkör.	Enkefru H. M. Strähle.	1829 ²⁸ / ₃	2	150	3,000	—	D.o.
Flobergs d.o.	Pension åt 1 fattig borgarenka.	Guldsmeden S. Floberg.	1820 ²¹ / ₁₀	1	75	1,500	—	D.o.
Oscengii d.o.	Pensioner åt medellösa fruntimmer.	Enkefru B. C. Oscengius.	1853 ²⁸ / ₅	3	150	3,000	—	D.o.
Stokoos d:o (Stenbergsska stiftelsen).	Gratualer åt 10 fattiga d:o.	Enkefru K. C. Stokoe, f. Stenberg.	1878 ²⁷ / ₁	10	150	3,000	—	D.o.
Branders fond.	Pensioner åt åldriga tjenarinnoer.	Mamsell J. F. Brander.	1872 ¹³ / ₅	5) 10	750	15,000	—	D.o.
Ehrenpälles stipendiifond.	Åt fattiga barn i Katarina allmänna läroverk.	Assessor A. Ehrenpäle o. h. hustru.	1721 ¹³ / ₆	—	15	250	—	Katarina kyrkoråd.
Gråbergs d.o.	Premier för sång i d:o.	Kantor E. Gråberg.	1813 ²¹ / ₁₂	—	30	500	—	D.o.
Godus testamentsfond.	Pensioner.	Enkefru C. Godu.	1787	12	348	8,333	—	D.o.
Öfverströms d.o.	Pensioner och lifräntor.	Kyrkoherden F. W. Öfverström.	1865	14	980	20,238	—	D.o.
Spångbergs d.o.	Kläder åt fattiga skolbarn.	Fabrikör Spångberg.	—	—	124	2,071	—	D.o.
Katarina kyrkoråds donationsfond.	Till skolböcker åt fattiga barn.	Katarina församlings kyrkoråd.	1814 ¹⁶ / ₁₁	—	10	?	—	D.o.
Törnqvistska stipendiet.	Till 4 stipendier.	Kamrer C. Törnqvist.	1861 ⁸ / ₂	4	100	3,000	—	Stockholmsstadsförmyndarekammare.
Gjörckes donationsfond.	Till 1 å 2 föräldralösa folkskolebarn.	Enkan C. Gjörcke.	1874 ⁶ / ₁₁	—	—	2,000	—	Katarina skolråd.
Holmbergs fond.	Till undervisning i slöjd och väfnad åt flickor.	Handlanden N. Holmberg.	1860 ³¹ / ₈	—	—	5,000	—	Katarina folkskola.
En okänds donation.	Premier åt folkskolebarn.	Okänd.	1828 ¹² / ₁₂	—	22	500	—	Katarina skolråd.
Richters d.o.	Anskaffande af biblar åt d:o.	Fabrikör H. C. Richter.	1828 ⁸ / ₉	—	68	1,500	—	D.o.
Törnebohms d.o.	Bidrag till folkskolan.	Assessor E. Törnebohm.	1831 ¹⁶ / ₁₀	—	—	3,000	—	D.o.
Gjötman d.o.	D:o d.o.	P. Gjötman.	1818 ¹ / ₃	—	—	3,333	—	D.o.
Riesholms d.o.	D:o d.o.	Handlanden B. Riesholm.	1816 ³⁰ / ₁₂	—	—	9,000	—	D.o.
Richters d.o.	D:o d.o.	Fabrikör H. C. Richter.	1825 ⁹ / ₁	—	—	4,500	—	D.o.
Törnqvists d.o.	Premier vid d:o.	Enkan J. C. Törnqvist.	1827 ¹² / ₇	—	185	4,100	—	D.o.
Törnqvists d.o.	D:o d.o.	Kamrer C. Törnqvist.	1861 ⁸ / ₂	—	90	2,000	—	D.o.
Erikssons d.o.	Kläder åt barn i d:o.	Handlanden E. Boman Eriksson.	1823 ¹² / ₁	—	270	6,000	—	D.o.
Erikssons d.o.	Att befrämja undervisning i väfnad.	Densamme.	1814 ¹⁸ / ₆	—	—	9,000	—	D.o.
Hedströms d.o.	Kläder åt fattiga skolbarn.	Fabrikör K. Hedström.	1822 ¹⁵ / ₁₂	—	405	9,000	—	D.o.
Törnqvistska donationen.	Utdelning och förplägnad åt fattighushjon.	Kamrer C. Törnqvist.	1866 ³⁰ / ₄	380	584	14,600	—	Katarina fattigvårdsstyrelse.
Godus testamentsfond.	Pensioner åt 3 fruntimmer.	Segelsömmarenkan C. Godu.	1791 ¹² / ₂	3	57	1,399	—	Kungsholms fattigvårdsstyrelse.
Möllers större fond.	Till hjonen å fattighuset.	Brukspatron J. P. Möller.	1801 ¹⁷ / ₄	—	45	1,000	—	D.o.
D:o mindre d.o.	D:o d.o.	Densamme.	—	—	22	500	—	D.o.
von Torkens d.o.	Till sjuka å d:o.	Kaptenen von Torken.	1813	—	60	1,200	—	D.o.
Noréens d.o.	Till Kungsholms fattiga.	Kanslirådet J. E. Noréen.	1803 ⁶ / ₇	—	54	900	—	D.o.
Roos d.o.	Till sjuka å fattighuset.	Handelsbiträdet J. C. Roos.	1818 ¹⁵ / ₇	—	132	2,789	—	D.o.
Stagmans d.o.	Till fattighjon.	Trädgårdsmästare J. Stagman o. h. hustru.	1824 ⁸ / ₄	—	225	5,000	—	D.o.
En okänd välgörarens gåfva.	Till fattiga värnlösa barns uppfostran.	Okända.	1826	8	88	2,446	—	D.o.
Carlgrens fond.	Till utdelning åt fattighjon.	Sergeant J. Carlgren.	1818 ⁵ / ₃	—	70	1,559	—	D.o.
Möllers d.o.	Fattiga barns beklädnad och uppfostran.	Brukspatron S. Möller.	1831	6	29	1,612	—	D.o.
Tharmouts d.o.	Kläder åt fattighjon, helst tjenare.	Mamsell F. A. Tharmout.	1850 ²⁶ / ₂	7	100	1,969	—	D.o.
Holmbergs d.o.	Till blinda fattighjon.	Kryddkramhandlanden N. Holmberg.	1853 ²⁸ / ₆	—	136	3,536	—	D.o.
Sjösteds testamentsfond.	Åt fattige, helst af repslagareyrket.	Repslagarälderm. O. Sjöstedt.	1815 ¹⁹ / ₁₁	11	300	5,000	—	Kungsholms kyrkoråd.
Hallgrens d.o.	Åt fattiga fruntimmer.	Mamsell M. S. Hallgren.	1841 ²⁵ / ₁₀	2	75	1,500	—	D.o.
Bomans d.o.	Åt 2 välfredade ålderstigne.	Kammarskrifv. E. Boman.	1817 ⁹ / ₆	2	102	1,700	—	D.o.
Lindblads d.o.	Åt ståndspersoners eller borgares enkör.	Lifmedikus C. A. Lindblad.	1822 ²² / ₁₁	2	100	2,000	—	D.o.
Lagermans d.o.	Åt sängliggande fattiga.	Handlanden J. Lagerman.	1780 ⁵ / ₇	3	170	2,502	—	D.o.
En okänd välgörarens gåfva.	Åt fattiga skolbarn.	Okända.	—	—	200	4,000	—	D.o.
Klercks testamentsfond.	Åt fattiga.	Skräddaren Klerck o. h. hustru.	1879 ¹⁵ / ₉	10	250	5,250	—	D.o.
Rymans fond.	Inrättandet af ett fattighus på Ladugårdslandet.	Gulddragaren J. Ryman.	1784	—	170	4,887	—	Ladugårdslands fattigvårdsstyrelse.
Asplunds d.o.	D:o d.o.	Handlanden A. Asplund.	1784	—	20	795	—	D.o.
Hellmans d.o.	Jul- och nyårgåfvor åt fattighushjon.	Assessor Hellman.	Okändt.	—	30	500	—	D.o.
Bomans d.o.	Åt fattiga utom fattighuset.	Handlanden E. Boman.	1825	7	50	3,000	—	D.o.
Roselii d.o.	Åt fattiga inom d:o.	Repslagaren O. Roselius.	1784 ²⁷ / ₃	—	30	867	—	D.o.
Holmbergs d.o.	Förbättrande af blinda fattighushjons kost.	Handlanden N. Holmberg.	1853 ²⁸ / ₅	—	60	1,500	—	D.o.
Falks d.o.	Åt fattiga inom och utom fattighuset.	Enkefru M. Falk.	1796 ¹⁹ / ₅	2	15	1,000	—	D.o.
Godus d.o.	D:o d.o.	Segelsömmarenkan C. Godu.	1791	2	15	850	—	D.o.

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890	af nedanstående hela belopp.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890	Deraf värde af fastigheter.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	Kronor.	Kapital. Kronor.	Kronor.		
Fuhrmans fond.	Förplägning af fattighushjonen midsommardagen.	Källarmästaren P. Fuhrman.	1772	—	4	183	—	Ladugårdsl. fattigv.-styrelse.	
Hays d.o.	Förbättrande af fattighushjones kost under sjukdom.	Enkefriherrinnan C. Hay.	1859 6/7	—	20	500	—	D:o.	
Sporrongs d.o.	Understöd af fattiga utom fattighuset.	Mamsell A. M. Sporrang.	1862 10/3	3	30	750	—	D:o.	
Erikssons d.o.	Till fattiga fruntimmer i församlingen.	Enkefru L. C. C. Eriksson.	1866 24/4	4	25	1,000	—	D:o.	
Hultgrens d.o.	Utdelning efter fattigvårdsstyrelsens val.	Enkan A. B. Hultgren.	1866 7/4	1	10	500	—	D:o.	
Beklädnadsfonden.	Till kläder åt fattiga barn.	Öfverlemnad af kyrkorådet.	1869 1/10	—	1,362	19,150	—	D:o.	
Sätherströms fond.	Till gamla sjuka män och kvinnor samt barn.	Karduanmakaren J. Sätherström.	1824 3/2	305	4,031	57,000	—	D:o.	6)
Qvidings d.o.	Till ett äldre fruntimmer inom församlingen bland pauvres honteux.	Justitierådninnan C. Qviding.	1875 3/6	1	50	1,000	—	D:o.	
Kåbergers d.o.	Till fattiga i Östermalms församling.	Enkefru A. Kåberg.	1889 1/6	3	15	2,000	—	D:o.	
Brandels d.o.	Åt behöfvande.	Mamsell S. Brandel.	1867 15/6	1	3,000	62,000	—	Ladugårdslands kyrkoråd.	7)
Selenii d.o.	Åt folkskolebarn.	Källarmästaren C. L. Selenius.	1865 11/1	—	250	5,000	—	D:o.	
Sjösteds d.o.	Åt församlingens småskola och barnkrubba.	Kontraktspresten N. J. Sjöstedt.	1856 3/6	—	450	9,000	—	D:o.	
Widings d.o.	Pensioner åt enkör; premier åt skolbarn.	Kyrkoherden L. P. Widing.	1814 21/8	5	331	6,800	—	D:o.	8)
Folckers och Barcks d.o.	Åt fattig kvinna, som försörjer gamla föräldrar.	Enkefru C. C. Barck.	1867 25/9	1	100	2,000	—	D:o.	7)
Lindstens stipendiifond.	Stipendier åt lärjungar vid Östermalms allmänna läroverk.	Sammanskott af flere gifvare.	1879 5/4	—	23	1,050	—	D:o.	
Bethuns fond.	Julgåfvor åt fattiga fruntimmer.	Fröken A. C. Bethun, enkefru W. Brandt.	Okändt.	—	120	2,400	—	D:o.	
Wadströms d.o.	D:o d.o.	Okända.	Okändt.	—	15	300	—	D:o.	
Enkefru Ferns d.o.	D:o d.o.	Okända.	Okändt.	—	25	500	—	D:o.	
Enkefru Nybergs d.o.	Julgåfvor åt fattiga i församlingen.	Enkefru E. Nyberg.	1888 11/9	—	400	10,000	—	D:o.	
Flickskolans slöjdaafdelningsfond.	Befordrande af undervisning i qvinlig handaslöjd i folkskolan.	Besparingar och gifvomedel.	—	—	200	6,200	—	D:o skolråd.	
Petterssons d.o.	Belöningar åt barn i Djurgårdens folkskola.	Handlanden P. Pettersson.	1878 23/4	—	101	2,952	—	D:o.	
Lindgrens testamentsfond.	D:o samt kläder och skodon åt fattiga skolbarn.	Kommissionären J. G. Lindgren.	1882 14/1	—	5,074	120,000	—	D:o.	
Godus fond.	Pensioner åt två enkör.	Enkefru C. Godu.	1787 14/4	2	22	560	—	Adolf Fredriks fattigvårdsstyrelse.	
Falks d.o.	Till fattiga i församlingen.	Enkefru M. Falk.	1796 13/6	—	20	500	—	D:o.	
Westmans d.o.	För sökande till fattighus.	Ryttmästaren J. Westman.	1817 1/4	7	126	2,700	—	D:o.	
En okänds d.o.	Till sjuka fattighushjon.	Okänd.	1805 1/5	—	8	200	—	D:o.	
Nordenstolpes d.o.	Till blinda d:o.	Kammarrådet F. Nordenstolpe.	1815 23/4	—	36	900	—	D:o.	
Filéns d.o.	Pensioner åt enkör.	Kommerserådet P. E. Filén.	1822 7/9	14	700	17,500	—	D:o.	
Timells d.o.	Till församlingens flickskola.	Fröken U. Timell.	1831 24/6	—	60	1,500	—	D:o.	
Lieberts d.o.	Till fattighushjon.	Sejlaren A. Liebert.	1832 8/12	—	142	4,740	—	D:o.	
Leijonhufvuds d:o n:r 1.	Åt nödstälda.	Kaptenen friherre A. Leijonhufvud.	1831 5/6	4	42	1,200	—	D:o.	
D:o d:o n:r 2.	Åt sjuka fattighushjon.	Densamme.	1841 3/1	—	12	300	—	D:o.	
Bayards d:o n:r 1.	Pensioner åt fattiga fruntimmer.	Kamrer D. Bayard.	1833 30/3	3	225	4,500	—	D:o.	
D:o d:o n:r 2.	Till sjuka fattighushjon.	Densamme.	1833 30/3	—	60	1,500	—	D:o.	
Undéns d.o.	Pensioner åt fattiga.	Handl. A. Undén.	1837 20/2	3	150	3,000	—	D:o.	
Holmbergs d.o.	Till blinda fattighushjon.	Handl. N. Holmberg.	1853 28/5	—	60	1,500	—	D:o.	
Beklädnadsfonden.	Skolbarns beklädnad.	Åtskilliga donatorer.	—	—	108	2,400	—	D:o.	
Bolins fond.	D:o d.o.	Bryggaren O. Bolin.	1862 1/11	—	135	3,000	—	D:o.	
Berggrens d.o.	För fattighushjon.	Hyrkusken M. Berggren.	1867 14/3	—	60	1,500	—	D:o.	
Lundgrens d.o.	Pensioner åt enkör.	Kammarjunk. A. v. Köhler.	1867 3/7	3	300	7,500	—	D:o.	
Westfeldts d.o.	Till fattiga barns uppfostran.	Frn M. Westfeldt.	1869 10/9	1	80	2,000	—	D:o.	
Abelins d.o.	Understöd åt en fattig familj.	Professor H. Abelin.	1873 26/5	—	50	1,000	—	D:o.	
Reinholds d.o.	Understöd åt behöfvande.	Bagaren E. Reinhold.	1876 1/10	2	60	1,500	—	D:o.	
Nordströms d.o.	Åt borgaredöttrar.	Enkan E. M. Nordström.	1884 30/12	1	40	1,000	—	D:o.	
Hartmans testamentsfond.	Åt fattiga folkskolebarn.	Bryggaren N. Hartman.	1837 2/3	4	60	2,200	—	Adolf Fredriks kyrkoråd.	
Wickholms stiftelse.	Åt faderlösa barn.	Lumphandl. P. A. Wickholm.	1850 24/5	—	390	6,500	—	D:o.	
Lindbergs donation.	Till kläder åt fattiga barn.	Trädgårdsmästaren H. Lindberg.	1859 1/4	—	12	200	—	D:o.	
Widboms d.o.	Åt pauvres honteux.	Mamsell Agneta Widbom.	1877 11/7	1	40	1,000	—	D:o.	
Stenbergs d.o.	Till kläder och böcker åt fattiga skolbarn.	Handlanden A. Stenberg.	1860 7/8	—	120	2,000	—	D:o.	

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSÄNSTÄLTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890	af nedanstående hela belopp.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.	Deraf värde af fastigheter.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	Kronor.	Kapital. Kronor.	Kronor.		
Josefinahemmet.	Kostnadsfri vård af katoliker, helst kvinnor.	H. M. Enkedrottning Josefin.	1877 ¹⁴ / ₃	17	—	277,863	90,000	En styrelse af 5 personer.	
Nathans fond.	Halfva räkntan till uppgifven person, andra hälften till undervisning åt fattiga judebarn.	H. J. Nathan.	1826 ⁸ / ₆	—	655	13,094	—	Mosaiska församlingens föreståndare.	
W. Benedichs stipendiifond.	Stipendium till judisk student vid svenskt universitet.	W. Benedichs.	1848 ¹⁷ / ₆	1	360	9,000	—	D:o.	
Carl Benedichs donation.	Församlingen besluter om räkntans användande.	Generalkonsul C. Benedichs.	1880 ³ / ₁₁	—	—	25,000	—	D:o.	
Meyersons pensionsfond.	Pensioner åt tjänstemän, lärare och lärarinnor vid Mosaiska församlingen i Stockholm.	Grosshandlaren L. Meyerson.	1860 ¹ / ₂	3	1,500	37,266	—	D:o.	
Michaelsons donation.	Räkntan användes enligt föreståndarnes bästa öfvertygelse.	Grosshandlaren G. Michaelson.	1865 ¹⁹ / ₈	—	1,200	20,000	—	D:o.	
A. F. Manns och hans frus testamentsfond.	D:o d:o, med vilkor att stiftelsen alltid bokföres under namn af Manns testamentsfond.	Grosshandlaren A. F. Mann.	1865 ¹ / ₁₁	—	—	20,000	—	D:o.	
Levins stipendiifond.	Lifstidsräknta åt släkting, sedan till stipendium åt studerande yngling.	Grosshandlaren J. Levin.	1872 ²⁷ / ₉	1	500	10,000	—	D:o.	
Eliassons understödsfond.	Till fattiga ynglingar och flickor i församlingen, som önska fullkomna sig i yrke eller kunskap.	Fabrikör och fru Eliasson.	1874 ¹⁵ / ₅	5	250	5,000	—	D:o.	
Eliassons minnesfond.	Till brunns- eller badkur åt fattiga judinnor.	Enkefru E. Eliasson.	1887 ¹⁵ / ₂	6	250	5,000	—	D:o.	
E. O. Benedichs understödsfond.	Till behöfvande i församlingen.	E. O. Benedichs.	1876 ²⁵ / ₁	—	80	2,000	—	D:o.	
Stiftelsen för bostäder åt fattiga tillhörande mosaiska församlingen.	Bostäder åt fattiga judar.	Fabrikör L. J. Eliasson.	1822 ¹² / ₉	—	—	15,661	—	D:o.	
Davidsons donationsfond.	Tills vidare lifräkntor, sedan lägges donationen till fonden för bostäder.	W. Davidsons sterbhusdelägare.	1883 ⁵ / ₃	2	1,750	35,000	—	D:o.	
Moritz Rubens d:o.	Till hjälpbehöfvande judiska personer, som vilja förkofra sig i slöjd och handverk.	M. Ruben.	1888 ²⁹ / ₁₁	5	250	5,000	—	D:o.	
Hirschs understödsfond.	Till behöfvande släktingar, eljest till behöfvande i församlingen.	Musikhandlare A. Hirsch.	1890 ¹⁸ / ₈	—	—	—	—	D:o.	
Israelitiska sjukhjelps- och begravningsällskapet.	Sjuk- och begravningshjälp.	—	1788	—	2,284	34,763	—	En styrelse af 5 manliga och 3 qvinliga ledamöter.	
Israelitiska ynglingaföreningen.	Understöd åt judar, som egna sig åt studier, konst m. m., men icke åt handel.	Församlingsmedlemmar.	1819 ¹⁰ / ₁₁	12	1,340	11,194	—	D:o af 5 ledamöter.	
Stockholms mosaiska religionsskola.	Understöd åt judiska skolbarn.	—	1880	65	537	44,384	—	Mosaiska församlingens föreståndare.	
Aschlings donation.	Pension åt enkan efter en arbetare tillhörande Stockholms eskader.	Kontre-amiral C. F. Aschling.	1809 ²⁶ / ₅	1	18	300	—	Skeppsholms församlings kyrkoråd.	
Dahls d:o.	Åt enka eller barn af flaggkonstapel.	Mamsell M. C. Dahl.	1831 ²¹ / ₁	1	34	570	—	D:o.	
Billbergs d:o.	Åt en fattig kaptenlöjtnants enka.	Kaptenlöjtnant S. B. O. Billberg.	1859 ¹ / ₁₀	1	76	1,270	—	D:o.	
Blomstedts d:o.	Åt fattiga enkor efter tjänstemän vid Kungl. Flottans station i Stockholm.	Kommendör C. J. Blomstedt.	1864 ¹⁵ / ₈	3	175	3,000	—	D:o.	
Trolles d:o.	Åt enka efter civil tjänsteman vid d:o.	Öfverkommissarie C. J. Trolle.	1875 ⁹ / ₁	1	292	6,200	—	D:o.	
Frimans d:o.	Åt 4 enkor efter officerare m. fl.	Ångbåtsbefälhafvare C. J. Fernqvist.	1880 ¹⁵ / ₁	—	—	1,707	—	D:o.	
Falks d:o.	Åt 10 af församlingens fattiga.	Fru M. Falk.	1796 ¹⁸ / ₅	10	30	500	—	D:o.	

II. Fonder, tillhörande fattighus och försörjningsinrättningar, barnhus m. fl. dylika asylr.

Ulrika Eleonoras hospital eller Drottninghuset.	För enkor och döttrar af civile och militäre tjänstemän.	Karl XI:s gemål Ulrika Eleonora.	168.	50	3,066	173,575	37,500	Särskild direktion.	9)
Knigges fond.	Pensioner åt fruntimmer.	Enkefru A. M. Knigge.	1822 ⁷ / ₆	10	1,202	25,000	—	D:o.	
Lieberts d:o.	Utdelning till jul och midsommar åt personer intagna i Drottninghuset.	Sejlaräldermannen J. F. Liebert och hans hustru.	1832 ¹⁸ / ₁₂	50	148	6,532	—	D:o.	
Brandels d:o.	Pensioner åt 8 fruntimmer, helst släkt.	Mamsell A. S. Brandel.	1867 ¹⁵ / ₆	8	1,600	42,000	—	D:o.	
Konung Oskar I:s minne.	Asyl för fruntimmer af medelklassen.	Enkedrottning Josephina.	1877 ¹⁴ / ₃	45	—	663,485	256,000	En styrelse af 5 personer.	
Vänner till pauvres honteux.	D:o d:o.	Grefvinnan C. von Schwerin, f. Liljencrantz.	1862	84	24,627	543,840	253,754	En direktion af 12 fruntimmer och 4 herrar.	10)
Borgerkapets enckhus.	För älderstigna borgarenskor i Stockholm.	Stockholms borgerskap.	1724 ⁴ / ₇	70	26,807	917,408	342,231	Särskild direktion.	

Paulis testamente.	Pensioner åt f. d. fabrikörer, deras enkör m. fl.	Brukspatron N. Pauli.	1781 ⁵ / ₇	16	785	20,000	—	Borgerskapets enkehus direk- tion.
Lieberts d.o.	Handpenningar åt enkör å Borgerskapets enkehus.	Sejlaren J. F. Liebert.	1832 ¹⁶ / ₁₂	70	138	5,406	—	D:o.
Tidmarks och Sundins pen- sionsfond.	Pensioner åt fruntimmer, födda i Stockholm, blinda, lama m. m.	Mamsell S. M. Sundin.	1859 ¹⁷ / ₁₁	27	8,172	204,300	—	D:o.
Schröders testamente.	Pensioner åt enkör och döttrar af borgare och stadsmäk- lare i Stockholm.	Grosshandlaren G. Schröder.	1871 ⁵ / ₈	17	4,270	122,000	—	D:o.
Paterssens pensionsfond.	Pensioner åt borgares enkör och döttrar.	Grosshandl. W. G. Paterssen.	1864 ¹⁴ / ₆	50	4,795	137,000	—	D:o.
Öhmans testamente.	D:o d:o.	Enkefru H. Öhman.	1791 ¹⁶ / ₂	5	125	3,181	—	D:o.
Bergs d.o.	Pensioner åt enkör och döttrar efter borgare och stads- mäklare i Stockholm.	Fröken J. J. Berg.	1816 ¹⁶ / ₂	9	1,350	35,000	—	D:o.
Zetterstens d.o.	D:o d:o.	Kryddkramhandlaren E. Zet- tersten P:son.	1836 ¹⁵ / ₈	9	675	15,000	—	D:o.
Sjöbohms d.o.	Handpenningar åt snickarens enkör intagna å enkehuset.	Snickaräldermannen D. Sjö- bohm.	—	5	38	750	—	D:o.
Thernbergs d.o.	Fonden tillfaller Borgerskapets enkehus efter listids- pensionärernas död.	Kassören J. Thernberg.	1821 ¹⁰ / ₁₁	2	900	15,000	—	D:o.
P. d. Skräddarembetets gåfva.	Handpenningar åt skräddarens enkör, intagna å Borger- skapets enkehus.	F. d. Skräddarembetet.	1882 ³ / ₄	4	41	900	—	D:o.
Borgerskapets gubbbhus.	För älderstigne borgare i Stockholm.	Stockholms borgerskap.	1788 ⁵ / ₁₂	51	18,193	522,261	80,000	Särskild direktion.
Allmänna barnhusinrättnin- gen i Stockholm.	Vård om värlösa barn.	Drottning Kristina.	1637 ²⁴ / ₈	3,162	155,094	4,888,908	—	Kungl. direktion.
Fond för barnhusbarn af qvinnekönet.	Insättning i ränte- och kapitalförsäkringsanstalt i Stock- holm för beredande af lifränta.	Statsrådet C. J. Malmsten, frih. F. Wrede, grossh. A. Frestadius m. fl.	1861	74	1,924	32,114	—	Barnhusdirektionen.
Ljungcrantz testamentsfond.	Inlösning å barnhuset af fattiga barn, tillhörande Stock- holms kommun.	Tobakshandlaren P. Ljung- crantz.	1875	10	4,000	102,577	—	D:o.
Frimurarebarnhuset å Kri- stineberg.	Att uppfostra och undervisa fattiga barn.	Frimurareorden.	1753 ⁸ / ₁₀	137	47,944	1,033,858	300,000	Af orden utsedd direktion.
Prins Karls uppfostringsin- rättning för fattiga i Stock- holm.	D:o d:o.	Erkebiskop J. O. Wallin och underståth. Wannqvist.	1833 ²³ / ₈	78	—	434,497	271,211	Särskild direktion.
Fonden till minne af H. Fährens.	Stipendier åt barnhusbarn.	Barnhusdirektionen.	1888	1	100	2,000	—	Barnhusdirektionen.
Föreningen för sinnesslöa barns vård.	Sinnesslöa barns uppfostran.	Prof. N. G. Kjellberg, frih. S. Adlersparre m. fl.	1869 ²⁶ / ₈	49	22,459	161,671	86,000	Särskild styrelse.
Malmqvistska barnuppfostr.- anstalten.	Vård och undervisning åt fattiga flickor.	Klockaren J. P. Malmqvist o. h. h.	1861 ³¹ / ₁₂	—	—	42,514	—	D:o.
Murbecks inrättning för fat- tiga flickors uppfostran.	D:o d:o.	Kyrkoherden P. Murbeck.	1747 ¹¹ / ₉	34	13,666	312,529	47,000	En direktion. ¹¹⁾
Philipsénska skolinrättningen.	Att dana de fattigaste barn i Maria församling, så att de blifva i stånd att försörja sig genom handverk, fabriksyrken eller tjenst hos enskild person.	Grosshandlaren Herman Teo- dor Philipsén.	1811 ⁴ / ₁₁	Omkr. 90	9,547	133,000	104,000	Styrelse af 5 personer, deri- bland kyrkoherden i Maria ingår.
Välgörande fruntimmerssäll- skapet.	Understöd åt fattiga fruntimmer samt bidrag till flickors uppfostran.	Prinsessan Sophia Albertina.	1825 ²⁵ / ₆	60	2,300	21,026	—	En styrelse.
Femöresföreningen.	Inrättande och underhåll af lappska barnhem.	—	1864 ⁸ / ₄	33	5,355	8,000	—	Missionssällskapets direktion.
Svenska missionssällskapet.	D:o d:o af lappska skolor.	—	1835 ⁶ / ₁	96	22,398	123,012	—	D:o.
Svenska kyrkans mission.	Missionsverksamhet bland icke kristna folk.	Kyrkomötet.	1878	—	51,636	33,587	—	D:o.

III. Fonder för understöd åt barn.

Sällskapet »De fattiges vän- ner».	Åt fattiga barn m. fl.	Grosshandl. J. G. Törnqvist m. fl.	1826 ³ / ₈	234	3,093	41,405	—	En styrelse.
Fattiga barns vänner.	Kläder vid julen åt 32 fattiga skolbarn samt uppfostran åt d:o.	Friherrinnan Cederström.	1842 ¹⁰ / ₂	44	1,952	16,079	—	Två fruntimmer.
Prinsessan Lovisas minnes- fond.	Premietillskott vid insättningar i ränte- och kapital- försäkringsanstalten.	Personer ur alla klasser.	1869 ²⁸ / ₇	100	300	6,000	—	Fosterländska föreningens styrelse. ¹²⁾
Dahlgrenska fonden.	Premier till lifränteinsatser åt späda barn.	Apotekaren J. A. Dahlgren.	1876 ⁶ / ₆	—	—	10,858	—	Densamma. ¹³⁾
Axel och Sofia Alms stiftelse.	Vård och uppfostran åt vanvårdade barn.	Byggmästaren A. Alms enka S. Alm.	1874 ²⁰ / ₁₀	12	5,445	939,003	872,989	Styrelse af 3 personer. ¹⁴⁾
Benedichs fond.	D:o d:o.	Kammarherre W. Benedichs.	1868 ⁵ / ₄	38	3,700	83,369	—	Styrelsen för Lotten Wenn- bergs fond. ¹⁵⁾
Sällskapet till uppmuntran af öm och sedlig modersvård.	Hjelp åt fattiga mödrar med barn.	Kronprinsessan Josefina.	1827 ³ / ₈	260	5,405	115,526	—	En komité.

IV. Fonder, tillhörande sjukvårds- o. d. anstalter, eller afsedda att bereda sjukvård.

Willebrands donationsfond.	Understöd åt behöfvande.	Friherrinnan U. Willebrand.	1860 ⁹ / ₂	18	4,000	92,822	—	Skattmästarembetet vid Kungl. Maj:ts orden.
Groens fattigförsörjningsfond.	D:o d:o.	Bergsrådet M. M. Groen.	1839 ²⁸ / ₈	43	6,250	156,963	—	Detsamma.
Gymnastiskt ortopediska in- stitutet.	Kostnadsfri gymnastik.	Professor N. Åkerman.	1827	155	381	12,022	—	En direktion.

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890	af nedanstående hela belopp.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.	Deraf värde af fastigheter.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	Kronor.	Kapital. Kronor.	Kronor.		
Stockholms sjukhem.	Vård af obotligt eller långvarigt sjuka.	Generaldirektör M. Huss m. fl.	1860 ²⁰ / ₂	49	18,575	2,525,098	502,754	En styrelse af 12 personer.	
Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn.	Vård af sjuka, företrädesvis fattiga barn.	Med. d:r P. Elmstedt m. fl.	1854 ⁶ / ₂	—	—	773,815	161,000	En direktion af 12 damer och 3 herrar.	
Sabbatsbergs brunnslasarett.	Kostnadsfri bostad, föda och läkarevård åt fattiga vid brunnsdrickning å Sabbatsberg.	Professor E. Gadellius och brunnsgäster.	1807 ⁶ / ₇	70	1,477	41,652	11,000	Derektionen öfver Sabbatsbergs brunnslasarett.	
Allmänna barnbördshuset för Stockholms stad.	Att låta förlösa barnaföderskor.	Genom sammanskott.	1775 ¹⁷ / ₁	828	—	428,631	200,000	Kungl. direktion.	
Benedichska asylerna.	Vård åt fattiga barnaföderskor.	Kammarherre Benedichs m. fl.	—	112	—	151,600	—	Densamma.	
Nödhjelpsfonden för fattiga barnaföderskor.	D:o d:o.	Professor Cederschiöld m. fl.	—	—	—	118,800	—	Densamma.	
Barnbördshuset »Pro Patria».	Vård åt barnaföderskor och understöd åt några vid inrättningen födda barn.	Assessor K. Ramström.	1774	19	505	227,358	66,000	En direktion.	
Strandbergsska läkareinrättningen.	Fri läkarevård och medicin åt pauvres honteux i hufvudstaden.	Assessor Z. Strandberg.	1793 ²² / ₈	—	6,327	222,955	—	D:o.	
Sederholms testamentsfond.	Utvidgning af Serafimerlasarettet.	Expeditionssekreteraren H. F. Sederholm.	1853 ⁹ / ₁₂	—	—	276,767	—	Kungl. Serafimerlasarettsdirektionen.	
Sjösteds gåfvomedel.	Kostnadsfri sjukvård för e. o. tjenstemän.	Kontraktsposten N. J. Sjöstedt.	1858 ²⁶ / ₁₀	—	—	6,000	—	D:o.	16)
Antinariska stiftelsen.	Till 4 frisångar å Serafimerlasarettet för medlemmar af katolska församlingen.	Österrikiske ministern V. Antinari.	1760	37	?	?	—	D:o.	17)
Brunnska fonden.	Fria elektriska kurer för fattiga sjuka.	Stadsmäklaren J. C. Bruun.	1816 ²⁹ / ₄	—	—	1,399	—	Kungl. Medicinalstyrelsen.	
Rönnows fond.	Inköp af böcker.	Etatsrådet C. Rönnow.	1787 ³ / ₅	—	—	3,282	—	D:o.	
Föreningen för sjukvård i fattiga hem.	Sjukvård.	Enkefru E. Lind af Hageby.	1888 ³ / ₅	230	4,177	1,120	—	En nämnd af 11 personer.	
Svenska föreningen Röda korset.	Vård af sjuka och sårade i fält.	Hertigen af Östergötland m. fl.	1865 ²⁴ / ₅	—	—	37,462	—	En styrelse.	
Svenska samaritföreningen.	Undervisning om hjälp vid plötsliga olycksfall.	Röda korset.	1883 ¹¹ / ₁₂	—	—	3,683	—	D:o.	

V. Af kommunala o. d. myndigheter förvaltade fonder samt kassor för understödjande af yrkesidkare, deras hustrur och barn.

Helmfeltsska stipendieinrättningen.	Stipendier åt studerande vid Uppsala universitet.	Fältmarskalken Helmfelts enka M. H. v. Parr.	1683 ⁴ / ₁₂	7	1,125	42,847	—	Stockholms magistrat och en direktör.	
Flodinska d:o.	Stipendier åt d:o dels af Östgöta och dels af Stockholms nation.	Borgmästaren S. C. Flodin.	1795 ²⁸ / ₅	13	4,600	145,971	—	D:o och Borgerskapets 50 äldste.	
Ahlöfska testamentsfonden.	Pensioner åt gamla, sjuka personer.	Assessor O. Ahlölöf.	1740 ⁹ / ₁₀	12	260	6,826	—	Stockholms magistrat.	
Ahlströmska d:o.	Pensioner åt ogifta, behöfvande döttrar af magistratspersoner i Stockholm.	M. Ahlström.	1790 ⁸ / ₂	12	800	27,000	—	D:o.	
Hochschields fond.	D:o d:o.	Lagmannen J. H. Hochschild.	1819 ⁹ / ₃	2	394	12,800	—	Stockholms förmyndarekammar.	
Hedströms d:o.	D:o åt behöfvande.	Fabrikör C. D. Hedström.	1822 ¹⁵ / ₂	3	150	3,400	—	D:o.	
Winboms d:o.	D:o d:o.	Domprostinnan C. Winbom.	1821	2	150	3,000	—	D:o.	
Hanssons stipendiifond.	Stipendier åt skolynglingar.	Borgmästaren H. Hansson.	1659	—	45	1,000	—	D:o.	
D:o testamentsfond.	D:o d:o.	Densamme.	1663	—	17	379	—	D:o.	
Dyds fond.	D:o d:o.	Rensnidaren G. Dyk.	1659 ¹ / ₃	—	27	600	—	D:o.	
Hedings d:o.	D:o åt studerande.	M. Heding.	1708 ²⁸ / ₈	1	36	800	—	D:o.	
Jakobsons o. Mattsons fond.	D:o åt skolgångdom.	C. Jakobson o. C. Mattson.	1644	—	49	1,087	—	D:o.	
Ladous stipendiifond.	Stipendier.	Enkefru G. Ladou.	1748	—	22	500	—	D:o.	
Sebaldts testamentsfond.	Gåfvor åt fattiga barn.	Enkefru Sebaldt.	1797	1	30	600	—	D:o.	
Möllers stipendiifond.	Stipendier.	Kamreraren J. Möller.	1798	2	100	2,200	—	D:o.	
Wadströms fond.	Pensioner.	Jungfru U. Wadström.	1789	9	426	10,500	—	D:o.	
Nordforss testamentsfond.	D:o.	Öfverstinnan W. Nordfors.	1838	1	45	1,000	—	D:o.	
Noréns d:o.	D:o.	Enkefru L. F. Norén.	1850 ¹⁶ / ₁₂	1	67	1,500	—	D:o.	
Thåströms d:o.	D:o.	Enkefru F. L. Thåström.	1832	13	938	24,050	—	D:o.	
Branders d:o.	D:o, lifräntor och stipendier.	Kamrer H. A. Brander.	1869	28	2,850	104,000	—	D:o.	
Marius d:o.	Pensioner.	Enkefru A. Marius.	1846	41	3,075	77,800	—	D:o.	
Törnqvists d:o.	Stipendier och premier.	Kamrer C. Törnqvist.	1861 ⁸ / ₂	2	100	3,000	—	D:o.	
v. Willebrands d:o.	Pensioner.	Frih. E. M. v. Willebrand.	1854	—	5,037	110,000	—	D:o.	

Noréns testamentsfond.	Pensioner.	Enkefru L. F. Norén.	1850	11	700	17,800	—	Stockholms förmyndarekam-
Törnebohms testamente.	D:o åt borgarenkor och barn.	Assessor E. Törnebohm.	1831 ¹⁶ / ₁₀	47	4,181	106,500	—	mare.
Sundins d:o.	D:o d:o.	Fröken L. M. Sundin.	1879 ¹ / ₂	14	1,145	24,700	—	Borgerskapets bemedlings-
F. d. Tobakshandelssocieteten	D:o åt enkor efter tobakshandlare.	F. d. Tobakshandelssocieteten.	1873 ²⁴ / ₁₁	6	475	11,000	—	kommission.
pensionskassa.							—	D:o.
Warodells pensionsfond.	D:o åt borgare, deras enkor och döttrar.	Handlanden L. J. Warodell.	1863 ²⁷ / ₄	206	13,975	325,000	—	D:o.
Westerbergs testamente.	D:o åt borgaredöttrar.	Fröken C. W. Westerberg.	1840 ¹⁴ / ₈	21	1,050	20,175	—	D:o.
Asplunds d:o.	D:o åt borgare, deras enkor och döttrar.	Grosshandlaren D. Asplund.	1804 ⁷ / ₂	65	5,288	124,500	—	D:o.
Borgerskapets egen disposition	D:o åt medlemmar af borgarfamilj.	Stockholms borgerskap.	1749	90	6,469	150,000	—	D:o.
ad pios usus.								
Ett anonymt testamente.	D:o åt en fattig borgare i Stockholm.	—	1812 ⁹ / ₁₀	1	75	1,500	—	D:o.
Flobergs d:o.	D:o till borgareenkor i d:o.	Guldsmeden S. Floberg.	1837 ² / ₂	2	165	3,000	—	D:o.
F. d. Handelsföreningens öf-	D:o till en fattig minuthandlare i d:o.	Handelsföreningen i Stock-	1865	1	100	2,000	—	D:o.
verskottsfond.		holm.						
Hedströms testamente.	D:o till borgares enkor och barn i d:o.	Sidenfabrikör C. Hedström.	1832 ³ / ₁₀	2	150	3,000	—	D:o.
Ljungerantz d:o.	D:o till minuthandlarenkor och döttrar.	Tobakshandlaren P. Ljung-	1873 ² / ₁₂	2	200	4,000	—	D:o.
		crantz.						
Lunds d:o.	D:o till en borgaredotter i Stockholm.	Perukmakaredottern B. M.	1840 ³⁰ / ₁₁	1	87	1,740	—	D:o.
Nyströms d:o.	Gäfvor till fångar och elända.	Lund.						
Scharps gifva.	Pensioner till borgaredöttrar i Stockholm.	Grosshandlaren C. M. Ny-	1790 ⁹ / ₁₂	67	396	37,500	—	D:o.
		ström.						
F. d. Siden- och klädeskram-	D:o till enkor och döttrar efter siden- och klädeskram-	Grossh. C. A. Scharps arf-	1849 ³ / ₁₂	2	150	3,000	—	D:o.
handelssocieteten pensions-	handlare.	vingar.						
kassa.		F. d. Siden- o. klädeskramh-	1869 ²⁵ / ₅	12	1,150	23,000	—	D:o.
Sundbergs testamente.	D:o åt borgare och deras enkor.	societeten.						
		Kramhandlaren J. Sundberg	1792 ¹² / ₁₀	1	50	1,000	—	D:o.
Grosshandelssocieteten pen-	D:o åt grosshandlare, deras enkor och barn samt grati-	P:son.						
sionskassa.	fikationer till bokhållares enkor och barn.	Stockholms grosshandelsso-	1815 ²² / ₂	105	22,346	448,276	—	Grosshandelssocieteten depu-
Hagboms testamente.	Pensioner åt skeppsklarerares enkor och döttrar.	cietet.						terade.
Petrefi fond.	D:o d:o.	Fröken U. C. Hagbom.	1833 ²⁵ / ₈	6	900	18,000	—	D:o.
Brobergs pensionsfond.	D:o åt en grosshandlaredotter.	Skeppsklarerare P. Petrefjus.	1847 ²⁴ / ₄	2	300	7,500	—	D:o.
Grosshandelssocieteten och	D:o åt sjökapteners samt gratifikationer till sjökapstens-	Fröken I. C. Broberg.	1865 ²⁵ / ₁₁	1	100	2,000	—	D:o.
skeppsrederiernes deputera-	enkor och döttrar.	Grossh.-societeten i Stock-	1854	31	1,810	32,065	—	D:o.
des pensionskassa.		holm.						
Söderbergiska legatet.	Understöd åt strumpfabriksarbetare.	Fabrikör P. Söderberg.	1850 ³⁰ / ₇	2	75	1,500	—	Direktionen öfver fabriks-
								fattigkassan.
Michaelssonska fonden.	D:o åt fabriksarbetare; lifränta.	Fabrikör J. Michaelsson.	1860 ¹⁴ / ₅	1	750	15,000	—	D:o.
F. d. Stämpelafgiftskassan.	D:o åt fabrikkörer, deras enkor och barn.	Stockholms fabriksidkare.	1770	12	1,825	57,735	—	D:o.
Fabriksfattigkassan.	D:o åt fabriksarbetare.	D:o d:o.	1752	50	6,822	209,066	—	Särskild direktion.
Pauliska fonden.	D:o åt yllefabriksarbetare.	Grosshandlaren C. Pauli.	1807 ²⁹ / ₁₂	3	111	2,791	—	Densamma.
Törnebohmska d:o.	D:o åt aflidne fabrikkörers och fabriksarbetares barn under	Stämpelmästaren E. Törne-	1831 ¹⁶ / ₁₀	3	75	3,732	—	D:o.
	16 år.	bohm.						
Casparssons pensionsinrätt-	Pensioner till sidenfabriksarbetare.	Fabrikören P. A. Casparsson.	1850 ³¹ / ₈	30	800	19,913	—	D:o.
ning.								
Von der Ostenska fonden.	Understöd åt enkor eller döttrar i fabriksocieteten.	Fabrikör von der Osten.	1834 ¹ / ₇	3	375	8,000	—	D:o.
Godus pensionsfond.	Understöd åt enkor efter embets- och tjenstemän vid	Enkefru C. Godu.	1791 ¹² / ₂	4	250	9,500	—	Borgmästare och 2 rådmän.
	Stockholms magistrat.							
Bok- och musikhandlarnes	Pensioner åt delegare, enkor och barn.	Bok- och musikhandlare.	1853 ¹⁵ / ₁₀	25	6,984	177,386	—	Styrelse af 5 ledamöter.
pensionsförening.								
Bok- och musikhandlarnes	Understöd åt ledamöter.	Musikhandlaren L. G. Ry-	1874 ²⁷ / ₁₁	3	110	2,600	—	Densamma.
tillfälliga understödsfond.		lander.						
C. A. Rohloffs understödsfond.	D:o åt bokhandlare.	Bokhandlare C. A. Rohloff.	1875 ⁹ / ₁	5	155	2,500	—	Densamma.
Bonniers pensionsfond.	Pension åt bokhandlars enka.	Bokhandlare A. Bonnier.	1890 ²⁴ / ₁₀	1	187	8,750	—	Densamma.
Minuthandelsföreningens pen-	Pensioner och understöd.	Några köpmän.	1874 ¹⁴ / ₄	4	450	194,545	—	Styrelse af 9 personer.
sionskassa.								
Castelins fond.	Pensioner till enkor och döttrar efter kryddkramhandlare.	Kryddkramh. A. Castelin o.	1859 ³⁰ / ₆	7	700	15,000	—	Borgerskapets bemedlings-
		hans hustru.						kommission.
F. d. Kryddkramhandelssocie-	D:o till kryddkramhandlare, deras enkor och döttrar.	Societeten.	1847 ⁷ / ₁₂	52	6,872	187,270	—	D:o.
tetens pensionskassa.								
Bergers stipendiifond.	Stipendier till söner af fattiga kryddkramhandlare eller	Densamme.	1829 ¹³ / ₃	4	450	10,000	—	D:o.
	minuthandlare.							
Handelsbokhållarnes pensions-	Pensioner till delegare.	Flere handelsbokhållare.	1869 ³⁰ / ₁	61	18,600	422,196	—	En styrelse.
förening.								
F. d. Bryggareembetet i	D:o.	Bryggare i Stockholm.	1847	56	11,217	254,349	199,000	Särskild styrelse.
Stockholm pensionskassa.								
F. d. Skräddarembetet.	Begravningshjelp och understöd.	—	Urgammal.	9	336	998	—	D:o.
Skomakaremästareföreningen i	Pensioner, sjuk- och begravningshjelp.	Skomakarembetet.		102	13,687	239,784	323,200	Föreningen.
Stockholm.								
Apotekarekårens lifränte- och	Pensioner åt delegare, deras enkor och barn.	—	1887	4	1,875	87,649	—	En styrelse.
pensionskassa.								

19)

20)

21)

22)

23)

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.		Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.		
Redings fond.	Understöd till behöfvande apotekare.	Apotekaren J. Reding.	1869 18/11	3	200	5,000	—	Apotekaresocietetens direktion.	24)
Collianders d:o.	D:o till apotekareenka.	Enkefru D. C. Colliander.	1850 1/2	—	—	600	—	D:o.	
Hallengrens d:o.	Till studerande vid Farmaceutiska institutet.	Apotekaren J. W. Hallengren.	1836 20/12	1	120	2,675	—	D:o.	
Justelius d:o.	Till 2 d:o d:o.	Apotekaren M. Justelius.	1885	2	400	10,000	—	D:o.	
Justelius pensionsfond.	Till behöfvande apotekarenskor och -barn.	Densamme.	1885	5	450	10,000	—	D:o.	
Justelius hjälpfond.	Till behöfvande farmaceuter.	Densamme.	1885	10	525	10,000	—	D:o.	
Waller's fond.	Till studerande vid Farmaceutiska institutet.	Apotekaren J. Wallers elever.	1886 19/1	1	100	3,668	—	D:o.	
Cavallis d:o.	D:o d:o.	Apotekaren J. C. Cavalli.	1868 10/12	2	285	3,533	—	Kungl. Medicinalstyrelsen.	
Typografiska föreningen.	Sammanslutning af Stockholms typografer.	Typograferne H. W. Lindström, J. O. Bonnevier m. fl.	1846 3/10	—	1,265	2,000	—	En styrelse.	25)
Typografiska föreningens sjuk- och begravningsfond.	Sjuk- och begravningshjälp.	Desamme.	1846 3/10	—	1,265	2,000	—	D:o.	
Konstförvandtskapets kassa.	Understöd åt boktryckeriarbetare, deras enkors och barn.	Boktryckerikonstförvandter.	1754 8/4	174	9,201	75,997	—	—	26)
Stockholms gasverksarbetares sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	Stockholms gasverksarbetare.	1879 22/12	80	2,714	10,352	—	En styrelse.	27)
Lykttändarnes sjuk- och begravningsfond.	D:o d:o.	Lykttändare.	1869	30	1,250	5,252	—	D:o.	28)
Lykttändarnes enskilda begravningsfond.	Begravningshjälp.	D:o.	1887 22/8	—	—	188	—	D:o.	
Totties pensionsfond.	Pensioner åt tornväktare m. fl.	Stockholms stads brandförsäkringskontor.	1846 2/5	23	2,265	38,207	—	Brandförsäkringskontorets direktion.	
Barnmorskornas i Stockholm pensionsförening.	Pensioner åt delegarinnor.	Barnmorskor i Stockholm.	1860 8/2	6	1,200	29,371	—	En styrelse.	29)
Stockholms nya spårvägsaktiebolags pensionsinrättning.	Pensioner åt personer i bolagets tjänst.	Stockholms nya spårvägsaktiebolag.	1884 15/4	—	—	7,006	—	—	30)
Stockholms arbetareförenings sjuk- och begravningshjälpfond.	Sjuk- och begravningshjälp åt delegare.	Stockholms arbetareförening.	1868 maj	—	18,080	19,208	—	Föreningens styrelse.	31)
Samma förenings tioöresafdelning.	Beklädnad åt fattiga barn vid jul.	Ledamöter af d:o.	1870	20	647	587	—	Egen styrelse.	
Eliassons understödsfond.	Till årsafgifter åt Arbetareföreningens delegare.	Fabrikör L. Eliasson o. hans hustru.	1874	17	221	4,584	—	D:o.	
Fagerbergs pensionsinrättning.	Pensioner och understöd.	Sadelmakareäldermannen J. Fagerberg.	1830 30/9	236	16,595	194,269	—	D:o af 3 vårdare.	
Sjökaptenessocieteten i Stockholm.	D:o d:o.	Ett antal kofferdiskeppare.	1732	47	3,000	70,700	—	6 deputerade.	32)
Sjömannaföreningen.	Sjuk- och begravningshjälp.	Sjökapten och styrmän.	1863 19/1	80	6,048	165,179	—	Styrelse af 7 personer.	33)
Sjömannaföreningens nödhjelpskassa.	Julgåfvor åt fattiga delegare.	D:o.	1882 10/1	40	686	11,924	—	Densamma.	34)
Stockholms sjömanshus kassa.	Understöd åt fattiga orkeslösa sjömän, deras enkors och barn.	—	1748 30/3	570	18,671	536,684	—	En direktion.	35)
Stockholms nationalkassa.	Utrikes skeppsbrutet och sjukt svenskt sjöfolks hemskaffande; undervisning åt sjömän.	Skeppsredare i Stockholm.	1772 24/1	—	5,200	141,595	—	D:o.	36)
Å. B. F. (Ångbåtsbefälhåvareföreningen).	Sjuk- och begravningshjälp samt understöd åt fattiga medlemmar och enkors.	Underofficer C. J. Bolin, ångbåtsbefälhåvare C. J. Billberg.	1877 10/4	5	232	3,108	—	En styrelse.	37)
Handelsflottans pensionsanstalt.	Pension åt välfrejdadt svenskt sjöfolk.	K. M. och Rikets Ständer.	1864 29/1	1,077	96,030	738,370	—	En direktion tillsatt af Kungl. Maj:t.	
Vinskänksocietetens kassa.	Understöd och begravningshjälp.	Okända.	—	5	650	14,500	—	En styrelse.	
Maskinistföreningen i Stockholm.	Sjuk- och begravningskassa.	Maskinister i Stockholm.	1857 2/2	53	3,475	25,687	—	En styrelse af 10 personer.	38)
Maskinistföreningens nödhjelpskassa.	Understöd åt enkors och barn af medlemmar.	—	1862 4/3	45	994	16,485	—	Densamma.	39)
Viktualiehandlarnes pensionsinrättning.	Pension åt behöfvande delegare.	—	1765 3/8	46	7,878	241,196	210,000	—	40)
Stockholms stads handtverksförenings nödhjelpskassa.	Understöd till jul åt behöfvande handtverkare.	—	—	—	3,858	—	—	Handtverksföreningens styrelse.	
Samma förenings pensionskassa.	Pension åt delegare vid 60 år.	—	1889 1/4	—	—	23,082	—	Densamma.	41)

F. d. Handtverksföreningens fullmäktiges fond.	Understöd hvar fjärde år åt delegare.	—	—	—	—	8,000	—	Handtverksföreningens styrelse.
Samma föreningens enskilda fond.	Understöd till julen åt behöfvande delegare.	—	—	—	—	2,500	—	D:o.
F. d. Snörmakeriföreningens fond.	100 kr. till sterbhus efter medlemmar.	—	—	—	—	3,202	—	D:o.
Lundblads fond.	Till 2 tapetserareenkor.	—	—	—	—	4,000	—	D:o.
Berendts understödsfond.	Understöd åt fattiga linnesömmerskor.	Fabrikör S. Berendt.	1886 ⁵ / ₁₂	10	400	10,060	—	Polismästaren i Stockholm.

VI. Fonder för frigifne fångars understödjande och förbättringskolonier.

Föreningen till minne af konung Oskar I och drottning Josefina.	Förbättringsanstalt för vanartade gossar.	Drottning Josefina m. fl.	1873 ¹³ / ₆	159	—	347,614	291,938	En styrelse.	42)
Stockholms skyddsförening för frigifna.	Arbete och understöd åt yngre frigifne personer.	Stockholms arbetareförening.	1879 ¹¹ / ₁₀	67	972	3,516	—	D:o.	
Hemmet för frigifna kvinnor.	Vård åt kvinnor, som varit straffade.	Drottning Sophia.	1860	—	—	93,635	50,000	En direktion.	

VII. Fonder för vetenskaplig forsknings samt undervisnings befrämjande; lärares samt deras enkors och barns pensionering.

Rosenadlerska pensionerna.	Donation till Kungl. Vetenskapsakademien, med vilkor att 3 pensioner å 50 kr. årligen utdelas till A. Behms descendenter.	Presidenten C. A. Rosenadler.	1777 mars	3	150	3,000	—	Kungl. Vetenskapsakademien.
v. Möllers donation.	Lifränta åt viss person, efter hvilkens död kapitalet tillfaller Kungl. Vetenskapsakademien.	Ryttmästaren P. v. Möller.	1883 ¹² / ₆	1	1,000	22,000	—	D:o.
Lars Hiertas minne.	Understöd till vetenskaplig forskning samt undervisning i slöjd och näring.	Enkefru W. Hierta.	1877 ¹¹ / ₁₂	14	15,356	490,773	—	D:o.
Thunskas stipendiifonden.	Understöd åt studerande af Smålands nation.	Kammartjenaren And. Thun.	1731 ³ / ₃	3	1,800	67,112	—	En styrelse af 7 personer.
Berzeliska d:o.	Stipendium för yngre kemister.	Bergsrådet J. L. Aschan.	1850 ⁸ / ₁	1	750	15,000	—	Kungl. Vetenskapsakademien.
Konung Oscar II:s och några enskildes gåfvor för astronomiska ändamål.	Anordnande af astronomiska föreläsningar i hufvudstaden.	Konung Oscar II.	1884 ²¹ / ₁₂	—	—	25,000	—	D:o.
Vegafonden.	Främjande af geografisk forskning.	Allmän subskription.	1880 ²⁷ / ₁₀	—	—	38,652	—	D:o.
Beskowska stipendiifonden.	Stipendium åt yngre vetenskapsidkare.	Friherre B. v. Beskow.	1864 ⁷ / ₇	1	500	15,082	—	D:o.
Edlundska donationen.	Understöd för vetenskaplig forskning i matematik, fysik, astronomi, mekanik och kemi.	Professor E. Edlund.	1880 ¹ / ₆	1	1,325	30,000	—	D:o.
Regnells zoologiska gåfvomedel.	Befrämjande af zoologisk forskning.	Doktor A. F. Regnell.	1884 ⁸ / ₈	4	1,750	40,881	—	D:o.
Regnells botaniska d:o.	Resestipendium m. m.	Densamme.	1872 ²⁹ / ₈	—	—	107,772	—	D:o.
Lindbomska donationsfonden.	Belöningar för vetenskapliga arbeten.	Bergmästaren G. A. Lindbom.	1814 ²⁰ / ₄	1	207	4,148	—	D:o.
Fernerska d:o.	Belöningar för matematiska arbeten.	Kanslirådet B. Ferner.	1795 ¹⁵ / ₇	1	159	3,173	—	D:o.
Flormanska d:o.	D:o.	Professor A. H. Florman.	1838 ²¹ / ₁	1	334	5,484	—	D:o.
Wallmarkska d:o.	D:o.	Öfverdirektör L. J. Wallmark.	1847 ⁵ / ₇	3	3,647	50,818	—	D:o.
Grillska d:o.	Bidrag till en zoologisk trädgård i Stockholm.	Brukspatron J. W. Grill.	1863 ¹⁵ / ₇	—	—	27,668	—	D:o.
Letterstedtska d:o.	Vetenskapliga pris, stipendier m. m.	Generalkonsul J. Letterstedt.	1860 ²² / ₁₀	—	3,492	90,000	—	D:o.
D:o	Stipendium till utrikes resor i vetenskapliga ändamål.	Densamme.	1860 ²² / ₁₀	1	4,200	90,000	—	D:o.
Letterstedtska föreningens fonder.	Att befordra gemenskap inom Skandinaviens tre riken i industri, vetenskap och konst.	Densamme.	1861 ¹¹ / ₅	—	—	620,526	—	D:o.
Bergianska stiftelsen.	Att vara en skola för hortikultur samt en vetenskaplig trädgård.	Professor P. J. Bergius.	1784 ³⁰ / ₁₂	—	—	1,018,930	400,796	D:o.
Petrejiska fonden.	Understöd åt skolgungdom i Maria församling.	Skeppsklareraren P. Petrejus.	1817 ²¹ / ₄	—	75	1,579	—	Direktionen öfver stadens undervisningsverk.
Wallinska d:o.	Stipendier åt studerande vid högre allmänt läroverk.	Biskopen J. O. Wallin o. h. hustru.	1832 ⁷ / ₆	4	150	4,790	—	D:o.
Åleniska d:o.	Pensioner åt lärare.	Prosten J. H. Ålenius o. h. hustru.	1822 ³ / ₁₀	8	4,550	110,376	—	D:o.
Beskowska d:o.	Stipendier åt studerande vid Stockholms läroverk.	Hofmarskalken frih. v. B. Beskow.	1843 ²¹ / ₇	2	450	11,448	—	D:o.
Lundbergiska d:o.	D:o.	Kyrkoherden J. G. Lundberg.	1878 ²⁷ / ₆	1	164	4,168	—	D:o.
Höglundska d:o.	D:o.	Kommissarien G. Höglund.	1870 ⁴ / ₆	1	720	14,802	—	D:o.
Boströmska d:o.	D:o.	Presidenten E. Boström.	1845 ¹² / ₈	—	68	1,509	—	D:o.
Bergman-Millerska d:o.	Uppköp af läroböcker åt fattiga barn i Katarina läroverk.	Sjöfarande A. B. Miller.	1831 ¹² / ₂	—	60	1,239	—	D:o.
Ribblings stipendiifond.	Premium.	G. Ribbing.	1868 ⁶ / ₆	1	37	1,562	—	Rector och collegium vid Högre latinläroverket å Norrmalm.
Rabeska stipendiifonden.	Understöd åt skolynglingar.	Genom subskription och donation af fru Tham.	1871 ²¹ / ₄	1	139	6,222	—	D:o d:o.
Wirénska d:o.	Stipendier.	Fabrikör A. G. Wirén.	1875 ⁷ / ₆	2	400	12,152	—	D:o d:o.

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890	af nedanstående hela belopp.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.	Deraf värde af fastigheter.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	Kronor.	Kapital. Kronor.	Kronor.		
Stipendier för sång och musik vid Nya elementarskolan.	Stipendier.	Direktör Tiger, som ordnat 2 konserter.	1884 ²³ / ₅	5	59	1,476	—	Direktionen öfver Nya elementarskolan.	
P. de Laval's stipendiifond.	Premium åt elev i någon af läroverkets tre högsta klasser.	Sammanskott af elever o. lärare till P. de Laval's minne.	1890	1	50	1,250	—	D:o.	
Lefflerska stipendiet.	Stipendium åt fattiga, flitiga ynglingar vid Katarina allmänna läroverk.	Fru G. Leffler.	1885 ⁹ / ₄	1	15	500	—	Katarina läroverks kollegium.	
Kniggeska fonden.	För Adolf Fredriks folkskolor.	Fru A. v. Balthasar.	1822 ⁷ / ₆	—	338	8,304	—	Direktionen öfver stadens undervisningsverk.	
Millerska stipendiet.	Premier vid Katarina allmänna läroverk.	Sjökapten A. Bergman-Miller.	1831 ¹² / ₂	—	60	1,200	—	D:o.	
Premie- och fattigkassan vid Högre realläroverket.	Se kungl. stadgan för allmänna läroverken.	—	—	5	25	442	—	Rector vid Högre realläroverket.	
Första stipendiifonden vid d:o.	Stipendium åt en lärjunge vid högre realläroverket i Stockholm.	Okändt.	1880 ²⁹ / ₅ 1883 ² / ₆	1	80	2,169	—	D:o d:o.	
Allmänna premie- och stipendiifonden vid d:o.	Premier och stipendier åt d:o.	Kungl. bref.	1880 ¹⁷ / ₆	49	390	8,279	—	D:o d:o.	
Södermalms allmänna högre läroverks premie- och fattigkassa.	Premier, sjukvård, begravningshjälp samt understöd åt medellösa lärjungar.	—	1879	70	616	1,474	—	D:o vid Södermalms högre allmänna läroverk.	
Nymarks donation.	Understöd åt fattiga gossar vid Maria skola.	Rector J. Nymark.	1763 ⁹ / ₅	1	4	100	—	D:o d:o.	
Gåvofonden af år 1872.	Understöd och belöning åt lärjungar i Maria lägre elementarläroverk.	Okänd.	1872	2	38	1,004	—	D:o d:o.	
Lille Johns premium.	D:o d:o.	Okänd.	1877 ²⁸ / ₂	1	19	607	—	D:o d:o.	
Enkefru Thams donation.	Gåva åt flitiga ynglingar.	Enkefru M. C. Tham.	1865 ¹⁹ / ₂	1	4	102	—	D:o d:o.	
Elmblad's stipendiifond.	Stipendium.	Lektor P. M. Elmblad.	1871 ²⁶ / ₆	1	45	1,036	—	D:o d:o.	
»De fem brödernas fond».	Uppmuntran åt yngling på gymnasium.	Okänd.	1877 ² / ₁	1	45	1,031	—	D:o d:o.	
Semisekularfonden.	Stipendium.	Sammanskott.	1871	1	21	544	—	D:o d:o.	
Frans Gustafs stipendiifond.	D:o.	Okänd.	1883 ²³ / ₅	1	90	2,094	—	D:o d:o.	
Mankellska stipendiifonden.	Icke skriftligen angifvet, men antagligen till understöd åt lärjungar.	Professor G. Mankell o. h. hustru.	1871 ¹² / ₆	2	50	1,000	—	Jakobs allmänna läroverks rektor och kollegium.	
Hübnerska d:o.	Understöd åt fattig, flitig yngling vid läroverket.	Kollega C. G. Widmark.	1868 ²⁰ / ₁	2	60	1,000	—	D:o.	
Lundberg'ska d:o.	Till 2 eller flere flitiga, fattiga ynglingar.	Kyrkoherden J. G. Lundberg.	1878 ²⁷ / ₆	4	100	2,000	—	D:o.	
v. Hartmansdorff'ska d:o.	D:o d:o.	Öfverskott på insamling.	1860	1	50	1,000	—	Direktionen öfver Nya elementarskolan.	
Elementarie-stipendiifonden n:r 1.	Företrädesvis åt från elementarskolan utgången lärjunge, som undergått mogenhetsexamen.	F. d. lärjungar vid skolan.	1865 ¹⁷ / ₂	1	50	1,000	—	D:o.	43)
D:o d:o n:r 2.	Företrädesvis åt från skolan utgången, vid universitet studerande lärjunge.	F. d. lärjunge.	1888 ²⁷ / ₃	1	50	1,000	—	D:o.	
Hernmarckska d:o.	Till en fattig, flitig yngling vid skolan.	Professor A. Bulmerincq.	1874 ⁴ / ₇	1	145	3,000	—	D:o.	
Jubelfest- d:o.	Åt d:o d:o, som genomgått mogenhetsexamen.	Nya Elementarskolans direktion.	1878 ⁸ / ₁₁	2	126	2,702	—	D:o.	
Lärarnes vid elementarläroverken enke- och pupillkassa.	Pensioner åt elementarlärarens enkor och barn.	—	1878 ¹¹ / ₁₀	125	86,077	2,055,324	—	Kungl. direktionen öfver Folkskollärarnes pensionsinrättning.	44)
Regina Pallins minne.	Understöd åt behöfvande elever vid Högre lärarinneseminarier.	Elever vid seminarier.	1884 ¹⁹ / ₁₁	1	141	5,523	—	Kungl. direktionen öfver Högre lärarinneseminarium.	
Seminarieelevernas hjälpfond.	D:o d:o.	D:o.	—	4	250	7,211	—	D:o.	
Ellen Bergmans stipendium.	D:o d:o.	Lärarinnan E. Bergman.	1887 ²⁰ / ₁₂	—	—	1,063	—	D:o.	
Louise Sundéns d:o.	D:o d:o.	Enkefru C. Sundén.	1887 ⁴ / ₅	1	200	5,132	—	D:o.	
Michaelssons donation.	Stipendier åt Kungl. Tekniska högskolans elever.	Fabrikör J. Michaelsson.	1866 ²⁴ / ₁₁	1	100	5,000	—	Kungl. Tekniska högskolans styrelse.	
Borgareståndets d:o.	D:o d:o.	Borgareståndet.	1867 ¹¹ / ₃	1	100	6,600	—	D:o.	
Hultqvists d:o.	D:o d:o.	Assessor C. J. Lindenerona.	1874 ¹¹ / ₆	4	450	15,279	—	D:o.	
Samuel Owens stipendiifond.	D:o d:o.	Allmän insamling.	1874 ¹¹ / ₁	1	200	14,658	—	D:o.	
Törners donation.	D:o d:o.	Landtmätaren J. G. Törner.	1874 ¹³ / ₅	17	1,070	45,000	—	D:o.	
Teknologiska institutets elevers stipendiifond.	D:o d:o.	F. d. elever vid högskolan.	1877 ⁹ / ₆	2	800	21,930	—	D:o.	
Remy Schwartz d:o.	D:o d:o.	Fru D. S. Schwartz, f. Sundblad.	1878 ⁹ / ₆	1	50	5,250	—	D:o.	
Bergstedts d:o.	D:o d:o.	Civilingeniör T. Bergstedt.	1881 ⁵ / ₆	1	400	5,000	—	D:o.	
Eggertz d:o.	D:o d:o.	V. Eggertz f. d. elever.	1885 ¹⁵ / ₆	3	285	5,600	—	D:o.	

Sjösteds fond.	Bidrag till lön åt lärare för qvinliga elever vid Tekniska skolan.	Höfpredikanten N. J. Sjöstedt.	1856 ² / ₃	—	2,400	55,583	—	Tekniska skolans styrelse.	46)
Axel Westins stipendiifond.	Stipendier åt studerande vid d.o.	Byggmästaren A. Westin.	1885 ¹⁴ / ₄	—	—	5,054	—	D:o.	
Wallmarks fond.	Understöd åt ynglingar; belöning för uppfinningar m. m.	Öfverdirektör L. J. Wallmark.	1847 ² / ₇	4	800	18,817	—	Svenska slöjdföreningens styrelse.	
Hamelmanns d.o.	Understöd till resor i utlandet.	Fabrikör J. C. W. Hamelmann.	1882 ¹⁹ / ₄	2	400	11,352	—	Densamme.	
Dubois d.o.	Understöd åt folkskolebarn.	Handlanden P. G. Dubois.	1867 ¹ / ₄	—	—	60,663	—	Öfverstyrelsen för Stockholms folkskolor.	
Filénska testamentsfonden.	Folkundervisningens befrämjande.	Kommerserådet P. E. Filén.	1822 ⁷ / ₉	—	—	26,585	—	Kungl. Statskontoret.	
Noréenska d.o.	Underhåll af elever vid Kungl. Krigsskolan.	Kanslirådet J. E. Noreen.	1811 ²⁷ / ₁₂	1	960	21,718	—	D:o.	
Folkskolelärares pensionsinrättning.	Pension åt folkskolelärare och lärarinnor.	—	1866 ³⁰ / ₁₁	1,022	445,297	7,007,472	180,000	Af Kungl. Maj:t utsedd direktion.	46)
Samma inrättnings enke- och pupillkassa.	Pensioner åt folkskolelärares enkor och barn.	—	1875 ¹⁵ / ₁₀	378	61,076	2,229,776	—	Densamma.	
Söderströmska testamentsfonden.	Understöd åt f. d. skollärare.	Grosshandlanden F. H. Söderström.	1875 ¹⁴ / ₄	3	750	15,000	—	Densamma.	
Lindgrenska trasskolan.	Uppfostran af värnlösa, för brott tilltalade gossar.	Skolföreståndaren J. O. Lindgren.	1870	32	12,824	30,000	—	En styrelse af 7 personer.	
Svenska lärarinnornas pensionsförening.	Pensioner åt svenska lärarinnor.	Fröken J. Deland.	1855 ³⁰ / ₅	112	9,895	278,567	—	En styrelse af 9 lärarinnor.	47)
Beskovska skolans fond.	D:o åt skolans d.o.	Fil. d:r L. Lindroth.	1884	5	100	2,000	—	Skolans egare.	
Nonnens fond.	Resestipendier hvarannat år åt elever, utgångna från Ultuna eller Alnarp.	Genom sammanskott.	1864 ¹ / ₆	2	800	17,893	—	K. Landtbruksakademien.	48)
Nilsson-Aschanianum stipendium.	Stipendium åt unge män, som egna sig åt landtbruket.	Bergsrådet J. I. Aschan.	1851 ¹⁹ / ₄	1	750	32,092	—	D:o.	
Guillaumes fond.	Till utgifvande af skrifter, som bland allmogen befordra mildhet mot husdjur.	Mademois. M. J. Guillaume.	1867 ¹¹ / ₇	—	200	6,398	—	D:o.	
Premiefonden för skogsplantering.	Till uppmuntran af förbättrad skogshushållning.	Brukspatron N. P. Hallén.	1823	—	—	2,774	—	D:o.	
Svenssons stipendiifond.	Understöd åt förtjente elever vid rikets landtbruksinstitut.	Direktör J. M. Svensson.	1886 ²⁷ / ₃	—	—	12,051	—	D:o.	
Löfvenskiöldska donationsfonden.	Till befordrande af utmärkta landtmannabyggnader.	Arkitekten C. E. Löfvenskiöld.	1881 ⁹ / ₃	—	—	7,421	—	D:o.	
Palmgrenska fouden.	Till Kungl. Landtbruksakademiens förfogande.	Bruksförvaltaren P. Palmgren.	1871 ²³ / ₉	2	750	49,888	—	D:o.	

VIII. Fonder för undervisning och understöd åt döfstumma och blinda.

Allmänna institutet för döfstumma.	Uppfostran af döfstumma barn.	Protokollssekreteraren P. A. Borg.	1809	141	—	782,357	267,439	Af Kungl. Maj:t tillsatt direktion.	49)
Arbetshemmet för blinda.	Arbetsförtjenst åt blinda.	Direktör O. E. Borg m. fl.	1870 ²⁶ / ₁₁	19	8,688	73,621	—	En styrelse.	
Döfstumföreningen.	D:o åt döfstumma samt understöd.	C. Kihlbaum m. fl.	1868	—	828	39,093	—	D:o.	
Kungl. institutet för blinda.	Uppfostran af blinda barn.	Protokollssekreteraren P. A. Borg.	1879	68	—	347,570	59,943	Kungl. direktion.	
Tysta skolan.	Hem och undervisning åt döfstumma barn.	Fröken J. Berglind.	1860	—	—	106,880	27,900	En direktion.	
Lundbergs donation.	Till Arbetshemmet för blinda och döfstumma.	Doktor J. G. Lundberg.	1878 ²⁷ / ₆	—	200	4,000	—	Kyrkorådet i Jakob och Johannes.	

IX. Fonder för understöd åt konstidkare, samt deras enkor och barn.

Meyers donation.	Att användas af Kungl. Akademien för de fria konsterna.	Öfverdirektör G. Meyer.	1775 ¹⁸ / ₁₂	—	—	150,000	—	Akademien för de fria konsterna.	
Pipers d.o.	D:o d.o.	Hofintendenten F. M. Piper.	1820 ⁷ / ₄	—	642	13,183	—	D:o.	
Ribbings d.o.	Stipendium åt elev vid d.o.	Kanslirådet G. Ribbing.	1809 ²⁹ / ₃	1	240	6,000	—	D:o.	
Gahms d.o.	Belöning åt lofvande elev.	Ritläraren P. G. Gahm.	1826 ²³ / ₆	1	120	3,000	—	D:o.	
von Beskovs d.o.	Stipendium åt konstnär.	Früh. B. v. Beskow.	1864 ⁷ / ₇	1	400	10,000	—	D:o.	
Söderbergs d.o.	Belöning åt lofvande elev.	Öfverintendenten G. Söderberg.	1873 ⁷ / ₂	2	320	8,000	—	D:o.	
Akademiens särskilda understödsfond.	Rese- och studiestipendier m. m.	Grosshandlaren B. E. Dahlgren.	1874 ¹⁸ / ₅	5	4,125	100,000	—	D:o.	
Kinmansons fond.	Stipendium åt målare och bildhuggare.	Kammarrättsrådet C. L. Kinmanson.	1874 ¹ / ₅	1	1,200	34,108	—	D:o.	
Jenny Linds stipendiifond.	Resestipendium åt målare, bildhuggare eller arkitekt.	Fru Jenny Lind-Goldschmidt.	1876 ¹² / ₆	1	1,500	64,946	—	D:o.	
Egon Lundgrens prismedel.	Guldmedalj åt aquarellmålare.	Genom utställning af E. Lundgrens arbeten.	1876 ²⁷ / ₁₂	—	—	3,057	—	D:o.	
Troillis stipendiifond.	Stipendium åt elev.	Doktorinnan S. Hellman.	1880 ¹⁶ / ₁	1	90	4,492	—	D:o.	
Boberghs donation.	Till uppmuntran eller pris åt elev.	Godsegaren O. G. Bobergh.	1880	3	400	10,000	—	D:o.	
Akademiens för de fria konsterna pensionskassa.	Pensioner åt professorer, lärare och tjenstemän, deras enkor och barn.	Genom expositionsmedel.	1831 ¹² / ₂	11	3,148	105,822	—	En styrelse.	50)

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSALTAL M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkning.		
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.		
v. Beskows stipendium.	Resestipendium åt tonkonstnär.	Baron B. v. Beskow.	1864 7/7	—	—	20,757	—	K. Musikaliska Akademien.	
Hammarins fond.	Lifränta, sedan till understöd åt musikstuderande.	Enkefru E. Hammarin.	1873 29/10	1	1,000	20,000	—	D:o.	
Händels stipendiifond.	Understöd åt elev vid konservatorium.	Professor A. Josephson.	1871 2/6	1	23	500	—	D:o.	
Jenny Linds d:o.	Understöd åt tonkonstnär för studieresa.	Fru Jenny Lind-Goldschmidt.	1876 12/1	1	3,000	63,647	—	D:o.	
Nissen-Salomans d:o.	D:o åt elev vid musikaliska konservatoriet.	Fru H. Nissen-Saloman.	1880 29/2	2	450	10,400	—	D:o.	
Musik. Akademiens d:o.	D:o d:o.	Akademien.	1856	9	459	10,524	—	D:o.	
Bergmans d:o.	D:o d:o.	Fröken E. Bergman.	1880 5	4	207	4,800	—	D:o.	
Mazérs d:o.	Upprätthållande af Mazérska kvartettsällskapet.	Grosshandlaren John Mazér.	1846 9/11	—	270	6,000	—	D:o.	
Michaelsons d:o.	Till d:o sällskap.	Bruckspatron August Michaelson.	1871 10/2	—	135	3,000	—	D:o.	
Hebbes d:o.	Understöd åt organistelever vid konservatorium.	Kungl. sekter F. Hebbe.	1852 31/1	2	120	3,000	—	D:o.	
Kuhlaus d:o.	D:o åt elev i pianospelning vid d:o.	Grosshandl. C. L. Kuhlau.	1860 29/5	1	45	1,000	—	D:o.	
Kuhlaus arfvingars d:o.	D:o åt d:o i violinspelning vid d:o.	Släktningar till densamme.	1866 17/3	1	45	1,000	—	D:o.	
Bergs belönings d:o.	Jetoner åt organistelever vid d:o.	Organisten P. A. Berg.	1863 1/8	3	22	1,500	—	D:o.	
Lindströms d:o.	Understöd åt elev i violin- eller violoncellspelning.	Grosshandl. E. E. Lindström.	1864 22/1	2	67	1,500	—	D:o.	
van Booms d:o.	D:o åt d:o i pianospelning.	Professor J. van Boom.	1861 4/4	1	45	1,000	—	D:o.	
Tamm o. Widegrens d:o.	D:o åt d:o i flöjtblåsning.	Bruckspatron C. A. Tamm, notarien G. Widegren.	1865 20/12	1	190	2,000	—	D:o.	
Netherwoods d:o.	D:o åt d:o i violin- och violoncellspelning.	Bankokommissarien W. Netherwood.	1867 28/5	1	9	200	—	D:o.	
Abrahamsons d:o.	D:o åt sångelever.	Grosshandlaren A. Abrahamson.	1869 1/10	1	1,125	25,000	—	D:o.	
Mankells d:o.	D:o åt elev vid konservatorium.	Professor G. Mankell.	1871 12/6	1	45	1,000	—	D:o.	
Berwalds d:o.	Befrämjande af flit och framsteg.	Enkefru H. Berwald.	1884 28/2	1	200	4,050	—	D:o.	
Stenhammars d:o.	D:o af d:o i sång.	Genom bidrag af flere personer.	1881 1/11	1	333	7,440	—	D:o.	
Kungl. Hofkapellet pensionsinrättning.	Pensioner åt äldre kapellister, deras enkor och barn.	Grefve G. Löwenhjelm.	1816 15/10	—	22,777	344,232	—	En direktion.	51)
Operakörens enskilda kassa.	Lån samt begravningshjelp.	Kapellmästaren J. C. Nordqvist.	1883 15/11	2	200	5,012	—	En styrelse.	
Kungl. Operaballettens enskilda kassa.	Understöd åt f. d. medlemmar af ballettens figurantkår.	Kompositören S. Saloman.	1883	2	100	5,461	—	Tvenne direktörer.	52)
Kungl. Teatrarnes pensionsinrättning.	Pensioner o. understöd åt medlemmar af aktör-, ballett- och körstaten samt dekorationsmålare.	Excellensen grefve G. Löwenhjelm.	1816	59	28,462	535,160	—	En direktion.	53)
Svenssons donationsfond.	D:o.	—	—	—	—	17,829	—	Densamma.	
F. d. Mindre teatrarnes pensionsinrättning.	D:o.	—	—	8	4,350	63,205	—	Densamma.	
Kungl. Teatrarnes arbetares och betjenings sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjelp samt understöd.	Frih. Åkerhjelm o. öfverste S. P. Törner.	1823 6	25	2,487	81,322	—	Densamma.	
Dramatiska och musikaliska artisternas pensionsfören.	Pensioner och begravningshjelp åt delegarne.	Direktör P. J. Deland.	1857 4/7	10	3,000	337,305	333,000	En styrelse af 9 personer.	54)
Hautboisternas understöds-kassa.	Begravningshjelp samt understöd åt delegares enka.	Hautboisten I. Locander.	1869 28/11	8	570	9,234	—	D:o.	55)
Publicisternas understödsförening.	Understöd, sjukhjelp och pensioner.	Medlemmar af Publicistklubben.	1882 30/3	7	1,895	63,008	—	En styrelse.	56)
Artisternas och litteratörernas pensionsförening.	Pensioner åt delegare.	—	1853 22/4	35	7,438	187,782	—	D:o.	57)

X. Fonder för understöd åt civile embets- och tjenstemän samt dermed jemförliga personer jemte deras enkor och barn.

Civilstatens pensionsinrättning.	Pensioner åt civile embets- och tjenstemän.	—	1826 15/11	151	106,312	9,882,168	176,439	Kungl. direktion.	58)
Civilstatens allmänna enke- och pupillfond.	Pensioner åt d:os enkor och barn.	—	1798 29/6	823	38,914	—	—	Densamma.	
Civilstatens enskilda enke- o. pupillkassa.	D:o d:o.	—	1826 15/11	1,691	430,459	238,497	—	D:o.	59)
Haakska donationen.	D:o d:o.	Vice president M. Haak.	1831 25/3	—	—	43,804	—	D:o.	
Gåva af en gammal tjenstemän.	Försörjningshus för d:o.	Okändt.	1830 26/8	—	—	77,745	—	D:o.	59)

Kungl. Göta Hofrätts pensionsfond.	Pensioner åt enkor och barn efter embets- o. tjenstemän i hofrätten.	Hofrätten o. okänd gifvare.	1831 ^{8/10} ^{22/12}	7	520	11,918	—	Direktionen öfver Civilstatens pensionsinrättning.	
Langs d.o.	D:o åt 4 fattiga fruntimmer.	Mamsell S. E. Lang.	1840 ^{30/7} 1843 ^{1/6} 1857 ^{14/2}	3	300	11,081	—	D:o.	
Elstedts d.o.	D:o åt enkor och barn efter civile embets- och tjenstemän.	Okänd.		2	225	5,260	—	D:o.	
Isbergs d.o.	D:o d:o samt uppfostringshjelp åt söner af ledamöter af Högsta Domstolen och Svea Hofrätt.	Presidenten C. E. Isberg.	1854 ^{15/7}	11	1,929	42,145	—	D:o.	
v. Beskows d.o.	Pensioner åt 2 embetsmäns enkor eller döttrar.	Frih. B. v. Beskow.	1864 ^{7/7}	2	250	5,809	—	D:o.	
Qvidings d.o.	Lifstidsgratifikation åt embetsmans enka.	V. presidenten B. C. Qviding.	1838 ^{21/7}	1	250	5,936	—	D:o.	
af Tunelds d.o.	Disponeras af Civilstatens enskilda enke- o. pupillkassa.	Statskommissarien C. E. af Tuneld.	1861 ^{3/6}	—	3,065	53,445	—	D:o.	60)
Törnqvists donationsfond.	D:o d.o.	Kamrer C. Törnqvist.	1861 ^{8/2}	1	1,170	28,501	—	D:o.	
Filénska pensionsfonden.	Pensioner och gratifikationer åt embets- och tjenstemän samt enkor och barn.	Kommerserådet P. Filén.	1822 ^{7/9}	63	6,655	148,872	—	D:o.	
Ells pensionsfond.	Pensioner åt enkor och barn efter tjenstemän i Kungl. Poststyrelsen.	Kamreraren C. G. Ell.	1889 ^{1/5}	—	1,401	30,797	—	D:o.	7)
Statens jernvägstrafiks pensionsinrättning.	D:o åt ordinarie tjenstepersoner vid statens jernvägs- trafik.	—	1882 ^{3/11}	206	121,705	5,529,625	—	D:o.	61)
Samma inrättnings enke- och pupillkassa.	D:o åt d:os enkor och barn.	—	1872 ^{6/9}	427	118,784	4,661,043	1,853,277	Kungl. direktion.	62)
Fru Sandbergs fond.	Tillfälligt understöd åt banbetjente vid statsbanorna.	Ingenjören C. P. Sandberg.	1886 ^{17/7}	1	45	1,000	—	Densamma.	
Fränckels gåfvomedel.	Understöd åt pensionärer vid jernvägens enke- och pupillkassa.	Direktör E. Fränckel.	1873 ^{10/6}	2	100	2,000	—	D:o.	
Telegrafverkets pensionsinrättning.	Pensioner åt telegrafverkets embets- och tjenstemän, vaktbetjente.	—	1874 ^{23/10}	413	67,724	2,560,501	21,864	Kungl. direktion.	63)
Samma inrättnings enke- och pupillkassa.	D:o åt d:os enkor och barn.	—	1875 ^{21/5}	35	14,966	390,359	—	Densamma.	64)
Bromans donerade sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjelp.	Postdirektör S. A. Broman.	1860 ^{5/2}	35	2,310	5,065	—	En styrelse.	65)
Svenska postinnaföreningen.	Understöd åt medlemmar, samt sjuk- och begravnings- hjelp.	—	1877 ^{1/4}	11	1,326	10,166	—	D:o.	66)
Tallstatens enskilda pensionsinrättning.	Pensioner åt delegares enkor och barn.	—	1805 ^{7/5}	1,042	94,867	291,590	—	En direktion.	67)
Bankostatens enke- o. pupillkassa.	D:o åt Riksbankens tjenstemäns och vaktbetjentes efter- lemnade.	Kungl. bref.	1748 ^{29/8}	106	42,855	802,723	—	En styrelse.	68)
Enke- och pupillkassan vid Riksbankens afdelningskontor och pappersbruk.	D:o d.o.	Rikets ständer.	1851 ^{22/7}	22	5,749	152,169	—	Bankofullmäktige.	69)
Riksgäldskontorets enke- och pupillkassa.	D:o åt Riksgäldskontorets d.o.	—	1822 ^{21/2}	25	5,400	116,288	—	Tre delegerade.	70)
Guthermuthska fonden.	Understöd till ringare hofbetjentes barn m. fl.	Enkefru E. Guthermuth.	1703 ^{20/5}	12	570	14,097	—	Kungl. Förvaltn. af under f. d. Öfre Borgårens vård ställda medel.	
Humbleska testamentsfonden.	D:o till d:o vid hofvet och Ulriksdals slott.	Enkefru E. Humble.	1787 ^{9/11}	6	100	2,442	—	Densamma.	
Platins fond.	D:o åt behöfvande i Hofförsamlingen och stipendium åt studerande af Smålands nation.	Enkefru S. M. Platin.	1819 ^{18/6}	4	400	13,354	—	D:o.	
Spetzka fonden.	D:o d.o.	Slottsförvaltaren P. Spetz.	—	16	320	6,900	—	D:o.	
Halvar Bergs fond.	Understöd åt enkor och barn efter slotts- och stuteri- betjening vid Strömsholm.	Hofbetjenten H. Berg.	1709 ^{31/7}	4	102	2,805	—	D:o.	
Kungl. Hofstatens gratialkassa.	D:o åt hofbetjentes enkor och barn.	Hofpredikanterne J. G. Flo- din och C. W. Strang.	1787 ^{1/11}	59	3,715	72,347	—	En direktion. Riksmarskal- ken ordförande.	
Enke- och pupillkassan vid Stockholms stads embets- verk.	Pensioner åt enkor och barn efter embets- och tjenstemän i Stockholm.	Flere embetsmän.	1852 ^{23/11}	92	42,681	541,681	—	En direktion.	71)
Polispersonalens i Stockholm pensionsinrättning.	Pensioner och understöd åt polispersonalen.	Kungl. bref.	1854 ^{2/2}	78	34,983	1,062,851	250,232	D:o.	72)
Stockholms polispersonals enke- och pupillkassa.	Understöd åt polismäns enkor och barn.	Anonyma.	1875	—	—	7,599	—	Densamma.	
Hebbes pensionsfond.	Pensioner.	»Brnkspatron».	1824 ^{14/1}	9	900	15,000	—	Direktionen för Strandberg- ska läkareinrättningen.	
Jernkontorets tjenstemäns och betjentes enke- och pupillkassa.	D:o.	Jernkontorets tjenstemän.	1813	9	3,900	220,117	—	En styrelse.	73)
Presterskapets enke- o. pupillkassa.	D:o.	Kungl. Maj:t.	1874 ^{6/11}	931	199,701	7,106,413	853,715	D:o.	74)

XI. Fonder för understöd åt militärer samt deras enkor och barn.

Arméns pensionskassa.	Pensioner och fyllnadspensioner åt arméns embets- och tjenstemän.	Krigsbefälet.	1756	1,501	1,800,631	3,747,794	45,000	Kungl. direktion.	75)
Arméns enke- och pupillkassa.	Pensioner åt enkor och barn efter d:o.	D:o.	1817 ^{20/5}	486	58,288	353,164	—	Densamma.	76)
Arméns nya d:o.	D:o d.o.	D:o.	1883 ^{14/12}	148	41,020	2,939,367	—	D:o.	

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.	Kapital.	Deraf värde af fastigheter.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kronor.	Kronor.		
H. M. Konungens enskilda fond.	Pensioner åt enkor och barn efter arméns embets- och tjenstemän.	—	1817	141	7,460	—	—	Direktionen öfver Arméns pensionskassa.	77)
Grefvinnan Horns stiftelse.	D:o d:o.	Grefvinnan A. S. Horn, f. Blomstedt.	1858 20/1	83	12,037	199,335	100,000	D:o.	
Drottningens hospital.	Understöd åt afskedade underofficerare, hautboister, korpraler och spel vid Svea lifgarde.	»En menniskovän».	1805 23/5	123	6,755	87,779	—	Svea lifgardes kassas direktion.	
Möllersvärds fond.	Nådegåfvor åt f. d. gardister från Svea lifgarde.	Generalmajor C. H. Möller-svärd.	1871 30/12	32	123	4,163	—	Densamma.	
Kungl. Svea lifgardes barnhus- och kyrkobyggnadskassa.	Till inträde i barnhuset för gardistbarn samt till kyrka åt lifgardet.	Gåfvor.	1770 22/5	—	739	44,988	—	En direktion inom regementet.	
Skol- och pensionsfonden vid Kungl. Svea lifgarde.	Understöd åt manskap, deras enkor och barn.	Flere stiftare.	—	123	1,138	41,621	—	D:o.	
Underofficerarnes vid d:o pensionskassa.	Pensioner åt delegare och deras enkor, begrafningshjelp.	Underofficerskåren.	1860 1/10	17	1,430	31,652	—	Styrelse af 5 ledamöter.	78)
Musikkårens vid d:o pensionsfond.	D:o åt medlemmar af musikkåren.	Musikkåren.	1828 aug.	3	1,067	72,492	—	En direktion.	79)
H. K. H. Prins Oskars hospitalsinrättning.	D:o åt afskedadt underbefäl vid Lifgardet till häst, deras enkor och barn.	Frivilliga gåfvor.	1816 18/7	92	2,549	37,128	—	Särskild direktion.	
Kungl. Lifgardets till häst pensionskassa.	D:o d:o.	Frivilligt samladt kapital och årsafgifter.	1851 10/10	55	4,780	98,361	—	Densamma.	80)
Rosenbergiska fonden.	Gratifikation åt enka efter underofficer vid d:o.	Underlöjtnant G. A. Rosenbergs sterbhus.	1878 28/1	1	50	1,232	—	D:o.	
Peyrons pensionsfond.	D:o till afskedad underofficer vid d:o samt åt enka.	C. Peyrons sterbhus.	1886 1/12	1	40	3,377	—	D:o.	
v. Rosens d:o.	D:o d:o.	Grefve G. v. Rosens d:o.	1887 1/12	1	48	2,081	—	D:o.	
Kungl. Svea artilleriregementes officerskårs pensionsförenings kassa.	Pensioner åt f. d. officerare vid regementet.	Regementets officerskår.	1850	19	7,167	88,440	—	En direktion.	81)
D:o regementes underofficerars pensionskassa.	D:o åt f. d. underofficerare vid d:o.	Underofficerskåren.	1875 1/4	11	1,008	16,329	—	D:o.	82)
Hygrells stipendiifond och Soldatbarnhuskassan.	Sotdatbarns beklädnad, pension åt afskedadt manskap vid d:o.	Officerskåren.	1872 8/11	—	1,618	25,521	—	D:o.	
Rudebeckska stiftelsen.	Pensioner åt enkor och barn efter underofficerare vid d:o.	Öfverste Rudebeck.	1860 31/12	9	850	7,675	—	D:o.	83)
Marklinska fonden.	Understöd åt enkor eller döttrar efter 4 officerare vid d:o.	Enkefru Marklin, f. Hygrell.	1851 22/2	4	212	4,900	—	D:o.	
Pensions- och gratialkassan för underofficerare och manskap vid Kungl. Svea artilleriregemente.	Understöd åt afskedade underofficerare, konstuplar, trumpetare och artillerister vid d:o.	Officerskåren.	1850	119	2,239	23,695	—	D:o.	
Musikkårens vid d:o enskilda kassa.	Pensioner åt afskedade delegare; begrafningshjelp och understöd.	Musikkåren.	1875	—	13,151	—	—	D:o.	84)
Vadstena krigsmanshuskassa.	Underhåll åt orkeslösa soldater.	Konung Gustaf II Adolf.	16 ..	12,050	382,299	4,882,202	—	Kungl. Arméförvaltningen.	
Invalidhusfonden.	Pensioner och gratifikation för militära personer.	Kungl. Maj:t.	1812	1,860	100,333	2,420,067	—	D:o.	
Beväringsmanskapets invalid- och pensionsfond.	D:o åt beväringar, som lidit svårare skada, samt åt enkor efter sådana, som stupat i krig.	D:o d:o.	1860 12/11	7	336	589,861	—	D:o.	
Konungens hospital.	Pensioner åt afskedadt manskap.	Gustaf IV Adolf m. fl.	1796 1/11	420	10,864	309,868	—	D:o.	
Hammarskiöld-Risellschiöldska stipendiifonden.	Understöd åt militärer, som begagna högre militärläroverk.	Enkefru Risellschiöld, f. Hammarskiöld.	1842 11/5	14	1,600	58,290	—	En direktion.	
Konungens militärhospitalsfond.	Pensioner och gratifikation.	Karl XIV Johan m. fl.	1813	429	19,287	271,000	—	D:o.	
Konungens medaljfond.	Pensioner åt underofficerare vid armén och flottan, som fått tapperhetsmedalj.	Karl XIV Johan.	1814	1	50	135,000	—	Densamma.	85)
Kronprinsessan Josefinas pensionsinrättning.	D:o åt afskedadt underbefäl och manskap vid Kungl. Andra lifgardet.	Gåfvor af regtets officerare m. fl.	1823 27/12	138	4,609	129,430	—	En direktion.	86)
Norénska testamentsfonden.	Underhåll af elever vid Kungl. Krigsskolan.	Kanslirådet J. E. Norén.	1803 6/6	1	960	22,380	—	Kungl. Statskontoret.	
			1811 27/12						
XII. Fonder för undervisning och understöd åt läkare och veterinärer samt deras enkor och barn.									
Ljungbergs stipendiifond.	Resestipendium åt med. d:r, medlem af Svenska läkarsällskapet.	Fältläkaren d:r N. J. Ljungberg.	1866 15/6	1	4,000	41,000	—	Karolinska institutet.	

Hiertas stipendiifond.	Stipendium åt qvinlig studerande vid Karolinska institutet.	Fröknarne H. E. och A. Hierta.	1873 ¹⁹ / ₄	2	450	10,000	—	Karolinska institutet.
Kirurgiska stipendiifonden.	D:o åt med. stud. eller licentiatier med flit och fallenhet för kirurgi.	Professor C. J. Rossander.	1882 ³⁰ / ₄ 1875 ¹ / ₁₁	1	500	10,000	—	D:o.
Karolinska institutets reservfond.	Tillfälligt understöd för befrämjande af den medicinska forskningen.	Doktor A. F. Regnell.	1883 ²⁹ / ₅	1	300	24,230	—	D:o.
Malmstens fond.	Stipendium åt medicine licentiat.	Professor P. H. Malmsten.	1876 ¹ / ₁₀	1	250	5,000	—	D:o.
Acrels stipendiifond.	D:o åt studerande vid Karolinska institutet.	Professor C. Santesson.	1879 ²¹ / ₁₂	2	500	10,000	—	D:o.
Altins d:o.	D:o åt medicine kandidat vid d:o.	Doktor L. M. Altin.	1877 ²⁰ / ₉	1	300	6,000	—	D:o.
Kjellbergs d:o.	D:o d:o.	Enkefru T. Kjellberg.	1884 ¹⁷ / ₁₁	1	485	10,421	—	D:o.
Benedichs d:o.	D:o d:o.	Brukspatron W. A. Benedichs.	1861 ⁵ / ₁₂	3	1,350	30,000	—	D:o.
Regnells d:o.	D:o d:o.	Doktor A. F. Regnell.	1863 ¹⁷ / ₅	4	500	11,893	—	Kungl. Serafimerlasarettets direktion.
Retzii d:o.	D:o åt studerande vid Karolinska institutet såsom belöning för utmärkta studier i anatomi.	Subskription af Svenska läkaresällskapet.	1864 ⁶ / ₁₂	7	1,950	32,000	—	Karolinska institutet.
Roos af Hjelsäter d:o.	D:o för utmärkta studier.	Kammarherre A. Roos af Hjelsäter.	1862 ⁸ / ₃	2	250	5,000	—	D:o.
Huss d:o.	D:o d:o.	Insamling af M. Huss lärjungar.	1863 ²⁵ / ₂	1	100	2,500	—	D:o.
Schaumckellska stip.-fonden.	Understöd åt enkor och barn af läkare.	D:r J. E. Schaumckell.	1833 ³ / ₄	56	5,252	90,851	—	Svenska läkaresällskapet.
Läkare-nödhjulsfonden.	Understöd åt nödstälde svenske legitimerade läkare, deras enkor och barn.	Öfverblifna medel af upplöst pensionsinrättning.	1855 ³⁰ / ₅	10	1,070	21,917	—	D:o.
Abelins stipendiifond.	Stipendier åt studerande vid Karolinska institutet.	Professor H. A. Abelin.	1882 ²² / ₅	1	250	5,000	—	Karolinska institutet.
Samsons d:o.	Att uppmuntra forskning i medicinska vetenskapen.	Bokhandlaren A. Samson.	1888 ¹⁸ / ₁₀	1	400	10,264	—	D:o.
Nobels fond.	Tillfälligt understöd till experimentel d:o.	Ingenjör A. Nobel.	1890 ³⁰ / ₁₂	—	—	50,000	—	D:o.
Guillaumes d:o.	Anskaffande af tjenliga lokaler för vård af sjuka djur.	M. J. Guillaume.	1867 ¹¹ / ₇	—	—	6,352	—	Direktionen öfver Veterinärinstitutet.
Jacobis d:o.	Resestipendium åt ung veterinär med akademisk bildning.	Veterinärläkaren L. Jacobi.	1869 ⁴ / ₃	—	1,800	13,774	—	D:o.
Fru Hiertas stipendiifond.	Stipendium åt qvinnor, som egna sig åt tandläkareyrket.	Stiftelsen Lars Hiertas minne.	1885 ¹⁵ / ₁ 1886 ²⁸ / ₁₁	1	350	11,797	—	Kungl. Medicinalstyrelsen.
Weners fond.	Gratifikationer åt e. o. tjänstemän och betjente.	Lifmedikus Wener.	1813	5	200	5,358	—	D:o.
Vincent och Louise Lundbergs pensionsfond.	Understöd åt enkor och barn af legitimerade svenska läkare.	Lifmedikus V. Lundberg och fru.	1886 ¹⁵ / ₄	4	1,200	33,025	—	Svenska läkaresällskapet.

XIII. Fonder för tjenstefolks understödjande och undervisning.

Sällskapet för dygdigt och troget tjenstefolks belöande.	Att genom belöningar lifva dygd hos tjenstefolk i hufvudstaden.	Excellensen greve C. Löwenhielm.	1829 ²⁷ / ₂	242	4,485	95,776	—	En direktion.
Stiftelsen för gamla tjennrinnor.	Att bereda fri bostad m. m. eller pension åt åldriga eller sjuka qvinliga d:o d:o.	Ett sällskap.	1883	106	6,738	253,969	70,000	En styrelse af 8 personer.
Thurgrens pensionsfond.	Understöd åt åldriga fattiga tjennare.	Mamsell C. Collander.	1867 ³⁰ / ₄	3	125	3,000	—	Kungl. Patriotiska sällskapet.

XIV. Ordnar och dylika sällskap tillhöriga fonder.

Den Kungl. Riddareordens kassa.	Att uppehålla det Kungl. Svenska riddarordensväsendet, samt utdela pensioner.	Konung Fredrik I.	Förnyad 1789	46	18,300	562,169	—	Herrar Curatores ærarii.
Timmermansordens hospital.	Husrum, ved, ljus m. m. åt fattiga.	Timmermansorden.	1796	28	5,829	200,000	—	En direktion.
Arla Coldinnorden.	Bland annat välgörenhet.	—	—	—	2,187	153,586	120,000	Arla Coldinnorden.
Sällskapet K. B.	Att bekläda fattiga barn.	Flere personer.	1853	—	460	1,065	—	En styrelse.
Sveaordens understöds-kassa.	Understöd och pensioner åt ledamöters enkor och döttrar.	Sveaorden.	1833 ⁷ / ₁	4	200	4,600	—	Ordensöfverstyrelsen.
Sveaordens begravningskassa.	Utdelning af begravningshjelp.	D:o.	1867 ²⁴ / ₁₁	5	500	10,553	—	En styrelse af 5 ledamöter.
Egeriaorden.	Begravningshjelp.	—	1850 ² / ₃	6	600	3,665	—	D:o af 4 d:o.
Sällskapet Enighet och Frihet.	Bistånd åt delegare vid sjukdoms- och dödsfall.	12 arbetare.	1855 ²² / ₄	173	8,026	10,000	—	D:o af 11 d:o.
Samfundet Ljusets bröder.	D:o d:o.	—	1866 ⁶ / ₄	116	4,842	28,215	—	D:o.
Vänkapsförbundet (V. F.)	Vänskap och välgörenhet, sjuk-, begravnings- och enke-hjelp.	G. W. Hedström, J. Lundberg jemte 9 andra.	1865 ⁷ / ₁	227	9,355	42,988	—	D:o.
Vänkapsbröderna (V. B.)	Sjuk- och begravningshjelp.	—	1827 ⁶ / ₁₂	41	2,725	27,239	—	D:o af 7 personer.
Samfundet Enighet och Vänskap.	D:o samt pensioner och understöd.	Färgaren Froberg, snickaren Bergström m. fl.	1874 ⁶ / ₄	158	5,771	53,133	—	D:o.
Sällskapet Jultomtarne.	Beklädnad åt fattiga skolbarn.	17 unge män.	1870 ²⁴ / ₁₂	161	4,278	45,678	—	D:o af 10 ledamöter.
Sällskapet P. B:s pensions- och understödsfonder.	Pensioner och gratifikationer åt ledamöters enkor och döttrar.	—	—	60	2,460	35,713	—	P. B:s drätsel-direktion.

XV. Fonder för diverse ändamål.

Bohmans testamentsfond.	Understöd åt barn af allidne delegare i Allmänna enke- och pupillkassan.	Grosshandlaren F. O. Bohman.	1767 ¹⁰ / ₇	36	6,783	158,438	—	Allmänna enke- och pupillkassans direktion.
Svans d:o.	Pensioner åt enkor.	Enkefru A. M. Svan.	1763 ²⁹ / ₈	10	813	18,172	—	D:o.
Griesbacks d:o.	D:o åt enkor och barn.	Enkefru S. M. Mannerheim.	1777 ¹⁹ / ₁₁	6	300	6,826	—	D:o.

Tab. 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1890		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.		Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.		
Thernbergs testamentsfond.	Pensioner åt enkor och barn.	Grosshandlaren J. Thernberg.	1821 ¹⁹ / ₁₁	3	270	5,419	—	Allmänna enke- och pupillkassans direktion.	
Sehmans d.o.	Understöd åt fattiga ogifta qvinnor.	I. V. Sehman.	1879 ¹⁴ / ₁₂	3	300	7,394	—	D:o.	
Knipers pensionsinrättning.	D:o d.o.	Fru C. Kuiper, f. Wittfoth.	1780 ²⁰ / ₈	93	4,632	103,953	—	En direktion.	
Kungl. Patriotiska sällskapet.	Näringarnes uppkomst.	Presidenten E. Carleson.	1772 ¹² / ₂	14	755	138,876	—	Ett förvaltningsutskott.	
Nödhjelpskassan i Stockholm.	Understöd åt fattiga ogifta qvinnor.	Prosten P. Norman.	1768 ⁷ / ₆	300	18,148	436,628	—	En direktion.	
Törnebohms testamente.	Pensioner åt enkor och barn af fabriörer och civile tjenstemän.	Assessor E. Törnebohm.	1831 ⁶ / ₁₀	54	4,591	113,500	—	D:o.	
Bångs donation.	Understöd åt i Stockholm bosatta personer, ur stånd att försörja sig.	Assessor och fru Bång.	1881 ²² / ₁₂	6	450	10,000	—	D:o.	
Riddarhusfonder, 70 till antalet, under olika namn.	Understöd åt personer, tillhörande Ridderskapet och Adeln.	—	—	643	88,091	3,379,724	658,238	Riddarhusdirektionen.	
Lotten Wennbergs fond.	Understöd åt välfredade behöfvande samt åt ett döfstumt eller blindt barn.	Drottning Lovisa m. fl.	1864 ⁸ / ₁₂	115	1,300	39,611	—	En direktion.	
Fosterländska föreningen.	Minska fattigdom, framkalla sjelfhjelp.	Generaldirektör G. T. Almqvist m. fl.	1869 ¹⁵ / ₁₂	1,000	1,793	39,737	—	En styrelse.	
Längmans donationsfond.	Allmännyttiga ändamål.	Brukspatron E. J. Längman.	1859 ²⁹ / ₁₂	—	—	1,705,624	—	Kungl. Statskontoret.	(94)
Sällskapet för arbetsflitens befrämjande.	Att lindra arbetsskickliga fattigas nöd.	Drottning Desideria.	1839	136	2,550	11,360	—	En direktion af 6 damer.	
Filénska testamentsfonden.	Folkundervisningens befrämjande.	Kammarrådet P. E. Filén.	1822 ⁷ / ₉	—	1,658	26,680	—	Kungl. Statskontoret.	(95)
Barnmorskafattigkassan.	Understöd åt gamla fattiga barnmorskor.	—	1840	32	700	12,641	—	Kungl. Medicinalstyrelsen.	
Samfundet Pro fide et christianismo.	Att genom skrifter främja kristlig tro och sedlighet.	D:r C. M. Wrangel.	1771 ²⁷ / ₈	—	—	31,389	—	En styrelse.	
Stockholms allmänna skyddsförening.	Understöd åt fattiga af Stockholms kommun.	Komiterade under skydd af prinsessan Sofia.	1866 ¹⁷ / ₁₀	2,759	18,205	51,486	16,152	En centralkomité.	
»De nödlidandes vänner».	D:o åt »pauvres honteux».	—	—	180	8,285	207,511	—	En direktion.	
Kungl. Kommerskollegii armbössemedel.	D:o åt skadade grufarbetare.	Kungl. bref.	1686 ²⁹ / ₁₀	17	530	12,775	—	Kungl. Kommerskollegium.	
Almgrens pensionsfond.	D:o åt enka efter embetsman vid Bergsstaten.	Advokatfiskal I. P. Almgren.	1811 ¹¹ / ₁₂	1	27	477	—	D:o.	
Svenska allmänna djurskyddsföreningen.	Att verka för en mild behandling af djuren.	Professor J. Arrhenius m. fl.	1875 ¹² / ₁₁	—	—	20,431	—	En styrelse.	
Rosellska testamentsfonden.	Premier åt tjenare för d:o.	Landtbrukaren O. Rosell o. h. hustru.	1880 ²³ / ₅	—	—	2,316	—	Densamma.	

Sammandrag.

	Utdelning under år 1890		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1890.	
	till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.
I. Af kyrkliga och församlingarnas styrelser förvaldade, för olika ändamål afsedda fonder.....	7,467	100,653	3,031,278	267,202
II. Fonder, tillhörande fattighus och försörjningsinrättningar, barnhus m. fl. dylika asyler.....	4,406	433,355	10,781,931	1,777,746
III. Fonder för understöd åt barn.....	688	19,895	1,212,240	872,989
IV. Fonder, tillhörande sjukvårds- o. dyl. anstalter, eller afsedda att bereda sjukvård.....	1,561	41,692	5,081,429	940,754
V. Af kommunala o. dyl. myndigheter förvaldade fonder, samt kassor för understöd af yrkesidkare.....	3,875	358,416	6,329,149	732,200
VI. Fonder för frigifna fångars understödjande och förbättringskolonier.....	226	972	444,765	341,938
VII. Fonder för vetenskaplig forsknings samt undervisnings befrämjande; lärars samt deras enkors och barns pensionering.....	1,936	671,138	15,069,854	580,796

VIII. Fonder för undervisning och understöd åt döfstumma och blinda	228	9,716	1,353,521	355,282
IX. Fonder för understöd åt konstidkare samt deras enkor och barn	217	91,254	2,350,476	333,000
X. Fonder för understöd åt civile embets- och tjenstemän m. fl. samt deras enkor och barn	6,300	1,354,653	34,174,113	3,155,527
XI. Fonder för understöd åt militärer samt deras enkor och barn	17,889	2,484,738	16,649,192	145,000
XII. Fonder för undervisning och understöd åt läkare och veterinärer samt deras enkor och barn	105	21,457	446,382	—
XIII. Fonder för tjenstefolks understödjande och undervisning	351	11,348	352,745	70,000
XIV. Ordnar och dylika sällskap tillhöriga fonder	1,025	65,533	1,178,604	120,000
XV. Fonder för diverse ändamål	5,408	160,181	6,540,968	674,390
Summa	51,682	5,825,001	104,996,647	10,366,824

A n m ä r k n i n g a r :

¹⁾ I kapitalet är inräknad fastighet (fattighus för hjonens herbergerande) till brandförsäkringsvärde af 9,000 kr. — ²⁾ Omfattar Buréns, Bylunds, Grans, Nyströms, Paulis, Roselii, Wahrendorffs och Widells testamenten. — ³⁾ Återstående räntan tillfaller kyrkokassan, så länge nuvarande innehafvaren af pensionen lefver. — ⁴⁾ Uti behållningen (224,402 kr.) ingå flere donationer. — ⁵⁾ Utom lifräntetagarne. — ⁶⁾ Af årets utdelning 300 kr. till andra församlingar. — ⁷⁾ Utdelningen utgick till lifränta. — ⁸⁾ Af utdelningen gingo till premier 156 kr. — ⁹⁾ Jemte en byggnadsfond ä 25,239.01 kr. — ¹⁰⁾ De, som icke åtnjuta s. k. frirum, betala årligen 50 kr. — ¹¹⁾ Af stiftelsens fond betalades år 1890, utom för barnens underhåll, lifräntor till belopp af 2,775 kr. — ¹²⁾ Delaktighet beroende af insättningar. — ¹³⁾ Utdelningen börjar år 1912. — ¹⁴⁾ Årliga afgifter till inrättningen erläggas f. n. icke. — ¹⁵⁾ Årsafgift för ledamot 4.50 kr. — ¹⁶⁾ Ingår utan särskild bokföring i Serafimerlasarettets öfriga fonder. — ¹⁷⁾ Delaktighet icke beroende af insättningar. — ¹⁸⁾ Direktionen för Stockholms undervisningsverk utdelar räntan i form af premier åt skolbarn. — ¹⁹⁾ Afgifterna år 1890 uppgingo till 3,600 kr. — ²⁰⁾ D:o 12,010 kr. — ²¹⁾ D:o 11,375 kr. — ²²⁾ D:o 916 kr. Inträdesafgift i föreningen för manlig ledamot 150 eller 100 kr., årsafgift 8 kr.; till sjukkassan erläggas af manlig och qvinlig ledamot i inträdesafgift 10 eller 6 kr., i årsafgift 8 kr. Kapitalbehållningen (kol. 7) är minskad med skulderna 122,180 kr. Föreningens sjukkassa ingår i kol. 5—7. — ²³⁾ Delegareafgifter år 1890 utgjorde omkring 40,000 kr. — ²⁴⁾ Från Apotekaresocietetens gemensamma kassa hafva under år 1890 utdelats 1,795 kr. åt 22 personer. — ²⁵⁾ Delegareafgifter 964 kr. år 1890. — ²⁶⁾ D:o 5,596 kr. — ²⁷⁾ D:o 2,553 kr. — ²⁸⁾ D:o 1,635 kr. — ²⁹⁾ D:o 510 kr. — ³⁰⁾ Pensionsbeloppet 60 % af aflöningen vid 55 eller 60 år. — ³¹⁾ Delegareafgifter år 1890 utgjorde 17,572 kr. — ³²⁾ Ledamot bör vara borgare i Stockholm, hafva tagit sjökaptensexamen och fört befäl. — ³³⁾ Inträdesafgift 5 kr., årlig afgift 10 kr. Afgifter år 1890 tillsammans 6,450 kr. — ³⁴⁾ Kassan bildad genom gåfvor och senare ökad genom afgift af 2 kr. i 5 år. Afgifter år 1890 151 kr. — ³⁵⁾ Kassans inkomster: tonafgifter, hyresafgifter, kollektmedel och räntor. — ³⁶⁾ Kassans inkomster: räntor å kapital samt afgifter från handelsfartyg. — ³⁷⁾ Inträdesafgift 5 kr., årsafgift 10 kr. — ³⁸⁾ Delegareafgifter 3,708 kr. år 1890. — ³⁹⁾ D:o 603 kr. — ⁴⁰⁾ D:o 216 kr. Inträdesafgift 50 kr., årsafgift 3 kr. — ⁴¹⁾ Delegareafgifter 3,091 kr. — ⁴²⁾ Föreningen eger åkerbrukskolonien Hall i Östertelge socken. — ⁴³⁾ Gåfvobrevet undertecknad af H. W. Bredberg, N. J. Andersson, G. L. Löwenhielm, O. v. Scippel, V. Tempelman, Staaff, Wretman, Stuart, Hazelins. — ⁴⁴⁾ Delegareafgifter år 1890 uppgingo till 65,484 kr. — ⁴⁵⁾ År 1890 användes 2,400 kr. till aflöning af lärare åt qvinliga elever. — ⁴⁶⁾ Delegareafgifter år 1890 utgjorde i båda inrättning-

garne tillsammans 292,770 kr. — ⁴⁷⁾ Minsta årliga insättningen 15 kr., högsta 500 kr. År 1890 inflöto i afgifter tillsammans 9,424 kr. — ⁴⁸⁾ Beloppet, då 12,000 kronor, lemnades till akademien den 1 juni 1864. — ⁴⁹⁾ Årsafgift minst 3 kr. — ⁵⁰⁾ F. n. utgår lifräntan till 2 donators anhöriga. — ⁵¹⁾ Delegareafgifter 6,273 kr. år 1890. — ⁵²⁾ D:o 52 kr. — ⁵³⁾ D:o 9,402 kr. — ⁵⁴⁾ D:o 1,830 kr. Pension å 300 kr. utdelas efter 20 års inbetalning af 15 kr. pr år. — ⁵⁵⁾ Delegareafgifter år 1890 uppgingo till 305.50 kr. — ⁵⁶⁾ D:o 1,210 kr. — ⁵⁷⁾ D:o 1,155 kr. — ⁵⁸⁾ D:o för Civilstatens pensionsinrättning samt dess enskilda enke- o. pupillkassa tillsammans 251,897 kr. — ⁵⁹⁾ Beror ej på delaktighet i Civilstatens pensionsinrättning. — ⁶⁰⁾ Genom Kungl. brefvet den 31 aug. 1866 skall donationen utgöra grundfond för räntestalt. — ⁶¹⁾ Delegareafgifter uppgingo år 1890 till 205,226 kr. — ⁶²⁾ D:o 197,636 kr. — ⁶³⁾ D:o 30,559 kr. — ⁶⁴⁾ D:o 16,800 kr. — ⁶⁵⁾ D:o 1,628.52 kr. Inträdesafgift 8 kr., årsafgift 10 kr. — ⁶⁶⁾ D:o 1,923 kr. Dels inträdesafgift, dels årlig afgift å 12 kr. — ⁶⁷⁾ Delegarnes bidrag, årlig afgift efter 9 %, öfver 50,000 kr. år 1890. — ⁶⁸⁾ D:o 4,851 kr. — ⁶⁹⁾ D:o 3,217 kr. — ⁷⁰⁾ D:o 1,172 kr. — ⁷¹⁾ Delaktighet beroende på årlig insättning, = 4.5 % på lönen. — ⁷²⁾ För delaktighet fordras månadsafgifter, af kommissarie 1 kr., öfverkonstapel 75 öre, konstapel 50 öre. Afgifter år 1890 tillsammans 2,820 kr. — ⁷³⁾ För delaktighet betalas: befordringsafgift med 10 % å pension för enka, årlig afgift 2 %. År 1890 afgifterna tillsammans 54 kr. — ⁷⁴⁾ Delegare bidraga till pensionen med 2 % årligen af beräknadt lönebelopp; för år 1890 med tillsammans 151,315 kr. — ⁷⁵⁾ I utdelningen ingår statsanslag med 1,209,436 kr. Delegarnes afgifter år 1890 uppgingo till 167,271 kr. — ⁷⁶⁾ D:o afgifter 148,909 kr. — ⁷⁷⁾ Pensionärerna utses af Kungl. Maj:t. I utdelningen ingår årets statsanslag med 49,962 kr. — ⁷⁸⁾ Delegareafgifter inflöto år 1890 med 382 kr. — ⁷⁹⁾ Inga afgifter. — ⁸⁰⁾ Underbefäl erlägger i 20 år årsafgift af 1.50 kr., manskap d:o å 0.75 kr.; tillsammans omkring 400 kr. — ⁸¹⁾ Delegareafgifter år 1890 utgjorde 5,195 kr. — ⁸²⁾ D:o 785 kr. — ⁸³⁾ D:o 808.50 kr. — ⁸⁴⁾ D:o 293 kr. — ⁸⁵⁾ Medaljfondens ränteöfverskott lägges till Konungens militärhospitalsfond. — ⁸⁶⁾ Delegareafgifter 481 kr. år 1890. — ⁸⁷⁾ Företrädesrätt för sökande, hvilka sjelfva genom man eller fader gjort inbetalning till pensionsinrättningen. — ⁸⁸⁾ År 1890 utdelades åt 60 gamla tjenarinor 60 pensioner å i allmänhet 100 kr., eller tillsammans det i kol. 6 angifna belopp 6,738 kr., hvarförutom 46 andra erhöilo fri bostad. — ⁸⁹⁾ Oberäknadt hyra. — ⁹⁰⁾ Delegareafgifter år 1890 728 kr. — ⁹¹⁾ D:o 594 kr. — ⁹²⁾ D:o 3,488 kr. — ⁹³⁾ D:o 8,495 kr. — ⁹⁴⁾ Denna fond får ännu icke disponeras. — ⁹⁵⁾ Årsafgifter tillsammans 1,865 kr. — ⁹⁶⁾ Till kassan skall hvarje barnmorska inbetala 2.50 kr.

